

Válka francouzsko-německá

roku

1870—1871

politicko-strategicky sepsaná

EDVARDEM RÜFFREM.

V PRAZE.

Nákladem F. Bartela (dřevorytecký ústav) v Černé ulici čís. 16—II.

1872

VÁLKA

FRANCOUZSKO-NĚMECKÁ

roku 1870—1871.

Příčiny války.

Co počínáme psáti děje běžícího leta a rozpláléhо boje, měří se dva mocní národové v krvavém zápase na hrozných bojištích. Dva národové, kteří se mohou vykázati velikými výsledky duševního pokroku, dozpívali již opět písničku o lidskosti a vzdělání a řinčíce zbraněmi volají k nim, aby rozhodly, kdo z obou má „kázati“ v Evropě.

Ne prospěchem dynastie vysvětluje se strašný boj, jímž slaví metla války v proudech lidské krve svůj divoký hod, k němuž hrůzně hrá bědování a smrtelný vzdech millionů. Nechť záminka, za kterouž meč tasen byl, sebe menší býti se vidí, obrovský ten boj zakládá se na velké myšlence, na myšlence o národnosti, k nížto se dnes poutá každý pokrok.

Francouzové jsou dávno spojeni v národ politický a proniknuti nejen citem národnosti nýbrž také bohužel národní popudlivosti, která jim vštípila myšlenku, že se nemůže státi v Evropě politické změny bez jejich svolení. Bylať to politika francouzská, která jsouc vedena tou myšlenkou zamezila osvobození jižních Slovanův od jha tureckého, která spojené Italii za sebou zadržovala Řím a která konečně po bitvě u Sádové prohlásila, že „politická“ jednota německá nesmí zasahovati za Mohan.

Zatím však rostla v německém národě žádost po jednotě tak silně, že nemohla déle býti neslyšena a jen zapotřebí měla jasně zírajícího státníka a energického vládce, aby mohla býti uskutečněna. To cítili také ve Francii a tomu vzpírali se v Paříži. Bylať arci na jevu myšlenka politiky pruské, aby se překročil Mohan a založilo německé císařství, a když na konec byl ještě hohenzollernský princ za krále španělského navržen, viděla již ulekaná fantasie francouzských státníků, jak povstává opět říše Karla V., a proto hozena Prusku v nedočkavém chvatu rukavice.

Přehlížíme-li dějiny lidstva, zpozorujeme, že osení pokroku a vyššího vzdělání skorem vždy vyrostlo z bojišť, jež vsála do sebe krev tisíců. Proto pověděl dobře jeden filosof: „Válka udržuje mravní zdraví národů jako zachraňuje pohyb větrů moře před hnitím, jež by mu způsobil stálý neb docela věčný mír.“ V stejném smyslu vypověděl jenerál jezdectva Bismark, jenž sloužil pod Napoleonem I.: „Vševědoucnost tomu chtěla, aby každé věci některá jiná, buď co přítel, buď co nepřítel, neb co překážka, tvoříc protiváhu, v cestu se stavěla. Celý rozvoj lidský jest boj. Bez boje není pomyšlení na samostatný život. Bez boje byli by lidé co rostliny v jedno místo zakleti, neb co pavouci bez duševního života v smutné pustině zapředeni a pozbyli by chuti k pohybu, čili, rceme-li to o životě občanském, zapadli by při věčném pokoji v asijské despotství.“

Myšlenky ty mohou sice zníti velmi nepříjemně jemným myslem neb filosofujícím o míru fantastům, avšak hlubokou jejich pravdu neupře nikdo, jenž zrale věc uvažuje.

Jako každou válku, dlužno i nynější uvažovati se svobodného a jasného stanoviska, k němuž smířlivě se připojuje naděje, že konečně vzejde ze všech hrůz ničení a pustošení přece opět pokrok k spravedlnosti evropským národům, kterým jest doposud snášeti pouta tolika a tak těžkého bezpráví.

Však i sám mír může se státi národu nesnesitelným, je-li to právě „shnilý mír“, jenž opomítá rozumnou zásadou, na níž mají býti státy vystavěny, aneb ji odstrčiv hází na váhu stejného práva všech nepravé závaží. Takový mír není darem nebes, nýbrž stavem naskrze nezdravým, v němž nemůže nikomu dobře býti, poněvadž jest pak národům dýchati povětří duševní zkázy a otroctví násilně jim vnuceného.

V politické tak zkažené ovzduší musí potom udeřiti jednou blesk, aby zjednáno bylo čerstvé povětří, jež vane po každé bouři, když byla bezohledně zahnala zlé, zkázonosné páry.

Byly to tři otázky, jež činily naši pevninu před výbuchem francouzsko-německé války nemocnou, tři otázky, vyžadující nutně brzkého rozluštění a proto i velkých bojův a znamenitých proměn: otázka římská, německá a slovanská (východní). Chovajíce pak v sobě všechny tři snahu po sproštění cizího vlivu, souvisely spolu velmi úzce.

V otázce římské učiněn hned počátkem války značný krok k jejímu rozluštění, poněvadž Francouzové z Říma odtáhli a jejich prapor z Civitá vecchia sňat byl. Otázka německá měla za stěžejný bod, aby státy německé vstoupily v spolek federativný, jenž by zaručoval německou jednotu a zároveň nemožným učinil německý, vl. pruský centralismus. Již tím, že všechny státy německé zbraně se chopily, když od Francie byla Prusku válka opovězena, stalo se dosažení pravého cíle (rozluštění německé otázky) jistějším a zároveň odstraněna veškerá obava, že by se chtělo Prusko ještě dále zvětšovati na újmu druhých německých zemí. A poněvadž jižní Němci ihned v úplné svornosti s Německem severním proti Francii do pole vytrhli, byl tím samým pravý německý spolek skutkem zjednán a zásada federatismu Německu zachráněna.

Leč zdálo se, že výbuchem této války i rozluštění otázky slovanské možnějším se stalo. Neboť podařilo-li se federativné spojení Německa, bylo osvobození balkanského poloostrova od hanebného tureckého jha nejen čestnou povinností Ruska nýbrž samou podmínkou jeho trvání. Zdá se také, že to v Petrohradě velmi dobře pochopili, neboť známý orgán ruské vlády „Nord“ vyjádřil se drastickým způsobem: „Nám dlužno zachovati rozhodnou avšak ozbrojenou neutralitu, *zvláště ale stříci Rakousko a nedovoliti mu, aby pod jakoukoli záminkou boje se zúčastnilo. Musíme tudíž tak býti zřízeni, abychom nejmenším pokynutím mohli přiměti Rakousko k pokoji.*“

Hrozivé to vyjádření neplatilo jen Rakousku nýbrž i Turecku, jehož důvěrnost k Francii až k nabídnutí spolku na ochranu a výboj se odvážila.

Podnětu k válce nescházelo tudíž nijak; věci byly od delšího času tak uspůsobeny, že nebyl ani pokrok k lepšímu možný buď bez velké revoluce neb bez velké války. Hromosvody revoluční elektřiny byly již dříve válka v Italii (r. 1859), šlesvik-holštýnská válka (roku 1864) a tak zvaná válka německých bratří (r. 1866).

Všechny ty války měly sice v zápětí důležité změny leč žádných důkladných převratů, nechaly národní otázky, nejpalčivější všech nerozluštěny, nevedouce k nijakému většímu ani politickému ani socialnímu převratu. Spíše zůstala ještě Italie nedokonána, Německo politicky nespojeno a Rakousko se sžíralo na dále vnitřními nekonečnými boji, i nahromadilo se hořlavé látky v povážlivém množství. Myslili mnozí, hned po smrti Napoleona III. že vypukne evropská revoluce, Napoleon III. myslil rovněž tak a chtěje ji zameziti a svou dynastii upevniti, povolil vášnivému hlasu svých slepých následovníků, a vytasil meč proti Prusku, aby zabránil utvoření se německé jednoty, obnovil starý spukřelý bunt německý s Rakouskem a učinil opět Francii rozsudím v Evropě.

Diplomatické zapředení války.

Třetího července proletěl všemi evropskými listy telegram, že madridská deputace se odebrala do Pruska nabídnout hohenzollernskému princi španělského trůnu, jejž prý on také přijmouti chce, celá pak věc že utkána jest bez spolupůsobení kortesů.

Zpráva ta, na první pohled nepatrná, stala se jiskrou, jež zapálila prachárnu strašlivé války.

Již druhého dne přinesl úřední pařížský „Constitutionnel“ článek, pravě, náhončí Primovi že nabídli hohenzollernskému princi korunu španělskou a on že ji také přijal. Leč prozatím doufají prý v Paříži, že ministr Prim jednal o své újmě bez mandátu kortesův a vládce. Na ten způsob že by celá věc byla pouhou Primovou pletichou. Kdyby však španělský národ krok ten schválil neb k němu radil, pak že stane se vážným, poněvadž v něm bude viděti vůli národa, jenž v té záležitosti jest soudcem jediné rozhodným. Avšak Francie nemůže prý utajiti své překvapení, vidouc, žezlo Karla V. že se svěřuje princi pruskému, vnuku princezny z rodiny Muratovy, jejíž jmeno v sobě chová jen smutné upomínky pro Španěly.*)

I zdvihl se hned křik ve všech francouzských novinách. Pařížské listy větřily již po vyhnání poctivé španělské královny Isabelly pruské pletichy v celé revoluci, leč tenkráte se jim za to každý vysmál. Nyní však, když pruský princ Hohenzollern měl se státi králem španělským, zdála se jim báchorka ta skutečně pravdivou a všechny viděly v tom poškození francouzského prospěchu, nebezpečný šik, jenž v rozličných možných případech mohl by se státi důležitým. Mezitím přijel 5. července tajemník francouzského vyslanectva v Madridě do Paříže se zvláštním posláním a téhož dne odcestoval pruský vyslanec baron Werther*) z Paříže do Emsu, kde se tenkráte pruský král Vilém I. v lázních zdržoval.

Šestého července zdvihl „Constitutionnel“ opět hlasu, zvěstuje, „dle jeho zpráv že bude vláda pova-

*) Narážka ta vztahuje se dosti nemotorně k Jáchimu Muratovi, pozdějšímu nešťastnému králi neapolskému, jenž obdržel po míru tilsitském od Napoleona I. vrchní velitelství nad francouzskou armádou s tajným rozkazem, aby podmanil Španělsko panství francouzskému. Murat vtrhl sice tenkráte 23. dubna 1808 do Madridu, nemohl však nikterak zmoci národní španělské povstání.

*) Jest to týž osudný diplomat, který také před vypuknutím války r. 1866 ve Vídni vyslancem byl.

žovati nastolení kteréhokoli Hohenzollerna za hrozící šach francouzské politice a proto že bude úsilně odporovati návrhům Primovým."

Na pařížské burse vystoupily téhož dne opravdivé pověsti o válce.

Politický obzor zatáhl se však ještě více druhého dne, když v Berlíně převzal vedení státních záležitostí hrabě Bismark a francouzský ministr zahraničných věcí Gramont*) na dotaz ve sboru zákonodárném téměř osudně odpověděl: „Francouzská vláda že zůstane sice v posavadní neutralitě, ale nestrpí nikdy, aby cizí moc dosadila na trůn Karla V. nějakého prince a dotkla se cti Francie. Francouzská vláda že se spoléhá na věhlas národa německého a na přátelství španělského. Byla-li by naděje její sklamána, vykoná prý svou povinnost bez odkladu a slabosti."

Energická ač poněkud nejasná odpověď francouzského ministra pošinula posavadní „nepatrnou věc" značně ku předu. „Věhlas německého národa", k němuž se odvolával, staral se arci velmi málo o španělskou kandidaturu, ale hrozba jeho, že „Francie nestrpí aby se kdo dotkl její cti," neměla-li se bráti za pouhou gramontskou frási, zněla již velmi povážlivě.

Bouře ve Francii proti Prusku povstalá byla všednímu pozorovateli tím méně pochopitelnou, poněvadž v samých Španělích hohenzollernské nápadnictví na trůn tak daleko nedospělo, aby se mohlo za jisté a důležité považovati. Vždyť celá ta příhoda byla téměř posavad mezi Primem a princem Leopoldem. A byť i se mělo mysliti, že Prim již získal pro kandidaturu ve Španělích muže velikého vlivu, nemohla přece celá záležitost nepřijíti dříve před kortesy, kteří jediní měli právo k zákonné volbě krále. Na to ukazovaly i pruské noviny, tvrdíce, že kandidatura prince Leopolda není věcí pruskou nýbrž španělskou a nad to že princ ten jest i příbuzným Napoleona III., pročež že není možno pochopiti, proč k vůli němu Francouzové tak horlí.

Leč celá ta příhoda s trůnní kandidaturou byla jen dobře vymyšlenou záminkou. Nějaké jehně musilo vlku zkalit vodu. Již od sádovského dne měl se snadno drážlivý cit francouzský výsledkem zbraní pruských za uražena.**) Jeť již francouzské dítě tomu učeno, že bez vůle Francie ani politicky vrabec se střechy spadnouti nesmí, ba že spíše přísluší Francii v Evropě výhradně úřad soudcovský a předsednictví v „evropském koncertě." Bylo tudíž pochopitelno, že považovali Francouzové vítězství pruská z r. 1866, která bez jejich svolení a jaksi i proti jejich prospěchu se stala, za jistý způsob vlastní porážky. Naskytovalať se také ve francouzských listech velmi často charakteristická fráse: „Pro Rakousko byla Sádová hmotnou, pro Francii mravní porážkou." Od těch čas pokárala sice politika francouzská pruskou v otázce lucemburské, ale protiva mezi Francií a Pruskem povstalá a vlastně již od bitvy u Waterloo počínající, protiva nebyla

Mezitím zvěstoval telegram z Madridu, že volba krále díti se má 1. srpna a že se očekává pro prince hohenzollernského v kortesích na 200 hlasů. Stejným časem došla do Berlína zvěst, že ve francouzském ministerstvu války panuje velká čilost a že princ Napoleon se odebírá do Florence, aby tam umluvil spolek s králem a jeho pravou rukou Visconti Venostou. Ještě zřejmější pokynutí dala slova ministra spravedlnosti Olliviera v zákonodárném sboru k vyjádření Gramontově: „Vláda chce vášnivě míti mír ale také čest. Jest přesvědčena, že vyjádření Gramontovo způsobí pokojné rozluštění. Nejedná se o zakrytý cíl, ale bude li válka nutnou, nepovede ji vláda bez svolení komory."

To bylo jasným prohlášením války, neboť při chytlavé mysli Francouzů nesmí francouzský ministr slovo válka zbytečně vyslovovati.

Osmého července sdělil opět „Constitutionnel" úředně tuto hrozbu: „Jakmile bude vláda přesvědčena o tvrdošíjnosti španělského ministerstva, ukončí s ním diplomatické poměry.*) Vláda nesmí se spokojiti s vyhýbavými odpověďmi pruskými. Prusko musí odepříti princi hohenzollernskému splnomocnění k přijetí koruny, jako odepřel Ludvík Filip vévodovi namurskému přijetí

*) Gramont byl až do nedávna francouzským vyslancem ve Vídni, kde také pracoval ve prospěch spolku rakousko-francouzského a přisliboval své vládě, že Rakousko v možné válce mezi Francií a Pruskem nejen s 300.000 muži na pomoc přijde, nýbrž že i způsobí, že jihoněmecké státy s Pruskem nepůjdou. Známa jest nestoudnost, s jakou týž francouzský diplomat doručil „memorandum" českého vůdce Fr. L. Riegra škrabákům z „N. F. Presse." O jeho ostatní činnosti zvěstoval vídeňský humoristický list „Der Floh", že prý se znamenitě přičinil o rozmnožení obyvatelstva císařského města na Dunaji.

**) Duchaplný muž Blankenburg soudí o té věci takto: Když v prostřed leta 1866 velké rozhodnutí se stalo, jímž přemoci francouzské v Evropě konec učiněn a trvání cesarské vlády nemožným se stalo, objevilo se, jak nepoměrně vyšší cenu přikládal národ mocnému postavení na venek než svobodomyslným zařízením uvnitř. Francouzský národ nemohl si přáti lepšího okamžiku k žádání za velkolepé opravy, nežli když Prusko shromáždilo ovoce svých vítězství. Avšak po snahách, jaké se zjevovaly po míru tilsitském v Prusku a po bitvě u Hradce Králové v Rakousku, nebylo ve Francii ani stopy. Celé smýšlení a snažení národa obrátilo se k záležitostem zahraničným a skorem ještě po dvě leta zaměstnávalo se veřejné mínění hlavně s myšlenkou, aby pokořením vzmahající se moci stará převaha opět byla zjednána. Zdálo se pak, že Napoleon ze všech Francouzů samoten novou situaci právě poznal a pokojně pozoroval. Manifest jeho, známý pod jmenem okružníků Lavalettských dosvědčoval tuto myšlenku. Leč vlny slepé náruživosti byly příliš veliké, než aby mohly býti utišeny odvoláním se k duchům povážlivějším. Manifest minul se s výsledkem.

*) Jak shodovalo se to s prvějším ujištěním: „že dlužno rozhodnutí volební pozorovati s vážností, jaké požaduje vůle národa řídícího své osudy?"

belgické koruny, jako Anglie a Rusko princi Alfredu a vévodovi leuchtenburskému přijetí řecké a jako Napoleon princi Muratu přijetí koruny neapolské.“

Devátého července oznamovaly úřední pařížské listy co nejokázaleji, že ministr války, maršál Leboeuf, ohlásil císaři, že francouzská armáda připravena jest na první pokynutí vytrhnouti do pole.

Téhož dne vyslovil vévoda Gramont více diplomatům naději, „že princ hohenzollernský nebude si přáti koruny potřísněné krví pruskou, španělskou a francouzskou.“ Devátého dorazil také francouzský vyslanec Benedetti do Emsu, kde od krále Viléma ihned přijat a k tabuli pozván byl.

Desátého oznamoval opět „Constitutionnel“: Vláda obdržela dnes ráno první depeši. Prusky kabinet prý se prohlásil, „že nemá podílu v záležitosti hohenzollernské.“ K tomu podotkl Constitutionnel: „Vláda francouzská že prý jest spokojena s tím vyjádřením, leč že se zdá dokázáno býti, že král pruský udělil svolení princi hohenzollernskému k přijetí koruny. Pruský kabinet že se může vystříci všeho oporu, požádá-li na králi pruském, aby svolení své nazpět vzal. Zástupce Francie že má nařízeno mluviti ve smyslu tom.“

Jedenáctého přinesl „Constitutionnel“ zprávu, „že Benedetti sdělil králi pruskému protest vlády francouzské. Král že žádal za prodlení, francouzská vláda že mu ale odpověděla, že prodlení to nemůže býti na dlouho.“ *) Stejnou dobou oznámil týž list urbi et orbi, před svými a celým světem, „jestliže do zítřka nedojde příznivá odpověď, bude prý francouzským komorám něco důležitého sděleno.“

Mezitím přiznal francouzský list „Moniteur“ mnohem zřejměji barvu, prohlašuje: „že není dost na tom, aby se Prusko vzdalo kandidatury prince hohenzollernského, nýbrž že musí nyní i pražský mír splniti, t. j. dáti Jihoněmecku úplnou svobodu, odtáhnouti z Mohuče, zříci se vojenského vlivu za Mohanem a spořádati záležitost dánskou.“

Princ hohenzollernský.

Ještě lépe prohlásil se „Pays“: „Caudinské jho**) jest připraveno, Prusové se pod ně shýbnou, přemoženi bez boje a odzbrojeni, neosmělí-li se přijmouti boj, jehož výsledek není pochybný. Náš válečný pokřik nedostal posud odpovědi. ***) Ozvěna německého Rýna jest posud něma. Kdyby bylo Prusko k nám tak

*) Z toho může čtenář snadno pochopiti ducha, jenž vládu francouzskou neodvratně do války hnal.

**) V průsmycích caudinských byli staří Římané od Samnitů, s nimiž válku vedli, tak zaskočeni, že museli všichni vydat zbraně a projíti pod jhem, což se za nejpotupnější pokládalo.

***) Jest důležito, jak sám franc. list zde doznává, že válka byla od Francie vyvolána a že z počátku z Německa ani odpověděno nebylo.

mluvilo, jak mluví Francie k Prusku, byli bychom již dávno na pochodu.“

Do zmatených choutek válečných uhodila zajisté bleskem dne 12. zpráva, že princ hohenzollernský se vzdává kandidatury a vrací španělské vládě svobodu k novým návrhům, poněvadž prý vůbec jest pevně odhodlán, podřízené rodinné otázce nedati vzrůstu k válce.

Lidé neznající Francouzů myslili tudíž, mír že zabezpečen jest. Leč bloudili velice. Francie vyšla již příliš daleko, než aby se mohla ještě vrátit a k míru se odhodlati. Vždyť již také odeslala španělské vládě vyhrůžku, na kterou se jí arc jen mizerné odpovědi dostalo. Však i tato mizerná odpověď i odstoupení prince Leopolda od kandidatury učinily francouzského práče ještě smělejším.

Francouzsko zbrojilo již zcela veřejně a tím mělo i Prusko povinnost, aby vyslalo voje k Rýnu a Mohanu a staralo se o jiné věci vojenské i strategické.

Zřeknutí se prince Leopolda bylo již 13. ouředně sděleno v Paříži španělským vyslancem Olozagou vévodovi Gramontu. Leopold odůvodňoval odstoupení své tím, jsa pruským a německým důstojníkem, že nemůže srovnati se svými city, aby k vůli jeho osobě mělo býti Německo vtrženo ve válku a on přinesl Španělsku za korunní věno krvavý boj.

Ale již na večer 12. mluvilo se na pařížské burse, že přes odstoupení Hohenzollernovo pokládají rozhodné kruhy těžkosti za neodstraněny.

Tak stoupaly vlny válečné vždy výše, když „Constitutionnel“ ještě jednou o míru mluvil, pravě:

Vilém I., král pruský.

„Slova Gramontova byla v Prusku uvážena. Spravedlivé žádosti, aby žádný Hohenzollern ve Španělích nevládl, jest zadostiučiněno. Nežádali jsme více a přijímáme s hrdostí pokojné rozluštění.“ Avšak ve sboru zákonodárném mluvil toho dne opět vévoda Gramont:

„Španělský poslanec sdělil nám včera úředně vzdání se kandidatury prince Hohenzollerna. Vyjednávání, v jakých s Pruskem pokračujeme a které nikdy jiného předmětu neměly, nejsou posud ukončena. Není nám tudíž možno, abychom o nich mluvili a již dnes všeobecnou zprávu o té záležitosti přednesli komoře a zemi.“

Vyjádření to bylo arci již méně uspokojivé.

Stejného dne přijel ostatně bar. Werther opět do Paříže a sice se smírným listem krále pruského k císaři Napoleonu III.

Již ale na večer 13. července došla do Berlína z Paříže zpráva, že francouzská vláda se nespokojuje se vzdáním se trůnu prince hohenzollernského a proto pomýšleno ihned na svolání severoněmeckého říšského sněmu.

Zatím padlo již vlastní rozhodnutí v lázních Emsu. Francouzský vyslanec Benedetti oslovil krále na procházce, neohlížeje se na dlužnou diplomatickou dvornost, a žádal jej, aby vydal záruku, že nikdy podobně se nevrátí věci nynější a měl jej zvláště k tomu, aby se u císaře Napoleona listem ze všeho omluvil. Král spokojil se prozatím, že připomněl vyslanci, veřejná procházka že se nehodí k tomu, aby se při ní o věcech tak závažných jednalo a odebral se ihned do svého obydlí, kam jej také vyslanec bezprostředně následoval a ohlásiti se dal. Avšak

král důstojnost svou za uraženu a přesvědčení maje, že se jedná jen o pouhé vyzývání, dal mu říci svým pobočníkem hrabětem Lehndorfem, o předmětu tom že nemá více s ním co jednati a proto že jej v tom okamžiku nemůže přijmouti.

Tím byla válka morálně již skorem prohlášena.

Další události až k skutečnému započetí války.

Věci se nedaly již více zdržeti.

Patnáctého července asi o jedné hodině odpoledne předčítáno v Paříži v senátu a zároveň v zákonodárném sboru k objasnění stavu věcí sdělení, končící se s vyjádřením, že válka Prusku vypovězena jest. Vypovězení války bylo odůvodněno tím, že Francie jest uražena od krále pruského, poněvadž nepřijal více vyslance Benedettiho, jakož i že nebyla dána od Pruska záruka, že princ hohenzollernský nikterak korunu španělskou nepřijme.

Příčin k válce neschází nikdy.

Avšak proč odhodlali se v Paříži tak rychle k nejhoršímu, nejsouce skutečně ještě ozbrojeni?

Odpověď dlužno hledati v politických pohnutkách a nikoliv ve vojenských. Mysliliť tehdy v Paříži, že se mohou úplně spolehnouti na Rakousko-Uhersko jakož i byli jisti, že jižní německé státy zcela neutrálně se zachovají. Krome toho došly pro případ, že výhradně s Pruskem čili se severoněmeckým spolkem válka vedena bude, od dánského a italského dvora téměř závazné přípovědi. I byla tudíž potřeba rychlého činu, aby severní Německo co možná dříve poraženo bylo, než povstane v jižních státech vědomí o společném nebezpečí.

Že domněnky ty nejsou nahodily, lze snadně dokázati. Nechť se jen každý rozpomene na vyjádření se orgánu uherské vlády pešťských novin „Reform", kteréž ode všech francouzských novin s pravou zálibou otištěno bylo, „že by sice bylo třeba raditi Rakousko-Uhersku k úplné neutralitě, že ale ono samo přáti si musí, aby pruský chtíč po dobývání jednou konce dosáhl. Podlehne-li Francie, praví se dále, budeme státi v brzku proti Prušákům za poměrů mnohem nepříznivějších a proto jest každé vítězství Francie vítězstvím našim, každá její porážka naší porážkou."

Nechť se rozpomene čtenář dále, jak se jednalo tenkráte v bavorské komoře poslancův, jejíž většina rozhodné byla pro neutralitu Bavorska a teprv jinak se rozmyslila, vidouc že v Mnichově povstání hrozí.

Krále Viktora Emanuele měli v tuileriích zcela za jista a zdálo se, že nadšené demonstrace, jaké činilo dánské vojsko, jsou dostatečnou zárukou moci, jež severoněmecký břeh velice mohla ohrožovati.

Povrchný přehled byl tedy pro Francii skutečně velmi příznivý.

Patnáctý červenec byl dnem velmi rozhodným. Ráno opustil pruský poslanec baron Werther Paříž, „aby", jak Gramonta uvědomil, „nastoupil cestu na dovolenou." V noci před jeho odjezdem udály se před pruským vysláneckým dvorem nepřátelské demonstrace, kteréž od té chvíle často se opakovaly. První větší demonstrace strhla se hned 15., na kterémž dni bylo pozorovati na bulevardech neobyčejné hnutí. Nepřehledné množství zapělo marseljezu.*) Rozlehalo se volání: „Ať žije císař! Dolů s Prušáky! Ať žije válka! Vzhůru do Berlína! Dolů s Bismarkem!"

Nad Napoleona spokojenější byl s válkou národ francouzský. Leč stejnou dobou, kdy jásáním pozdravo-

*) Podáváme zde překlad světoznámé marseljezy (marsaillaise), jak v česko-mor. voj. čas. „Žižka" vytištěna byla. Píseň ta rozjařila za dob první veliké revoluce Francouze k bojům za svobodu a jest ještě za našich dnů národní revoluční písní lidu francouzského. I ve vojsku francouzském zaznívá, postrádá však již původního významu, kterýž ony tisíce, kteří celé Evropě volnost a rovnost dáti zamýšleli, rozněcoval. Máme však za to, že mnohému čtenáři vítáno bude, seznati překlad oné historicky interesantní písně válečné, v níž se jeví ovšem velký vzlet a nadšení národa, kterýž na zoufalý boj odhodlán jest. — Zní takto:

Povstaňte vy vlasti synové,
vychází jasný slávy den.
Již proti vám lidstva zrádcové
[jdou s praporem, jenž zkrvaven].
Slyšte, rozléhá se přes luhy
žoldnéřů podlých divý ryk,
již proti nám se staví v šik,
povraždí syny vám a druhy.
Ve zbraň, občané!
sestavte se v řad.
Jen dál! jen dál! krev nečistá
ať skropí kolem sad.

Co zamýšlí ti otrokové?
Hle, zradu v srdcích chovají,
jsou spiklých králů to sluhové,
[v železa vás upoutají.]
Občané, čas jest procitnouti;
smrtí, hle, Vám vyhrožují
ti, jenž se opovažují
nás v poddanství zas uvrhnouti.
Ve zbraň, občané atd.

Hoj, vlast-li déle hanobiti
cizácké mají zástupy? —
soudruhy naše nám vražditi
[svobodu dávat v potupy?]
Ne, bože velký! naše čela
se před despoty nesníží,
a než nás jařmem obtíží,
chopme se zbraně, stavme děla.
Ve zbraň občané atd.

Tyranem, záštitou nevěry,
čas náš jak bouře zatřese;
a k vám, již máte zlé záměry
[ryk děsné pomsty donese.]
Již kdo jen můž, ve zbrani stojí;
ač padne mnohý mladý rek,
nových vojínů zbudí věk,
jenž uplacenců se nebojí.
Ve zbraň, občané atd.

Občané, muži srdcí vřelých,
v spravedlivou se dejte seč;
jeť mnoho k boji donucených,
[těch ušetřiž váš břitký meč.]
Kdo však despotu nádherného
z podlézavosti zastává
a matku, vlasť svou prodává —
nešetřte otroka zrádného.
Ve zbraň, občané atd.

Ó lásko k vlasti, svatá blahá
chraň statné naše mstitely
a volnost, volnost věčně drahá
[pomoz nám zbít nepřátely.]
Nech vítězství z báječných davů
uvítá vlasť jásající,
nechť vrazi již klesající
na naši vítěznou zří slávu.
Ve zbraň, občané!
sestavte se v řad,
Jen dál! jen dál! krev nečistá
ať skropí kolem sad.

vali v Paříži krvavý boj, přetrhali v Mnichově celý původní plán francouzské politiky a strategie. Bavorský král schválil totiž návrh ministerstva, jímž uznával smlouvu na ochranu a vzdor ke konci r. 1866 s Pruskem učiněnou za platnu a nařizoval zároveň sbírání pole.

V Berlíně nedivili se ničemu jinému tak jako zvláštní francouzské záminee vojny. „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" (Všeobecné severoněmecké noviny, za nimiž Bismark stojí) vyslovila své podivení těmito nápadnými avšak přece ne nevhodnými slovy: „Žádají od pruského krále, zástupce národa, aby zamezil princi, nad nímž moci jemu není, snažení se o španělskou korunu. Když pak tento princ dobrovolně ustoupí, žádají na králi záruky, „že se toho princ nikdy více nedopustí." A jaké záruky žádají vlastně? Snad-li nějakého pruského prince, jejž za rukojmí do Paříže si odvedou, v Mazasu zavrou a — kdyby se toho princ hohenzollernský opět dopustil — jej pověsí, nebo rozčtvrtí, neb žhavými kleštěmi potrhají? Či snad záruky peněžné? Či snad zabavení porýnské provincie na tak dlouho, dokud linie hohenzollern-sigmarinská nevymře? Věru takové hlouposti v diplomacii posud neslýcháno. A pak toho spůsobu, jakým vše se děje! Jest vtipu, jímž se člověk staví hloupým, ale způsob, jenž se v nynějším případě nám udává, jest pouhou nezbedností."

Šestnáctého července byla prohlášena připravovaná již hotovost válečná. Rovněž tak dělo se v Drážďanech, kde po rozkazu saského korunního prince uveden saský armádní sbor na válečnou míru. Z Paříže pak bylo již několik pluků k hranicím posinuto.

Sedmnáctého července prohlásila také virtemberská ministerní rada vojenskou hotovost veškeré virtemberské armády. Téhož dne na večer odejel francouzský jenerál do Berlína s úředním vypovězením války.

Osmnáctého července přednesl bavorský ministr války v mnichovské komoře návrh zákona o propůjčení válečného úvěru 26,700.000 zl. A téměř v stejnou hodinu předložen i pařížské komoře návrh zákona o rozmnožení pokladních poukázek až na 500,000000 franků.

Na to vyzvala francouzská vláda jihoněmecké vlády k neutralitě, přislibujíc jim ouplný ohled, jinak ale „že s nimi co nejbezohledněji naloží." Stejnou chvíli vydala také provolání k německému národu, v němž vysloveno omezení války pouze na Prusko jakož i slib, „že Francie nechce ani pídě německé země si přivlastniti."

Vyzvání německých států a provolání k německému národu patřila arci k nejdůležitějším tahům, které Francie na šachovnici nové války udělala. Při jejich zdaru mohl původní francouzský plán (vpád do rýnského Pruska a přímý postup na Berlín) ještě vždy býti proveden. Leč tahy se nezdařily. V Německu neměli k tomu chuti, aby obnoven byl pod francouzským štítem starý německý bunt s Rakouskem.

K menším událostem 18. července sluší připočísti také citlivost pařížského Rotšilda, jenž složil pruský konsulát, ponevadž prý nebyl od pruského krále v Emsu přijat. Toť přece hrdost španělská! Aby Francie již k vůli Benedettimu válku nevedla, mohla nyní aspoň k vůli Rotšildovi tasiti meč, k vůli tomu Rotšildovi, jehož jmění ve válce vzniklé již tak leckterou válku z ohledů bursovních rozdmychati pomahalo.

Osmnáctého byl také uzavřen přechod přes most města Kehlu, jež naproti francouzskému Štrasburku ležíc jen Rýnem od něho odděleno jest. Také železničná spojení k Trieru, Metům a Saarbrückenu, městům to francouzským, byla přerušena, mosty na mnoha místech zničeny a šíny vytrhány. Sbor 2000 Prušáků střežil hlavu čáry u Wasserbillig.

V poledne 19. července otevřeno slavně mimořádné sezení severoněmeckého sněmu v bílém sále královského zámku berlínského. Lože diplomatického sboru byly hustě obsazeny, vyslanci skorem všech zemí přítomni. Hned po dvanácté objevili se členové spolkové rady, v čele jejich spolkový kancléř hrabě Bismark a zaujali místo po levici trůnu, vedle říšského kancléře královský saský ministr-president Friesen. Když pak členové sněmu se seřadili kolem trůnu v polokruh, opustil Bismark sál, aby to králi ohlásil, načež vstoupil král, před ním dvorní hodnostáři, za ním královští princové a jeneralita. Shromáždění provolali králi „Sláva" a „ještě jednou" a „na věky." Král vystoupil na trůn před sedadlo, královští princové po pravé straně trůnu, pozdravil třikráte shromáždění a obdržel potom z rukou říšského kancléře trůnní řeč, kterouž pak hlavu maje pokrytu, s hlubokým pohnutím takto předčítal:

„Ctění pánové říšského sněmu severoněmeckého spolku!

Přivítav Vás při posledním Vašem shromáždění ve jmenu spojených vlád mohl jsem s radostným díkem toho se doložiti, že nebude s boží pomocí na darmo snaha má, aby se vyhovělo přání národův a potřebám osvěty zamezením všeho porušení pokoje.

Pakli však přec výhrůžky válečné a nebezpečí války spůsobují potřebu svolati mimořádné zasedání sněmu, děje se to v tom přesvědčení, že severní spolek snažil se, nikoliv aby sílu lidu německého vycvičil k ohrožení míru, nýbrž aby ji vypěstil k silné podpoře všeobecného míru, jakož i v tom přesvědčení, že jsme poslušni pouze přikázání cti a povinnosti, pakliže nyní sílu národa k ochraně neodvislosti vyzýváme.

Že pro trůn španělský kandidován byl německý princ, který nestál v žádném spojení s vládami severního spolku, to poskytlo vládě císaře francouzského záminku, spatřovati v tom příčinu boje; to bylo dále příčinou, že vláda francouzská, i když záminka dotčená byla odstraněna, setrvala na svém s takovým neuznáváním oprávněných nároků národů na mír a blahodárné účinky jeho, jak už i dějiny dřívějších panovníků francouzských mnohé podobné příklady toho obsahují.

Německo dříve jsouc roztrháno muselo takové

násilnictví snášeti; avšak dnes, kdy páska duševní a právní sjednocenosti německé kmeny spojuje, kdy brnění Německa nepodává nepříteli už žádný nechráněný otvor, dnes má Německo v sobě samém vůli i moc, aby obnovené francouzské násilí od sebe odmítlo. Vítězství i porážka spočívá v rukou toho, jenž války řídí. Uvážili jsme zodpovědnost, jaká upadne na toho, jenž dva veliké, mírumilovné, k blahodárnému závodění povolané národy k válce dohání; avšak francouzští vládaři věděli, jak by snadně popudlivé sebevědomí národa francouzského pro osobní zájmy své vykořistili. Čím více vlády severního spolku jsou sobě vědomy, že učinily vše k zachování míru a čím nepochybněji se jeví, že nás donutili, abychom meč tasili, tím bezpečněji a opírajíce se zároveň o jednosvornou vůli německých vlád na jihu i na severu, obracíme se k lásce vlasti a k obětavosti národa německého, obracíme se k národu tomu s vyzváním do boje na obranu cti a neodvislosti jeho. Budeme bojovati za svobodu svou, za právo své proti cizímu násilí, a žádný jiný nemá býti cíl náš, nežli abychom v Evropě trvalý mír pojistili. A v tom počínání bude bůh státi s námi!"

Když byl král řeč svou dočetl, prohlásil říšský kancléř Bismark ve jmenu krále a spojených vlád sněm za zahájený, načež král shromážděné pozdraviv sál opustil za ustavičného volání slávy.

Odpoledne o druhé hodině zahájí president dr. Simson sezení. Hrabě Bismark praví: „Sděluji domu, že francouzský jednatel mi dnes dodal opovězení války." (Bouřlivé volání Výborně v domě i na tribunách a dlouhé tleskání.) K tomu dodal Bismark: „Po slovech, které král k Vám měl, nepřidávám k tomuto sdělení více nic."

Bedřich Vilém, korunní princ pruský.

Francouzské opovědění války Prusku, podané dne 19. července o 1 a půl hod. s poledne zní doslova takto:

„Nížepsaný jednatel Francie vykonávaje rozkazy vlády své, pokládá si za čest uvésti Jeho Exc. ministru zahraničných záležitostí Jeho Mil. krále pruského následující sdělení na vědomost:

Vláda Jeho Vel. císaře Francouzův nemohouc pokládati záměr stran dosazení pruského prince na trůn španělský za nic jiného, nežli za podniknutí směřující proti bezpečnosti vlasti francouzské, viděla se nucena žádati od J. M. krále pruského ujištění, že takovéto kombinace nemohla by s jeho svolením vejíti v skutek. Však když Jeho Mil. král pruský zdráhal se takovéto ujištění podati, a naopak vyslanci J. Vel. císaře francouzského osvědčil, že pro tento případ, jakož i pro všechny jiné chce si vyhraditi volnost, aby se mohl říditi okolnostmi: tož musila vláda císařská v tomto vyjádření se krále pruského znamenati tajný zámysl, hrozící netoliko Francii ale i obecné rovnováze evropské.

Toto vyjádření ještě zhoršeno bylo zprávou ohlašovanou všem vládám, kterak král pruský vzpěčoval se přijmouti vyslance císařova a nechtěl s ním více v žádnou pouštěti se rozmluvu. Následkem toho pokládala vláda francouzská za povinnost svou, aby bez prodlení postarala se o uhájení své cti a svých uražených prospěchův. Jsouc pak odhodlána uchopiti se k tomuto cíli konečnému veškerých prostředkův, jež okolnosti káží, vláda francouzská od nynějška ocituje se v stavu válečném proti Prusku."

Podepsaný pokládá si za česť vyjádřiti Vaší Excellenci svou úctyplnou oddanost.

V Berlíně, 19. července 1870. De Sourd.

Z tohoto opovězení války, jež arci není mistrovstvím právní dialektiky národní, jde na jevo, že Francouzové se chtěli každým spůsobem bíti. Uhlazeně chladný ton, jakým byl ohlášen počátek neskonale krvavého zla, sloužil by i náčelníku indianskému ke cti.

Ostatně neopomenul ani Napoleon vydati hrdé provolání k francouzskému národu, jež takto zní:

„Francouzové!

Jsou v životě národů velebné okamžiky, kde národní čest, násilně podrážděna, vystupuje jako neodolatelná síla, opanuje všechny zájmy a přejímá do rukou svých správu osudů země.

Jedna z těchto rozhodnych hodin uhodila.

Prusko, jemuž ve válce a od války roku 1866 osvědčovali jsme největší smířlivost, nevyhovělo naší dobré vůli, naší shovívavosti.

Vtrženo na dráhu násilných přehmatů, vzbudilo nedůvěru, donutilo všude k přepjatému zbrojení a učinilo z Evropy tábor, ve kterém panují nejistota a bázeň před nejbližšími dny.

Poslední případ se Španělskem odkryl nestálost národních poměrů a objevil veškerou opravdovost panujícího stavu věcí. Vůči novým nárokům pruským ozvaly se stížnosti naše, leč nebyl na ně obrácen zřetel, naopak chováno se k nim pohrdavě. Naše země byla tím velmi trpce dotknuta, a v brzce rozléhal se od jednoho konce Francouzska k druhému pokřik válečný.

Maršálek Bazaine.

Nezbývá nám nic jiného, leč abychom osudy své svěřili rozhodnutí zbrojnému. Nebojujeme proti Německu, jehož nezávislost ctíme. Přejeme, aby národové, velikou germanskou národnost tvořící, svobodně vládli osudem svým. Co se týče nás, žádáme založení takových poměrů, které by zabezpečovaly naši budoucnost a bezpečnost.

Chceme dobyti trvalého míru, založeného na skutečných zájmech národů, a ukončiti onu nejistotu poměrů, ve kterých všichni národové svých peněz používají k tomu, aby jeden proti druhému se zbrojili. Slavný prapor, jejž rozvinujeme ještě jednou před oněmi, kteří nás k boji vyzvali, jest týž, který roznášel civilisační myšlenky naší veliké revoluce po Evropě. On zastupuje tytéž zásady a vzbuzuje tutéž obětovnost.

Francouzové! Stavím se v čelo chrabrého vojska, jež oživeno jest láskou a povinností k vlasti. Vojsko to ví, jakou cenu má, neboť vidělo ve čtyrech dílech světa vítězství souviseti s kroky svými. Beru s sebou syna svého navzdor jeho mládí. Víť on, jaké povinnosti ukládá mu jeho jméno a je hrd, že může súčastniti se v nebezpečenství oněch, kteří bojují za vlasť.

Bůh žehnej snahám našim. Veliký národ, jenž hájí spravedlivé věci, je nepřemožitelen.

Napoleon."

Také Napoleon vydal tudíž provolání k francouzskému národu, v němž se dovolával milé boží pomoci.

Naskytá se v historii ledacos směšného.

Jak se to však stallo, že Napoleon III. s opovězením války si tak velmi pospíšil, o tom podal bývalý francouzský ministr spravedlnosti Ollivier vysvětlení, jak následuje. Není jím sice všechno sděleno, avšak hodí se dobře do díla dějepisného.

Když došla Paříže zpráva, vypravoval Ollivier dle francouzských novin příteli svému, že princ hohenzollernský vzdal se kandidatury na trůn španělský, shromáždili se ministři k poradě v Tuileriích.

Záležitost tato byla důkladně uvážena, a většina ministrů uzavřela na toto skvělé zadostučinění nastoupiti cestu smířlivou. Císař, jenž podle obyčeje až posud byl mlčel, vstal i vzdálil se za svou potřebou. Nastala přestávka a většina ministrů opustila místa, aby v sousední komnatě zapálili si cigaretu a volně pohovořili. Toliko tři zůstali: Segris, Maurice Richard a Leboeuf. Tento po uzavření ministerském byl v největším rozčilení a poklepávaje prstem na svůj portefeuille, jako zoufalý ustavičně volal: „O můj bože, o můj bože!"

Ministr krásných umění, muž citlivého srdce, přistoupiv k němu konejšil jej: „Ale maršále, upokojte se; považte, oč se jedná, mámeť tu činiti s první vojenskou mocí v Evropě, jste také ozbrojen?' — „Zdali jsme ozbrojeni?" zvolal Leboeuf, vyskočiv jako tygr, „ozbrojeni jak Francie ještě nikdy nebyla a nikdy nebude. Věřte mně, milý kolego, kdyby mne oddanost k císaři nezdržovala, nepodržel bych portefeuille ani hodinu déle."

Při těchto posledních slovech byl se císař s ostat-

nímu ministry vrátil; i on zdál se rozčilenějším, než jakým jej ministři kdykoli viděli, ale jakoby před svými ministry samými chtěl tajiti, co smýšlí, jenom lehce prohodil, že od Pruska dlužno žádati záruky i pro budoucnost. Hodinu na to bylo rozhodnuto, že z této žádosti má se učiniti příčina k válce.

Tak začínají v 19. století evropské války!

Povšechný pohled na francouzské bojiště.

Paříž, pravé srdce a zároveň hlava národa francouzského, tvoří střed všech snah a sil francouzského státu, jaký nenalezneme nikde jinde. Vycházejí tudíž veškery nitky jakéhokoliv útoku Francouzů proti Německu z Paříže, neboť při útoku dlužno myslit i na obranu a obrana Paříže byla a bude při každém nepřátelském vpádu hlavním jejich úkolem. Styk Francie s Německem stává se tudíž trojhranem, jehož vrcholem Paříž, základnou čarou pak francouzské hranice od moře severního k ústí řeky Lauter do Rýna.

Nejkratší cesta od hranic francouzských do Paříže jest z krajiny mezi hořejší Sambrou a Šeldou. Směrem tím vede železnice z Paříže přes St. Quentin a Landrecy do Charleroi a hlavní silnice přes Laon Avenese do Maubeuge (Móbež). (Vzdálenost Paříže od Monsu $3^1/_2$ m.) Také sem patří dráha Paříž-Amiens-Douay (Dué), jakož i hlavní silnice z Paříže přes Teronne-Chamberay do Valenciennes (Valansjen 26 m.). Vedou tudíž v této důležité nejkratší čáře dvě dráhy od Paříže k hranicím francouzským a jsou tím důležitější, poněvadž se připojují od Tergnieru přes Rheims (Rém, Remeš) k jiné hlavní dráze francouzské, Paříž-Štrasburk. Od čáry Paříž-Štrasburk vede ale ještě jedna k německým hranicím, totiž ta, jež z Frouardu (Fruardu) k Metám jdouc odtud dílem k Sarbruku, dílem k Thionvillu do Lucemburku se stáčí. Rovněž tak vede jedna větev z Remeše do Mezièru a Sedanu. Tyto trati usnadňují pošinutí armády nejen k Belgii, nýbrž i k jižním německým hranicím do Thionvillu, Sarbruku a Weiseuburku a rovněž tak k Mose do Mezièru a Sedanu. Za strategickou základnou čáru (basis) dlužno považovati pařížskou kruhovou dráhu, kterou jest možno soustřediti železničný material z celé Francie a pošinouti jej na patřičné místo.

Západně od Rýna zdvihá se co ochranná zeď pohoří Vogesy, připojené altkirchskou pahornatinou k horám jurským, jež stejně s Rýnem jdouc k severu stoupá. Za Vogesy označují řeky Sara, Mosela a Mosa říčné čáry od jihu k severu, mezi nimiž průsmyky a roviny rozdílné důležitosti položeny jsou. Západně od Mosy má pak obvlasť řeky Sekvany říčné čáry, ležící hlavním směrem od jihovýchodu k severozápadu; z nich má však Sekvana od Mercy až k Monterau (Montró), Marna od Chalonsu (Šalonu) až k ústí nad Paříž a Aisne od Grand Pré směr od západu k východu, Oise pak skorem veskrz od severovýchodu k jihozápadu.

Hřeben Voges lze překročiti v Col du Bonnhomme (Kol dy Bonom, západně od Kolmaru) u Sv. Marie a v hluboké rozsedlině falcburské. První spojení má býti kryto pevností Neu-Breisach v rýnském údolí, druhé jest hájeno Šletštatem a spojení k malé pevnosti Falcburku mají býti chráněny Strasburkem a Weisenburkem, jejichž opevnění od Francouzů tak velice zanedbáno bylo. Na západ od hor vogeských naskytá se nejprvé nízká hornatina s mnohými postranními údolími, pak stává se krajina rovnější, jsouc protékána Moselou a teprv za Mosou přestupuje v nížinu řeky Marny.

Údolí moselské jest zvláště nad Toulem (Tulem), Pont à Moussonem (Musonem), Mety a od Sierelu dolů zúženo výšinami, jinak se tam naskytují až na míle dlouhá údolí. Rovněž taková jest povaha údolí řek Meurthy (Mérthy) a Sary.

Z výšin Lotrinských dlužno vytknouti zvláště dvě, jež tvoří západní a východní okraj planiny. Na sever od jejich roklí (u Grand-Pré údolí aireského a u Chiersu [šjéru]) vystupují Ardenny. Argonny, známé hojností lesův a divokostí, lze na jaře a na podzim těžko překročiti, vzdělávání jich dospělo však přece tak daleko, že rozkřičené dříve jejich prechody mnohem snadnějšími se staly. Nejhlavnější spojení jsou: od Stenay (Stenej) přes výšinu stonskou a zakleslinu u Le Chêne populeux (Le Šén popylé) do Rethelu, jakož i přes Buzancy (Byzansy) do Vouziersu: od Verdunu (Verdenu) průsmykem u Les grandes Islettes (Le grand Islet) do St. Menehouldu, z Verdunu průsmykem u Grand-Pré do do Vouziersu a z Verdunu do Bar le Duc.

S hořejších Vogesů prostírá se do vnitra Francie široké, planité pohoří, na východě Monts Faucilles, slovoucí na západě planinou langrskou, na němž vznikají Saona, Masa, Marna, Auba (Oba) a Sekvana. S vysočiny té sejde se znenáhla do nížiny.

Přehlednouce povahu Francie udanou zde od hranic Německa a Belgie až k Paříži, vidíme, že pouze Vogesy a sice i tyto jen v hořejší části jsou platnější větší překážkou, že ale hlubokými roklinami a průvaly roztrháványjsou planiny a proto pohybu na závadu. Dále pak, že břehy řek rovněž takového jsou spůsobu, avšak že jsou řeky od Rýna až k Paříži méně důležity, poněvadž poměrně snadno přes ně mosty vystavěny býti mohou. Jest tudíž více obtíží pro pohyb v postupování údolími a v získání jednotlivých lesů na planinách, než-li (kromě hořejších Voges) v překročování pohoří.

Umělá branná soustava, pevnosti francouzské, jeví se naproti přirozené povaze takto:

Paříž, střed Francie. Lyon, střední pevnost pro jižní Francii (10.000 mužů obsádky).

Kolem těchto hlavních bodů v stredu se řadí: Lille (8000 m.) proti Belgii, Mety (v míru 11.000 m.) proti německým zemím za Rýnem, Štrasburk (11.000 m.) v středu rýnských hranic, před Vogesy; Belfort (opevněny tábor), chránící volnou krajinu mezi Vogesy a Jurou, Besançon (6000 m.), střední pevnost na západ od Jury; Grenoble (5000 m.), střední bod na západě Alp. K tomu připadají místa námořská a velký počet jiných více méně důležitých tvrzí na hranicích a ve vnitru Francie, z nichž sem patřící (dle díla „Atlas de Géographie militaire, adopté par Mr. le ministre de la guerre pour l'école militaire de St. Cyr par Th. Lavalée 1852.) jsou: Nejdále na sever pošinuty Givet (6000 m.) Mezi Lille a Metami leží Douay (5000 mužů), Arras (4000 m.), Conde (3000 m.), Valenciennes (6000 mužů), Bouchain (v míru 1300 m.), Chambray (3000 mužů), La Guesnoy (3100 m.), Maubeuge (4000 m.), Avesnes (2800 m.), Landrecy (2000 m.), Rocroix (2000 m.), Mézières (2300 m.), Sedan (3000 m.), Montmedy (1000 m.), Longvy (3000 mužů), Verdun (5000 mužů), Thionville (5800 m.). Dále uvnitř citadela u Amiens (1500 m.), Peronne (1400 m.), La Fère (2000 m.), citadela u Laonu (1400 m.), Soissons (1700 m.). Mezi Metami a Štrasburkem: Bič (v míru 900 m.), Weisenburk (v míru 800 m.), Lauterburk (v míru 500 m.), Hagenau (1500 m.), Falcburk (1800 m.), Marsal (2100 m.), Toul (2000 m.), Vitry de Français (v míru 500 m.), Nový Breisach (3300 m.), citadela u Langres (2700 m.).

Železné dráhy a silnice.

Pohleďme nyní na celou soustavu cest, jichž v nynější válce použito bylo.

Nemálo železnic a vyborných silnic spojuje Německo s Francií. Prvnější vybíhají z Paříže a Lyonu jako paprsky k východnímu břehu Rýna a sice: 1. z Paříže přes Remeš, Mety, Hagenavu a Weisenburk; 2. z Paříže přes Epernay, Vitry, Nancy a Štrasburk, 3. z Paříže přes Mormont, Troyes, Chaumont, Langres, Belfort, Mühlhausen; 4. z Paříže přes Monterau, Joigny, Dijon a Mühlhausen; 5. z Lyonu přes Dijon a Mühlhausen; 6. z Lyonu přes Bourg a Besançon. V údolí rýnském vede 7. dráha s břehem rovnoběžná z Hagenavy přes Štrasburk a Mühlhausen. Dále jde 8. železničné spojení z Lyonu přes Chaumont do Met, 9. z Lyonu přes Besançon, Štrasburk do Met.

Údolí dunajské a mohanské jsou spojena s údolím rýnským jen těmito drahami: 1. Z Ulmu přes Stuttgart, Karlsruhe a Baden jednak do Štrasburku, jednak podél pravého břehu Rýna přes Freiburk a Basilej. 2. Z Augšpurku přes Ulm, Stuttgart a Karlsruhe. Dráhy z Ulmu přes Reutlinky, Rottenburk, Haslach do Offenburku a z Ulmu přes Kostnici a Geisinky do Haslachu nebyly ještě vystavěny.

K soustředění velikých vojsk mělo Německo na středorýnském bojišti dvě rovnoběžné dráhy, probíhající veškerou zemí od východu k západu. Jsou spolu spojeny mnohými drahami příčnými. Dráhy ty mají tento směr:

1. Z Královce přes Bromberk, Berlín, Magdeburk, Hannovery, Bielefeld do Kolína; z Magdeburku přes Kassel, Giesen do Kolína, z Giesen do Koblence, z Giesen do Mohuče, z Berlína přes Wittenberk, Halle, Lipsko, Erfurt, Eisenach, Fuldu do Mohuče.

2. Z Vratislavi přes Zhořelec, Drážďany, Hof, Bamberk, Würcburk do Mohuče.

3. Z Kolína přes Cáchy do Namuru nebo do Lucemburku.

4. Z Mohuče do Kreuznachu a z Mannheimu přes Kaiserslautern do Sarbruku a dále do Treviru a Lucemburku.

5. Rýnské rovnoběžné dráhy na obou březích přes Düsseldorf přes Kolín, Koblenc, Mohuč do Mannheimu nebo přes Bon, Weclar, Koblenc, Mohuč, Darmštat rovněž do Manheimu. Ze silnic jsou po císařské silnici na Mohuč silnice z Paříže na Štrasburk, Basilej a Ženevu. Jihoněmecko má dva silničné uzly, totiž Norimberk a Mnichov, kde se spojují všechny silnice jdoucí od Rýna, u prvního 10 u druhého 11.

K pravému břehu Rýna vedou tyto hlavní silnice:

1. Hořejší rýnská silnice na Basilej přes Stokach, Siengen, Schaffhausy, Thiengen, Waldshut, Riedmatt; zde jest nejužší.

2. Silnice údolí „peklo". Veliké silnice z Ulmu nebo Augsburku přes Biberach nebo přes Riedlingen vedou k jezeru bodamskému, jedno spojení jest v Stokachu, severozápadně pokračuje k Engen a Donauešingen, odkud vstoupá přes Leffingen, na to jde po severní stráni, pak jde západně přes úzký hřbet dolů do Steigu a mezi strmými, přilehajícími skalami do temného údolí pekla, jež se u Zartenn šíří, načež silnice břehy měnic do Freiburku a potom po úpatí Císařského křesla do Starého Breisachu vede. Zde se spojuje s ní silnice šaffhausenská jdoucí přes údolí vutašské.

3. Mezi silnicí údolí pekla a údolí Kincigu vede obtížná horská cesta jihovýchodně od Villingen do Verbachu a Furtvangenu do údolí divokého Guttachu, jež u Langendenzlingen se otvírá, načež dostihuje cesta silnici horskou.

4. Silnice údolí Kincigu. Vede z Ulmu na Stras-

burk, z počátku v hlubokém skalném údolí blauském přes Blauberen, tam se obrací v pravo vedouc přes Feldsteten a pomalu klesajíc do Cajningen a konečně náhle padajíc do Urachu v skalnaté půdě potoka Ermsu; z údolí toho jde z Mecingenu přes Reutlingen do Tubink. Přeskakujíc Nekar dospěje lauterbašským sedlem a Hornbergem ke Kincigu, v jehož údolí jde k Offenburku a dále ku Kelu-Štrasburku. Postranní cesty vedou ze Sulcu do Alpirsbachu nad Kincigem a upravená cesta přes Šiltach a Wolfach do Hausachu; dále pod zámkem Hohengeroldsek do Sebachu nad Šuterem a pod Larem k horské silnici u Dellingenu. Se silnicí k Nerdlingu a Bofingen, dále v údolí Remsu skalnatými přechody přes Vajblingen, Kanštat do Stuttgartu; na západ pokračujíc jde přes Nagold a Freudenstadt k hřebenu Knýbisu a stáčí se za alexandrovskou hradbou po Býlu na jihovýchod do úzkého, srázného, skalnatého údolí renšského, přes Oppenau a Oberkirch do Rencen na horskou silnici, nebo z Obernkirchu přes Appenvajhr do Kelu.

7. Stuttgartská severozápadní Silnice k Rýnu. Jde přes Enz do Bret a Bruchsalu aneb z vesnice Illingu přes Forchajm, střídavě po stráních a v hlubokém údolí pfinckém do Durlachu.

Francouzské vojsko z Afriky.

1. Turkos. — 2. Důstojník spahisův. — 3. Spahisové. — 4. Zuav. — 5. a 6. Důstojníci zuavův.

kincižskou spojují se přesmyky alpské: z Ebningu do Stuttgartu, z Riedlingu do Sulcu nebo Reutlingu, ze Sigmaring do Hechingu; dále silnice ze Šaffhausenu do Engen, Geisingu a Donaušingen, z Berenbachu přes Tryberk v údolí gutašském u Hornberku.

5. Cesta gaislinská. Hlavní silnice z Ulmu do Stuttgartu; vstupuje zvolna k hoře doneršteteské, vede střídavě padajíc a stoupajíc do Gaislingu a odtud údolným přechodem Tilsu do Siessenu, měníc pak břeh u Geppingen přes Ploching a Esling po Nekaru a překročivši jej do Kanštatu.

6. Silnice z Donauverthu přes Stuttgart do Štrasburku. Opouští u Harburku úzké údolí varnické a jde

8. Silnice mosbašská jde z Bišofshajmu hornatou krajinou do Ajchholcu, aneb přes Mergenthajm, Ajchholc aneb přes Mosbach k Nekaru na Nekarelc a obcházejíc křivé, úzké údolí přes Nekargemünd po Elsencu údolným přechodem do Hajdlberka.

9. Rovnoběžně s předešlou jde z Mergenthajmu silnice přes Jaxtberk, Eringen do Hailbronu a přes plochu výšiny k Elsensalcu a jím přes Sinzhajm do Viesenbachu, dále z Hajlbronu přes Brety, Durlach do Karlsruhe.

10. Silnice mohanská jde z Würcburku přes Tauber-Bišofshajm a Milteberk po levém břehu Mohanu na

úpatí lesa odenského mimo Ašaffenburk do Frankfurtu aneb z Ašaffenburku do Darmštatu nebo do Mohuče.

Uvedené hlavní silnice jsou spojeny pěti příčnými, totiž v údolném přechodu nad Kocherem a Brencem silnicí nekarskou, bakinskou, murskou a rýnskou.

Levý břeh Rýna.

1. Basilejská vojenská silnice do Paříže vede z počátku mezi Jurou a Vogesy ve volném položení do Altenkirchu, Belfortu, Kyru, Vesulu k výšině nad Langres, odkudž se táhne do Chaumontu a Bar-sur-Aube.

2. Poštovní cesty vedou přes Vogesy: ze Šletštatu do údolí hořejší Merthy do Lunevillu, aneb v levo po Satteře a jde jejím údolím k výšině lyclhardské a dále přes Štürclbrun do Biče; západním směrem postupuje do Sargemündu nebo v levo po Saře do Bockenhajmu.

6. Weisenburská silnice do Zweibrückenu. Směrem všeobecně severozápadním jde nad Weisenburkem do údolí Lautery a volnou krajinou kolem Pirmasensu údolími Elzu po Erbachu do Zweibrückenu.

7. Silnice z údolí rýnského na Hardt. Z Neuštadtu v údolí špýrském přes Pirmasens do Biče, nebo po Erbachu do Zweibrückenu; od Špýru a Germershajmu do Landavy na horskou silnici a odtud do Anveileru a silnicí weisenburskou do údolí řeky Lautery.

8. Pokračování silnice císařské. Z Mannhajmu přes

Francouzske kulomety (mitrailleus).

do Epinalu, z Mühlhausenu do údolí Mosely, odtud do Remiremontu, Epinalu a Nových domů (Neufchateau).

3. Falcburská silnice ze Štrasburku do Paříže. Jde přes Saverny k vysočině falcburské (u Savernu spojuje se silnice, jdoucí z Fort Louisu přes Hagenavu) a běží dále nevysokou hornatinou do Sarburku, Nancy, Chalonsu atd. Větve se rozkládají z Moyen-Vic do Met, z Rechicourtu přes Luneville do Nancy.

4. Hardská silnice přes Bič a Hagenavu. Volná, údolní silnice z Homburku do Zweibrückenu, odtud úzkým údolím do Biče a za ním přes Reichshofen do Hagenavy.

5. Weisenburská silnice do Biče. Tam pokračuje silnice z Germershajmu přes Rheinzabern a Weisenburk. Ztáčí se tam po lesnatých horách do Lembachu Oppershafen do Dürkhajmu a Kaiserslauternu; ze Špýru do Nového Města nad Hardtem a u Frankensteinu do silnice předešlé.

Příčné čáry vedou; a) v údolí Rýnu z Mohuče přes Vorms, Špýr, Germershajm, Rheinzabern, Lauterburk a Štrasburk, Hynningy do Basileje; b) horská silnice z Kreuznachu přes Alzey, Dürkheim, Nové Město, Landavu, Weissenburk, Hagenavu k rovině štrasburské, pak do Šletštatu, Kolmaru a Belfortu; c) saská silnice do Falcburku jde ze Sarlouis do Sv. Avoldu, nebo z Homburku do Sargemündu a Bockenhajmu; d) Bičfalcburská silnice z Pirmasensu; e) ze Sargemündu přes Chateau-Salino, Luneville, Epinal, Plombiéres, Luxeul do Vesulu; f) s ní rovnoběžná silnice z Met přes Pont-à-Mousson a Nancy do Epinalu.

Silničná spojení v pořičí Mosely. Z Koblence a Kolína spojují se silnice v Treviru v údolí moselském, odtud jde silnice jednak přes Sarlouis a Sarbrück, jednak do Francie; větev jedna vede z Treviru přes Saarburk a Sierk do Thionvillu a Met, druhá neutrálným Lucemburskem do Thionvillu nebo do Longvy.

O cestách vedoucích neutrálnou Belgií netřeba zde se zmiňovati.

Válečná síla Pruska a Francie.

Jak Francie tak i Prusko zbrojily v posledních letech bez přestání a zdokonalovaly co možná vojenské zřízení. Nemohouce pro obmezenost místa do podrobností se pouštěti, myslíme, že vítáno bude čtenáři krátké vypravení skutečných válečných sil obou stran.

Německo.

I. *Pěchota:* 9 pruských plukův gard, 15 plukův granátnických (č. 1—12, 89, 100, 101), 77 plukův pěchoty (č. 13—32, 41—72, 74—79, 81—85, 87—88, 91—96, 102—107), 13 plukův fysilírů (č. 33—40, 73, 80, 86, 90, 108) = 114 plukův po 3 praporech = 342 praporů (bataljonů), 4 hesenské pluky po 2 praporech, 1 pruský prapor myslivcův gardy, 1 pruský prapor střelcův gardy, 16 praporů myslivcův.

Ouhrnem 118 plukův pěchoty, 17 praporův myslivců (střelců), tudíž 368 praporův.

Z toho staví do pole Sasko pluky č. 100—108, myslivecké prapory č. 12 a 13; Meklenburg Zvěřin 1. a 3. prapor pluku č. 89, pluk č. 90, prapor myslivcův č. 14; Meklenburg-Střelice: 2. prapor pluku č. 89; Brunšvicko: Pluk č. 92; Anhalt: pluk č. 93; Saské Výmary: pluk č. 94; Saské Majningen a Sasko-Koburk-Gotha: pluk č. 95; Saský Altenburk a Švarcburk-Rudolštat i Reus: pluk č. 96; Oldenburk: pluk č. 91; Hesensko: 4 pluky pěchoty a 2 prapory myslivcův.

V pokoji má prapor 22 důstojníky, 682 muže; pluk 69 důst., 6 lékařů, 2101 m. Pruské pluky gardy jsou o něco silnější, prapory myslivcův a střelcův o něco slabší. Pěchota jest ozbrojena jehlovkami a noži, myslivci a střelci jehlovými štuci, na něž nasazují tesák.

II. Jízda: 10 pluk kyrysníkův, z nich dva pluky gard, 18 pl. husarů, z nich 1 pl. gardy, 21 pl. hulánů, z nich 3 pl. gardy, 21 pl. dragonů, z nich 2 pluky gardy, 6 pluků jezdců, z nich 2 pl. gardy (1 královský saský a 1 hessenský pl. lehkých jezdců [chevauxleger] gardy).

Ouhrnem 76 pluků (4 pluky se ještě doplní).

Z toho staví do pole Sasko: pluk gardy a pluky jezdcův č. 1., 2. a 3, hulanské pluky č. 17 a 18; Meklenburk-Zvěřín: dragonské pl. č. 17 a 18; Brunšvík; husarský pl. č. 17; Oldenburk: dragonský pl. č. 19; Hesensko: 2 pl. jezdců.

Pluk jízdy sestává z 5 švadron, z nichž jedna zůstává k doplnění ve válce. Pluk po 5 švadronách má v míru: 25 důst., 2—5 lékařů, 679 m., 14 jiných osob, se 672 koni, vyjma koně důstojnických šarší. Kyrysníci mají palaš a pistoli, huláni piky, šavle a pistole, dragoni a husaři šavle a jehlové karabiny (saské jízdné pluky mají karabiny odpažnice jiné soustavy).

III. *Dělostřelectvo* tvoří 1 dělostřelecký pluk gardy, 12 dělostřeleckých polních plukův, 1 hessenský oddíl polního dělostřelectva, 1 pevnostní dělostřelecký pluk gardy, 8 pluků pevnostního dělostřelectva č. 1—8, 4 oddíly pevnostního dělostřelectva č. 9—12, 1 ohňostrojný oddíl. Každý pluk polního dělostřelectva má 3 pěší a jeden jízdný oddíl. Pěší oddíl sestává ze dvou 6liberních a dvou 4liberních baterií. Oddíl jízdný má 3 čtyrliberní baterie.

Saský pluk dělostřelecký č. 12 má: 2 pěší oddíly po 4 bateriích (dvě 6liberní, dvě 4liberní), 2 pěší oddíly po 3 bateriích (dvě 6liberní, jedna 4liberní) 1 jízdný oddíl po 2 bateriích (4liberních) ouhrnem 5 oddílů se 16 bateriemi. Hessensko má 1 oddíl po dvou 6 libern. bateriích, po třech čtyrliberních bateriích a jízdné baterii.

Ve válce obdrží každá divise pěchoty 1 pěší oddíl. Přebývající pěší oddíl příslušného pluku dělostřeleckého (u XII. armádního sboru 3. a 4. pěší oddíl po třech bateriích) přidává se k záložnému dělostřelectvu sboru armádního. Každá baterie má v míru 4, ve válce 6 děl s příslušenstvím. Pluk polního dělostřelectva má tudíž v míru 60, ve válce 90 děl v 12 pěších a 3 jízdných bateriích. Celkem jest tudíž 163 pěších a 39 jízdných baterií.

Polní baterie má v míru 4 důstojníky, 109 mužů, 1 lazaretního pomocníka, 40 koní. Jízdná baterie čítá: 4 důstojníky, 90 mužů, 2 jiné osoby, 72 koně (24 tažné, 4 zásobní, 44 jezdecké koně).

Pluk polního dělostřelectva (vyjma saský pluk č. 12, čítající o něco více) jest silný: 85 důstojníkův, 8 lékařů, 1655 hlav, 696 koní, 60 děl.

Pluk pevnostního dělostřelectva sestává z 2 oddílů po 4 setninách, jichž každá má 4 důstojníky, 99 mužů, 1 pomocníka lazaretního (15 mužů na dovolené) a čítá pluk: 45 důstojníků, 2 lékaře, 868 hlav.

Ohňostrojný oddíl sestává ze 2 setnin z 8 důstojníků, 1 účetníka, 1 lékaře, 206 mužův.

IV. *Sbor měřičský* se skládá z 1 praporu gardních zákopníků (pionýrů), 12 praporů zákopnických, 4 hes-

ssenských zákopnických setnin. Každý prapor jest utvořen ze 4 setnin (1 setnina mostařů-pontonjerů), 2 vlastních zákopníků (sappérů), 1 podkopníka (minera); saský prapor č. 12 má jen 3 setniny. Celkem jsou 52 setniny hradebnické. Prapor pionýrský má v míru 18 důstojníků, 495 mužů, 6 jiných osob; jsou ozbrojeni jehlovkami (Sasové mají předovky a podewilky) a noži.

V. *Vozatajstvo.* 1 gardní prapor vozatajstva, 12 praporů vozatajských, 1 hessenský oddíl vozatajstva. Prapor sestává z 2 setnin a 1 skladiště. Čítá v míru 12 důstojníků (z nichž 2 u skladiště), 225 mužů, 4 jiné osoby, 121 služných koní (96 tažných), 24 vozů.

VI. *Zemská obrana* sestává z 97 pěších pluků zemské obrany, 4 pluků gard zemské obrany po 3 praporech, ouhrnem 218 praporů. Myslivci a střelci zemské obrany uspořádají ve válce u každého z 18 mysliveckých a střeleckých praporů jednu setninu.

Naproti druhým vojskům není rozdělení severoněmeckého spolkového vojska dle území (teritorialní), nýbrž sporádáno dle taktického hledítka ve vyšší svazky vojenské, jež také ve válce stejnými zůstávají. Vojsko rozpadá se ve *sbory gardní:* 2 divise pěších gard, 1 divise jízdných gard, 4 brigady pěších gard, 3 brigády jízdných gard a 12 *armádních sborů:* 25 divisí (incl. 1 hessenská), 1 divise jízdy (královská saská), 1 dohlídka (posádky mohučské), 50 brigad pěchoty (incl. 2 hessenské), 25 brigad jízdy. Brigáda pěchoty má 2—3 řadové pluky, 1—2—2½ pluku zemské obrany. Ve válce sestává armádní sbor z 2 divisí pěchoty a 1 divise jízdy.

K armádnímu sboru patří mimo to:

1 prapor myslivců, 1 brigáda dělostřelectva, 1 prapor zákopnický, 1 prapor vozatajstva. U gardního a XII. armádního sboru jsou všechny prapory mysliveckė a střelecké ve svazku brigadním resp. divisijným. Ke sboru patří mimo to ještě školy poddůstojnické, prapor pěchoty se vzdělávající*), tělesné četnictvo, setnina zámecké gardy, invalidovna v Berlíně, 1 setnina gardních vysloužilců. Dále jest 1 dohlídka myslivců a střelců, 1 generální dohlídka dělostřelectva po 4 dělostřeleckých dohlídkách na 3 a 4 dělostřelecké brigady, 1 jeneralní dohlídka měřičův a pevnost po 4 měřičích, 1 dohlídka nad zákopnictvem, 1 nad vozatajstvem.

Budžetní síla spolkového vojska v míru pro r. 1870 obnáší 315.526 mužů s 73.307 koni, 868 polními děly, síla válečná v polním vojsku 533.658 mužů 155.896 koni a 1212 děly, v doplňovacím vojsku 182.940 m. s 3280 důstojníky, 22.545 koni i 234 děly, a v posádkách 198.678 mužů s 6.376 důstojníky, 15.689 koni a 234 děly. Ouhrnem: 915.676 mužů s 28.645 důstojníky a úředníky, 193.936 koni a 1680 děly. Jsou 3% veškerého obyvatelstva.

*) Od všech pluků jsou vysýláni do Berlína poddůstojníci k patřičnému se vzdělání, kteří dohromady tento prapor tvoří.

II. Vojsko jižních států.

Z jihoněmeckých států připojilo se Hessensko a Badensko co nejvíce k vojenským zařízením prusko-severoněmeckým. Würtembersko zavedlo pruské ozbrojení a ustanovení, kdežto Bavorsko v mnohém ohledě jest samotno a zvláště v ozbrojení a ustanoveních od Pruska vl. Severoněmecka se uchyluje. Ve všech jihoněmeckých zemích přijali všeobecnou brannou povinnost na témž základě jako ve spolku severoněmeckém.

1. *Vojsko bavorské* sestává ze 16 plukův pěchoty po 3 praporech po 4 setninách a 16 praporův myslivců. Ke každému pěšímu pluku přidány jsou 2 prapory zemské obrany. Zemská obrana čítá tudíž 32 prapory rovněž po 4 setninách. Pěchota jest ozbrojena nyní puškami přetvořenými na zadovky; avšak v dubnu 1869 bylo nařízeno ozbrojení všech pěších pluků a mysliveckých praporů Verderskou zadovkou. Dva pěší pluky s 1 neb 2 prapory myslivců tvoří vždy pěší brigádu. *Jezdectvo* sestává z 2 pluků kyrysníkův, 6 pl. lehkých jezdcův a 2 pl. hulánů po 5 švadronách. Dva neb 3 pluky jízdecké tvoří vždy jízdeckou brigádu.

Dvě brigády pěchoty a 1 jízdy stojí v poli pod jeneralním velitelstvím čili v jedné *armádní divisi.* Dvě neb více armádních divisí tvoří *armádní sbor.*

Dělostřelectvo rozpadá se v 4 pluky 1 setninu ouvrierskou a 1 ohňostrojnou. Každý dělostřelecky pluk skládá se z 8 polních baterií (pruské soustavy a velikosti děl), 1 baterie parkové (děla oblehací), 4 baterií pevnostních a 1 švadrony vozatajstva. U 2. a 3. pluku dělostřeleckého jsou mezi 8 polními bateriemi vždy 2 jízdné. Dva dělostřelecké pluky tvoří vždy 1 dělostřeleckou brigádu.

Pluk ženijní skládá se z 2 polních divisí zákopnických po 3 setninách, ze 4 pevnostních divisí zákopnických a 1 oddílu vozatajstva. Každému ze 4 jeneralních velitelství podřízena jest 1 zdravotní setnina, 1 oddíl opatrovníků a 1 oddíl zásobníků. Pátý a šestý oddíl jsou v pevnostech.

Veškeré vojsko v míru čítá 34662 muže a 2139 důstojníky, 8647 koni a 192 polními děly; míra válečná kolem 116.000 mužů s 2900 důstojníky, 11622 koni a 240 děly.

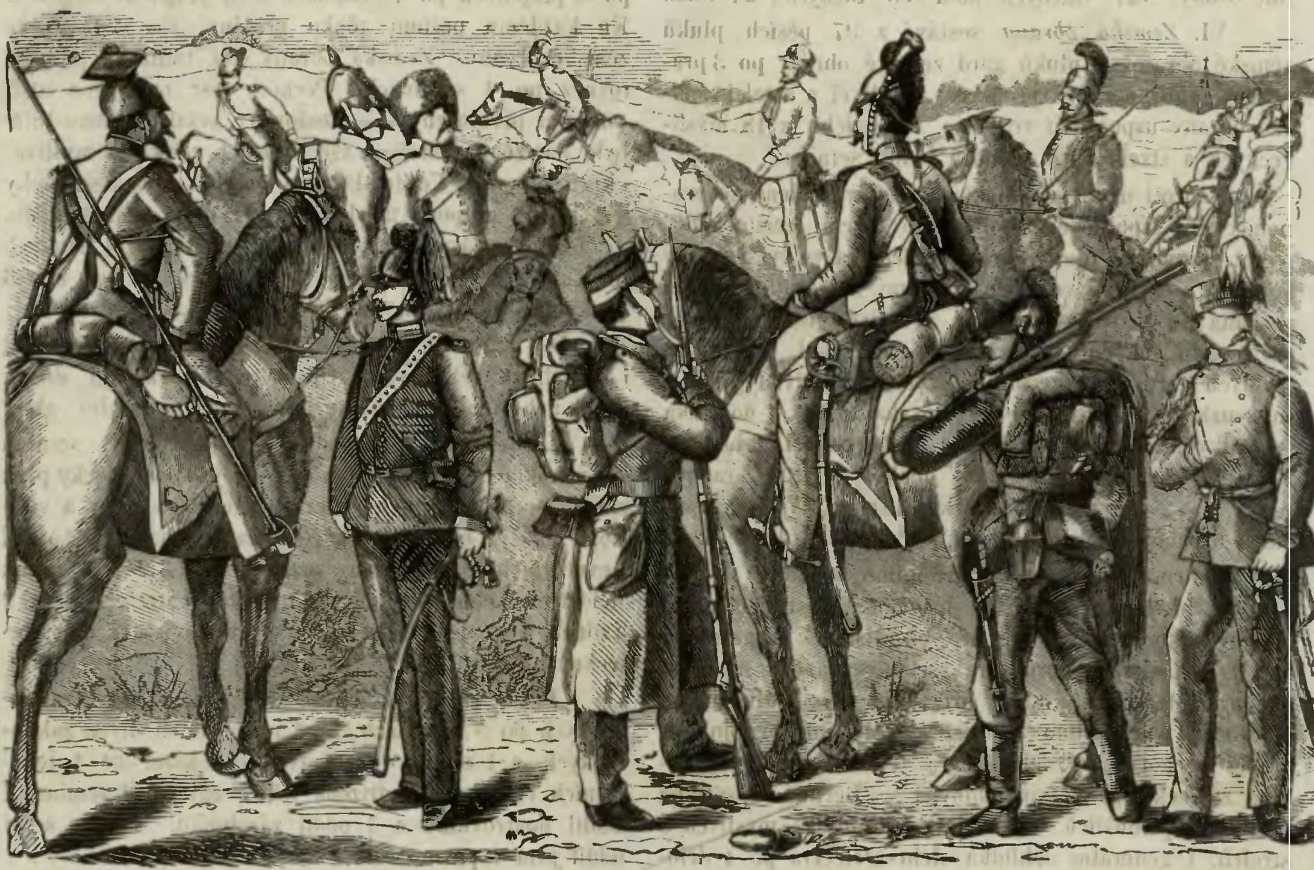
2. *Vojsko virtemberské* skládá se z 8 pluků pěchoty po 2 praporech, po 4 setninách, 3 praporů myslivců, 1 švadrony polních myslivců, 4 jízdných pluků po 4 švadronách, 1 pluk polního dělostřelectva a 3 oddíly po třech bateriích, 1 pluk pevnostního dělostřelectva (4 baterie), 2 setniny zbrojničné, 2 oddíly vozatajstva. V míru 13. 468 mužů se 610 důstojníky, 2782 koni a 36 polními děly; ve válce asi 24.000 mužů s 720 důstojníky, 7000 koní a 66 děl.

3. *Badensko* čítá 6 pluků pěších po 3 praporech, 3 pluky jízdy po 5 švadronách, 1 pluk dělostřelctva ve

3 oddílech pro 3 bateriích, 2 setniny zákopníků, 1 oddíl vozatajstva a 16 oddílů zemské obrany. V míru 14.189 mužů s 552 důstojníky, 3063 koni a 36 děly; ve válce asi 30.000 mužů se 684 důstojníky, 6400 koni a 64 děly.

Vojsko francouzské.

Části vojska, jež se musí vždy zanechati v Alžíru a v nitru Francie (jádro pevnostních obsádek) byly

Jihoněmecké vojsko.

1. Bavorský hulán. — 2. Velko-hesenský lehký jezdec. — 3. Bavorský dělostřelecký důstojník. — 4. Virtemberský polní myslivec. — 5. Virtemberský pěšák. — 6. Bavorský lékař. — 7. Bavorský lehký jezdec. — 8. Bav. pěšák zemské obrany. — 9. Bavorský kyrysník. — 10. Virtemberský důstojník generálního štábu.

ceněny v jistém díle pruského jenerálního štábu na 50.000 mužův; asi 62 prapory, 36 švadron, 16 baterií, které tudíž dlužno odečísti od vojska polního.

Co skutečné polní vojsko zbylo pak: 310 praporů, 216 švadron (54 pluky) 148 baterií (888 děl).

310 praporů tvořilo 2 divise gard a 22 řadové první po 12, druhé dle nynější míry po 13 praporech. Divise se skládala z 2 brigád čili 4 plukův a 1 lehkého neb mysliveckého praporu. Síla praporu udána tu na 700 mužů. Pluk jízdy na 500 šavlí. Jsou to čísla, s nimiž Francouzové v skutečnosti posud vystoupiti mohli. Se strany francouzské snaženo se arci o sílu praporu na 800 mužů a možná že toho zde i onde tak dosaženo.

Každé divisi pěchoty přidána za třetí baterii baterie mitraljes v 6 kusech, v mužstvu, koních a ostatním zcela tak vypravena jak 4liberní baterie. Osm armádních sborů (průměrem po 3 divisích) tvořících se z vojska nahoře udaného vyžaduje dle nynějších zásad v jízdě nanejvýš 180 švadron, v polním dělostřelectvu asi 100 baterií, tak že ještě zbývá 9 pluků jízdných a 48 baterií k použití při záložných sborech tvořících se z vojska.

Jak uvedený pruský pramen dále tvrdí, byl přebytek mužstva z r. 1870 asi 65.000. Tyto tisíce umožnily, že utvořen byl z každého depotu pěchoty ještě čtvrtý činný prapor a ze dvou depot mysliveckých vždy 1 prapor ve 4 setninách, což by poskytlo ve spojení se zbývající jízdou a dělostřelectvem záložní armádu 119 praporů, 36 švadron a 48 baterií, tudíž asi 9 divisí čili 3 armádní sbory.

Nepřihlížejíce k mobilní národní gardě, kteráž pokud skutečně byla zorganisována, asi na 100.000 m. silna byla, udáme sílu Francie takto:

1. polní armáda (8 armádních sborů = 24 divisí . . . . 286.400 mužů
z čehož 216.000 m. pěchoty, 27.000 jízdy a 600 děl. K tomu ještě 24 baterie mitraljes po 6 kusech, kteréž v počtu 286.400 m. nejsou zahrnuty.
2. Záložní armáda druhé řady = 3 armádní sbory = 9 divisí . . . 93.600 mužů
z čehož 75.000 m. pěchoty, 5400 mužů jízdy a 288 děl.

Rozdělení německého vojska.

Vrchní velitelství vedl pruský král Vilém co nejvyšší německý vojvoda. Nejpřednějšími rádci královými byli jenerálové pěchoty svobodný pán von Moltke a von Roon, první co chef jenerálního štábu, jemuž bylo rozvrhovati plány, druhý pak měl péči o živý a mrtvý material k provádění plánů. Rozdělení vojska bylo pak toto:

Pruské vojsko.

1. Dragoun. — 2. Kyrysník. — 3. Pobočník. — 4. Husar. — 5. Důstojník gen. štábu. — 6. Myslivec. — 7. Hulán. — 8. Pěšák. — 9. Důstojník dělostřelecký. 10. Dělostřelec.

3. Zbývající vojsko v Alžíru a v nitru Francie, 62 prapory, 36 švadron a 96 děl . . . . 50.000 mužů
4. Skladiště všech zbraní, pevnostní dělostřelectvo a ženijní sbor atd. 85.000 mužů

Ouhrnem 515.000 mužů

Do toho nejsou počítáni důstojníci a tak zvaní nonvaleři (četníci, řemeslníci, úředníci atd.) . . . . 84.000 mužů
jakož i mobilní garda . . . . 100.000 mužů
s nimiž francouzské vojsko dostupuje výše 699.000 mužů

I. armáda (jenerál Steinmetz): *)

1. armádní sbor (východní Prusko) [14., 31. a 1. září];
2. armádní sbor (Pomořany) [18.];
7. armádní sbor (Vestfály) [6., 14., 16. a 18.];
8. armádní sbor (Porýnsko) [6., 16., a 18.].

*) U každého armádního sboru zde již udáno, kterých bitev až k uzavření Paříže se zúčastnil. 4. srpen znamená boj weisenburský, 6. bitvu u Woerthu, 14. bitvu u Longevillu (pravý břeh Mosely), 16. bitvu u Mars-la-Touru, 18. bitvu u Rezonville, 29., 30., 31. bitvu u Beaumontu a Sedanu, 31. srpen a 1. září bitvu u Noisseville (Met).

II. armáda (Princ Bedřich Karel):

Sbor gard [18., 29., 30., 31., gardní jízda také 16.];
3. armádní sbor (Brandeburky) [6., 16. a 18.];
4. „ „ (provincie saská) [29., 30., 31.];
9. „ „ (Šlesvík-Holstein) [14., 16., a 18.];
10. armádní sbor (Hannovery) [16. a 18.];
12. „ „ (království saské) [18., 29., 30., 31.]

III. armáda (korunní princ Bedřich Vilém):

5. armádní sbor (Poznany) [4., 6., 29., 30., 31.]:
6. „ „ (Slezsko) [29., 30., 31.];
11. „ „ (Hessen-Nassau) [4., 6., 29., 30., 31.];
1. bavorský sbor (von der Tann) [6., 29., 30., 31.];
2. „ „ (Hartmann) [4. a 6.].
Vürtemberská divise (generál Obernitz) [6., 31.].
Badenská divise (generál v. Werder), stála delší čas u Štrasburku.

Jednotlivé armádní sbory jsou takto složeny:

Sbor gard, princ August würtemberský: 1 divise pěší gardy, generállajtnant v. Pape: 2. divise pěší gardy, jenerállajtnant v. Budrický; divise jízdné gardy, jenerállajtnant v. d. Goltz.

1. armádní sbor, v. Manteuffel: 1. divise, jenerállajtnant v. Bentheim; 2. divise, generállajtnant v. Pritzelwitz.

2. armádní sbor, v. Fransecky: 3. divise, generállajtnant v. Werder; 4. divise, generállajtnant Hann v. Weyhern.

3. armádní sbor, v. Alvensleben II.: 5. divise, generállajtnant v. Stülpnagel; 6. divise, generállajtnant v. Buddenbrock.

4. armádní sbor, v. Alvensleben I.: 7. divise, generállajtnant v. Schoeler.

5. armádní sbor, v. Kirchbach: 9. divise, generállajtnant v. Rheinhaben; 10. divise, generállajtnant v. Schmidt.

6. armádní sbor, v. Tümpling: 11. divise, generállajtnant v. Gordon; 12. divise, generállajtnant von Hoffmann.

7. armádní sbor, v. Zastrow: 13. divise, generállajtnant v. Glümer; 14 divise, generállajtnant von Kamecke.

8. armádní sbor, v. Goeben: 15. divise generállajtnant v. Weltzien; 16. divise generállajtnant v. Barnikov.

9. armádní sbor, v. Manstein: 17. divise, generállajtnant v. Schimmelmann; 18. divise, generállajtnant v. Wrangel; 25. divise (Hessen-Darmštat), princ Ludvík hessensky.

10. armádní sbor v. Voigts-Rheetz: 19. divise, generállajtnant v. Schwarzkoppen; 20. divise, generálmajor v. Kraatz-Koseflan.

11. armádní sbor, v. Bose: 21. divise, generállajtnant v. Schachtmeyer; 22. divise, generállajtnant v. Gersdorf.

12. armádní sbor (Sasy), korunní princ Albert saský: 23. divise, generállajtnant princ Jiří saský; 24. divise, generállajtnant Nerhoff v. Holderberg; divise jízdy, generállajtnant Senfft v. Pilsach.

1. bavorský sbor, generál v. d. Tann: 1 divise, generállajtnant Stephan; 2. divise, generállajtnant hrabě Pappenheim.

2. bavorský sbor, generál v. Hartmann: 3. divise, generál v. Wather; 4. divise, generál hrabě Bothmer.

Vürtemberská divise, generál v. Obernitz: 1 pěší brigáda a 1 divise jízdy.

Badická divise, generál v. Werder: 3 brigády pěchoty a 1 jízdy.

Prusko-severoněmeckým armádním sborům přidáno jest na divisi po brigádě jízdy, tedy ouhrnem jedna divise jízdy.

IV. armáda zřízena po bitvách u Met skládá se ze 4. a 12. severoněmeckého a 1 bavorského armádního sboru.

Rozvrh vojska francouzského. *)

Vrchní vedení měl císař Napoleon, t. j. on byl vrchním velitelem dle jmena. Skutečným vrchním velitelem (major général) byl bývalý ministr vojenství maršál Leboeuf. Adjutanti a generálové divisí generálního štábu: Generál Lebrun a generál Jarras, ředitel válečného skladiště. Vrchní komandanti dělostřelectva a stavitelstva: generálové divisí Soleille a Contfinieres. Komandant velikého hlavního stanu: brigádní generál Lettelier de Blanchard (bývalý adjutant generála Delarue).

Veliteli sborů jsou:

1. armádní sbor. Maršál Mac Mahon; chef štábu: generál brigády Colson (bývalý kabinetní chef maršála Niela). Sestával ze 4 divisí pěchoty po 2 brigádách a 1 divise jízdy po 3 brigádách s 15 divisijními bateriemi a záložním dělostřelectvem 4 baterií; hlavní stan Štrasburk (kam 22. na večer celý generální štáb dorazil).

2. armádní sbor: Generál Frossard; chef štábu: generál brigády Saget (bývalý chef historického odboru správy válečné, spisovatel knihy o vlašské válce). Sestával ze 3 divisí pěchoty (Virgé, Bataille, Ducrot) a 1 divisí jízdy (Lichtlin) po 3 brigádách s pěším i jízdným dělostřelectvem a záložními bateriemi; hlavní stan: St. Avold.

*) Kolem 20. července.

3. armádní sbor. Maršál Bazaine; chef štábu: generál brigády Mareque (dříve chef generálního štábu divise v Mexiku). Sestával z 4 divisí pěchoty a 1 divise jízdy po 3 brigádách s divisijními a úplnými záložními bateriemi; hlavní stan: Mety, kde od 21. veškera příslušná armáda stála.

4. armádní sbor. Generál Ladmirault, chef štábu: generál brigády Desaint de Marthille (bývalý důstojník v africkém vojsku, delší čas za posláním v Turecku). Sestával ze 3 divisí pěchoty a 1 divise jízdy s divisijními a záložními bateriemi; hlavní stan Thionville.

5. armádní sbor. Generál de Failly; chef štábu: generál brigády Besson. Sestával ze 4 divisí pěchoty a 1 divise jízdy (teprv se tvořící); hlavní stan: Bič.

6. (záložní) armádní sbor. Maršál Canrobert; chef štábu: generál brigády Henry (bývalý pobočník krále Jéromé). Tvořil se teprv z vojska ležení chalonského.

7. (záložní) armádní sbor. Generál Douay; tvořil se teprv hlavně z vojska alžírského; hlavní stan (bezpochyby) Belfort.

8. (záložní) armádní sbor (císařská garda). Jenerál Bourbaki; chef štábu: generál brigády d'Auvergne (bývalý pobočník maršála Foreye a chef jeho generálního štábu v Mexiku); sestával z 2 divisí pěchoty po 2 brigádách a 1 divise jízdy po 3 brigádách se 6 pěšími a 6 jízdnými bateriemi; divisijními generály jsou: Picard, Deligny, Desvaux. Hlavní stan: Nancy.

Bude snad nápadno, že udáváme při francouzském ordre de bataille místa, kdežto při německém úplně scházejí. Okolnost ta poukazuje opět k rozličnému vedení války obou zápasících mocností. Se strany pruské dbali hned z počátku velmi bedlivě, aby se nic neuveřejnilo o postavení vojska a jeho vytrhnutí aneb jen zcela málo. Poněvadž pak doposud se nedostává úředních pruských udání, jest velmi těžko podati podrobný nástin pohybu německého vojska k francouzským hranicím, jenž by vyhověl úplně všem požadavkům. Jinak se dělo u Francouzů, kteří s pohyby svými tak příliš se netajili, jak by jim záhodno bývalo. Táž nepochopitelná lehkomyslnost, jež panovala od počátku války v službě předních stráží a usnadnila tolik výsledků pruských zbraní, objevovala se již před vypuknutím obapolného nepřátelství v zařízeních a působnosti jejich velikého generálního štábu, nehalícího se v závoj válečného tajemství, jenž jest v moderní válce tak potřebným, aby nepoznal nepřítel naše vlastní záměry a plány, naši pravou sílu a postavení.

Diplomatické vítězství Pruska.

Kdežto celý svět hleděl s největší pozorností k bojišti, očekávaje odtamtud zprávy, k jakým ohromný boj národů oprávňoval, bylo v měsíci červenci, kdy již statisíce zápasníkův proti sobě stálo, všechno nápadně ticho.

Napoleon III. jsa mnohem více diplomatem nežli státníkem, důvěřoval ještě stále víc diplomatickému svému umění nežli svým zbraním. Uvážil velmi dobře, po ztracené bitvě že velmi těžko nalézti spojence, jenž nad to mnohem větší cenu žádá nežli vítěz. Proto byli v tomto měsíci jeho diplomatičtí agenti ve Florencii, Vídni, Madridě a Kodani ano i v Štokholmě a Petrohradě nad obyčej činni. Mělť býti proveden jednak jeho zamilovaný plán, aliance latinského plemene, jednak spolek se skandinavskou unií proti Německu. Nad to doufal, že i Jihoněmecko vystoupením Rakouska se nebude moci hnouti.

V Londýně měl Napoleon zabezpečenu neutralitu, jež se zdála býti příznivější jemu nežli Německu, a v Petrohradě poukázal k tomu, jak velký prospěch plyne Rusku ze společného postupu proti rychle rostoucímu Prusku a jak velice by mohlo býti Rusko odškodněno možným spolkem s Francií.

Namahání, aby sveden byl spolek celého světa proti Prusku, nezůstalo arci tajno politického stratega v Berlíně hraběte Bismarka, jenž, aby je jedním rázem zkřížil, ihned uveřejnil v anglických novinách „Times“ dřívější francouzská nabídnutí francouzsko-pruské aliance ve prospěch francouzských plánův o připojení Belgie a Lucemburku. Odhalení ta vzbudila nejen ohromný hluk, nýbrž byla i zároveň pravou ranou proti Napoleonovi III., kterouž veškery jeho alianční sítě přetrhány byly. Zvláště ale v Anglii nastoupilo proti němu rozhořčení, jež brzo ještě více rozdmycháno bylo. „Correspondence de Berlin“ potvrdila ihned anglickým listům učiněná odhalení, dokládajíc ještě, že dotyčný návrh psán byl rukou francouzského poslance Benedetti a původní spis že se nalezá v archivu zahraničného úřadu severoněmeckého spolku.

Již před válkou r. 1866 — pravila „Corresp. de Berlin“ — navrhovala prý Francie Prusku alianci se slibem, že také opoví Rakousku válku a napadne je s 300.000 muži, dopustí-li Prusko rozličná odstoupení na levém břehu Rýna. V prospěchu míru obmezil prý se však berlínský kabinet na to, že zamítl francouzské nabídnutí, nečině o tom dalších řečí. Dnes však prý se zdá, že přišel okamžik, v němž dlužno strhnouti masku

politice, soudící samu sebe. „Corresp.“ pak podala slova navržené smlouvy, zahrnující se těmito 5 články:

Článek I. Francie uznává vše, čeho Prusko ve válce dobude, jakož i co vykoná k vůli zařízení německého spolku a zavazuje se býti podporou tohoto díla.

Článek II. Prusko slibuje, že usnadní Francii získání Lucemburku, započne k vůli tomu vyjednávání s králem holandským, aby jej přimělo k odstoupení Lucemburku za přiměřenou náhradu tím neb oním způsobem. Aby se vše snadněji zjednalo, ponese Francie připadající peněžné výlohy.

Článek III. Francie se neprotiví jednotě severoněmeckého spolku s jižními německými státy s vyloučením Rakouska. Jednota mohla by se zakládati na společném parlamentě, při tom však má se dbáti svrchovanosti jmenovaných států.

Článek IV. Jest-li že by okolnosti Francii přiměly, aby postoupila vojskem do Belgie neb jí dobyla, poskytne Prusko Francii podpory na zemi i na vodě proti každé moci, jež by při té příležitosti Francii válku opověděla.

Článek V. K zabezpečení, že vše, co svrchu určeno, také provedou, učiní Francie s Pruskem alianci na odboj a výboj a zaručí si na vzájem svá území.

V anglické hořejší komoře tázal se 25. července lord Stratford, zná-li vláda smlouvu v „Times“ uveřejněnou. Státní tajemník zahraničných věcí, Karel Granville odvětil, že mu není znám pramen „Times“, vláda však že přesvědčena jest, že Francie i Prusko podají bez vyzvání objasnění. V dolejší komoře litoval Disraeli opozděnou předlohu akt a žádal rovněž vysvětlení toho co „Times“ sdělily. Disraeli kladl velikou váhu na důležitost odhalení a táže se, je-li vláda o tom zpravena, kdy ona smlouva navržena byla. První ministr Gladstone ospravedlňoval opozděnou předlohu akt snahou po úplnosti. O pramenu „Times“ a o čase vypracování traktátu, jehož obsah k úžasu až k neuvěření jest, že prý nemůže po tu chvíli nic objasniti. Vláda prý zadržuje každé vyjádření, však ubezpečena že jest, že dotyčné vlády dobrovolně vše objasní. Až dotud že musí jak parlament tak i vláda zdržeti se všeho vyjádření.

Napoleon III., císař francouzský.

Takto vyzváni byvše nezůstali v Berlíně odpověď dlužni. Úřední berlínský „Staatsanzeiger“ přinesl v brzku toto sdělení:

„Ježto ministři Jejího Veličenství královny anglické interpellováni byvše o tisku Benedettova návrhu smlouvy v „Times“ se vyjádřili, že se nadějí vyjádření se dotyčných vlád o té záležitosti, splňuje spolkový pan kancléř očekávání tím, že předběžně a s vyhražením obšírnějšího vyjádření v spisovním sdělení severoněmeckému poslanci v Londýně, hraběti Bernstorffovi telegrafickou cestou toto oznámil: Spis, jejž „Times“ uveřejnily, obsahuje jeden rozličných návrhů, jež nám od počátku dánského sporu až do nedávna úředními a mimoúředními francouzskými jednateli učiněny byly, aby mezi Pruskem a Francií zjednán byl spolek za účelem oboustranného zvětšení. Zašlu V. E. atd. ještě text jiného návrhu z jara r. 1866, obsahující rovněž nabídnutí aliance na výboj a odboj, dle níž slibovala Francie 300.000 mužů proti Rakousku a zvětšení Pruska o 6 až 8 milionů duší za odstoupení území mezi Rýnem a Moselou. Každému, kromě francouzské diplomacie bylo zřejmo, že se na to dáti nemohu. Když pak jsme v červnu roku 1866 odepřeli tyto a jiné návrhy, začala francouzská vláda počítati na naši porážku a diplomaticky ji také připravovala. Když ale ministr Rouher stísněn byl, nepřestala Francie nabízeti nám rozšíření na útraty Německa a Belgie. V prospěchu míru skryl jsem tajemství, leč rozšířené návrhy, týkající se Belgie a Jihoněmecka opětovaly se, když skromné snahy Francie, mající za účel připojení Lucemburku, přerušeny byly. V tu dobu r. 1867 padá sdělení Benedettova rukopisu. Že by byl francouzský poslanec bez svolení svého mocnáře sám návrh ten zhotovil a se mnou o něm častěji jednal, jest k pravdě nepodobno. Rozličný způsob, jakým francouzský válečný duch od r. 1866 až

k belgické železničné otázce se jevil, způsoboval buď náš souhlas buď nesouhlas, jejž francouzští jednatelé u nás že shledávají myslili. Konečným přesvědčením, že nelze s námi dosíci nějakého zvětšení Francie, bezpochyby uzrál úmysl, že ho proti nám vybojují. Ba mám i příčiny se domnívati, že kdyby tohoto uveřejnění nyní nebylo, po skončení francouzského a našeho zbrojení Francie byla by nám nabídla, abychom v čele obou vypravených vojsk provedli Benedettův program naproti neozbrojené Evropě, totiž vešli v mír na útraty Belgie. Návrh v rukou našich se nalezající, jejž lord A. Loftus viděl, jest psán i s opravami od začátku až do konce známou anglickému poslanci rukou hraběte Benedetti. Popírá-li dnes císařský francouzský kabinet snahy, jimiž nás již od r. 1864 brzo připovídaje, brzo žádaje bez přestání získati chtěl, lze to vysvětlit nynější politickou situací.“

V Paříži ulekli se arci nemálo takového šachu hraběte Bismarka a tím více, poněvadž osudnou záležitost nemohli nijak omluvit a „Journal officiel“ přinesl jen toto objasnění:

„Po pražském míru mluvili skutečně v Berlíně Bismark s Benedettim o návrhu aliance. Některých myšlenek uveřejněných v „Times“ bylo dotknuto, francouzská vláda nevěděla však nikdy o podobné písemnosti. Co se dotýče návrhův, o nichž snad mluveno, zavrhl je císař úplně.“

Stejnou dobou uveřejnil „Journal officiel“ Benedettův list ku Grammontovi:

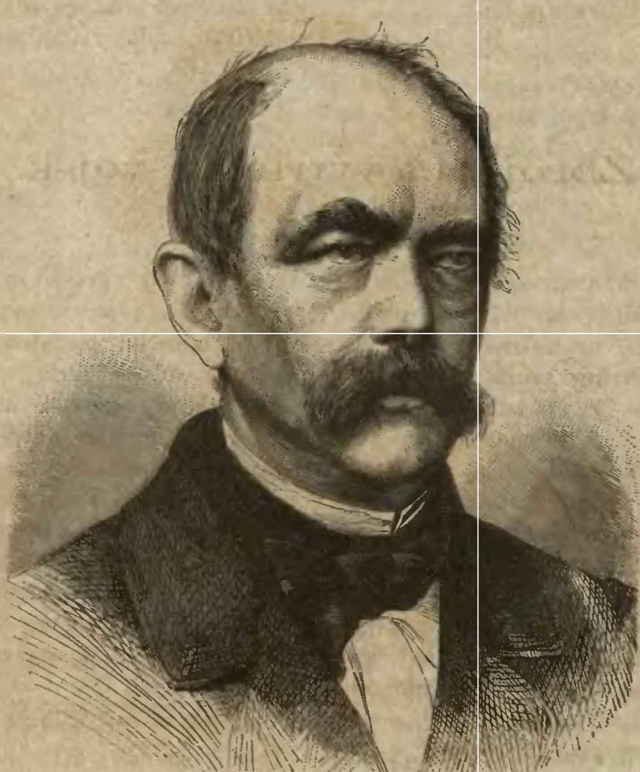
„V Paříži, 27. července.

Pane vévodo!

Jakkoli nespravedlivé bylo posuzování, jehož předmětem jsem se stal, když ve Francii se rozneslo, že princ hohenzollernský přijal korunu španělskou, přece nepovažoval jsem to za vhodno, vysloviti se o tom. Jak mi povinnost kázala, přenechal jsem vládě péči o opravení úsudků těch. Nemohu ale setrvati v témže mlčení vůči spůsobu, jakým hrabě Bismark užil jedné listiny, které snažil se dodati váhy, jaké tato nikdy neměla, i žádám V. E., abyste věc celou podrobně a zevrubně vyložil.

Je vůbec známo, že hrabě Bismark nám před poslední válkou a v době trvání jejího nabízel přispění své k tomu, aby Belgie byla připojena k Francii v náhradu za zvětšení, jaké p. Bismark pro Prusko si přál a také dostal.

Mohl bych dovolávati se svědectví veškery evropské diplomacie, které nebylo to tajno. Vláda císařská ustavičně zamítala nabídnutí pruská a jeden z předchůdců vašich, Drouyn de Lhuys, může o tom podati zprávy, jež neponechají nijakých pochybností. Při uzavření míru pražského a vůči rozčilení, jaké ve Francii připojením Hanoverska, Hessenska a Frankfurtu k Prusku vzniklo, osvědčil p. Bismark opětně přání, aby porušená rovnováha byla obnovena. Rozličné návrhy, které šetřily celistvosti zemí, s Francií a Německem sousedících, byly předneseny a byly předmětem rozmluv, ve kterých pan Bismark vždy snažil se zjednati platnosti svým osobním myšlenkám. Při jedné z těchto rozmluv a abych mohl jeho záměry a názory zevrubně seznati, svolil jsem k tomu, že jsem sepsal, co mi pan Bismark předříkával. Jak sloh, tak i obsah svědčí zřejmě o tom, že jsem obmezil se sepsáním návrhu jím vymyšleného a sestaveného. Pan Bismark nechal si návrh ten, neboť jej chtěl předložiti králi. Já také podal císařské vládě v podstatě zprávu o tom, co mi p. Bismark sdělil a nabídl. Císař zamítl nabídnutí to, jakmile o něm zprávu dostal. Musím říci, že pruský král sám, jak se zdá, nechtěl přijmouti základu nabídnutí onoho, a od oné doby, to jest již od 4 posledních let, nemluvil jsem více s Bismarkem o záležitosti této. Kdyby byla císařská vláda započala s podobnou úmluvou vyjednávati, byl by návrh její sestaven ministerstvem a také jinak sepsán. Také bylo by se pak bylo vyjednávalo současně v Berlíně i Paříži. V tomto případu by ale neobmezil se pan

Hrabě Bismark, kancléř německého spolku.

Bismark nepřímým uveřejněním vyjednávání toho, zvláště ne v okamžiku, kde V. Exc. v depeších, do úředního časopisu přijatých, hleděl jste opraviti kolující omyly. Ale hr. Bismark, aby docílil účelu svého, totiž oklamání veřejného mínění, a aby předešel neskromnost, kterou my sami dovoliti si mohli, použil této cesty, která zbavila ho zevrubného vyslovení se, kdy, v jakých okolnostech a jakým spůsobem listina ona sepsána byla. Pan Bismark patrně lichotil si tím, že takto vzniknou rozličné domněnky a domysly, které sprošťujíce jej osobní zodpovědnosti, budou na újmu vládě císařské. Podobné jednání nepotřebuje bližšího pojmenování; postačiť poukázati na ně a předložiti je evropskému obecenstvu k posouzení.

Přijměte a t. d.

Benedetti.

Listem tím, jakož i oním skutkem Gramontovým utrpěla však světoznámá francouzská obratnost ránu, neboť jím nikterak se neodrazila odhalení Bismarkova, ba odkryly se ještě více rozpaky, jaké pro osudná odhalení v tuileriích panovaly.

Zajisté že pak dojaly podivně ve Vídni, kde se nejprv tak velice radovali, že manifest uveřejněný v „Journal officiel“ uváděl mezi jinými důvody, pro něž Francie „k ochraně práva a pokroku meče se chápe“ také ten, „že bylo Rakousko násilně z Německa vyloučeno,“ totéž Rakousko, proti němuž, jak se nyní objevilo, Napoleon z jara r. 1866 při stalé se s Pruskem alianci by býval s 300.000 do pole vytáhl.

Tak předstižen Napoleon III. svým vyučencem, jenž na všech stranách nepřátely mu způsobiv, konečně osamělého ouplně zničiti mohl.

Zbrojení a vytrhnutí vojsk.

Doby uplynulé mezi francouzským opovězením války a vlastním větším nepřátelstvím, jež proti spěchu, s jakým Francie boj vyhlásila, nepoměrně dlouhou nazvána býti musí, použili v Berlíně velmi dobře. Jakmile jim ouplně zřejmo bylo, že podstupují rozhodný boj, nezameškali ani chvilky k ouplnému se přihotovení k válce. Látka k rychlému a vydatnému zbrojení byla arci již od r. 1866 Pruskem tak dobře zařízena a v takovém množství připravována, že by k tomu bývalo třeba jiné moci, aby vojenské velitelství severoněmeckého spolku do rozpaku přivedla. Nepřekvapila tudíž králem pruským poručená hotovost příslušné úřady nikterak, anobrž dokázala skvěle výborná vojenská zařízení, jež pruská vláda bez přestání zdokonalovala.

Nebylať nikdy tak veliká hotovost sbírána jak tehdy a přece bylo vše provedeno do dne a hodiny tak dokonale, že již ku konci července (27.) nejen pole úplně sebráno, nýbrž i jednotlivá oddělení k nejbližším úlohám z větší části se spojila.*)

Avšak nejen Prusko se severním německým spolkem byly uchystány proti všemu válečnému překvapení, nýbrž i v Jihoněmecku postupovaly věci arciže za pomoci pruské organisace zcela výtečně. Prusko bylo velmi dobře poučeno nehodou, již Rakousko draze zaplatilo v r. 1866, nemajíc jihoněmecké spojence pod svým jednotným velením a proto si zjednalo v Jihoněmecku úplnou vojenskou diktaturu. Rychleji nežli Napoleon a jeho Leboeuf si mohli pomysliti, postupovalo v zbrojení Badensko, jež se ve všem připojilo k severoněmeckému spolku, jakož pak i Würtembersko a Bavorsko a všude byla vojska tak brzo vypravena, že mohla ihned ve spojení s vojskem severoněmeckým k ochraně hranic vytáhnouti.

Jinak to vypadalo se zbrojením ve Francie. Stav vojska nebyl sice, díky velkým namaháním Nielovým, nikterak tak smutný jako po výpravě do Mexika, kdy velká část vojska francouzského pozbyla kázně a vojenského ducha a zbrojnice prázny byly. Ale jakkoliv velmi mnoho o francouzském zbrojení povídáno, byla přece největší toho část jen vymyšlena. Díl ohromného ročního nákladu Francie na vojsko obrácen k věcem zcela jiným nežli k zdokonalení armády. V zbrojnicích

*) O chefu jenerálního štábu Moltkovi šla pověst, že hned po vypovězení války řekl: „Přejdou-li Francouzové Ryn do 21. července, nelze zachrániti Frankfurt a zameziti přistání loďstva k břehům severního a východního moře; po 21. červenci bude na obojí pozdě.“ Výrok ten, jenž toliko v první části poněkud byl pravdivý, nemohl arciť pocházeti od Moltkeho, poněvadž mu zajisté byl znám mizerný stav francouzského loďstva, na něž se mužstvo teprv sbíralo. Mnohem spíše byla slova v úřední „Provinzial-Correspondenz“ vyššího vojenského původu; zněla takto: „V Prusku a v celém Německu zbrojí se právě s takovým klidem a důvěrou, s jakou horlivostí a dospějí v brzku k takové míře, že vojska německá budou moci jak k útoku tak k odporu spokojeně vytáhnouti. Zdá se arci, že zbrojení Francie od dávna již připravované pro tu chvíli úplnější jest nežli pruské; to bude však, díky výtečné organisaci pruského vojenství co nejdříve vyrovnáno. *Jest sice možno, že budou hleděti Francouzové, jak by vykořistili okamžitou výhodu, ale to nebude nikterak působiti na veškerý běh nastávající války.*“

nepanoval nejlepší pořádek, čehož důkazem bylo, že se nedostávalo vojsku hned na počátku výpravy mnohého ba i samého náboje. Mimo to bylo loďstvo francouzské v stavu opravdu žalostném*) a mobilní gardy, vlastní to francouzská zemská obrana, jakož pak i sbory svobodných střelců (dobrovolníků) nezřízeny a špatně ozbrojeny i vycvičeny. Maje špatné svědomí a boje se vlastního národa, neodvážil se Napoleon III. ozbrojiti francouzský národ. Jaké to naučení všem vládám, kteréž ze stejných ohledů tak jednajíce stejnému osudu jdou vstříc.

Přes to všechno dělali však ve Francii tak, jakoby zbrojením byli Prusko předstihli. Nebylo to ale ničím než komedií, jíž dosáhli tím, že všechno mužstvo, jež tu chvíli po ruce měli, v divokém spěchu pošinuli k východním hranicím, posýlajíce teprv později za ním veškery válečné potřeby, jimiž teprv vojsko boje schopným se stává, a to se ještě nedělo v patřičném pořádku. To mohla Francie činiti jsouc republikou roku 1792, ne ale císařství, jemuž vládl synovec velikého strýce. Zcela jinak si tu počínalo Prusko, vystrojujíc své pluky k výpravě a boji hned v jejich původních místech, načež mohlo je poslati hotové k boji po železné dráze na bojiště. Byť tedy i několik dní po opovězení války 120.000 Francouzů na Rýně stálo, nebylo to ještě nikterakým ohrožením Německa Tvořilyť se tam teprvé sbory ba i jednotlivé pluky, jejichž mužstvo ani stejně nepřicházelo, a rozdělování později posýlaného válečného materialu dělo se v nepořádku a zmatku.

Nemohlo býti tudíž ani řeči, že by byla Francie před Pruskem, nýbrž spíše naopak, poněvadž francouzské vojsko nuceno bylo, setrvati v obraně na francouzské půdě. Smutná to pravda pro Francii, jež později za to tak mnoho pykati musela. 28. července odjel Napoleon zcela proti svému způsobu ve vší tichosti k vojsku,*) snad že měl předtuchu, pudící jej k pominutí vší okázalosti. Již druhého dne převzal velení nad veškerými armádními sbory, spolehaje se nejvíce na generála Leboeufa, jenž v dělostřelectví si sice jmeno získal, jinak ale tak málo jak Napoleon III. schopností měl k postavení se v čelo velikého operačního vojska. Snad že se chtěl pomstíti osud nad Leboeufem, jenž dle předešlého hlavně k válce měl, a předstíraje bojovnost vojska francouzského naproti pruskému i přenáhlené opovězení války způsobil a proto jej postavil v činnost, jež mu jen s necti se měla skončiti. Manželku svou Eugenii zanechal Napoleon za vládkyni v Paříži, kde příliš oblíbena nebyla, čtrnáctiletého však syna vzal s sebou do války, aby při možném vítězství také část vítězné záře padla na „dítě Francie“.

28. července vydal císař z Met velmi důrazné provolání k porýnskému vojsku, v němž také ozývá se skorem jakási temná předtucha. Pravil v něm:

„Stavím se v čelo Vás, abych hájil čest otcovské půdy. Budete bojovati proti *jednomu z nejlepších vojsk Evropy;* leč také jiná, neméně statečná vojska, nemohla odolati Vaší udatnosti. Rovněž tak stane se i dnes. *Válka bude dlouhá a obtížná*, ale nic nezlomí houževnou sílu vojáků, kteří bojovali v Africe, Krimu, v Italii a Mexiku**).“

Mezi tím časem vytrhlo již skorem celé francouz-

*) Úplně nestranný dánský hlas objasňuje asi věc nejlépe. Kodaňský „Dagbladet“ podotkl o francouzském loďstvu, když tak dříve vychvalováno byvši, později beze vší slávy muselo z německých a dánských vod domů se navrátiti, toto: „Zdá se,“ pravil, „jakoby nedostatek pořádku, přípravy, pevných a jistých plánů, jenž na zemi k takovým těžkým porážkám vedl, ještě ve vyšším stupni v loďstvu panoval a těžko o tom bez silných výrazů mluviti.“ Již ta okolnost, že v posledních čtyřech letech ani jedna francouzská válečná loď se neobjevila ve východním moři, aby se obeznámila s tamějšími poměry, dokazuje prý neprozřetelnost. Tak nevědomi byli v tom ohledu Francouzové, že vyšší důstojníci myslili, že moře východní pouze do října nezamrzá. Poněvadž pak Francie, ne Prusko válku opověděla, nebylo by prý mnoho žádáno, kdyby 16. července 6 neb 8 obrněných lodí bylo z Cherbourgu vyjelo k zahnání loďstva nepřátelského, uzavření přístavů a překažení námořního obchodu. Místo všeho uplynulo ještě 8 či 9 dní. Pak ale odjíždělo loďstvo za velikých obřadův u přítomnosti císařovny, tak že aspoň tehdy již bylo lze očekávati rozhodné činy. „Nikdo z nás neví, jak to vyhlíželo uvnitř obrněných lodí vedených admirálem Bouet-Villaumez; ale bylo dosti lidí tvrdících, že to nebyla nedbělost, nýbrž úplná neschopnost k boji, že pustili mimo sebe německou loď „Arminius“ u Friedrikshafen beze všeho útoku. Na každý způsob byly lodě v stavu, jenž by pro vyslání jich i za míru hanebným býval. Bylo to vědomí o vlastní nehotovosti, jež je pohnulo držeti se tak úzkostlivě daleko od Kodaně a tím od dánské návštěvy, kdežto jinak nemohli zásob kodaňských se vzdáti. Důležitou část svého zaopatření a vyzbrojení — nechceme ani říci, jak velikou část — vykonali teprv zde ve východním moři: mužstvo obdrželo zde šaty, lodě potřeby rozličného druhu až na noviny, o jejichž zjednání doma ani toho nejmenšího učiněno nebylo. Tím se velmi dobře vysvětluje, že tak pozdě začato bylo uzavírání přístavů. Avšak nejdůležitější úloha loďstva, přistání a činnost v zadu německého vojska, stala se úplně nemožnou. Brzký návrat nemohl za takových poměrů překvapiti.“

*) Opouštěje r. 1859 Paříž, aby chvátal Piemontu na pomoc proti Rakousům a „osvobodil Italii až k Adrii“, což u Villafranky šťastně zapomněl, odjížděl za veliké slávy a dal si ještě v nádraží připraviti od dělníkův velké blahopřání, při čemž jeden dělník neb za dělníka přestrojený člověk jej ve jmenu všech pařížských dělníkův i obejmouti a políbiti musel.

**) Dle pařížského „Constitutionnelu“ nebývalo by arci o předtuše Napoleonově ani stopy, neboť dle něho zvolal prý Napoleon již před 23. červencem k jenerálům, úzkostlivým o skončení války: „Pánové, mír podepíšu v Královci!“ Snad že si nebyl vědom Napoleon 23. pravého stavu věcí jako později 28. července.

ské vojsko a postavení jeho podél francouzsko-německých hranic 50 mil dlouhých bylo toto:

Pravé křídlo tvořil sbor Mac-Mahonův u Štrasburku; střed: sbor de Failly (5) u Biče, Ladmirault (4) u Saargemündu, Bazaine (Bazén) u Boulay (Buléj); levé křídlo: sbor Frossard (2) u Thionville; záloha levého křídla: sbor Bourbaki v Metách. Záloha veškerého vojska: sbor Canrobert (6) v Chalonsu. Departementy (kraje) moselský, horno- a dolnorýnský byly dány již 26. července v obleženost. Rovněž tak 27. července císařským patentem v 5. vojenském oddíle místa Mety, Thionville, Longwy, Bič, Marsal, Falcburk, Montmedy, Verdun a Toul a v 6. místa Štrasburk, Šletštadt, Nový Brýsach, Belfort, Lichtenberk a Liclštajn, tudíž celé území francouzsko-pruských hranic.

Nyní měl si Napoleon do opravdy rozvrhnouti válečný plán, což arci tím těžší bylo, poněvadž velel 300.000 mužův daleko rozstouplých proti 500.000 nepřátelské armády. Sotva že se rozpomněl na imperialistický program vydaný r. 1839 v „Idées napoléoniennes" (Myšlenky napoleonské), kde byl tento politicko-strategický recept, arciže pouze v povrchním obrysu:

„Budiž štván jeden národ na druhý a jeden druhým buď ničen.

Francouzové osvobodí Vlachy od panství rakouského. Německo a Anglie zůstanou neutrálními; neboť co jest jim do Rakušanů ve Vlaších? To jest první válka. Když bude Rakousko zlomeno, půjde se na neutralné Německo a Prusy — bez Rakous ale s pomocí Vlachů. To jest druhá válka, v níž bude rozřešena otázka německá, rýnská a holštýnsko-dánská, otázka o zaplavování Šeldy t. j., přivtělení Belgie a Holandu k Francii. Třetí otázka, čili třetí válka platí Anglii. Tu dlužno osvoboditi potlačené národy, Iry a Skoty od anglické nadvlády — osady rovněž tak — zlomiti vládu anglickou na moři a rozdrobiti Velkou Britanii. Kdo má válečné lodě, musí pomoci. Pak zde jest veliké západní císařství napoleonské dynastie, druhou částí světa, východním císařstvím jest Rusko — a tomu, posavadnímu to pomocníku a spojenci, bude platit konečný boj."

Záměry napoleonské došly nyní k nejtěžší úloze, potrhané již před početím vojenských činů v nejprvnějších počátcích. Rychlé se přidání Bavor a celého Jihoněmecka k Prusku zmátlo celý původní válečný plán Francouzův. První rozestavení vojska francouzského byla vypočítána na neutrálnost bavorskou, proti rýnské Falci. Kdyby byly zůstaly Bavory neutrálnými, bývalo by zamířeno veškerou francouzskou armádou k Treviru a odtud k Rýnu, na Koblenc a Mohuč. Tak ale muselo nyní i s Bavorskem počítáno býti a Mac Mahon zanechán s prvním sborem 50.000 mužů dosti vzdálen od hlavní francouzské moci v nebezpečném postavení ku krytí čáry porýnské proti Bavorům.

O tři dni později nežli Napoleon odešel z Berlína pruský král (31. července) k své porýnské armádě, vydav tento manifest:

Mému národu!

Ubíraje se dnes k vojsku, abych bojoval za německou čest a zachování našich největších statků a vida jednomyslné povstání mého národa, udílím amnestii za politické zločiny a přestupky. Poručil jsem státnímu ministeriu, aby mně předložilo nařízení podobného smyslu. Můj lid ví se mnou, že porušení míru a nepřátelství nestalo se se strany naší. Vyzváni však jsouce, hotovi jsme jako naši otcové, doufajíce pevne v boha obstáti v boji tom k zachránění vlasti.

V Berlíně, 31. července 1870.

(Znam.) Vilém.

Bůh, jemuž král později tak často se rouhal, hrál v tomto manifestu již podruhé příslušnou úlohu.

V průvodu králově nacházeli se spolkový kancléř Bismark, ministr války v. Roon*) a jenerál Moltke. Druhého srpna dojeli z rána v 6 hodin Mohuče, kde rozbit královský hlavní stan.

Malé Badensko od Francie přede vším a nejvíce ohrožené, dokončilo první své zbrojení. Dalo 30.000 mužů, kteří se postavili u Kelu čelem proti Štrasburku. Most kelský učiněn s badenské strany pro nepřítele nepotřebným již 22. července vyhozením jednoho pilíře do povětří. Téhož dne přirazily první würtemberské sbory badenským na pomoc, stavíce se po levém jejich křídle, kdežto Prusové tvořili do Falce pravé a také i bavorské vojsko se hnulo z Augsburku, kde značná jeho část soustředěna byla. Proti postupu armády Mac Mahonovy, kterouž měli dříve za silnější a důležitější, byli tudíž Němci dosti brzo kryti.**)

Již 22. června bylo ustanoveno v celém území severoněmeckého spolku pět jenerálních guvernerů k větší jistotě a pevnosti společného jednání úřadův vojenských a civilních, a sice:

1. Pro okres 1., 2., 9. a 10. armádního sboru se sídlem v Hanovrách;

2. pro okres 7., 8. a 11. armádního sboru se sídlem v Koblenci;

3. pro okres 3. a 4. armádního sboru se sídlem v Berlíně;

4. pro okres 5. a 6. armádního sboru se sídlem ve Vratislavi;

---

*) Velký organisační talent tohoto muže učinil Prusku možným vedení války se silami tak ohromnými. On to byl, který stavěl jednu armádu po druhé, aby mohla vedena býti proti nepříteli a doplňoval vždy rychle škody vojska činného.

**) Proslýchalo se, že má francouzské pravé křídlo vtrhnouti do jižních Němec, přepadnouti tamější státy, jejichž neozbrojené vojsko ještě nebylo vytrhlo a proniknouti až k Čechám. K tomu by měl Mac Mahon něco míň než 2—300.000 zapotřebí. Bylo ale vždy pro Německo dobře, že Badensko bylo hned pohotové a že Prusko ve Falci se postavilo.

5. pro okres 12. armádního sboru se sídlem v Drážďanech. Když pruský král 2. srpna rozbil v Mohuči svůj hlavní stan, byly německopruské hranice německým vojskem již úplně obsazeny. První armáda pod jenerálem Steinmetzem měla jíti směrem k Saře; druhá armáda pod princem Bedřichem Karlem pohy-

Pohraničné země francouzsko-německé.

Nav. a kr. H. Lange. 1:1880000

Něm. zem. míle 15—1°.

posavadní meze Francouzska. historické meze Lotarinska.

historické meze Elsaska. franc.-něm. meze jazykové.

bovala se Falcí přes Kaiserslautern, Homburk, Bliskastl a třetí armáda (také jižní armádou zvaná) pod pruským korunním princem postavila se mezi pohořím bruchsalským a Hardtem. Mimo to byla ještě armáda severní, určená k obraně břehů moře severního a východního proti přistání vojsk francouzských a stojící pod velkovévodou Meklenburk-Zvěřínským co vrchním vojevůdcem a jenerálem Vogl von Falkenstein co vojenským

gouvernérem. Postavením těch 3 armádních sborů objevuje se nám pruské vedení v základech týmž jako v r. 1866.*) Jako tehdy jsou i nyní tři armády, korunní princ pruský velí opět levému křídlu (2., 5., 11., severoněmecký, 1., 2., bavorský, badenskohessenský a würtemberský sbor), princ Bedřich Karel středu (1., 3., 4., 6. 12., sbor gard), jenerál Steinmetz pravému křídlu (7., 8., 9., 10., sbor). Korunní princ měl jako r. 1866 největší úlohu, maje nejen poraziti nepřátelské pravé křídlo pod Mac Mahonem a odděliti je od hlavního francouzského voje, nýbrž i překročiti Vogesy a spojiti se v moselském údolí asi u Met k hlavnímu boji jako asi u Hradce Králové v pravou chvíli. Arci mu velmi prospělo, že pravé křídlo francouzské armády, stojící mezi Veisenburkem a Lauterburkem, ač mělo silným býti k útoku, přec bylo nejslabším. Na straně pruské jednali každým způsobem praktičtěji nežli Napoleon, jenž pořád ještě snil o mocných spojencích, kteří padnou nepříteli v zad, o divech dobrých jinak a lepších nežli jsou jehlovky, šaspotek a nepraktických v poli mitraljes, které měly nepřítele jen roztříštiti, a o strašném působení zuávů, turkosů, a spahů, o nichž si sliboval, že budou strašidlem německých vojáků. Ale jinak věci dopadly.

V noci z 1. na 2. srpna došly krále v Mohuči obšírné zprávy o stavu a chování se všech armád, načež vydal tuto proklamaci k započetí vlastní činnosti:

Armádě!

Veškeré Německo stojí svorně ve zbraních proti sousednímu státu, jenž nás překvapil bezdůvodným opovězením války. Jde o hájení ohrožené vlasti, naší cti a vlastního krbu. Beru dnes na sebe velitelství nad veškerým vojskem a jdu srdnatě do boje, v němž otcové naši už také jedenkrát stejně slavně obstáli. Se mnou hledí na Vás s důvěrou veškera vlast. Bůh Hospodin bude při naší spravedlivé věci.

Vilém.

Co proklamace byla na rohy lepena, hřměly již první dělové rány v prvním boji, jehož mohli Francouzové využíti tak, že by celé válce býval dán jiný obrat. Ale nedostatek přítomných sil a také snad nedobrý rozhled francouzského vůdce nedovolil rozhodnější činnost.

První válečný rej.

Posledního července byla odbývána ve francouzském hlavním stanu za předsednictví samého císaře vojenská rada. Radili se, mají-li se uchopiti offensivy, čili obmeziti se na defensivu.

Od začátku druhé polovice července dopraveno asi ve čtrnácti dnech po tratích Paříž-Mety, Paříž-Štrasburk a Štrasburk-Basilej 232.000 mužů, 95.000 koní a 400 kusů. Poněvadž velká část koní určena byla pro dělostřelectvo, mohla jízda asi na 25.000 ceněna býti. Přičtou-li se ještě východní posádky v počtu 30.000, byla veškerá síla francouzského činného vojska asi 250.000—260.000 mužů — síla to naproti velikému německému zbrojení velmi malá.

Se strany německé stálo již dílem na hranicích, dílem se tam valilo 550.000 severoněmeckopruského vojska s 1200 polními kusy a 53.000 vybrané jízdy; dále 22.000 mužů pluků würtemberských s 54 kusy a 6200 koní, konečně veškerá moc badenská v síle asi 30.000 mužů s 54 kusy (a sice: 16.000 vojska polního, 4000 vojska záložního a 9600 posádkového).

Za tou polní armádou stálo pak ještě 187.000 mužů pruského záložního vojska s 234 kusy a 18.000 mužů jízdy, pak 205.000 mužů zemské obrany a vojska posádkového s 10.000 mužů jízdy, dále 25.000 m. doplňovacího vojska bavorského, konečně 6500 m. doplňovacího vojska würtemberského a 6000 m. würtemberského vojska posádkového. To vše dává dohromady ohromné číslo 1,124.000 německých vojáků všech druhů zbraní.

Ve Francii tvořilo se arci také v Chalonsu vojsko záložní, mimo to čekali ještě aspoň část posádky římské jakož i část posádky alžírské. Vůbec ale nemohla se ani porovnati francouzská moc válečná s mocí německou, která skoro ve všech pozdějších bojích stála proti vojům francouzským v ohromné přesile.

Ačkoliv ve francouzském hlavním stanu nebyli ještě dobře uvážili německou přesilu v celé její velikosti, tušili již přece poněkud své těžké postavení. V uvedené svrchu radě vojenské mluvili, jak dosti spolehlivý pramen udává, Mac Mahon, Leboeuf a jiní jenerálové pro neodkladnou offensivu. Naproti tomu klonil se Napoleon III. rozhodně k defensivě, odůvodňuje svou myšlenku, jak se dí, takto: „Bude-li nám „možno“ setrvati aspoň měsíc v postavení obranném, připravíme pruskému králi největší nesnáz, poněvadž již teď panuje v mnohé německé provincii nepokoj a zemská obrana potom nespolehlivou se stane, což asi krále pruského k uzavření míru přinutí.“

*) Válečný plán navržený Moltkem nebyl stejný jen s plánem od r. 1866, nýbrž i s plánem, jejž jenerální štáb polního maršala Blüchera 1813 vypracoval. Hlavní stan knížete Švarcenberka nedal však k němu svolení a Blücher byl 1814 nad Marnou a Švarcenberk u Montereau na hlavu poražen.

Dále pak vykládal prý císař, jak si myslí setrvání v postavení obranném: „Měl-li jindy útočník největší čáku výsledku, změnilo se to dnes, poněvadž se musí vysaditi zhoubnému působení rychlopalby pušek a strašných mitraljes, jsa nucen postupovati bez vší zástěny, a poněvadž má týmž postupováním jistotu střelby zmenšenu. Zbraň jeho byť i sebe lepší, pozbývá části ceny. Dříve než nepřítele dostihne, utrpí ohromné ztráty, jimiž jeho postup bude vyrovnán. Dlužno tudíž vyhledati si nejprv pevná místa, jež by poskytla naší pěchotě výborné zástěny. V hájení vesnic a domů byli Francouzové mistři od dávna, nad to pak byli nyní v ležení chalonském vycvičeni ve vedení zákopů a zřizování nízkých valů, což jim velmi dobře poslouží. Třeba tudíž o to snahu mít, aby dán byl polním bitvám ráz velkého, náhle vynuceného obléhání vojsk ohražených.“

Nezáleží na tom, zdaž ta neb taková slova ve francouzské válečné radě skutečně mluvena byla; leží v nich přec klíč k francouzské taktice, jevící se v následujících bitvách. Také nepodnikli po dva dny s francouzské strany nic opravdového. Však klid na bojišti, rušený jedině nepatrnými šrůtkami předních stráží, nelíbil se ani Pařížanům ani francouzské armádě. Usnesli se tudíž v druhé vojenské radě na tom, že se má přec vyraziti na místě, kde by měli přesilu, aby první výsledek pro sebe dostali a celou armádu o její nepřemožitelnosti přesvědčili. Za předmět si vyvolili Sarbruk, málo jen, jak se dověděli, osazený vojskem pruským, ačkoliv výšiny sarbrucké, jichž i Francouzové zmocniti se chtěli, tím jsou důležity, že panují trevírské železné dráze.

Údolí Sary, nevelkého a tehdy pro vedra skorem vyschlého přítoku Mosely bylo arci nejprv ohroženou částí pruských hranic, chráněných dál po Mosele až k moři neutralnými zeměmi Lucemburkem, Belgií a Holandskem. Od francouzského městečka Sargemindu až do Perlu k Mosele táhnou se na osm mil pruské hranice rovnoběžně se Sarou, tak že jen pruh čtvrt hodiny až dvě míle široký chrání dráhu, vedoucí po pravém břehu Sary od Bingenbruku do Sarbruku a Trevíru. V středu toho území leží po obou březích Sary malá pevnost Sarlouis. Francouzové hleděli k tomu, aby se zmocnili údolí, železnice a dvou v pravo a v levo od Sary ležících bohatých měst Sv. Jan a Sarbruk, přerušili železničné spojení mezi Rýnem a Trevírem a vnikli do mocných uhelných dolů (dávná to žádost francouzská), z nichž Paříž a s ní celá východní a jižní Francie uhlí béře. Zmocněním se toho území bylo tudíž spojeno užitečné — získání uhelných dolů — s příjemným — s vojenskou slávou a zjednáním vojsku dvakráte větší vážnosti. Zdá se, že francouzský plán také na více vypočítán nebyl, jinak by nebyli táhli ku předu po silnici forbašské pouze s jedním armádním sborem, aby zahnali toliko slabé pruské oddíly za Saru a spokojili se s obsazením a držením výšin po levém břehu Sary.

Na blízku Sarbruku bývaly již v posledních dnech červencových potyčky předních stráží a patrol obyčejny a posádka sarbrucká (dle úředního pruského udání 3 setniny t. 700 mužů 40. pluku, škadrona hulánů a dvě čtyrliberky) bojovala v nich obyčejně bez větších ztrát, jakož i na straně francouzské žádné velké ztráty se neděly. Již 29. července vyvezli Francouzové na horu spichernskou, jižně od Sarbruku, několik kusů, tak že panovala domněnka, jakoby chtěli Francouzové pod jejich ochranou učiniti opravdovější útok. Zůstalo však při pouhém škádlení.

31. července zdálo se však opět, jakoby Francouzové se zanášeli pouze myšlenkami na obranu, poněvadž vyhazovali u Sargemindu náspy a odtáhli k Sargemindu s jednou částí vojska, jež bylo k Forbachu postoupilo. Více patrol vyslaných ze Sarbruku v noci z 30. na 31. července k pozorování, nevrazilo ani u Alstingu ani již na hoře spichernské na nepřítele, což přičítáno té okolnosti, že snad dostali Francouzové zprávu o pruské posile k Sarbruku řízené, kterouž, jak se k pravdě podobá, posádka sarbrucká skutečně sesílena byla. Francouzové věděli však asi dobře, že není velmi četna a odhodlali se také k útoku, při němž bez velkého nebezpečí vítězství dosaženo býti mohlo.

Sarbruk leží na levém brehu Sary, spojen jsa dvěma mosty s předměstím Sv. Jana, ležícím na pravém, severním břehu. V nevelké vzdálenosti od Sv. Jana, rovněž na pravém břehu Sary, na kraji pahornatiny, padající od severu k Saře, leží nádraží pro rozličné se křížící železničné čáry, rozvětvující se ve čtyři strany: severovýchodně k Devítikostelům a odtud v pravo k Homburku, v levo do Kreuznachu a Bingenu, jižně do Sargemindu, západně a severozápadně po Saře přes Malštat do Trevíru a zároveň pod Malštatem k Forbachu a Metám. Celému údolí asi 1700 kroků širokému panují s levého břehu Sary místy lesnaté výšiny spichernské.

Z rána dne 2. srpna pozorováno ze Sarbruku, jak dělali Francouzové na spichernské hoře ložiska pro vyvežené kusy. Stejnou dobou sesilovaly celou čáru předních stráží směrem od Sargemindu až k samému Sarbruku, t. j. až k vojenskému cvičilišti a odtud dále až ku Gersveileru, při čemž značné síly vystupovaly. Byl to sbor Frossardův, jenž na 30.000 mužů silný a s 20—30 děly měl v přítomnosti císaře a čtrnáctiletého prince prvním vavřínem se ověnčiti. Arciže celý sbor do ohně nepřišel.

Kolem 9. h. došla do Sarbruku zpráva o francouzském pohybu a část vojska tam ležícího chystala se ihned k zadržení postupujícího nepřítele. Síla její není známa: Francouzové ji udávají na 6—7000, Prusové praví, že tam byl pouze prapor fysilírů 40. a malý počet fysilírů 69. pluku se švadronou hulánů. Obojí však není bezpochyby pravda a bude třeba udati počet Prusů asi na 3—4000

mužů s několika děly. Měl pak tento oddíl vojska nařízeno, aby ustoupil před možným nepřátelským útokem, „byť i ne bez všeho dalšího.“ Dle toho směl se přece odvážiti v obezřetný boj, což také skutečně se stalo a Napoleonu III. velmi vítáno bylo, poněvadž mohl bez velkých ztrát učinit lesklou předehru války, jíž vojsko k dalším bojům nadšeno býti mohlo. Hned po 9. hodině vytáhly z města dvě setniny pruských fysilírů a rozložily se po návrší, načež později značně sesíleny byly. Druhá část pruského vojska zůstala v obou městech na pomoc. Až k 11. h. bylo vyměněno málo ran, ale krátce před 11. pustili Francouzové prudkou střelbu k městu Sarbruku, Svat. Janu a k mužstvu na ně pálícímu. Sarbruk leže téměř na úpatí hory, na níž postaveny byly nepřátelské baterie, utrpěl málo, za to však bylo hůře v Sv. Janě, na nějž mohly pro jeho pohodlnou polohu střely s dobrým výsledkem posýlány býti. Zvláště pálilo francouzské dělostřelectvo na sv. janské nádraží a jeho okolí, a pozorujíc, že tam ne nepatrná část nepřátel se skrývá, posívalo je granáty od 11. do 2. h. Kromě toho zapálilo také v sv. Janě a blízkém místě Malštatu, ale požáry byly brzo udušeny. Pruská dělostřelba neodpovídala tak dobře, za to se ale výborně bila pěchota na hoře spichernské a v okolí. Leč obcházena jsouc musela však poznenáhla ustupovati a Francouzové vnikli konečně do města, kamž Prusové za ustavičného boje se uchýlili. Jak se dí, měli Prusové jen malou dělostřelbu k pomoci, někteří docela praví, že neměli víc než ctyři děla, z nichž dvě u Brebachu (na pravém břehu Sary) a druhá dvě s tak zvaného Ratfulu proti Francouzům hřímala. Mezi hukotem děl slyšán tu také ponejprv zvláštní lomoz francouzských mitraljes*), u nichž stál Napoleon se svým synem, chtěje býti přítomen prvnímu triumfu na německé půdě. Po 4. hod. opustili Prušáci Sarbruk ouplně ustupujíce k mužstvu za městem stojícímu. Francouzové pak vtrhli do města teprv k 6. hodině, nechali je však neobsazeno, spokojivše se s výšinami městu panujícími. Prusové měli dle svých zpráv asi 70 mužů mrtvých a raněných, a Francouzové také dle Napoleonova telegramu mrtvých 1 důstojníka a 10 vojáků. Obojí však jest bezpochyby potřeba příslušně zvýšiti.

Jenerál Steinmetz.

Tak bylo dosaženo prvního účelu Napoleonova, jenž také hned o svého synáčka se staraje tento telegram poslal císařovně Eugenii do Paříže: „Louis (císařský princ) obdržel křest ohně. Byl velmi chladnokrevný a ani v nejmenším rozčilen. Divise generála Frossarda vzala výšiny, panující levému břehu Sary. Byli jsme v první řadě, ale kule z ručnic a děl padaly k našim nohoum. Luis si schoval kuli, jež uhodila zrovna vedle něho. Mnozí vojáci, vidouce jej tak pokojna, plakali. Měli jsme mrtvých 1 důstojníka a 10 vojáků.“

Starý hříšník, tyran Francie, nezanedbávaje ani

*) Mitraljesa sestává z 20—30 hlavní od zadu nabíjecích tvořících svazek nepodobný k rouře dělové a spočívající na lafetě a kolách. Zvláštním mechanickým zařízením nabíjí se hlavně patronami, vypalují se a pozůstalé kovové slupky se vyhazují. Náboje jsou uschovány v zásobárně připevněné nad rourou. Celý mechanismus pohybuje se klikou. Roura se může kolem osy otáčeti, jinak se pohybuje jako každá roura dělová. Palba se děje buď tak, že se střílí z několik hlavní ustavičně, až se silně zahřejí, načež se otočí roura a pálí se z druhých hlavní. Aneb se nabíjí vždy teprv každá druhá neb třetí hlaveň střídavě,

nejmenší příležitosti k upevnění své dynastie učinil se svým telegramem tak směšným, jako pruský Vilém později svým „božím řízením“. Byly to tak dvě korunované hlavy, jež pojila pevná páska darebáctví páchaného na ujařmených národech, vedených na krvavé jatky.

Velmi hezké líčení prvního boje sarbruckého, jak jen vypočítáno býti mohlo na francouzské publikum, podal pařížský „Moniteur.“ Ač leckterých v něm oprav potřeba, podáváme jej přec beze změny. Zní takto:

Z rána 2. t. m. v 10 hodin 20 minut mohli jsme viděti s výšin spichernských, jak druhá divise druhého sboru se stahuje; v pravo od nás byla třetí divise hotova k pochodu arnským lesem na výšiny, jež Sarbruku panují. Po levici táhla část druhé divise a zároveň i jiný oddíl patřící k druhému sboru po silnici vedoucí od Forbachu k hostinci a potom k vrchům trůnícím nad Sarou a Sarbrukem.

V 10. hodin 30. minut provázíme baterie 5. dělostřeleckého pluku, mající bojovati proti pevným bateriím postaveným od Prušáků po naší levici na pokraji lesa.

V 10 hodin 40 minut rozstupuje se 66. a 67. pluk v rovině pod našima nohama k harcování. Prušáci je očekávají ukryti v příkopech. Za námi táhnou po planině dlouhé řady pěchoty, švadrona jízdných myslivců otvírá a zavírá voj.

V 10 hodin 50 minut. Palba počíná na 400 metrů. Pruské koule fičí nám kolem uší. Náš první harcovník padne, lékař přikvapí, aby jej zdvihl, poněvadž ale jest mrtev, nechá jej lékař ležeti. Naši harcovníci úsilně postupují; nepřátelští couvají.

Maršal Leboeuf, vrchní velitel francouzské armády.

V 11 hodin 10 minut opanují naši výšiny, pod nimiž Sara teče; naše baterie se hnou a sjedou do rokle, aby se postavily v rovině. Osmá baterie 5. pluku (kapitán Benoist) jde za pěchotou na návrší a postaví se přímo proti nepříteli, dvanáctiliberní baterie zabočí v levo, stavíc se proti Ludvíkovu lesu, kde jsou vyveženy pevné baterie nepřátel, podporované létacími bateriemi, jezdícími v krytém položení. V pravo spustí pruská baterie palbu. První pruská houbice uhodí 200 metrů před nás, na blízko zavazadelních mezků. Počne silná a trvalá kanonáda. Naše pěchota se v levo stáhne po straně lesa, kde stojí pruská baterie. Za námi přicházejí pluhy žádostivy boje.

Ve 12 hodin 15 minut vzejme se Ludvíkův les. Pruská baterie vyjede na levo od lesa z úkrytu: kule její nedoletují. Po pravici zanikne palba pruská ale od Velkého Villersdorfu a Sargemindu slyšíme děla. Což nás chtějí Prusové odděliti? Nikoliv. Naši postupují. Dva žlutavé dýmové sloupy vypnou se před naším středem. Hoří to Sarbruk a Sv. Jan. V okamžení tom slyšíme poprvé přitlumenou ránu mitraljes.

Ve $12^3/_4$ postupují v levo naše reservy. Jest to druhý řadový pluk, jenž však více do boje nepřijde. Před námi pluje jenerál Bazaine v ohni jak salamandr. V 12 hodin 55 minut chytí pruský dům, u něhož stojí první baterie. Dvě hrozné rány, zprovázené černými sloupy dýmu, zvěstují nám, že most Sary do povětří jest vyhozen. Naši jsou v městě: Viktoria!

V 1 hodinu. Naši první ranění přicházejí; nepřítel zastavuje palbu. O pět minut později jsou naši na pruském bojišti. Mitraljesy sedmkráte vypálí; nepřítel více neodpovídá. Ustoupil. Byl námi překvapen a ostatně 6—7000 mužů silný, avšak kryt lesem a pevnými bateriemi. Jest to pro nás skvělý morální výsledek.

Tak popisuje bitvu „Moniteur“. Napoleon dosáhl z části, co zamýšlel, neboť boj u Sarbruku nadělal

---

čímž také se roura příliš nezahřeje. Mitraljesa nese tak daleko jako každá pěchotní zadovka; kule jsou spíše menší než větší a podlouhlé. Na počátku války podceňovali Prusové mitraljesu, kdežto Francouzi ji přes příliš přeceňovali.

hluku dost, obzvláště ve Francii, třebas i neměl tak důležitých následků, jako onen noční boj u Podola, jímž začali Prušáci pro ně tak šťastnou výpravu do Čech r. 1866.

Tichý třetí srpen.

Ve Francii panoval veliký jásot z „prvního výsledku“ všemi listy slaveného, a všude se rozhostily největší naděje a očekávání. Není také divu, že každý i sebe nepatrný čin zprovázen byl veškerou pozorností obou národův, neboť stará jejich řevnivost dostoupila v této válce svého vrcholu. V Německu nebyli s tím spokojeni, že otevřené město vůbec bráněno a nemajíc býti ochráněno, bombardování vystaveno bylo. Snadno lze z toho opět poznati uraženou pýchu národní, která vyhlašovala „první francouzský výsledek“ za zcela mizerný a přec uražena byla, že vrchní vojenské velení nezpůsobilo Němcům byť i tak malý „první výsledek“. Vědouce, že obranci Sarbruku výborně se bili, nemohli Němci nikterak pochopiti, proč museli ustoupiti a proč sami sobě zanecháni byli. Kdyby jich tam bývalo asi 40.000 stálo a mělo za vůdce aspoň Steinmetze, tu by si již byli troufali získati sobě ten „první výsledek“ a smutné Německo by se bylo mohlo radovati. A možná, že by vítězství pruské více bylo Francouzům prospělo nežli dobytí Sarbruku, poněvadž by je bylo přinutilo se soustřediti a zvláště připojiti udatné voje Mac Mahonovy, které příliš pošinuty byly, k hlavní síle francouzské.

Zdá se, že měli Prušáci v plánu, přivábiti armádní sbor Frossardův ještě dále do země, aby jej pak mohli tím vydatněji na hlavu poraziti. Avšak Frossard a Napoleon byli aspoň tak prozřetelni, že se pasti vyhnuli. Francouzové nechtěli něco opravdového podniknouti a učiniti skutečný útok na pravé pruské křídlo a je poraziti. Neboť jinak potřebovali k tomu ne 40.000 nýbrž 200.000 mužů, s nimiž by byli musili vyraziti a napadnouti. Zdá se, že by tak veliké síle Steinmetzova armáda ještě nebyla odolala. Možná, že snad tomu Moltke taky právě chtěl. Neboť kdyby byl hlavní francouzskou silou Steinmetzův sbor býval poražen, neb aspoň zatlačen, mohly armády prince Bedřicha Karla a korunního prince velmi snadně padnouti vzad vojsku francouzskému a již na počátku výpravy je zničiti. Ale ostatně kdo ví, jestli že se zdálo o tom Moltkemu. To jest pravda, že Napoleon III. nebyl neprozřetelným, a nepustil se dále za vítězstvím, čímž by jen býval všechno spojení si přerušil a sebe uvalil v nebezpečenství. Spokojil se se svým „prvním výsledkem“ u Sarbruku a zjednav svému vojsku první květ slávy očekával nyní klidně německou armádu. Také si vyhlídl co možná nejpevnější pozice, aby jeho daleko střílné šaspotky a mitraljesy co možná nejvíce účinkovati mohly. Výbornou a strašlivou novou zbraní a pevnými pozicemi hleděl převážiti nepřátelskou přesilu. Při tom snad také doufal, že rozdílné části německého vojska budou se chovati právě tak nerozumně jako jednotlivé části německého buntového vojska roku 1866. Leč počítal a neuvážil, že německý buntový cop byl poněkud zkrácen „pražským mírem“ a že není německé vojsko krysou všelijakých maloknížecích hlavních stanů, nýbrž že dostalo jednotné vedení, které je taky šikovně učinilo vojskem jednotným bez všelikých rozdílů.

Nepochopitelným způsobem neměly francouzské tlupy, vystavené na nejpřednějším severovýchodním cípu Francie ani tušení, že se stahují blízko nich značné síly německé (byly pouze vzdáleny o jeden denní pochod). Francouzské jízdné hlídky, jež se přede dnem a ještě ráno 4. srpna do Weisenburku vrátily, nevěděly nic o nepříteli. Francouzové byli tudíž skutečně překvapeni, když o 8. hodině ráno uviděli, jak německé pluky za Weisenburkem z lesa vyrážejí.

Lehkomyslnost panující na francouzské straně ve všech vypočítáních a válečných přípravách ukázala se také tichého 3. srpna v Sarbruku, ač tehdy ještě Francouzové se zdravou kůží odtáhli. Francouzské mužstvo bavilo se totiž velmi dobře v Sarbruku, počínajíc si i při rekvisicích velmi čestně, tak že většina z nich i rekvirovanou potravu si platila. To se nemůže říci ke cti Prušáků, kteří ve Francii si počínali opačně ba mnohdy ukrutně. Bylo arci mezi Francouzi jich několik, kteří si z „přisvojení“ mnoho nedělali, a k vůli obveselení mysli lecjakou hádku se svými bezděčnými hostiteli začali, avšak co pravda to pravda, francouzští důstojníci vyhověli všem stížnostem měšťanů, ba prosili je zrovna, a by jim jen ihned všechno sdělili, co by si proti nim vojáci dovolili, neboť prý mají nejpřísněji nakázáno slušně se chovati. Ejhle, to nenakázal později král vzdělaných Prušákův svým zástupům.

Jak tudíž praveno, bavili se páni Francouzi v Sarbruku velmi dobře. Jedli, pili, hodovali, zpívali a třebas si i poskočili, zuávové chválili pruské pivo a turkové honili se za širokými Němkyněmi — v tom, co kozel nechce mít — přicválá do Sv. Jana četa pruských hulánů od 3. pluku (Brandeburci) a v okamžiku chytili v nádražní ulici asi půl tuctů francouzských vojáků. Jen měli ještě chvilku dříve přijít; byli by zajali bez všech těžkostí celý francouzský generální štáb, jenž v tu dobu jen se dvěma střelci do Sv. Jana se odebral. Snad měl také nějakou mhu, že nepřítele z dálky neviděl.

Boj u Weisenburku.

Měla-li se uskutečniti myšlenka Moltkeova „rozděleně postupovati, spojené se bíti,“ bylo nejprv třeba, aby třetí armáda, německé levé křídlo, se posunula. Měla také před sebou nejdelší cestu k Mosele, kde se měly všechny armády spojiti. Aby účelu dosáhla, bylo jí nutno dobyti si severních Elsas a přesmyků vogesských, k čemuž také vůdce její, pruský korunní princ se odhodlal. Právě proto měl ale také korunní princ velikou sílu na 250.000 mužstva, neboť si vzal dobré naučení z r. 1866, kdy také levé pruské křídlo, jemuž měla připadnouti nejtěžší úloha, nejsilnější bylo.

Proti němu stál u Štrasburku a okolí*) Mac-Mahon**) s jádrem vojska v Africe vyzkušeného. Zdá se, že nikterak nevěděl, s jakou ohromnou přesilou proti němu Prusové jdou; jinak by nebyl zajisté své pluky tak bezstarostně postavil a včasným manevrováním byl by spojil bez všech ztrát udatné své vojsko s hlavní francouzskou silou.

Přední voj tvořila divise generála Abela Douaye, sestávající z dvou řadových pluků, jednoho pluku zuavů, jednoho pluku alžírských střelců (turků), jednoho praporu myslivců, tří baterií a několika škadron. Předvoj ten obsadil bývalou pevnost Weisenburk***) na levém břehu Lautery, pohraničné říčky mezi bavorským Porýnskem a francouzskými Elsasy, jakož i jižní pahorky. Měl tudíž Mac-Mahon stejnou úlohu, jako v r. 1866 sbor hraběte Clam-Gallasa a sbor saský.

Weisenburk byl velikou překážkou v pochodu III. německé armády, poněvadž byl klíčem celého ostatního území a jak se každý domnívati mohl, měl úsilovně býti hájen. Proto určen k postupu tento plán.

Dle pruského rozvrhu měla III. armáda postupovati v pěti klínech, a sice takto: Na pravém křídle bavorská divise hraběte Bedřicha Bothmera co předvoj proti Weisenburku. Od ní na levo bavorský armádní sbor (v. Hartmann) proti Ober-Otterbachu; pak divise jízdy až k Otterbachu mezi oběma místy toho jmena; V. sbor (v. Kirchbach) proti Steinfeldu a Kapsweyeru; XI. sbor (v. Bose) ještě dále západně Bienenwaldem k Lauteře a protějším výšinám. Každá tato kolona měla pro sebe zvláštní předvoj. Konečně měli ještě na nejkrajnějším levém křídle Würtemberci a Badenci pod generálem v. Werder u Lauterburku překročiti Lauteru.

Před počátkem činnosti vydal korunní princ pruský, jak již v obyčeji jest, tento armádní rozkaz:

„Vojáci třetí armády!

Jmenován jsa od krále vrchním velitelem třetí armády, pozdravuju mužstvo pruské, bavorské, würtemberské i badenské.

Raduji se a jsem hrd, že táhnu proti nepříteli za společnou národní věc v čele synů všech krajin německé vlasti.

Jdeme vstříc boji velikému, těžkému, ale vědomi sobě jsouce svého dobrého práva, důvěřujíce ve svou udatnost, vytrvalost a kázeň, dobudeme jistě konečného vítězství.

Vytrvejme tedy ve věrném spolubojovnictví, abychom s boží pomocí rozvinuli své prapory k novým vítězstvím za slávu a mír spojeného Německa.“

Časně z rána 4. srpna vytrhnou německé pluky ze svých táborů mezi Landovem a Karlsruhe, dávajíce se na pochod k Weisenburku, bráně Francie*). Jemný

*) Mac Mahon byl koncem pravého křídla francouzské armády mezi Štrasburkem a Weisenburkem.

**) Maršál Mac Mahon byl až po tu chvíli nejslavnější francouzský jenerál, jenž se vyznamenal v Africe i na Krimu a r. 1859 na bojišti u Magenty byl jmenován maršálem a vévodou magentským.

***) Weisenburk, druhdy svobodné říšské město v Elsasích byl dobyt r. 1673 od francouzského krále Ludvíka XIV. a ponechán mu mírem ryswickým. Později r. 1705 vystavěl tam marš. Villars řadu hradeb táhnoucích se po pravém břehu Lautery až k Lauterburku (známé to weisenburské linie!) jež na půl 3. míle dlouhé jsouce tvoří řetěz příkopů, náspů a hradeb. Tyto „weisenburské linie“, určené k obraně Elsas před útokem ze severu, hrály ve válkách o posloupnost ve Španělích a válkách francouzské revoluce velmi často úlohu.

*) Weisenburk může býti v této válce plným právem tak jmenován. Jest nepopíratelně důležitým uzlem silnic, jímž se táhne dlouhá čára rýnských železnic, táhnoucích se od Nového Města a Landova přes Hagenov do Štrasburku a odtud dále podél Voges rovinou do Basileje. U Hagenova dělí se železnice směrem severozápadním do Sargemindu a Met. Mimo to jdou také od Landova dvě silnice do Štrasburku, jedna se dává přes Bergzabern, Weisenburk, Sulz a Hagenov, druhá přes Lauterburk a Selc. Důležitá, t. zv. „horská silnice“ vedouc z Hagenova jihozápadně do Zabernu, jde Vogesy dále do Luneville a Nancy. Týmž směrem jde rozsedlinou železnice na Štrasburk, Luneville a průplav spojující Rýn s Marnou. Ale z Weisenburku vede k přesmyku zabernskému ještě jiná kratší cesta, dělící u Sulcu od silnice Landov-Weisenburk a dotýkající se Reichshofenu, Niederbronnu, Ingweileru a Buxweileru. K pozici Weisenburk-Lauterburk (město ležící na východním konci linií weisenburských a druhdy také opevněné) jest z rýnské Falce trojí hlavní přístup a sice: silnice germerhajmská, podél břehu Rýna do Lauterburku, silnice landovská na patě výšin přes Otterbach a Švajgen do Weisenburku a konečně silnice bergzabernská v údolí hořejší Lautery. Jenerál Douay, jak jsme již řekli, nebránil všech těch přístupů.

dešť, stávající se čím dál silnějším, ochlazoval dusné povětří a vojáci táhli s dobrou myslí do blízkých bojů. Ale na straně francouzské panuje neospravedlnitelná nedbalost. Vojsko táboří pohodlně kolem Weisenburku a sedíc u kotlů nevysýlá ani hlídky, ani nestaví přední stráže, jimiž by se mohlo dověděti o příchodu nepřátel. Trpce za to pykali.

V 8 hodin ráno započalo čelo bavorského armádního sboru palbu. Sbor ten sestával hlavně z Bavorů a Falců a veden byl udatným general-lieutenantem Hartmannem, jenž hořel touhou, získati si slávu válečnou. Dvě bavorské baterie vyjedou na pahorky západně od silnice a pozdraví hukotem krvavý den. Aby připravily útok pěchoty a jej usnadily, pálí na město Weisenburk, osazené nepřítelem, a zároveň sype granáty do nestřeženého tábora. S prvními dělovými ranami dorazí také na návrší u vesnice Švajgenu korunní princ, jenž v 5 hodin z Landova vytrhl a nyní vedení boje převzal.

Švajgenské návrší poskytuje velmi hezký přehled bojiště. U samé jeho paty zdvihá se malé město Weisenburk ve vzdělaném údolí posledních výběžků Voges, obehnáno jsouc ještě středověkými náspy a příkopy. K městským hradbám připojuje se ve směru jihozápadním po pravém břehu Lautery až k Lautenburku zmíněná již řada hradeb a předprsí, druhdy slavné, nyní již zapadlé „weisenburské linie.“ Všechny pahorky porostlé revami a krášlené sady, obklopují město se tří stran, jsou ale menší nežli hora Gajsberg, jež v jižní části pahorků se nalezá a panujíc celému okolí, nepřátelskou dělostřelbou osazena jest. Na vrchu svém má Šafburk dvůr, na spůsob zámku s obezděným nádvořím, jenž má dobrou a k obraně zařízenou baštu.

Francouzové, vedeni generálem divise, Douayem, stojí nejen v zabarikadovaném Weisenburku, nýbrž i také v okolí, a zvláště ve vesnici Altenštatu, ležící východně od města na patě Gajsberku, v Gutleutenhofu, jakož i v nádraží, v němž se turkové usadili.

V malé chvíli na to, co začala střelba dvou bavorských nejdřív vyvežených baterií na město, rozsely tři prapory bavorského předvoje roje střelců proti severnímu boku města, v němž také již na mnoha místech chytati počalo. Zároveň pak vylítne s první dělovou ranou bavorská jízda divise Bothmerovy, (jež postupovala v středu co předvoj po silnici landovské) a přímo na nepřítele se řítíc přepadne zuavy a turky Pelléovy brigády, na pokraji Bienenwaldu a západně od města na silnici bergzabernseé. Ti si čistí bezstarostně kotle, když se jim ozve najednou hluk válečný. Vyskočí a v chvatu popadne každý co nejblíže po ruce má, aby se alespoň něčím mohl bránit proti nepříteli. Ale již jest německá jízda u nich a mezi nimi. Kdo nabito má, dá ránu pak buď bodákem neb kolbou se brání proti mocným jezdcům, sekajícím pádnými palašemi s koně do černých nepřátel. Šavle i nůž bojuje divoce a v plné zoufalosti sem a tam rána, ale brániti se výdatně jest ouplně nemožno. Zaskočeni jsouce jsou turkové buď pobiti, buď se musí vzdát a bavorské jízdě připadá první květ krvavého dne.

Desátý bavorský prapor myslivců vytrhne ze Švajgenu a táhne od severu proti Weisenburku. Z protějších vinic přivítá jej silná palba z ručnic. Nedbaje velikých ztrát, pronikne až k samému městu a snaží se slézti hradby. Se všech stran tluče do něho krupobití kulí a celé řady mužstva klesají. Šest myslivců se dostane za všeobecného volání na hradby, ale ze sta ručnic přiletí na ně koule a mrtvá jejich těla spadají před očima kamarádů do hradebních příkopů.

I nezbývá udatným myslivcům nic jiného nežli se vrátiti; neboť pomoc jim nepřichází a Francouzové střílí rychle a měří dobře. Útok jest odražen a pěchota německá musí čekati chvíli na ostatní oddíly.

Zatím zdvojnásobní bavorská dělostřelba oheň na tábor a město, ale z města jen málo jim odpovídají, neboť tam mají (dle francouzských udání) pouze tři děla. Překvapený tábor vyjel za to již vší hrubou střelbou a přehlušuje hukotem svých děl kusy bavorské. Hromové, daleko se rozléhající rány oznamují zadním plukům německým, že bitva počala a stále rostoucí hlas kovových děl volá je v boj s takovým kouzlem, jaké vždy působí na dobré vojsko.

Mezi tím se dějí na všech stranách menší šarvátky pěchoty a jízdy a praskot ručnic rozptýlených harcovníků oživuje celé okolí. Jedná se Bavorům o to, aby nedali odejíti Francouzům před příchodem druhých pluků německých a již vystoupí také skutečně čelo poznaňského armádního sboru. Děla jeho oznámí ihned silným houkáním svůj příchod dělům bavorským a 58. a 59. poznaňský pluk vytrhne bez prodlení k útoku na Gutleutenhof a okolní návrší na jihozápadu města. Stejnou dobou udeřily tři prapory Slezáků a Poznaňů na vesnici Altenštat ležící blízko Weisenburku, aby mohly zůstati v spojení s bavorskou divisí proti městu. Volajíce: „Musíme pomoci Bavorům“ vrhnou se do boje. Francouzové brání vesnici udatně ale granát zapálí stavení, oheň se šíří a nutí je k ústupu. Altenštat jest v rukou pruských.

Odtud táhne se hlavní a rozhodný boj ke Gutleutenhofu a Gajsberku. Slezané a Bavoři jdou jednou čarou; na jižním břehu Lautery objeví se stejnou chvílí

Armáda korunního prince vytrhla z rána 4. srpna proti postavení francouzskému takto: v pravo po silnici bergzabernské Waltherova divise 2. armádního sboru (jenerál Hartman); v středu co předvoj bavorská divise Bothmerova; tu následovaly po silnici landovské 5. a 11. sbor; konečně podél břehu Rýna k Lauterburku Badenci a Vürtemberci. První bavorský sbor tvořil zadní voj a zároveň vyslán z Raštattu oddíl, aby se stavěl, jako by táhl proti Selcu a znepokojoval Francouzy i s této strany. Z toho vidno, jak byl pruský rozvrh k útoku rozsáhlý.

také královský pluk č. 7. a poznaňský pluk č. 58. a táhnou na Gaisberk; zároveň pak se zvěstuje příchod XI. armádního sboru. Gaisberk a druhé výšiny hájí francouzský divisionář Douay s 8000 mužů.

Kdežto boj o Gaisberk se rozzuří, učiní Prusové k polednímu rozhodný útok na město.

Bavorská dělostřelba rozstřílí severní bránu, kterouž ihned do města vpadne bavorská pěchota. Všechny domy jsou obsazeny francouzskou pěchotou a z každého okna lítá oheň do houfů německých a z postranních ulic napadají Francouzové nepřítele bodákem. Vojsko německé si klestí krvavou dráhu a dostalo se již do prostřed města. Tam ale pálí Francouzové na ně se všech stran a Prusové nemohou ani ku předu ani zpět ano již se zdá, že Weisenburk je pohřbí v lůně svém. Boj zuří v největším rozhorčení, Francouzové i Bavoři bijí se stejně udatně, však Francouzové mají dobrou výhodu, že mohou použíti domů, kdežto Bavoři jen stálým útokem bojovati musí.

Mezitím ale vytrhl pruský prapor Dolnoslezanů pod majorem Mittelštetem z Altenštatu, obešel město a proraziv jižní bránu, spojil se s Bavory v městě bojujícími. Tím jsou kostky obráceny. Německý major vyzve Francouze ku vzdání a první francouzský prapor složí zbraň po statné obraně. Weisenburk jest vzat.

Ale ještě zbývá dobytí Gaisberku, klíče k francouzskému postavení. Tam soustředil Douay jadro svého vojska, a postaviv je po ukrytých místech, vyjel na horu se všemi děly a mitraljesami a spustil proti útočníkům prudkou střelbu. Děla pálí do jejich vzdálenějších řad a proti bližším praská na tisíce pušek a všechny mitraljesy. Královští pruští granátníci č. 7. a třetí poznaňský pěší pluk č. 58. ženou útokem. S nasazeným bodákem spěchají ku předu. Krvavý to pochod, při němž jich padá na sta. Granáty praskají mezi nimi, trhajíce veliké mezery. V Šafenburku stojí 5. a 50. pluk francouzské pěchoty a dává na ně plné salvy. A ještě mají k cíli více tisíc kroků. Důstojníci padají mrtvi a raněni a Francouzové netrpí doposud velkých ztrát, poněvadž slabý oheň pěchoty pruské, jež při útoku jen málo může páliti, mnoho jim neškodí. Ale za rachotem bubnů a bez oddechu ženou se pruské voje k vrchu. Kdyby se zastavili, neb chvíli couvli, tím hůře by s nimi bylo a proto ku předu! Gaisberku musí býti dobyto. Praporečník fysilírský padne a kommandant vytrhnuv mu prapor žene v čele vojáků na Gaisberk.

Také on padne, ale prapor vlaje dále neboť jej uchopila odhodlaná ruka vojáka. Na cestě k výšinám zbyla po dobytí města německému vojsku ještě tuhá práce. Mezi městem a nádražím naleza se mnoho zdí oddělujících jednotlivé pozemky, podlé silnice k Lauterbachu naleza se mnoho stromů ovocných a topolů. Okolnosti té použili turkosové a uschovavše sa za zdí, stromy i do domků a statků, počali s největší chladnokrevností ze svých úkrytů páliti na útokem ženoucí Prusy. Ze všech oken v nádraží, ano i z vykýřů a otvorů sklepních stříleno na Prusy, a proto také tak veliké ztráty. Francouzi nemohše však odolati přesile, museli ucouvnouti a obsaditi výšiny za městem.

Zhořeličtí myslivci táhnou proti hoře z boku a přinutí dobře mířenou palbou nepřátelskou dělostřelbu k ústupu. Dělo, jež bylo nejdál k předu postaveno a jehož koně kulemi myslivcův postříleni byli, padne první setnině do rukou. Jest to první francouzské dělo, jež Prusové ukořistili.

V témž okamžiku dojdou královští granátníci a poznaňský pluk pěchoty č. 58. na vrch hory, a již se objevuje na levém křídle předvoj XI. sboru. Na samé hoře rozzuří se mezi Němci a Francouzi strašný boj, v němž Francouzové musí ustupovati před nepřátelskou přesilou. Jeneral Douay pohlížel zasmušile a mlčelivě s pahorku na poslední pluky oddílu svého, kteréž sestupovaly po stráni, kde palba nepřátelská strašlivě v řadách jejich řádila. Douay byl učinil vše, seč byl, aby vojsko své zachránil, a neměl nyní více ani praporu ani setniny, jež by ku pomoci poslati mohl. Douay udělil nyní svým pobočníkům a důstojníkům rozkazy, s kterými rozeslal je na všechny strany, sám pak sjel zvolna s pahorku a přijev na silnici, vytáhl ze sedla pistoli, roztříštil svému koni kulí hlavu a sám, obnaživ meč svůj, ubíral se pěšky na protější vrch proti nepříteli. Vojáci z rozptýlených pluků jeho potkávali ho a chtěli ho zastavit, tázajíce se, kam jde. „Proti nepříteli!“ odvětil generál a kráčel dále. Vojáci udiveni následovali ho; byla jich hrstka a vystupovali s ním na stráň, vystřelujíce při tom poslední své rány na nepřítele. Mezi tím ale strašlivá palba s temene pahorku pobíjela jednoho za druhým z vojáků, kteří stoickým příkladem generála svého byli elektrisováni. Ještě nová hrstka připojila se k němu, aby pokusila se naposledy, odvrátiti ho od záměru jeho a přiměti ho k zachránění se. Douay ale ukázal mečem svým na temeno pahorku, kde stál nepřítel, svěsil hlavu a vystupoval dále vzhůru. Kolem něho padali neustále vojáci jeho, jen jeho jediného šetřily kule nepřátelské; generál ale netrpělivě pohlížel na nepřítele s okem jiskřícím a dral se ku předu přes mrtvoly střelbou nepřátelských děl požaté. Nenadále se zastavil a počal se potáceti. Kule mu projela prsa. Jeden z vojáků, kteří ještě zbyli, běžel k němu. Generál Douay byl mrtev.

Přes mrtvolu jeho žene se divoká seč prchajících Francouzů a stíhajících Němců. Německá dělostřelba posílá za Francouzi mraky střel a oba dva pluky jízdy od 9. a 10. divise vyrazí k pronásledování nepřítele, jenž ale pod výšinami opět se seřadiv, v plném pořádku ustupuje. Ač by rádi, nemohou jej předce Němci roztříštiti a udatné vojsko francouzské uniká již i posledním granátům německých děl. Couvli do lesů a táhli se k ostatnímu vojsku Mac Mahonovu, jež polním telegrafem pobouřeno jim pozdě přitáhlo na pomoc,

načež pak v noci dorazila jedna část do Hagenova kde celý den bylo všechno pobouřeno, kdežto druhá směrem k Wörthu se brala.

V ulicích Hagenova rozpráveli četní vojáci v živém rozčilení o denních událostech. Pojednou objevilo se smutné divadlo; dlouhé řady vozů, tažených od koní neb od volů a vezoucích nábytek, peřiny a podobné. Na vrchu seděli muži, ženy a děti plačíce a hořekujíce. Bylit to obyvatelé Riedselzu, Schönenburgu a sousedních dědin, kteří utíkali před zástupy nepřátelskými. Myslili ubožáci, že všecky vesnice jejich jsou v plamenech. Konečně přišli weisenburskou branou vojáci, kteří přestáli toho dne nerovný boj. Přišli celí umdleni a unaveni, celých 24 hodin ničeho nejedli. Všichni ujišťovali, že kdyby bylo jich bývalo jen 20.000, byli by nepřítele odrazili a zahnali, neboť slabé jejich řady držely jej několikráte v šachu. Přišli také někteří ranění, opírajíce se o pušky. Turko jeden okazoval ruku bodákem prohnanou; jiný turko nesl šavli svého setníka, který vedle něho padl; líbal zbraň nešťastného svého velitele.

Po druhé hodině s poledne byl boj všude skončen. Německé pluky rozbily na dobytých výšinách jižně od Lautery tábor, neboť jsouce vysíleni, nemohli ani mysliti na vydatné další stíhání.

Po bitvě byla pole kolem Weisenburku pokryta nesčíslným počtem kusů papíru, pocházejících z obálek náboje. Pole byla sdupána a jednotlivé domky v okolí z části pobořeny. Před celním domkem u jedné z bran weisenburskýgh ležel mrtvý kůň a tři mrtví zuavové. V domku samém, v čistě vybílené světničce leželo na hromadě pět mrtvých zuavů. Dvéře byly vyraženy. Boj, svedený v světničce té, musel býti strašný. Louže krve, rozbitá kamna a stopy po kulích a bodácích na stěnách byly toho nejlepším důkazem.

Město Weisenburk značně utrpělo. Město jest, jak již praveno, bývalou pevností a kolem města podle hradebních zdí nalezá se dosti hluboký příkop, kterýž však jen částečně vodou byl naplněn. K Falci vedoucí brána byla rozstřílena a z části do příkopu svržena. Hodiny na věži byly rozbity a číselník visel jen na jediném hřebíku. Střechy jednotlivých domů v městě byly více méně granáty pobořeny a po ulicích ležely kusy cihel. Louže krve a kouř, valící se ještě druhého a třetího dne ze ssutin sbořených domů, svědčily o tuhém boji, kterýž byl veden s takovým napnutím sil, jako by každý jednotlivec obou vojsk byl býval přesvědčen, že na výsledku boje toho závisí další průběh války.

Ztráty v tomto prvním větším boji udávají se s německé strany na 900. Ztráty francouzské obnášely prý (dle udání německých) nejméně 1000 mrtvých a raněných, z nichž 300 raněných padlo do rukou Němců; kromě toho zajali pak Němci ještě 500 neraněných a ukořistili jedno dělo a tábor se všemi stany a zavazadly.

Jsou-li všechny ztráty právě udány, nemůže se říci, že by boj weisenburský býval příliš krvavý, ač zvláště Francouzové udatně bojovali a s obou stran stříleno ze zadovek. Prudkost boje se může rozhodnouti, srovnají-li se na vzájem délka boje (asi 4 hodiny) a počet obou sil bojujících. Poněvadž pak v ohledu taktiky velmi důležito jest, poznati velikost ztráty na bojišti, podáme je při každém boji, řídíce se tím, že se nemá udávati ztráta jen ve srovnání se silou bojujících stran, nýbrž i s trváním boje. Udáme-li tudíž rovným počtem obojí ztrátu dohromady na 2000 mužů (což zajisté spíš méně než více jest), přišlo by na každou hodinu 500 mužů. Francouzů bylo v skutečném boji asi 12.000 m., Němců aspoň 20.000 m. (k boji hotových Němců bylo arci v celku na 90.000, však musíme jen ty počítati, kteří byli opravdu v ohni). Dle toho připadlo by na každý tisíc bojovníků průměrem 63 m. ztráty.*) Vítězství Němců u Weisenburku, k němuž sami Francouzové nejvíce přispěli, bylo v mnohém ohledu zajímavo. Bylať to zajisté víc než nedbanlivost, že se dali Francouzové překvapiti tak ohromnou přesilou, proti níž arci později nic už svésti nemohli, a poraženi byli. Mohli by se snad odvolávati k pevnému postavení, jež pro šaspotky a mitraljesy se hodíc nepřítele velkých obětí stálo. Ale postavení to by mívalo cenu, kdyby bývalo háj eno místo 12.000 aspoň 30.000 a dostatečnými silami bylo kryto i v bocích i v zadu. Jakmile se přesvědčil Douay o značné nepřátelské přesile, měl se obmeziti na boj jen zdánlivý, jímž by nepřítele zdržoval a bez odkladu nastoupil spořádaný návrat k hlavní síle Mac Mahonove. Bylo to sice těžké ale ne nemožno, což snadno vidíme z toho, že i po úplné porážce ještě se mohlo jeho vojsko seřaditi k návratu, kterýž jim ani tak bohopustá přesila německá překaziti nemohla. Kdyby bývali Němci jen poněkud šikovnější, nemohl jim z francouzského vojska ani voják uklouznouti. Neboť pomyslíme-li si, že táhlo Němců na 90.000 naproti 12.000 Francouzův, kteří byli na malém místě shromážděni, nemůže nám ujíti, že mohli při něco šikovnosti a dobrém rozvrhu

*) Bitvy sedmileté války platily dosud za nejkrvavější nového věku. V bitvě u Kunnersdorfu ku př. bylo 113.000 m. po 7 hodin v boji, v němž padlo průměrně za hodinu 4150 m. a z každého tisíce bojovníkův 294. U Leuthenu padlo každou hodinu 3750 m. a z každého tisíce 144 (bojováno bylo jako u Weisenburku jen 4 hod.). U Prahy zůstalo v každé hod. 3330 a v 6 hodinách z každého tisíce 154 muži. U Torgavy pohltila každá hodina bitvy 2700 a každý tisíc utrpěl v 7 hodinách ztrátu 173 mužů. U Zorndorfu vychází ztráta obou stran na každou hodinu po 2840 mužích a na každý tisíc v 10 hodinách po 355 mužích. U Kolína stála každá hodina 2800 mužů a padlo v 6 hodinách z každého tisíce 188 mužů. Jedna z nejhroznějších bitev, kteréž Napoleon svedl, byla na každý způsob dvanáctihodinná bitva nad Borodinem, v níž bojovalo 250.000 m. a smrt a rány průměrně v každé hodině 5830 m. pohltily. Číslice ty povzbudí snad pro nynějšek a budoucnost k zajímavým porovnáním.

obejíti celou Douayovou divisi a ji zajati, aneb kdyby osvědčená francouzská statečnost pouhému vzdání se nepřivolila, je do posledního muže potříti. Místo všeho utkají ale Němci Francouze na jednom bodě a nemajíce ani na počátku dostatek vojska, musí ještě čekati, až teprv posila přijde. Možná sice, že se báli, že by oklíčením ztratili mnoho času a že by zatím mohl Mac Mahon přijíti, ale to není dostatečnou omluvou, poněvadž věděli jistě lépe než Douay, kde ještě Mac Mahon se nalezá. Douay nevěděl o této ohromné moci vojska nepřátelského a z toho se dá vysvětliti, že podstoupil boj, maje, jak se domníval, vítězství zcela jistým. Při tom se spolehal ještě na dobré položení a dbal později více hlasu své statečnosti nežli vojenské opatrnosti. Možná jest, že nevěděl, v jaké vzdálenosti se nalezá od něho Mac Mahon a že doufal od něho pomoci. Tomu nasvědčuje okolnost, že telegrafoval na počátku bitvy na všechny strany, aby mu na pomoc přispíšili. Ale voje Mac Mahonovy byly příliš daleko, nežli aby mohly ještě v čas přiraziti. Jak se praví, dorazil mezi bitvou jeden franconzský pluk po železnici, ale ten neměl ani tušení, že přijde k nějakému boji a nepřipraven vrhl se do něho.

Hlavní vina padá arci na Mac Mahona, jenž neměl svůj předvoj tak ku předu vysaditi, že s ním spojen nejsa poražen býti mohl. Zdá se ale, že se také Mac Mahon spolehal na vhodné položení a udatné vojsko své více, než mu co osvědčenémn vůdci příslušelo.

Pouze německá přesila tu zvítězila dusíc a přemahajíc vše, čím Francouzové na odpor se postavili a jí samotnou dosáhli Němci vítězství; neboť ani německé vedení ani umělost a udatnost se tady velmi skvěle neosvědčily. O možném oblíčení Francouzův řečeno již dříve a nemenším toho důkazem jest i to, že nemohli Němci zameziti spořádany ústup francouzský a při ústupu tom způsobiti nepřátelům veliké ztráty. Nemůže se za to míti, že by vojsko německé po bitvě tak přes příliš unaveno bývalo: vždyť odpočívalo před tím skoro celou noc a veliká jeho část se ani bitvy nezúčastnila a tudíž vysíliti se nemohla. Byla to však výborná kázeň francouzská, která vydatnější pronásledování zamezila. Francouzové sešikovali se dobře po své porážce a opatřeni jsouce zadovkami, zaplašovali veškeru za nimi vyslanou jízdu, tak že jen děla německá jim mohla poněkud škoditi.

Nebylo tudíž toto první německé vítězství tak příliš slavné a kdyby jen bývalo u Francouzů více prozřetelnosti, mohli Němci utrpěti veliké ztráty a snadno i poraženi býti

Jak působila weisenburská porážka na mysli Pařížanův, viděti z tohoto malého obrazu.

Dne 6. srpna odpoledne o 4. hodině roznesla se po Paříži pověst o smrti jenerála Douay a o porážce u Weisenburku. Nesmírné zástupy lidu nahromadily se všude před kiosky, kde prodávají noviny. Všude čtla se krátká zpráva ministerstva o bitvě té a všude ozývala se všeobecná nevůle na to, kterak to přijde, že za 24 hodiny po bitvě ještě nemá ministerstvo podrobnějších zpráv.

Rozčilenost a rozhořčenost byly všeobecny a dosáhly o 5. hodině nejvyššího stupně, následkem případu, jenž udál se v ulici Richelieu. Tam nachází se směnárna pp. Leona a Drehera, před kterou vyvěšeny jsou vždy kursy. Zástup lidu stál před směnárnou dívaje se na poslední kursy, an nenadále vyšel ze směnárny kdosi, jenž drže v rukou noviny, řekl k osobě, která ho vyprovázela: „To je výborná odplata za Saarbruk, Francouzi dostali pořádný výprask.“ Tato slova roznítila zástup, jenž je zaslechl, nesmírně. V několika minutách shluklo se takové množství, že ulicí nemohlo se projíti. „Pryč s Prušákem! Ukamenujte ho!“ rozlehl se pokřik, a již lítalo kamení do oken směnárny. Několik lidí vrazilo do krámu a donutili majitele, aby ho zavřel, davše mu k tomu lhůtu 5 minut. Stalo se podle vůle jejich, aby předešly se další výtržnosti. Na dvéře směnárny přilepen pak kýmsi ze zástupu při všeobecném jásotu papír s nápisem velikým.

„Zavřeno z rozkazu lidu pro urážku Francie. Odevře se po dobytí Berlína.“

Zástup odebral se pak k domu Hirsche, pruského peněžníka, a poručil mu též, aby zavřel. I zde opatřena vrata nápisem:

„Odevře se až po dobytí Berlína! Smrt zrádcům!“

Na domě směnárny Leona a Drehera byl také znak ruský, jejž zástup považoval za pruský a chtěl strhnouti. Na štěstí jeden z národních obranců vylezl po žebříku k znaku a napsal pod něho: „Úctu ke znaku ruskému.“ To vida zástup vypukl ihned v hlučné provolávání: „Sláva Rusku!“ Další výtržnosti neudály se, ale hlučný ruch na ulicích a bulevardech, které byly lidstvem přeplněny tak, že nemohlo se po nich jezdit, trval pozdě do noci.

Bitva u Woerthu.

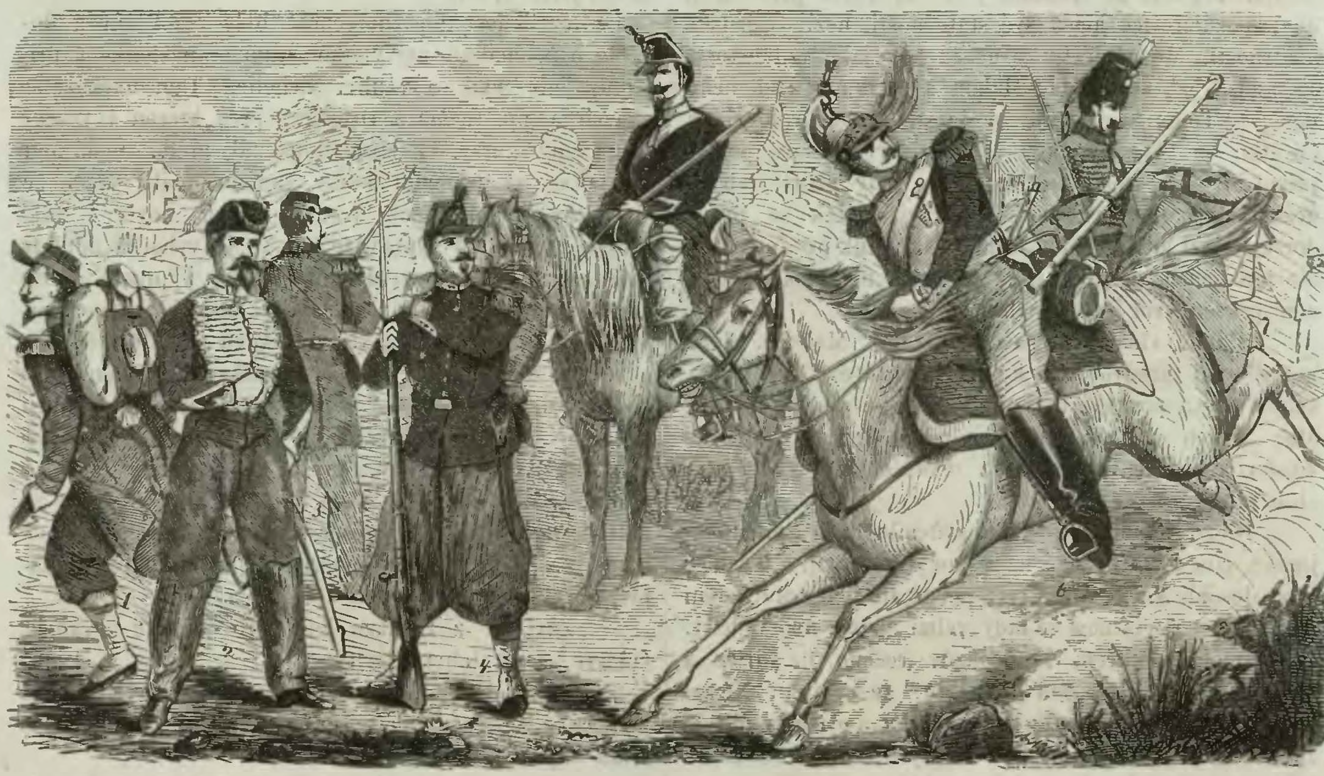
Den po boji weisenburském uběhl v zdánlivém klidu. *) Plukové III. armády, kteří 4. bojovali, strávili jej buď v táborech, buď byli pošinuti dále. Tak byl vyslán druhý bavorský armádní sbor do Lembachu, severně od Woerthu. Ostatní posud zbylé sbory postupovaly, aby se mohly připojiti k nejpřednějším. Z nich

*) Jen u Selcu, kde přešli Badenci přes Rýn, strhla se malá šarvátka.

se uložil 1. bavorský sbor mezi Lembachem a Sulcem u Lobtannu a Lampertslochu, v levo od silnice 11. pruský sbor u Helšlochu, wirtembersko-badenský sbor rovněž v levo od silnice a sice Wirtemberci u Gunštetu, Badenci co nejkrajnější levé křídlo proti lesu hagenovskému. Za těmito sbory byla postavena jízda proti Šenenburku.

Také maršál Mac Mahon, vypuzený poněkud dnem weisenburským z jistoty vítězství počal se hýbati, opět ale nepochopitelným způsobem proti svému prostál na pravém břehu Sauery u Woerthu v silné posici, doufaje bezpochyby, že tak zdrží nepřítele od dobytí severních Elsas a od pochodu pohořím Voges. Jeho skutečně trestuhodná neznalost pravého počtu nepřátelské síly proti němu stojící, jakož i položení jemu velmi příznivé přiměly jej k tomuto oumyslu.

Když stihla o tom zpráva do pruského hlavního stanu, byli z toho nemálo potěšeni a obhodlali se ihned k napadnutí nepřítele, dříve než by se ještě více sesíliti mohl, majíce při tom úmysl, že jej, jak jen možná

Francouzská armáda evropská.

1. Voltigeur (prostý). — 2. Husar. — 3. Voltigeur (důstojník). — 4. Pěšák. — 5. Chasseur d'Afrique. — 6. Dragoun. — 7. Chasseur à cheval.

spěchu. Zkušeností, kterou si získali Francouzi u Weisenburku, býval by měl francouzský komandant sboru přec určitě věděti, jaká značná přesila proti němu stojí. To pak jej nemělo především minouti, že III. německá armáda proti němu počala velmi vážnou offensivu.

Po 24 hodin, které korunní princ pruský po skončeném boji použil k soustředění své armády, měl vítěz magentský dosti kdy k splnění své zřejmé povinnosti. Měl totiž bez odkladu vytrhnouti a spojiti svůj armádní sbor co možná bez všech ztrát s hlavní armádou u Met. Mac Mahon stáhl sice všechny síly, jež po ruce měl a snažil se i připojiti k sobě části sousedních sborů (5. a 7.), ale z místa svého se nehnul. bude, zničí. Doufali že postaví do 7. všechno vojsko proti Mac Mahonovi tak, že jej ze všech stran obklopí, aby nemohl nijak uniknouti. Ostatně byli i připraveni s dostatečnou silou k boji, kdyby bývali Francouzové chtěli 6. jej začíti. Pátý sbor tábořil u Prajšdorfu a odtud pošinul své přední stráže z večera 5. srpna za ustavičného deště až na výšiny východně od Woerthu, odkud mohly velmi snadně pozorovati ohně francouzského tábora.

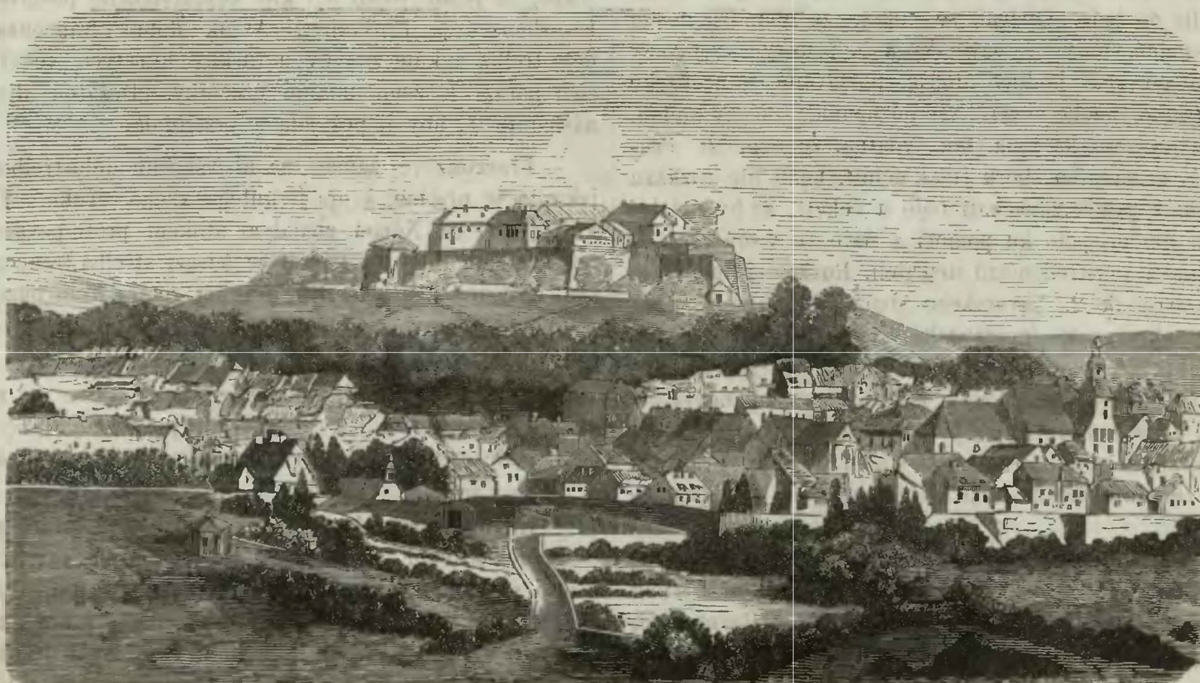
Městys Woerth (5000 obyvatelů) leží na svahu návrší, táhnoucích se polokruhem před zemskou silnicí, jež sbíhá od sulckého lesa. Výšiny zdvihající se západně od Woerthu jsou mnohem větší a strmější nežli východní. Vedle města teče k západu říčka Sauer

(tehdáž silnými dešti rozvodněná). Na západ odtud vede silnice na strmý svah, kde leží dvě vesnice a sice v pravo od silnice Frošvajler, v levo Elsashausen. Odtud vede silnice dále do Reichshofenu a Niederbronnu, kdež se rozvětvuje v pravo k Biči a v levo k Zabernu. Ještě podotkneme, že hned u samého Woerthu vystupuje mnoho pahrbků jako bašty, vypínajících se nad nižší krajinou. Také jest půda přerušována mnohými dvorci a sady, vinice a chmelnice vypínají se jako stupně jedna nad druhou a návrší, na nichž jsou založeny, mají na vrcholu nízké lesy. Položení to pro

která dne 6. velmi časně z rána byla ze Štrasburku na bojiště došla, byla rozestavena za čtvrtým oddílem.

V záloze se nacházely druhá divise (u Weisenburku poražená), rozestavena za druhou brigádou třetího a první brigáda čtvrtého oddílu. Konečně ještě více v pozadí stála brigáda lehkého jezdectva pod velením generála de Septeuil a oddíl kyrysníků gen. de Bonnemaina; jezdecká brigáda Duchesne-a byla rozestavena za pravým křídlem čtvrtého oddílu.

Mac Mahon sám měl svůj hlavní stan za středem své armády v krásném skvostnými sady obklopeném

Pevnost Bič.

Francouze, kteří se všude usadili, velmi příznivé, bylo na více místech ještě také od nich opevněno.

Postavili se pak Francouzové takto: První divise (jeneral Ducrot) stála pravým křídlem před Frošvajlerem, čelem proti Lembachu, odkud přicházel 2. bavorský armádní sbor; levé křídlo bylo opřeno o Grosevald před Reichshofenem. Třetí divise (jeneral Raoult) obsadila první brigádou svou výšinu, která vystupuje k Frošvajleru a končí se strmým výběžkem u Gersdorfu; druhá brigáda opřela se levým křídlem o Frošvajler a pravým o vesnici Elsashausen.

Čtvrtá divise (jeneral Bartigue) tvořila protrhanou čáru v pravo od třetího oddílu, tak sice, že první brigáda jeho byla obrácena ke Gunštatu a druhá brigáda stála proti vsi Marsbronnu, které nemohla obsaditi pro nedostatek sil. Divise Dumesnila od sedmého sboru,

císařském zámku ve Frošvajleru, jenž leží se stejnojmennou vesnicí dobré půl hodiny od Woerthu na silnici k Reichshofenu a Zabernu (Saverne).

Hned při rozbřesknutí dne počaly šarvátky mezi předními strážemi, které zvláště od 6. hodiny silnějšími se stávaly a zcela blízko Woerthu se děly. Mezitím postupoval bavorský předvoj 2. bavorského sboru (pod jeneralem Hartmanem) přes Gersdorf proti Langensulcbachu směrem na Najvajler (tedy do levého nepřátelského boku). Při tomto pochodu vrazil na francouzské vojsko a pronikl za ustavičné silné palby šťastně od Langensulcbachu až k Najvajleru (severozápadně od Woerthu a severně od Frošvajleru). Tam se postavil k jihu čelem proti francouzské divisi Ducrot. Pluky německého pátého armádního sboru usadily se tou dobou ve Woerthu, počínaly však velmi mnoho trpěti nepřátel-

skou dělostřelbou. Za tou příčinou vyjela veškera dělostřelba pátého pruského sboru na výšiny východně od města, majíc kromě ostatního za úlohu chrániti poněkud pravé německé křídlo (kde postupoval druhý bavorský sbor) před silnou palbou francouzských děl a mitraljes.

Ale značná většina německého k boji určeného vojska nebyla dosud na místě nalezajíc se dosti daleko od bojiště. Boj začal příliš časně, než aby mohl býti na všech stranách stejnou silou veden, okolnost to, jež v novověkých bitvách velmi často se přihází a obyčejně velké oběti vyžaduje. Do německého hlavního stanu došla zpráva o celém dosavadním postupu. Tam věděli velmi dobře, že nejvíce sborů může teprv k polednímu doraziti do boje. Obávali se tudíž, že oba dva dosud zaměstnané sbory (2. bavorský a 5. pruský), vystaveny jsouce po celé hodiny dobře postavené francouzské dělostřelbě, mnoho nevyřídivše poznenáhla ničeny budou. Palba francouzská byla tak vydatna, že nemohli Prusové 5. armadního sboru jinak učinit, nežli dle rozkazu korunního prince zanechati boje a čekati, až by ostatní vojsko jim přispělo ku pomoci a dalo se v soustředěný útok proti soustředěnému nepříteli. Rozkaz princův netýkal se však 2. bavorského sboru, který mohl velmi dobře ohrožovati francouzské vojsko v jeho levém boku, tak že nemohlo se pustit útokem na sebe nečinnější 5. pruský sbor. Avšak náhodou posud nevysvětlenou došel rozkaz (o půl jedenácté hodině) i 2. bavorského sboru a tak ustal v šťastném postupu proti levému nepřátelskému boku a ustoupil do Langensulcbachu.

Následkem toho stalo se, že Francouzové nemusili si hájiti bok a postoupili s veškerou silou čelem proti pátému sboru u Woerthu. Hlavní stan pruský uškodil si nesmírně, že Bavory od útoku odvolal. Neboť že by se to bylo stalo mimo jeho vůli a úmysl nějakou jen snad náhodou, nemůže nikdo žádným spůsobem mysliti. Dokázal tím, že neměl dobrého rozhledu na počátku bitvy, a že se bál s původní silou nepřítele zmoci. Zatím se dověděl jenerál Kirchbach (jenž byl lehce raněn již u Weisenburka, nyní ale přece svůj 5. sbor komandoval), že čelo nepřátelského proudu se dalo na pochod z Biče k Niederbronnu. Byl to předvoj divise Guyot de Lespart od 5. francouzského sboru (de Failly). Se zprávou tou došla zároveň jiná, že totiž 11. pruský sbor táhna od Holšlochu již skorem Gunštetu se dotýká, tedy co levé německé proti pravému francouzskému křídlu se staví. Tím byl Kirchbach pohnut a poručil pátému sboru, aby ihned k útoku přešel, tak aby překazil pokud možná spojení nepřítele s pomocí od Biče mu přicházející. Kdyby býval nyní druhý bavorský sbor ještě stál u Najvajleru a kdyby býval v stejném okamžiku s pruským pátým sborem postoupil z boku k Frošvajleru a jedenáctý od Gunštetu táhnoucí sbor bez ohledu k Elsashausenu sebral, nebylo by trvalo rozhodnutí v prospěch německých zbraní déle než do dvou hodin a bývalo by se stalo s obětmi mnohem menšími než později. Bylo právě 11 hodin, když pátý sbor se snažil proniknouti Woerthem a Sauerou nejsa v okamžiku tom ani s pravého ani s levého boku ničím podporován. Jak se zdá, nebyl Bavorům, stojícím v Langensulcbachu tento útok s čela ani oznámen, poněvadž by jinak zajisté stejnou chvílí byli pokročili.

Útok v středu byl velmi krvavý a pro Němce s velkými ztrátami spojen. Nejprv postoupila z Woerthu 10. divise s válečným pokřikem, přebroudila se vystouplou Sauerou a snažila se dobyti západního strmého srázu, na jehož vrchu byl klíč nepřátelského postavení, Elsashausen a Frošvajler. Avšak dobrá francouzská dělostřelba a kule zuavův a turkův ukrytých ve vinicích poráží k zemi udatné útočníky. Desátou divisi následuje 9., aby ji posilnila a vystřídala.

Francouzové zaměří na ni všechnu dělostřelbu a jakmile se přiblíží, kropí ji kulemi všeho druhu. Třikrát ženou se Němci zoufalým útokem proti pevnému postavení nepřítele a třikrát je odrazí střelba francouzská. Všechno německé úsilí jest na zmar. Francouzové vládnou s výšiny celé nížině*) a podtínají již z dáli celé řady Němcův.

A nyní zpozorují ještě Němci s výšin, na něž vyvezli dělostřelbu, jak se přivádí po dráze Francouzům stále větší posila, jež ihned na bojiště odchází.

Jest to vážná, osudná chvíle.

Kdyby vytrhl Mac Mahon s celou silou proti pátému německému sboru, mohl by jej možná roztříštiti. Na to se mohl vrhnouti z Woerthu na postupující 11. sbor a také jej, dříve než by se rozvinul, z boku napadnouti a zahnati. Však k tomu bývalo by ledačehos zapotřebí. Nejprv by musel býti silnějším, nežli skutečně byl. Kromě toho potřeboval většího rozhledu, nežli v tu chvíli měl, aby mohl důmyslem nad nepřítelem zvítěziti. A nad to by se byl musil vzdáti francouzské taktiky, jež bojovala proti přemoci silným postavením a ne překvapením a promyšlenými, nenadálými tahy. Mohl však přec dobyti aspoň prvního dne vítězství, a možná že by býval i později v prospěchu zůstal, neboť se nedá určiti, jak by na Němce bylo působilo vítězství francouzské. Přemoci německé by se byl však Mac Mahon v následujících dnech nevyhnul nikterak. Neboť mu zbyli ještě v levém křídle Bavoři, kdežto proti pravému Wirtemberci a Badenci již postupovali.

V rozhodné chvíli, když se právě všechno proti Němcům obracelo, dorazil na bojiště korunní princ

---

*) Při útoku na vrchy od Francouzů obsazené a 200' až 250' vysoké museli Němci přejíti prostor asi 1800 kroků beze vší zástěny.

s jenerallajtnantem Blumenthalem a svým štábem, mezi nímž byl také vévoda Coburk-Gotajský a jiní všelijací lidé, kteří jak živi k prachu nepřivoněli a jen pro svou kratochvíli se přišli podívati, jak tisícové se vraždí v krvavém zápase. Jako za starých dob se obveselovalo římské obecenstvo zápasem otrokův, kteří se musili pro jeho rozkoš vražditi, tak i zde přijela mnohá junkerská duše, aby podráždila své necitné nervy krvavým divadlem. Z dálky, kde nehrozilo ani nejmenší nebezpečí, dívala se dalekohledem na bojiště, hotova jsouc při prvním nepříznivém obratu utíkati ze vší síly na místo ukryté. — Štáb postavil se v středu na výšinách ležících od Woerthu na východ, kde veškerá postavení přehlednouti snadně se dala. Bylo vidno, že schází německému vojsku podpora a proto hned se rozlítli pobočníci, aby donesli na všechny strany rozkaz k rychlému postupu všech táhnoucích proudů. Pak se mělo se všech stran jednou chvílí na nepřítele udeřiti. Již stál 1. bavorský sbor, komandovaný od jenerála v. d. Tann dosti blízko. Tomu nařízeno, aby zanechaje jednu divisi, rychleji táhl od Lobsanu a Lampertslochu přes Mičdorf a Gersdorf a vsunul se mezi bavorský sbor stojící u Langensulcbachu*) a mezi pruský sbor bojující u Woerthu. Na to měl postupovati proti Frošvajleru. Jedenáctému sboru nařízeno, aby postoupil bezprostředně od Gunštetu proti Elsashausenu a Frošvajleru. Poněkud stranou měla stejným směrem jíti wirtemberská divise pod jenerálem Obernicem. Badenská divise pod jenerálem Beyerem měla u Sarburku stanouti a pozorovati silnici vedoucí do Hagenova.

Francouzové zatím postoupili offensivně proti nepříteli a pustili útok na jeho posice ve Woerthu a okolních vinicích. Třikráte jich dobyli ale vždy byli zase pátým německým sborem odraženi. Jedenáctý německý sbor překročil zatím v levo od 5. sboru údolí jižně od Woerthu a bije se o 2. hodině s poledne o Elsashausen. Dobude-li Elsashausenu, uvolní se 5. sboru, tak že bude moci přímo postoupiti proti Frošvajleru, byť mu i Bavoři nepřispěli na pomoc. Proto musí býti Elsashausenu za každou cenu dobyto. Krev se prolévá v plných proudech a děla, mitraljesy a šaspotky řádí strašně mezi německými pluky. Mac Mahon ví dobře, že Elsashausen jest klíčem jeho posice a vrhne tam všechny síly, jež po ruce má. A dobrý výsledek korunuje také jeho snahu. Zažene Němce a o půl třetí postoupí ještě ku předu a dotírá silně na pruskou armádu a Němcům není možno nějakým způsobem vyniknouti. Ale pluk za plukem přichází jim na pomoc a znova valí se ohromné proudy proti zapálené vesnici. Francouzové střílíce jim silně do boku působí jim veliké ztráty a každý ustouplý krok znamenají prolitou krví německou. Konečně podaří se Němcům Elsashausen opanovati a odtud zařizují svůj další postup. Jedná se jim o to, aby pronikli k Frošvajleru a zamezili Francouzům ústup. Jedenáctý sbor jest ale již příliš sláb, než aby mohl samoten to vykonati. Ale pomoc přichází již ze všech stran. Jest třetí hodina s poledne a v pravo postupuje 1. bavorský sbor od Gersdorfu na pravý bok Frošvajleru. S levé strany dorazí na výšinu elsashausenskou wirtemberská brigáda Starkloff a nechajíc Elsashausen v pravo táhne za silného nepřátelského ohně s 11. sborem na Frošvajler. Dobude ho útokem, načež vesnice od Francouzů jest zapálena.

S vrcholu za Frošvajlerem pozoruje francouzský maršál Mac Mahon průběh bitvy. Vidí, jak armáda jeho již se dvou stran napadena a zpáteční pochod pomalu ohrožen jest. Darmo vrhá proti postupující nepřátelské pěchotě veškery své pěší zálohy. Ve vinicích, z nichž před krátkou dobou turkové a zuávové na Prušáky pálili, usadili se již pruští střelci. Odtamtud se rozšiřují na vše strany a následováni jsou sevřenými setninami, jež mají vzíti poslední oporu francouzskou, les, nalezající se na hřebeně návrší. Tu se odhodlá Mac Mahon k poslednímu zoufalému a nebezpečnému pokusu. Praví se, že pěchota jeho příliš rychlou střelbou se již vystřílela a že mu skutečně již nic jiného nezbylo k zakrytí toho. Odhodlá se vrhnouti v boj své kyrysnické pluky, sotva při tom doufaje, že jimi se list boje obrátí.

Za dřívějších dob hrála arci jízda ve vlastním průběhu bitvy velikou úlohu, ale od těch čas se mnoho změnilo. Nyní smí jízda jen tehdy vytrhnouti, když má buď nepřítele v boku překvapit, aneb když nepřátelský šik se již kolísá, když dělostřelbou zřídl, když pěchota jeho umdlena a palba jeho již slábne. Toť jsou chvíle, v nichž jízdě úloha nastává, že může způsobiti neočekávaný div. Ale jak věci stály, nebylo nikterak možno, aby jízda ještě něco dokázala. Mac Mahon byl zajisté jen svrchovanou tísní k tomu přinucen, že něco podobného učinil. Poručil kyrysnické divisi Ronnemanově, aby udeřila do boku útočných německých proudů.

Byl to čarný pohled, jenž předcházel rozhodnutí celé bitvy.

Z úkrytů lesních vyrazili rychlostí blesku lesklí jezdci a jasné slunce odráželo se v tisících jasných, ocelových kyrysech strašného, kvapícího proudu. Země duněla pod kopyty těžkých koní ženoucích úprkem naproti nepříteli a celý proud vypadal jako lesklý had, jenž se žene po své kořisti. Vše jest uchváceno na chvíli podivem. Rány děl umlkly a oči pěchoty sledují cválající lesklý proud. Ale najednou zazní hrom německých děl a všeobecná střelba pušek zarachotí proti pádícím kyrysníkům. Modravé obláčky vystoupnou nad pruskými bateriemi, nesčíslný počet menších stejně modravých obláčků zdvihne se nad vinicemi a chmelnicemi

*) Jsou-li zprávy, jak o bitvách až do prosince r. 1870 došly spolehlivy, nelze nikterak pochopiti, proč bavorský sbor dosud stál a nepostupoval ještě do nepřítelova boku. I korunní princ, na jehož účet vítězství od druhých jenerálů obyčejně se dělalo, nenapravil velkou chybu.

a na to praská granát za granátem v hustých řadách udatných kyrysníků. Všechna děla dají dvakráte salvu a pyšná jízda valí se nazpět v divokém zmatku. Mraky prachu zahalí umrlčím příkrovem děsnou scénu. Z dvou celých pluků nezbylo v okamžiku nic více nežli 400 jezdců, kteří nyní prchají na všechny strany jako plevy hozené na vítr.

Poslední pokus Mac Mahonův, jímž chtěl bitvu získati, jest zmařen.

A nyní počne poslední útok po celé německé linii. Bavoři a Wirtemberci obešli vojsko francouzské. Korunní princ opustí své bezpečné místo a žene se také s celou vojenskou i darebnou družinou za ustupujícím nepřítelem. Četné německé proudy kvapí s vlajícími prapory za rachotu bubnů přes nesčíslné mrtvoly svých a nepřátel a s bouřlivým „hurá“ vrhají se na vojsko francouzské, kteréž již jen o částečný ústup bojuje. Zoufalá odhodlanost se zračí v obličejích Francouzů. Jednotliví střelci prchají ke svým sborům a na pokraji lesa zápasí ještě jeden pluk turků na život a smrť.

O 4. hodině s poledne ustoupí Francouzové po celé čáře a Prusové vyhráli bitvu.

Francouzové, vypuzeni jsouce ze všech pevných postavení zanechají v rukou vítězů 30 děl, 6 mitraljes a dva orly.

K pronásledování jich vytrhnou dragoni č. 14., druhý hessenský pluk husarů a wirtemberští jezdci. Ostatní armáda rozbije na bojišti tábor.

Wirtemberci zajmou při stíhání u Reichshofenu a Hundershofenu velkou časť francouzských vozů a vezmou jim kromě toho ještě i 3 děla a mitraljesu. Kromě toho padne Němcům do rukou celý francouzský stanový tábor, 1000 koní a Mac Mahonova zavazadla. Také druhého dne pokračováno ve stíhání a učiněna veliká kořisť, mezi jiným vojenská kasa s 360.000 franků.

Jedna časť prchajícího francouzského vojska zachránila se do Hagenavy, druhé trosky následovaly hlavní stan, jenž se odebral přes Reichshofen a Ingweiler do Savernu.

Jak divoký to byl útěk, snadno lze poznati z líčení očitého svědka, jenž tou dobou v Hagenavě se nalezal. Vypravuje takto: Uslyšev, že svedena jest bitva, neměl jsem v Hagenavě déle stání. Přes všecky výstrahy hostinského spěchal jsem severní branou z města ven směrem k Hagenavskému lesu. Slyšel jsem strašné hřmění děl. Sloupy dýmu vystupovaly na severozápadě i směrem k Saarbruku. Soudil jsem, že zuří bitva blíže Niederbronnu — a nemýlil jsem se.

Okolo 4. hodiny uháněl okolo mne kůň bez pána, sedlo maje pod břicho sešinuto, do městské brány. Brzy na to druhý, třetí. Po té následoval na zkrváceném a poděněném koni kyrysník bez kyrysu, bez zbraně, za ním dělostřelec na neosedlaném koni: ve tvářích jejich zračila se nevýslovná úzkosť. Po chvíli hnala se kolem tlupa as dvaceti jezdců, z nichž především dva zuavové na jednom koni pozornosť mou upoutali. Ostatní byli kyrysníci, v lících všechny odstíny strachu a hrůzy; někteří máchali šavlemi, jiní třískali jako zběsilí do uhnaných koní, mnozí neměli ani sedla, většina byla bezbranná. Jeden kyrysník zadržel nedaleko mne svého koně, odepjal si kyrys, odhodil ho i s přilbou a těžkým palašem od sebe a jel pak, spokojeně se usmívaje, pozvolna dále.

Na to nastala přestávka několika minut. Všichni obyvatelé se utekli do města. Hlídač a já — my stáli jediní na místě, kde niederbronnská dráha silnici přetíná.

I přihnal se polní četník, zastavil polomrtvého koně a pravil: „Zavřete rychle brány: Prusové jsou mi v patách! Hlídač zbledl. Já však jej odradil od uzavření bran. „Hagenava jest otevřené město,“ děl jsem jemu, „obhájců žádných nemá, a kdyby i Prusové skutečně již byli zde, bylo by městu k největšímu prospěchu, aby byly brány otevřeny hodně do kořán.“ Hlídač se tím upokojil.

Výstup, který následoval, nelze popsati. Nebyliť to více vojáci, kteří jako šílení okolo nás uháněli, byliť to nebozí lidé, nestarající se o nic více, než jedině o zachránění svých ohrožených životů.

Vždy divočejší stávala se vřava. S tlupami kyrysníků mísili se jednotliví kopinníci, časem prokmitovala pustou tou směsí husarská uniforma; všechno se tlačilo na silnici; koně bez jezdců cválali, jakoby je stejný strach poháněl, mezi davem; dělostřelci přicházeli, jejichž celý oděv košile zastupovala; bylo vidět i přípřežní koně s přeřezanými prostraňky, na nichž seděli pěší vojáci neb dělostřelci. V celém předvoji utíkajících nespatřil jsem ani jediného důstojníka. Když dav nejvíce zhoustnul, objevil se pojednou od severu železniční vlak. Selská dívka, kterou dav s sebou strhl, stála právě na kolejích, nemohouc ni k předu, ni na zad; zdálo se, že je ztracena. Tu uchopil jsem se já a hlídač železničního šraňku, odstrčili jsme bezsmyslné uprchlíky, zavřeli jsme zábradlí a pomohli dívce na druhou stranu; tak přejel vlak bez nehody. Tento vlak měl zachrániti materiál, který se ještě u Niederbronnu nalezal, měl také raněné přepraviti — však stal se výhradně prostředkem k útěku. Byliť to první pěšci, kteří na něm spásu hledali. Všechny vozy byly jimi přecpány, na střechách a na klikách tu viseli, půlí těla ve vzduchu, na stupátkách, někteří v úplné zbroji, někteří polonazí, — tak letěl okolo nás nový obraz zmatku a skřižoval se s divokým proudem na silnici.

Pustili jsme šraňk a odskočili stranou.

V divokém trysku uháněli jezdci k městu a projížděli jím, ani se nepozdrževše. O 5. hod. zanikl proud jízdectva.

Po chvíli přiblížilo se vozatajstvo.

Spatřil jsem asi 4 nebo 5 kolesen, všechny dosud úplně opřeženy, ale bez děl; za nimi rachotil vůz po střelivu, v němž se turkosové těsnili, pak selský vůz s peřinami a různým nářadím, avšak bez majetníků těchto věcí. Zuav poháněl koně; dva strašně zmrzačení

turkosové leželi přes příč nahoře a hejno bezbranných vojáků všeho druhu věšelo se naň se všech stran. Na to přicházeli pěší — asi okolo 6. hodiny — však dosud žádný důstojník. V hustém davu kancelářské káry, vozy tří brigadních generálů, „archiv“ jedné divise, 4 nebo 5 muničních vozů, na to všelijaké povozy na dopravu raněných — jež ale zdraví naplňovali. Na jedné káře leželi tři mrtví, kdežto několik hrozně zohavených turkosů v davu kráčelo s onou němou resignací, která tyto syny pouště vyznačuje. Po té následovaly vozíky markytánek. Tyto markytánky, zvláštní francouzskému vojsku, zdály se mi nedávno velmi svůdnými a roztomilými, když jsem je při odjezdu v tlupě nadšených vojáků spatřil. Nyní, kdy tu okolo mne jely s pošpiněnými šaty, s rozcuchaným vlasem, s poděšenými obličeji — podobaly se karavaně strašidel.

Všichni pěší zavazadla svá odházeli, mnozí i své pušky, většina nesla pouze několik bochníků napíchnutých na šavli přes rameno. Většina utíkajících byli staří vojáci.

Šaspotka.

Šaspotka, puška francouzské armády, u níž byla zavedena patentem ze dne 30. srpna 1866, jest zadovka, jejíž přívora má tyto části:

1. trubici *A*.
2. válec přívory *B*.
3. zámek *C*.
4. spoušť *D*.

Trubice jest přišroubována k zadnímu konci hlavně a má po délce rozštěp. Pravá stěna trubice má veliký výřez pro *a*, bradavku válce přívory, a bradavka ta přiléhá při spuštěné pušce zadem k zadní plošc výřezu.

Dole na trubici jest pravoúhelný výřez pro opěru spouště, na pravé stěně trubice matice pro šroub, jímž se omezuje pohyb válce přívory do zadu.

Válec přívory slouží k neprostupnému uzavření hlavně, ku kterémuž účelu má kruh z kaučuku *b*. V kaučukovém kruhu jest zadělán jehlovod *c*, a chrání talířovitým násadcem *d* přední částku kaučuku před shořením.

Zevně se nalezá na válci přívory bradavka *a* s rukovětí *e*.

Zámek se skládá z jehly *f*, s cívkou *g*, pružinou *h* a podzámčím *i*. Jehla zapaluje potom udeřením hrotu zápalku, nalezající se na konci patrony. Zasazena jest do cívky, jež také má kolem sebe pružinu a dává jehle pravý směr. Podzámčí jest v zadu válce přívory pevně spojeno s cívkou a natahuje pružinu. K tomu účelu má pohodlnou opěru pro palec, pod kterouž se nalezá malé kolem příčného kolíčku se točící kolečko, jímž se usnadňuje pohyb zámku do zadu.

Spoušť se skládá z jazýčku *k*, pera *l*, páky *m* a opěry *n*.

Činnost jednotlivých částí jest tato: Podzámčí se pošine palcem do zadu; tím ustoupí i cívka a napne se pružina připevněná zadním koncem na šroubu *o* zasazeném ve válci přívory.

Podzámčí se natahuje tak dlouho, až do něho zaskočí opěra spouště *n*, čímž zámek zůstane natažen.

Má-li se přívora otevříti, aby se do ní mohla vložiti patrona, pošine se válec zámkový rukovětí nejprv příčným výřezem nahoru a pak na zad.

Aby se pak mohla po vložení patrony přívora zavříti, pošine se rukovětí válec zámkový a podzámčí ku předu a na to se zatočí válec zámkový v pravo do původní polohy.

Lehkým stisknutím jazýčku se stane, že spolupůsobením páky a péra se stlačí opěra spouště, čímž se uvolní podzámčí i cívka, jež mocí pružiny s jehlou ku předu se vymrští.

Patrona šaspotky jest jednotná papírová patrona. Skládá se z dvou silných papírových slupek. Do první slupky se nasype 75 gránů prachu, do druhé se zasadí kule vážící 340 gránů.

Slupka prachová, povlečená hedbávným, tenkým muselínem, jest uzavřena nahoře a dole kartonovými kruhy.

Ve spodním se nalezá naplněná zápalka, na jejímž spodu jest vložena tenká deštička guttaperchy. Jakmile jehla deštičku propíchne a zápalku zapálí, přivine se kolem jehly a zamezí vniknutí plynů do jehlovodu.

K propuštění ohnivých paprsků ze zápalky má zápalka několik malých otvorů.

V paměti mé utkvěl nebohý, upocený pěšák 50. pluku, kterýž v úplné vojenské úpravě, torbu nesa na zádech, s širokým červeným obličejem ke mně přistoupil a úzkostlivě se mne optal, „kde prý jeho pluk?“ Řekl jsem mu, aby jen šel přímo dále do Štrasburka, tam že o tom zprávu obdrží. Ostatně aby se držel svých soudruhů.

O půl sedmé přišlo seřaděné oddělení kyrysníků pod velením kapitána a 2 podřízených, sestávající asi ze 40 mužů. Byliť všichni řádně ozbrojeni a přicházeli krokem.

Od 4. do 7. hodiny táhl kolem rozptýlený dav lidí, každý úplně sebou a bídnou svou existencí zaujat — toliko asi 10.000 mužů, poměrně málo raněných a pouze 3 nebo 4 důstojníci z jízdectva, 2 dělostřelectva a asi 8 pěchoty.

V sedm hodin večer počal dav utíkajících řídnouti.

Když jsem v pozdním soumraku opět za město vyšel, vedlo pět nebo šest vojáků rozličných pluků jednoho zajatého Prusa mezi sebou s velikou pýchou. Ubožákovi třásla se kolena.

V hostinci nastalo zatím velmi živo. Okolo stolů seděli vojáci a platili zcela pořádně svou útratu, což se ovšem vysvětliti dá tím, že válka ještě dlouho netrvá. Ve vedlejším pokoji pili čtyři důstojníci víno — tiše a skormouceně. Pět kyrysníků sedělo při pečené huse a házelo okolo sebe rozpustilými vtipy.

Ráno v 7 hodin poštěstilo se mi, že jsem dostal povoz do Štrasburku.“

Tolik vypravuje svědek, jenž přítomen byl francouzskému útěku.

Vítězství Němcův u Woerthu bylo sice velmi krvavé aleouplné; neboť způsobilo Francouzům ústup, jenž se proměnil brzo v divoký útěk. Francouzové, kteří se opozdili, byli tak rozprášeni, že pronásledující je německá jízda nikde nezastihla pravidelné oddíly. Mnoho rozptýlených praporů bloudilo po lesích, až je přinutil hlad k vystoupení a vzdání se.

Ztráty byly na obou stranách velmi značny, ačkoliv k přesnému udání se nedostává určitých, neopochybných udání, což jen velmi litovati lze.

Francouzové ztratili 5000 mrtvých a raněných. Kromě toho ještě asi 6000 jich bylo zajato, jakož i skorem všichni ranění v zajetí upadli. S německé strany udává se také 4 — 5000 mrtvých a raněných. Jistě však obnášely ztráty Němců více než 5000; neboť musíme považiti, že beze vší zástěny a v masách hnali obyčejně útokem. Při tom byli vystaveni zhoubné střelbě mitraljes, které zvláště u Woerthu dobře působiti mohly, poněvadž se nejlépe hodí k hájení úvozů, mostů a přechodů. Také šaspotky řádily mezi německým vojskem velmi. Neboť nejen že střílí rychleji nežli pruské jehlovky, ale nesou také o celou třetinu dále a proto poskytují při obraně velikých výhod. Proto jak již řečeno obnášely ztráty Němcův zajisté více než 5000 mužů.

Bitva trvala s odečtením malých šarvátek předních stráží od 7. hodiny ráno do 4. hodiny odpoledne, tudíž 9 hodin. Padne-li tedy v 9 hodinách s obou stran dohromady 10000 mužů, připadá na hodinu 1111 m. Němců přišlo do ohně asi 100.000, Francouzův asi 50.000. Dle toho připadli by na každý tisíc mužů v devítihodinném boji asi 134 muži.

Proti roku 1866 byla bitva u Woerthu poměrně mnohem krvavější, tak sice že Prusové ztratili tehdy ve čtyřech bitvách tolik jako u Woerthu v jediné. U Náchoda obnášely totiž ztráty 1108 m., u Trutnova 1252, u Skalice 1108 a u Jičína 1541. U Králové Hradce obnášely ztráty na straně pruské ovšem 8877 mužů, tudíž o polovic více jako u Woerthu; avšak v bitvě té bylo 220.000 Prusů v ohni. Podle zkušeností z roku 1866 přijde na devět mužů ztráty dva mrtví a 7 raněných. Dle toho měli Prusové u Woerthu asi 1000 mrtvých. U Woerthu obnášejí tedy ztráty na straně německé již 25 procent veškerých ztrát pruských po čas celé války r. 1866, kdy Prusové ztratili 4450 mrtvých a 16.177 raněných.

Pro Francouze byla bitva u Woerthu větší porážkou, nežli bitvy u Magenty a Solferina pro vojsko rakouské. Dle zpráv francouzských zajato bylo tenkráte 5000 Rakušanův a 8 děl; dva francouzští jenerálové padli, několik jich bylo poraněno. V bitvě u Solferina padlo na straně francouzské 7 plukovníků a 6 podplukovníků; 6 generálů bylo raněno. V celku obnášela tedy tenkráte ztráta Francouzů 12.000 mrtvých a raněných, mezi kterýmiž bylo 150 mrtvých a 570 raněných důstojníků. Na straně sardinské obnášely ztráty v celku 5503 muže, mezi nimiž bylo 49 mrtvých a 167 raněných důstojníků; v obou armádách obnášely tedy ztráty 17.507 mužů. Dle toho ztratili tedy Francouzové u Woerthu na dělech a zajatých více, nežli Rakušané v bitvě u Solferina.

Vojska německá byla v bitvě woertské v přesile, avšak jest nutno uvážiti, že se nalezala proti nepříteli, stojícímu v strašných pozicích, proti nepříteli udatnému, války zkušenému a lépe ozbrojenému. Chovala se toho dne vzorně; neboť nejen že pluky ušly velikou cestu dříve než přišly do boje, nýbrž byly také zcela hladovy. Postupujíce proti Francouzům musili nejprv s návrší sestoupiti, pak se přebroditi vystouplou dešti říčkou Sauerou a přes 1200 kroků hnáti útokem beze vší zástěny. Při tom byli uvítáni strašným krupobitím granátů a kulí ze šaspotek a mitraljes tak že jich veliká část padla dříve, než uviděli, kdo a odkud na ně střílí. Pak musili ještě ku všemu hnáti útokem na pahorky porostlé vínem neb chmelem, s tarasovitými zdmi a polními cestami, kde bylo plno záhybů a keřů, jakož i mnohý dvůr opatřený pevnou zdí. Byla to těžká, krvavá práce, již musila armáda německá před Woerthem vykonati.

Když se jí však podařilo vystoupiti na výšiny a

postoupiti na hlavní opory vojska francouzského, nemohli Francouzové déle odporovati přes všechnu udatnost, polní hradby, dělostřelbu i zákopy. Neboť tu již obešla německá přesila jejich křídla tak, že nebylo pomyšlení na další boj. Poražené francouzské pluky trpěly pak velmi německou jízdou, která se po čas boje šetřila a pak dlouho do noci nepřítele stíhala. Mac Mahon jsa překvapen smrtí chefa jenerálního štábu, jenerálmajora Colsona, promeškal okamžik, v němž mohl ještě něco učiniti, aby měl krytý ústup. Ten se mu však stal ještě mnohem těžším, poněvadž veškera zavazadla byla jen na půl hodiny cesty od bojiště a tak uzavřela daleko silnice za Reichshofenem. Tím se stalo, že nemohl ani obsaditi nejdůležitější průsmyky ve Vogesách, ač byly jinak poněkud kryty malými tvrzemi, jako Falcburkem, Liclštajnem, Lichtenberkem a j. Sám byl také stržen v divý útěk, na němž po čtyryadvacet hodin s koně nesestoupil a teprv po šestatřicetihodinném postu a umdlenosti do Nancy dorazil. *)

Tím jsme se pokusili vylíčiti dle možnosti bitvu dle zachovaných zpráv, tak že nám více mnoho nezbývá, co bychom připojili.

Bitva u Woerthu byla pro Francouze jen bitvou obrannou, v níž má záloha veliký úkol. Neboť má vždy podporovati řady na některém bodu poražené, zabezpečovati křídla tím, že se staví na odpor sborům, jež by chtěly postavení obejíti, a chrániti zad proti smělým útokům nepřátelské jízdy. Dále pak sbírá zahnané, zdržuje nepřítele od stíhání a chyby jeho obrací k svému dobrému.

Nemá-li vůdce dostatečných záloh po ruce, jest ouplně přenechán náhodě, jež vše rozhodne. Začátek a uvedení boje jest jeho dílem, průběh a výsledek však se řídí dle nastalých okolností, jež bez dobré zálohy změniti nemůže. Pánem není více on, nýbrž náhoda.

Mac Mahon, jenž měl vůbec menšinu, vládl i nevelikou zálohou, kterouž ještě si buď rozdroboval k ucpání jednotlivých mezer, buď jí užil (jako svých kyrysníků) na nedobrém místě a v nepravé chvíli.

Nad to neuměl přejíti jak jsme již viděli v příznivém okamžiku z obrany k náhlému, překvapujícímu outoku. Že přijal bitvu, dá se jen tím vysvětliti, že nevěda o blížících se druhých silách německých myslil, že mu bude jen bojovati s vojskem, jež na počátku boje proti němu stálo. Kdyby mu bývalo známo vše ostatní, jak to také alespoň z části měl věděti, sotva že by byl bitvu přijal.

Jinak bylo s Němci, kteří skutečně věděli, oč se mohou opírati a proto také bitvu začali. Znajíce sílu Mac Mahonovu hleděli jej na každý způsob k boji přinutit, třebas i na počátku na nejcitelnější ztráty připraveni býti museli. Byliť sobě jisti, že dojde na bojiště ještě v čas ohromná jejich přemoc a ta že rozhodne vše. Užili dle starého pravidla příznivé chvíle, jež se jim k boji naskytla, aby potřeli část francouzské armády.

Že ale bez chyb nejednali, ba že si ještě při všem velice škodili, vysvítá jasně z celého popisu bitvy. Bavoři byli v nejlepším postavení, aby vpadli Francouzům do boku a najednou se jim nakáže, aby se nehnuli z místa. Kromě toho, když už měli Němci skorem všechnu přesilu na bojišti, ještě se neodvážili hned k rozhodné ráně, bojíce se udatných Francouzů. Jenerál Blumenthal chtěl, aby byla bitva teprv na druhý den svedena a zdržoval rozhodnutí tak dlouho, až už Němci od Francouzů ohromné ztráty utrpěli. Byl by moudřeji udělal, kdyby byl nechal postoupiti Bavory proti levému křídlu francouzskému a vrhl se na nepřítele jedním rázem s veškerou silou, jež pohotové byla. Tak by byl dobře splnil Napoleonovo pravidlo, jež dí: „Nečiň útok na nepřátelské postavení s čela, můžeš-li je obcházkou vzíti.“

Konečně měl pamatovati korunní princ na to, co jeden z jeho předků pověděl: „Největší umění na bojišti jest, postaviti sbory tak, aby mohly svobodně jednati a všude užitečny býti.“ Pak by bývalo vítězství mnohem skvělejší a bez tak značných ztrát, jaké skutečně utrpěli.

Bitva u Sarbruk-Forbachu.

Staré přísloví, že jedno neštěstí nepřichází samo, osvědčilo se 6. srpna také u Francouzů. Neboť kromě vojska Mac Mahonova u Woerthu bylo na témž dni poraženo levé křídlo francouzské. Byl to 2. sbor pod jenerálem Frossardem, jenž se mnohem méně osvědčil, nežli ostatní vojsko francouzské v bitvách u Weisenburku a Woerthu.

Jeneral Frossard neusadil se vlastně od 2. do 6. srpna v městě Sarbruku, nýbrž obsadil pouze výšiny jižně od něho ležící, na nichž se také silně opevnil.

Z rána 5. srpna pustila odtud francouzská děla — buď že z dlouhé chvíle, buď že z jiné stejně dobré příčiny — prudkou střelbu k předměstí Sv. Jana, kde kromě jiných zbytečných škod i část nádraží spálila. *)

*) Jeho průvodce na útěku, jenerál Duchesne, zemřel čtyři neděle na to z nadlidského téměř namožení při tomto útěku.

*) Za to se ale vymstili Němci, kteří beze všeho ohledu spálili a rozbořili město Štrasburk a celou řadu jiných francouzských měst a dědin, nemajíce k tomu pražádných příčin;

Zatím se velmi přiblížily k francouzským hranicím voje prince Bedřicha Karla a jenerála Steinmetze, ač ne se silami tak velikými, jak se dříve očekávalo, poněvadž k pozorování mořského pobřeží a k přátelskému „opatrování“ rakouských hranic více než 200.000 mužů v Severoněmecku zůstalo.

Steinmetz vytrhl z Koblence s 2 armádními sbory, 7. (vestfálským) a 8. (porýnským) k Saře. Pod ním velel jenerál pěchoty v. Gastrov s oběma jenerály divisí Kameckem a Glümerem 7. a jenerállajtnant v. Goeben s oběma jenerály divisí Barnekovem a Veltzienem 8. sboru.

Princ Bedřich Karel táhl od Mohuče Falcí přes Nové Město, Kaiserslautern, Homburk a Blískastl k Sargemindu se 4 armádními sbory, totiž s 3. (Brandenburci), 4. (provincie Sasy), 10. (Hanoveráni) a sborem gard. Pod ním veleli jenerállajtnant v. Alvensleben I. 3., jenerál pěchoty Alvensleben II. čtvrtému, jenerál pěchoty v. Voigts-Rhetz desátému a princ August würtemberský gardnímu sboru. Obě dvě armády přiblížily se k sobě na začátku srpna mezi Devítikostely a Blískastelem tak, že mohly býti považovány za jedinou, jakož pak i skutečně obě boje u Sarbruku se zúčastnily.

Jenerál Moltke, vrchní velitel německého vojska spolkového.

Jenerálu Frossardovi neušlo, že nepřátelské německé síly se blíží a zdá se, že i o jejich počtu lépe byl zpraven nežli Mac Mahon o levém německém křídle. Aspoň se dí, že pomýšlel ráno 6. srpna již na opatrný ústup. V noci z 5. na 6. opustil své opevněné stanovisko na vojenském cvičilišti ležícím bezprostředně před Sarbrukem a na Winterberku a soustředil své síly hlavně na výšině spichernské. Kromě svými vládl i ještě dvěma divisema jiných sborů. Pohleďněme na položení, jež zaujal.

Značné výšiny, táhnoucí se na francouzské půdě mezi Spicherenem a Sarbrukem mají k městu příkré srázy, jsou lesem porostly a kromě toho ještě hradbami opevněny. Celá hora spichernská byla na severním kraji opásána řetězem 3 stopy hlubokých zákopů, nad nimiž se zdvíhala předprsí čtyři stopy vysoká. Za prvým okrajem výšin pozvedají se druhé vrchy, jež byly rovněž opatřeny zákopy, s nichž se mohlo jako s poschodí domů mitrailjesami výborně střileti.

Postavení to stejně od přírody i umělosti opevněné, měli francouzští důstojníci za zcela nedobytné. Neboť chtěl-li nepřítel o ně se pokusiti, musel beze vší zástěny postupovati v zhoubném francouzském ohni, jímž mohly býti dvě třetiny jeho úplně potřeny, dříve než by dospěl do polou návrší. Jest ale vždy nedobře pouze o pevnou pozici se opírati. U Solferina a Hradce Králové byli Rakušané také vpevných pozicích a byli poraženi.

„Celui qui attaque, a un grand avantage“ (kdo činí útok, má velikou výhodu), pravil již Duc de Rohan, přidávaje na jiném místě ještě: „L'expériance nous apprend, qu'en toutes actions de guerre celui qui attaque redouble son courage, et celui qui eut attaqué, a de la crainte“ (zkušenost nás učí, že ve všech válečných podnicích ten, kdo činí útok, zdvounásobňuje svou odhodlanost, a ten, na koho se útok činí, že má strach). „V útoku“, praví jiný spisovatel, jest znamenitá výhoda, nekonečná síla.“

Již Caesar byl o výhodách útoku tak přesvědčen, že sám hradby odhodlaně opouštěl a jakmile mohl, z obrany k útoku přecházel a to vždy s dobrým výsledkem Dle stejné zásady jednali nejslavnější vůdcové všech časů.

Tak pravil i pruský král Bedřich: „Dovoluji sice,

---

neboť těch několik chalup předměstí sv.-janského nestojí ani za řeč proti zkáze, jakou později Němci ve Francii spáchali.

aby voje pruské jako jiné se usadily v dobrých pozicích, neboť tak může jim býti vlastně střelba k největšímu užitku. Ale musí postavení své ihned opustit a proti nepříteli srdnatě postoupiti, jakmile útok učiní. Na místě aby nás napadl, musí býti sám napaden a viděti, jak celý jeho rozvrh v nic přichází. Síla našeho vojska jest v útoku a nejednali bychom moudře, kdybychom ji k svému užitku neobraceli."

Francouzové, kteří dříve v Krimu, Italii, Číně a Mexiku tak nad míru rádi hnali útokem, odhodlali se v této válce jediné ku klidné defensivě, poněvadž nové zbraně (zadovky a mitrailjesy) poskytují proti offensivě nesmírnou převahu.

Leč i k defensivě jest zapotřebí ducha a síly, jak již Feuquières praví, že obrana „dans la prudence et l'ésprit et de prévogame de celui, qui la conduit" (v opatrnosti a prozřetelnosti toho, kdo ji vede) záleží. Kdo však jen formy a slova příliš se drží, upadá ze „živé" defensivy (t. j. z takové, jež i na offensivu poněkud vždy pomýšlí) do „mrtvé" (t. j. takové, jež bez ducha a líně věci čekajíc jen na ústup pomýšlí a nově soustředění ve slušné vzdálenosti od nepřítele).

Však navraťme se po této snad ne zcela zbytečné úchylce k naší vlastní věci.

Jenerál Bourbaki.

V poledne dorazily první oddíly prvního a druhého německého armádního sboru, dlouhými, tenkými pruhy do Sarbruku, netušíce, jak se dí, značnou nepřátelskou moc, jež se proti nim nalezala.

Dvě škadrony pruských husarů vyslané na přezvědy proletly tryskem Sarbruk. Jakmile však přejely návrší, přes něž vede cesta ze Sarbruku do Forbachu, byly uvítány silnou střelbou francouzských děl, postavených na hoře spichernské. Husaři rozjeli se na to kolem výšin, aby mohli uviděti, kde všude nepřítel stojí.

Francouzové se jim také netajili, nýbrž střílíce na ně zaměřovali už děla i proti druhým pruským oddílům, které proti nim vytrhly.

Byly to první prapory 14. divise (Kamecke od 7. sboru), jež kvapem městem proběhly a odložíce za ním na cvičilišti zavazadla malou chvíli v klidu potrvaly, aby si mohly oddechnouti před prvním útokem.

Na to kázal jenerállajtnant Kamecke vyvézti baterii na výšinu vedle cvičiliště. Francouzská dělostřelba pustila k ní ihned zhoubný oheň, ale pruská nezůstala jí také odpověď dlužna. Ale možná že se dozvěděli Francouzové, jak velká síla Němců proti nim ještě táhne a proto snad chtěli vzdáti se celého boje. Neboť jenerállajtnantu Kameckovi se oznámilo, že Francouzové hodlají opustiti své postavení. I pospíchal Kamecke, aby se s nimi co nejdříve srazil a je zadržel, dokud by druhé německé oddíly je neobešly směrem k Forbachu. Nebyla to pro něho malá úloha, neboť mu bylo možno jen zcela pozvolna povolávati voje na pochodu se nalézající. Nad to byli Němci unaveni velikými, dřívějšími pochody a mohli jen po praporech na bojiště se dostaviti.

Při tom běželo, jak jsme již seznali, o vzetí pevných pozic, jakými jsou zvláště svahy hory spichernské naproti Winterberku, tudíž o úlohu velmi těžkou, k níž obyčejně třeba řádných rozvrhů, k nimž zde arci času nezbývalo.

Za hřmění děl obou vojsk šly nejprv dva pluky (č. 39. a 73.), rozděleny v poloupraporу co první řady proti hoře spichernské. Postupovaly po obou stranách silnice na 3000 kroků v nekryté rovině. Druhé dva pluky (č. 53. a 77.) táhly se svahem v pravo od silnice proti stirinskému lesu, aby mohly nepřítele napadnouti v levém boku.

Mužstvo německé táhlo odhodlaně proti vykázaným místům, nedbajíc granátů, kulí mitraljes a šaspotek, jimiž Francouzové na dálku mnohem lépe stříleli nežli na blízko. Ale Němci platili každý krok draze a nemohli nikterak se dostati k útoku na nepřátelské výšiny. Celý jejich postup neměl tudíž jiného výsledku, nežli že se stal demonstrací, kterouž Francouzové byli pohnuti, že zůstali ve svém postavení. Neboť se jim

zdálo, že snabno dobudou vítězství nad nečetnými Němci.

Voje Frossardovy měly se prý skutečně na počátku k volnému zanechání pozice, ale nyní nepomýšlely více na odchod, nýbrž pustily se v boj, z něhož mohly jen dobrý výsledek čekati. Byly v tu chvíli pětkráte silnější nežli divise v. Kamecke. Kromě toho si připojil Frossard ještě divisi od sboru Bazainova a doufal, že ze silných pozic nepatrného nepřítele zcela pohodlně rozbije.

A skutečně byly ztráty, jež 14. divise až k 3. hodině s poledne utrpěla, ohromny. Do té doby vedla samotna boj a sloužila za vyměřený terč dobré střelbě francouzské. Po několik hodin bojovalo několik těch praporů, dobývajících obsazené výšiny neunavně a bez přestání. Smrt lítala do jejich řad v plných proudech a přece neustoupili z místa a zápasili s ohromnou přemocí. Nebyli by to vykonali nemajíce prostý i důstojník stejnou srdnatost, bez níž veškerá i nejkrásnější zařízení přicházejí v nic a nedomohou se rozhodného vítězství. Srdnatosť vítězí nad všemi theoriemi, uskutečňujíc ve válce věci, které jinak za nemožné se pokládají. Takovou srdnatosť osvědčili Kameckovi vojáci a jejich čin uchvacuje tak, že bezděčně připadá na mysl slovo prince ligneského: „Zdá se, že duše v bitvě se povznáší.“

V kterém kruhu lidské činnosti měla by také míti smělost své právo, ne-li ve válce! Od nejposlednějšího vojáka až k vůdci jest nejšlechetnější ctností a pravým paprskem, jenž dodává zbraním břitkosti a lesku. Však na udatného a smělého směje se také štěstí; a byť i kdo slabší byl, zakryje to udatností a pevnou sebedůvěrou.

Tak i zde.

Právě v rozhodném okamžiku ke třetí hodině dospěje na bojiště Němcům na pomoc jenerál v. Doering, jsa vůdcem předvoje 5. divise. Uslyšel hřmění děl a proto pospíchá, aby v čas se boje zúčastnil. Hned za ním jde jenerál Stülpnagel, kommandant této divise, jakož i jenerál Alvensleben velící III. armádnímu sboru (brandenburskému; 5. a 6. divise) a jenerál Barnekov, kommandant 16. divise. Rozhlednou se poněkud po bojišti a vrhnou se ihned se svými voji k podpoře krvácející 14. divise.

Nyní stojí již alespoň 27 pruských praporů proti 52 francouzským.

Kolem $3\frac{1}{2}$ hodiny dorazí také jenerál Goeben, kommandující jenerál VIII. sboru a převezme ihned vrchní velení celého boje. Příchod tohoto jenerála, jenž požíval u vojska veliké důvěry, a s ostatními do ohně zajížděl a došlé posily oživily srdnatosť bojovníků na novo a ponukly je k novému namahání.

Čtrnáctá divise nedá si vzíti česť, že první na nepřítele se vrhla a nejdéle vytrvala, a spěchá k novému útoku s čela, nedbajíc nových, velikých obětí. Postupuje s nezlomnou vytrvalostí a také se jí skutečně podaří, že zažene nepřítele za Šancnberk a stirinskou továrnu stojící v plných plamenech. Tělesní pluk č. 8. a brandeburský č. 48. slezou lesnatý svah v pravém boku nepřítele. Plukovník Reuter vede svůj brandeburský pluk č. 12., jenž právě s vlakem dorazil, proti holému, velmi strmému úbočí Rottenberku a padne pod ním co jedna z prvních obětí. Francouzové potírají celý svah granáty a koulemi, ani na chvíli v palbě neustávajíce. Ale přes mrtvolu plukovníka a padlých kamarádů ženou se udatní pruští granátníci proti srázné výšině. Nadarmo řádí francouzské střelby v jejich řadách, strašlivé spousty v nich působíce. Z tisíců hrdel zazní náhle hurrá! Hřeben jest vzat. Podařilo se totiž 8. a 48. pluku pruskému zároveň dostoupiti lesnatého vrcholu v pravém boku nepřítele a hohenzollerští fysilíři č. 40., kteří před několika dny hájili Sarbruk v prvním reji válečném, vrhnou se mezi 5. a 14. divisi. Útok na vysočinu se zdařil, a Francouzové jsou zatlačeni až k jižnímu pokraji lesa. Ale nyní běží Němcům o to, aby se také udrželi proti Francouzům, kteří ještě nejsou nikterak zastrašeni. Srdnatě spořádá jenerál Frossard své prapory k útoku a počne jím hnáti, potíraje již na 1500 kroků pruské řady kulemi z šaspotek.

Teprv nyní počal boj zuřiti v strašné prudkosti na hoře spichernské.

Bez přestání praská palba z ručnic, rachotí a chřestí mitraljesy a houkají hromy francouzských děl. Na pravo dole v údolí na louce u zlatého Bremu a na rohu lesa pracuje hrubá střelba francouzská; proti ní vyjedou děla německá a přinutí ji k mlčení.

Zatím žene Frossard na výšině útokem. Němci odrazí útok jeho vojů, ale Frossard posíliv se oddíly III. sboru Bazaineova a podporován jsa strašlivým deštěm granátů, vrhne se znova na Němce. Němci nemají nahoře děl, brání se jak mohou, ale vše je darmo. Bez děl veta po nich.

Jenerál Goeben jest zoufalý. Bez hrubé střelby musí celé jeho vojsko buď opustiti výšinu a ustupujíc padnouti, buď pokryje svými těly již hřeben výšiny. A jak vyvézti děla do takové stráně? Leč pokus musí býti učiněn. A skutečně se také zdaří, neboť kde běží o rozhodnutí, musí jíti vše.

Důležitým coup d'oeil*) podařilo se majoru Lynkerovi vypátrati úzkou stezku, jež příkře vstoupajíc místa jen pro jednu kolej poskytuje. V míru by se nebyli nikdy odvážili vyvézti po ní děla. Nyní muselo býti ale všechno dobrým.

---

*) Clausevic vysvětluje „vojenský coup d'oeil“ takto: „Coup d'oeil jest obrazně řečeno o rychlém pohledu oka, jímž se něco nalezne, tudiž: „Rychlé nalezení pravdy, jež obyčejnému oku zůstane ukryta.“ Toť jest arci řečeno jen ve smyslu theorie. Jamini si myslí pod významem coup d'oeil: „Umění,“ jímž myšlenka skutkem se učiní“ a staví jej nad vše jiné vědění.

A skutečně se také podařilo, že s největším namaháním dostali na výšinu dvě brandeburské baterie od 5. divise. Jakmile tam dospěly, ihned jsou odstrojeny a počnou palbu proti ženoucím se praporům francouzským. Dělostřelba pruská působí překvapeným Francouzům veliké škody a přinutí jejich mitraljesy k mlčení.

Večer se sklání nad zuřivým bojem, ale bitva není posud rozhodnuta. Bez přetržení táhne se boj od Rothenberku až k stirinskému lesu, kde již padl udatný jenerál François v čele své brigády. Francouzové vrhnou se znova v silných klínech na nepřítele, jenž je ustavičně odráží. Ještě ve večerním soumraku vyrazili až přes Alslingen a Spichern. Němci ustupovali před nimi, ale později zatlačili je zas velikou přesilou do předešlého postavení.

Klíč francouzské pozice, hora spichernská, zůstala ustavičně v rukou německé armády.

K večeru dorazil také německý jenerál Zastrov a vrchní velitel Steinmetz, jenž také ihned hlavní komando převzal. Boj trval dále a Steinmetz nakázal, aby část vojska obešla nepřítele v levém boku přes Felklingen k Forbachu. K tomu byly komandovány nově přišlé voje 5. divise, mezi nimi 52. pluk, 1 prapor 12. a 1 prapor tělesného pluku č. 8. jakož i brandeburští myslivci č. 3. Tím konečně se bitva rozhodla.

Jakmile se Frossard dověděl, že první proudy u Forbachu se ukazují, nakázal všeobecný ústup, jenž také s počátku pod ochranou ohromující francouzské dělostřelby se děl v plném pořádku. Teprv u Forbachu, kde 13. divise musela ještě na krátko bojovati v boku francouzském, stal se z ústupu úplný útěk. Nastalá noc zvýšila uděšení a zmatek nastalého útěku. Francouzové ztratili při něm 2000 zajatých, dva stanové tábory, 40 vozů s potřebami k mostům a všechny zásoby ve Forbachu nahromaděné. Sbor Frossardův, ustupuje k Metům, nebyl o mnoho spořádanější nežli sbor Mac Mahonův po bitvě u Woerthu. Prusové pak, kteří v první části bitvy bojovali proti ohromné francouzské přesile, tábořili na bojišti draze vykoupeném. Nemohli se sice vykázati dobytými děly, za to ale slávou, že bojovali proti nepříteli silnějšímu, jenž se nalezal v pozicích téměř nedobytných, po osmihodinném boji přece zahnán byl.

Horou spichernskou byl dobyt druhý val Francie a dokázáno se strany pruské, že dovedou i proti přesile vítěziti a vzdorovati zdánlivým nemožnostem. V ohledu tom byla bitva u Sarbruk-Forbachu ještě důležitější nežli boj u Woerthu, ačkoliv její počátek byl odvážným husarským kouskem.

Arciže bylo i vítězství velmi draho vykoupeno. Veškerý počet mrtvých a raněných obnášel na obou stranách úhrnem 12.000, z nichž mnohem více nežli polovic Prušáci ztratili. Vždyť měla samotná 5. divise Stülpnagelova 2297 mrtvých a raněných, 14 divise 2968 mrtvých a raněných.

Každá hodina boje stála tudíž 1500 mužů. Nebude mnoho, řekneme-li, že s obojí strany bylo v boji celkem 70.000 mužů, neboť povážíme-li posily německé, z nichž ani jedna část bez boje nebyla, uznáme, že počet ten není vysoký.

Dle toho připadlo by na 1000 mužů asi 180 mužů ztráty.

Pohledneme-li kriticky na tuto bitvu, nemůžeme vyčítati Frossardovi, že bitvu přijal: byl v pevných pozicích a měl přesilu. Jen to jest nepochopitelno, proč se neodvážil k obsáhlému útoku, nalezaje se na počátku pouze proti jediné nepřátelské divisi, již mohl dělostřelbou a veškerou svou přesilou umačkati a rozetříti. Pravý vůdce býval by se vrhl s prudkostí tigra na jednotlivé části vojska německého, jež poznenáhla na bojiště přicházelo a byl by tak těžce potrestal chybu německého vedení, jež začalo bitvu, nemajíc potřebné síly a jistého plánu. Frossard se však připjal pevně k výhodě, plynoucí mu z krásné pozice a neopustil ji, až sám byl poražen. Frossard nebyl arci vojevůdcem (ve smyslu jenerála Clausevice), jejž má přiměti věčně se měnící podoba věcí k tomu, aby vždy s celým duchem přítomen a tím schopen byl, vždy a v každé minutě patřičně a samostatně ve všem rozhodnouti.“ O Prušácích pak a jejich vůdcích, kteří se této bitvy zúčastnili, platilo slovo Rogniatovo: „Vojsko, jež nad vítězstvím nezoufá, málo kdy bývá přemoženo. Jsouc dobrého výsledku jisto táhne a vrhá se na nepřítele se srdnatostí, jíž nic neodolá.“ *)

Strategie v prvním jednání války.

Boje, o nichž jsme nyní mluvili a jež takřka první jednání války francouzsko-německé tvoří, nebyly ničím jiným nežli taktickými výsledky předcházejících strategických tahů. Tyto strategické tahy můžeme již také přehlídnouti a podrobiti kritickému posouzení.

Pohledněme nejprv na strategii francouzskou.

Napoleon chtěl míti jaksi válku za každou cenu. Celý svět proto myslil, že armáda jeho jest úplně vypravena a jeho válečný plán hotov.

---

*) Jak strašný byl boj u Forbachu, vysvitá velmi dobře z listu jistého dopisovatele. Praví v něm mezi jiným:

„Posílám Vám podrobnosti o důležité účasti, kterou 2. prapor 48. pluku (brandenburské pěchoty) měl v šarvátce

Leč armáda jeho nebyla nikterak k boji hotova a původní jeho plán opíral se o nepravou domněnku, že jižní státy neutralními zůstanou.

Avšak brzo se ukázalo, že plán ten byl klamný, poněvadž jižní německé státy se vyslovily pro Prusko. Když to v Paříži oznámeno bylo, stálo mnoho francouzských sil nad Rýnem, avšak z většího dílu bez válečných potřeb. Kdyby je byli mívali, mohli se vrhnouti Francouzové ihned na jižní Německo a tím zameziti, aby nedokončilo své zbrojení. Včasným vpádem Francouzů do Jihoněmecka a rychlým postupem až k Šumavě bývalo by Rakousko do boje vtrženo a Německo učiněno bojištěm. Kdyby pak byli Francouzové ve srozumění s Rakouskem vpadli do Čech, bylo by celé západní Německo pro Prušáky ztraceno, Francouzové by byli obešli durynský les a ohrožovali by Berlín. Samo sebou se rozumí, že by stejnou dobou táhlo druhé francouzské vojsko na Frankfurt a třetí se plavilo k břehům hannoverským.

K takovému smělému plánu nemohl se však Napoleon III. nijak odhodlati. Pro přílišnou opatrnost zameškal ale vhodnou chvíli, pokud ještě poněkud byl ve zbrojení před Pruskem a dovolil tak jemu i jihoněmeckým státům dokonati strašné zbrojení. Když pak konečně vojsko své na hranicích německo-francouzských postavil, stálo již proti němu celé vojsko německé.

Ještě i nyní mohl pomásti Prušákům plány, kdyby byl odhodlaně přestoupil Rýn a poslal po lodích alespoň 40.000 do Šlesviku, odkud ve spojení s Dány mohli velmi nebezpečnou demonstraci proti Berlínu učiniti. Však ani to se nestalo. Francouzové trvali v úplné nečinnosti, kojíce se nadějí, že tím Prusku nejvíce škodí, poněvadž prý delší válku vydržeti nemůže. Ale právě proto, že Prusku nebyla dlouhá válka milou, nemohlo při francouzské nečinnosti nežli samo začíti, což vykonalo i velmi obezřele i s výsledkem.

Co se dotýče plánu Moltkova, dlužno říci, že jest týž jako v r. 1866 proti Rakousku. To jest jeho silnou a zároveň i slabou stránkou, poněvadž byl jen možným, kdyby se Francouzové dopustili téže chyby co Rakousko r. 1866 a sami nezačali. Již Clausevic, veliký učitel strategie, dí, a zcela po právu, že pravý vojevůdce učiní nejlépe, když se neopakuje.

Tentokráte musíme však theoretickou chybu Moltkovi odpustiti, jakož i to, že příliš na pravděpodobnost počítal, poněvadž byla rozhodným výsledkem korunována.

V severním Německu byly voje jako kouzelným prutem ze země vyšlehnuty. Jak vyšel první rozkaz, hned stála vojska pohotově.

Ale zvolna, mnohem volněji nežli severní Německo, postupovalo zbrojení ve státech jihoněmeckých, a kdyby bylo Prusko pořádně za nimi nezatopilo, možná, že by bývalo s nimi dopadlo tak, jako s Rakouskem r. 1866.

Proto dlužno považovati za smělost a genialnost, že Prusko hned s počátku války vrhlo znamenitou sílu vojska do jižních Němec a učinilo pruského korunního prince vojevůdcem spojené jižní armády. Byla to vysoká sázka, ale sázka, jíž byl výsledek úplně zaručen.

Proč ale Prušáci se dali překvapiti prvním bojem u Sarbruku a jaksi i poraziti, nelze dobře pochopiti. Neboť vše se nemuselo státi, kdyby bývali více opatrni, aneb zcela Sarbruk neobsadili. Že se tam dopustili chyby nemalé, vysvitá již z toho, že musili Prusové o tři dny později pod velením Steinmetzovým s nesmírnými ztrátami pozice té opět vydobýti.

Zdá se nám, že strateg Moltke přes všechnu svou smělost přec jen byl příliš systematikem a učencem, a nikdy vůdcem, jenž na každé postavení sám pohlídne a místo aby jen z dálky radil a řídil, všude, kde to jen možno jest, sám se objevil, aby mohl vždy se postaviti proti změně ustavičně hrozící.

Nemaje tak výtečného materialu v pruském vojsku, nebyl by mohl Moltke systematickou svou strategií velké divy způsobiti, nýbrž nanejvýše si tím zadostiučinění vzíti, že by psal o tom všeliké učené knihy a studie, jako to učinil po válce v Italii r. 1859.

Že Prusové na bojišti strategie a taktiky klínové užili, ač bojovali proti zadovkám a mitraljesám, jest sice praktickým ale zoufalým prostředkem, poněvadž tím způsobem jim nepoměrně veliké ztráty způsobeny byly.

Nemohou to býti než voje vskutku výtečné, jimiž jest možná takovou zkoušku podstoupiti. U vojáků jen poněkud méně udatných, nemajících vojenskou morálku,

---

na spichernských výšinách. Prapor ten dorazil o 2¾ hod. odpoledne do Sarbruku, odložil zavazadla a vytáhl ve 3¾ hod. pod majorem z Mellenthinů do boje směrem k lesnatým výšinám, jižně od Sarbruku vystupujícím, setnina za setninou. Prapor se dostal hned na to do prudkého ohně, při čemž setník Kracht od 7. setniny padl. S nesmírnými ztrátami slezl výšinu, obsadil pokrají lesa a udržoval 2½ hod. trvající střelbu. Několik nepřátelských útoků bylo odraženo a značný postup k silně opevněnému postavení učiněn. Major z Mellenthinů vedl deštěm kulí pruské vojsko na ohražené postavení nepřítel. Francouzové ucouvli a dali se na útěk směrem k Forbachu. Kulomety chrlily neustále a na důkaz, jak strašně řádí, kam zasáhnou, stůjž zde, že obdržel kulemi jejich na př. setník Werner 5, praporečník Briesen 4 rány atd. Ze 17 důstojníků tohoto praporu padli 2, 11 bylo poraněno; mimo to poraněni byli 1 praporečník a 1 šikovatel a 287 mužů dílem padlo, dílem se pohřešuje. — Stran činnosti 52. pluku (brandenburské pěchoty) musím připojiti, že o 5½ hod. na bojiště přirazil, ve dva bojovné šiky se rozestavil, směrem k Šibeňáku postupoval, prudkou střelbu francouzské pěchoty v lese rozestavené na 800 až 1000 kroků vydržel a veliké ztráty utrpěl. První prapor učinil útok na hutě. Opět silné ztráty. Druhý prapor myslivců vystupoval na výšinu. Zde nastala silná palba z pušek v lesní šarvátce. Nepřítel byl donucen k couvání a ustoupil za soumraku až k Forbachu. Přední stráže 52. pluku byly v Stiringu rozestaveny a v tom místě 3 až 400 mužů zajato, kteří dílem i po sklepích vyhledáni byli.“

jež je učí vyzývati smrť a jí opovrhovati, bylo by mělo podobné manevrování v krátké době za následek úplné zničení všeho taktického pořádku.

Avšak pruští vojáci věděli, oč běželo; věděli, že nesmí Prusko ztráceti čas, nýbrž že musí byť i s největšími obětmi rychle jednati, a proto se nehrozili pokrýti svými mrtvolami cestu, po níž měli prapory jejich vítězně dále táhnouti.

Duch lidský jsa zaujat některou myšlenkou, učiní pro ni vše, často i věci, jež se jiným zdají býti bláhovými.

Vyhlídky obou stran po prvním jednání.

Promluvili jsme právě o strategii obou zápasících mocností na počátku války. Seznali jsme, že Francie se pustila do boje, nejsouc ani hotova s nedostatečným ozbrojením a nad to že se dopustila chyby, nenapadnouc Jihoněmecko, dokavad ještě bylo kdy. S druhé strany jsme viděli, že duše pruského válečnictví Moltke týž plán provedl jako v roce 1866, čehož příčinou jen mohlo býti, že buďto se úplně spolehl na štěstí, jež mu dříve tak výborně posloužilo, aneb že Prušáci znali nedokonalost francouzského zbrojení do nejmenších podrobností.

Prusko a s ním spojené Německo mělo ouplně kdy, vyzbrojiti se způsobem neobyčejným. Ve Francii napodobili naproti tomu rakouské chyby z r. 1866 rovněž stejnou bedlivostí. Nebyli připraveni, neměli s dostatek válečných potřeb, neměli dostatečného vojska a neodvážili se také rozpoutati lva národa, jenž by byl jediný Francii zachránil. Francouzské národní gardy a z části i mobilní gardy byly tak klasicky ozbrojeny, jako asi naše c. k. privilegované ostrostřelecké sbory. Proto jich nemohlo také býti užito ve válce, právě tak jako by naši slavní sborové doma zůstati musili, kdyby se někde něco šustlo, ač mají po zákonu náležeti k činnému vojsku. Francie měla na papíře dosti značnou sumu, jež by nebývala o mnoho menší nežli síla Prušákův, ale v skutečnosti to bylo jinak. Kdežto na papíře stálo mnoho a mnoho praporův tvořených z občanů, nedovolila tomu přece úřadní zbabělost, aby byly ozbrojeny zadovkami. Tak se stalo, že se svými bouchačkami se musili dívati na všechno tak jako by měli v rukou nástroje, jimiž se kopou brambory.

Arciže se povídalo, že má Francie ve zbrojnicích na dva miliony šaspotek, avšak nyní, když už neštěstí počalo, bývali by od srdce rádi ozbrojili celý národ — ale nedostávalo se zadovek. Objevilo se, že všechny zásoby zbraně byly jen v úřední francouzské fantasii a že ve skutečnosti nebylo tomu tak. Francie vypadala tudíž tak, jakoby vypadalo za našich dob Rakousko, kdyby je napadl mocný nepřítel. V obou státech nadělali r. 1866 mnoho hluku s národními vojsky, ale dokavad bylo kdy, neodvážili se myšlenku uskutečniti. Následky toho byly pro Francii tím citelnější, poněvadž proti ní stálo skutečné vojsko národní, jež se téměř podobalo skutečnému stěhování se národův.

Pohledneme-li, jak věci stály po bitvách u Woerthu a Sarbruk-Forbachu, vidíme, že spojené vojsko prusko-německé právě chtělo překročiti Moselu. Přechod řeky té nemohl jim býti od Francouzů zamezen a nanejvýš jen v místech, kde pevnosti Mety a Toul (Túl) nad řekou vládly. Mosela jest ale nejznačnější strategickou čarou, jíž má nepřítel, postupující z Německa, si dobyti. Přechod přes ni jest tudíž velmi důležitý a zvláště v této válce, kdy 14 německých sborů od ní postupovalo soustředně na Paříž. Jestliže tedy vojsko francouzské nemohlo ubrániti příznivou čáru Mosely, aneb aspoň nepřítele zdržeti, jak a kde teprv mělo se postaviti znova proti němu a rozluštiti věc s dobrým výsledkem?

Francouzové, vzdavše se Mosely, nemohli jinam táhnouti nežli za Argony a Marnu. Kdyby se jim podařilo vykonati to směrem k Chalonsu, měli znova hradbu, za níž se mohli usaditi a zručně manevrujíce zdržeti vojsko německé. Kdyby šli ale směrem k Verdunu, kam, jak známo, Napoleon nejprv uprchl, aneb kdyby byli tím směrem od Prusův tištěni, bylo na snadě nebezpečí, že by byli dopadeni, přinuceni se zastaviti a vytištěni přes belgické hranice. Mezi Verdunem a Chalonsem mělo se tudíž státi v nejbližší budoucnosti veliké rozhodnutí. Zdálo se totiž, jakoby Napoleon více se byl ohlížel na vlastní osobu nežli na blaho vojska i Francie a proto stáhl část vojska do Verdunu a část do Chalonsu. Postavení to bývalo by mělo strategický účel, že by totiž v boku ohrozilo postup spojených Němců k důležitému Chalonsu. Avšak Francouzové museli jednati co možná nejzručněji a nejčerstvěji, aby nebyli roztrženi a z části zahnáni do Belgie, kde by se arci dařilo Napoleonovi III. lépe, nežli kdyby se byl vrátil do Paříže.

Kdyby ale spojenci i Marnu překročili a zároveň všude šťastně se potýkali, nebylo více možná Francouzům někde před Paříží se zastaviti a Němcům odporovati. Byly sice ještě čáry, kde se mohli o odpor poku-

siti, ale sotva by býval jim k velikému užitku. Bylo tudíž možno, že se strhne bitva před Paříží a vypadne-li pro Francouze nešťastně, že se bude Paříž hájiti Obojí bývalo by radno Francouzům, kdyby jim běželo jen o to, aby nepřítele zdrželi a seslabili, kdežto by zatím v jihu Francie nová národní armáda*) se zdvihla a proti Prušákům do pole vytrhla. Kdyby se mohli na to spolehati, mohli i doufati, že s prospěchem budou hájiti Paříže. Kdyby však válečné přípravy v neobsazených krajinách nebyly ještě dospěly k takovému stupni, jak bylo žádoucno, učinili by lépe, kdyby zdržovali nepřítele až k Paříži co možná dobrými demonstracemi a pak mu Paříž buď ouplně nechali, buď ji hájili. Že bylo hájení Paříže mnohem lepším než její přenechání rukoum Prušákův, objevilo se z nastalých událostí. Však i kdyby se jim byla Paříž bez obrany vzdala, nebývali by měli mnoho výhod. Před Štrasburkem, jak z rozličných stran se dí, byli by museli nechati aspoň 300.000 mužů, Paříž obsaditi 200.000 mužů, létací sbory a městské posádky na silnicích do Německa byly by zabraly opět nejméně 100.000 mužů. Co by jim tedy zbývalo po velikých ztrátách, jež před tím utrpěli, k operacím proti vojsku francouzskému sesílenému národním mužstvem na počet trojnásobným?

Obojí bylo tudíž Prušákům stejně zlým; buďže by vtáhli bez prolití krve snadno do Paříže aneb že by jí měli dobývati. Nic více nebylo pro ně žádoucno, nežli aby se strhla před Paříží ohromná rozhodná bitva. Pak by jim bylo možno postupovati rychle a bez bázně proti posledním zbytkům francouzské armády, kdekoliv by se jen nalezaly, dříve než by národní odpor býval dobře zorganisován. Francouzům bylo třeba dbáti, aby získali čas, Prusům, aby neztratili ani minuty.

Působení událostí na Francii.

Kromě Thiersa a několika málo klidně a chladně uvažujících mužů nebylo snad ve Francii nikoho, jenž by byl věřil, že může býti jich armáda od Prušákův přemožena. Bolest, jež po prvních jobských zprávách povstala, byla tudíž všeobecna a obrátila brzo svůj ortel proti posavadnímu panovnickému rodu. Viděli jsme již, jak veliké pohnutí zmocnilo se již po bitvě u Weisenburku myslí pařížského obyvatelstva. Zjevilo se zvláště 6., jakoby právě se chopila lidu zlá předtucha o těžkých ranách, padajících na ubohou Francii. Lid žádal podrobnosti z bojiště, ale vláda byla ticha, nezmiňujíc se o nich ani slovem, což ještě zvýšilo úzkosti vlastenců. Chování se její bráno ne bezdůvodně za zlé znamení.

Mac Mahon, tak se pravilo se strany vlády, zaujímá prý pevné postavení, z čehož dlužno souditi, že se obmezuje na obranu a nepostupuje, jak se dříve tvrdilo, k offensivě. Na bulevardech schromáždily se veliké tlupy lidu, jenž zpíval nejen marseljesu s jakýmsi zvláštním důrazem, nýbrž i také píseň známou pod jmenem „Chant du depart“ (píseň odchodu), jež jak známo končí slovy:

La republique nous appelle,
Sachons vaincre, sachons mourir;
Un Français doit vivre pour elle,
Pour elle un Français doit mourir.

(Republika k nám volá,
spějme zvítězit, spějme zemřít;
Francouz má pro ni býti živ,
pro ni má Francouz zemříti.)

S praporem v čele táhl zástup asi tisíc hlav na náměstí Beauveau, aby obdržel podrobnější zprávy. Jsa nedobře přijat, počal vylamovati mříže. Tím byli pohnuti a přečetli depeši (kterou ostatně již „Soir“ uveřejnil) o pozici, již Mac Mahon zaujal. Průběhem odpoledne událo se ještě více nepokojných a bourlivých výstupů proti německým firmám. Také bursa byla velmi pobouřena. Nemoudrý šprýmař nalepil na zeď rukou psaný telegram, dle něhož 25.000 Prusův složilo zbraň k nohoum jenerála Mac Mahona. Zpráva se rozšířila nesmírně prudce. Četný houf lidstva hrnul se k burse; v oknech se všude objevovaly trojbarevné prapory. Brzo ale se každý dověděl, že vše jest pouhým výmyslem. Rozčilení bylo nesmírné. Všem bursovníkům bez rozdílu bylo hrozeno a jen s těží byl rozjitřený lid upokojen.

Když ale stihly zprávy od Woerthu a Sarbruk-Forbachu, rostlo pohnutí myslí takřka od minuty k minutě a jevilo se v zničující kritice o bonapartismu. Tak pravil ku př. „Siècle“ trpce ale pravě, pohledaje k nešťastnému vedení války:

„Zrádcem vlasti by byl, kdo by chtěl ještě dnes tajiti pravdu, smutnou, ale volající pravdu! Pohleděme událostem do očí. Druhého srpna obsadili jsme jediným sborem Frossardovým výšiny u Sarbruku. Sbor Bazainův stojí několik kilometrův za vojskem bojujícím. Člověk by myslil, že jest celá armáda soustředěna. Ale chraň bůh! Co se tyto demonstrace dějí, jest sbor L'Admiraulte ještě u Sierku, vzdálen na dva denní pochody,

*) Vojska, jichž se císařství bálo, byla později ze země vykouzlena náhle povstalou republikou a smělým diktatorem Gambettou, jenž se učinil tělem myšlenky Francie. To nepředvídal také Moltke, a nerozpočítal si možné následky jakož ani okolnost, že Francie, majíc tak rozsáhlé břehy a velmi četné ač ne v každém ohledu výborné námořnictvo, nedá se tak snadno pozemními vojsky přemoci, jakmile provolá válku plemennou a chopí se i nejzoufalejších prostředkův.

garda jest v Metách, tedy skorem rovněž tak daleko vzdálena, Canrobert se svými divisemi ještě dále v Chalonsu. Naše válečné síly jsou rozštěpeny, naše sbory od sebe vzdáleny, nemohouce se nijak navzájem podporovati. A to vůči nepříteli, jenž v r. 1866. dokázal, že strategii rozumí. Dále! Čtvrtého srpna jest zničena divise Douay, jež stojí osamotnělá od zbytků sboru MacMahonových, velikými přesilami nepřátel. Bylo nám trpké poučení k výstraze? O nikoliv! Šestého srpna táhne nepřítel přes Sarbruk na sbor Frossard. Bazaine sešikuje svůj sbor aneb alespoň nějakou jeho část k podpoře Frossardově. Oba dva jsou rozmačkáni nepřátelskou přesilou. Kde byli truchlivého dne L'Admirault, Canrobert a gardy? Doposud ještě rozptýleni, vzdáleni na dva neb tři pochody od hrdinných praporů, umírajících na hranici. Téhož osudného, nešťastného dne byl zničen Mac Mahon s 5 divisemi (třemi, jež mu posud zbyly a jak se zdá dvěma divisemi 7. armádního sboru, jenž přitrhl od Belfortu) v Elsasku od korunního prince pruského. Kde byl toho času jenerál Failly? Kde bylo 40.000 jeho mužstva, jež stálo nedávno mezi Bičem a Sargemindem? Stále o jeden pochod od bojiště vzdálen, stále v nemožnosti, aby dorazil ku hřmění děl. Kdo tím jest vinen? Velitelé, kteří jen uskutečňují obdržené rozkazy? Kdo by k tomu mohl přiložiti víru! Francouzská armáda vidí, jak pravé křídlo v Elsasích a střed u Forbachu jsou zničeny německou přesilou — a 140.000 mužův nemůže ani vystřeliti! Nyní ustupuje pravé křídlo do Voges a dává Elsasy v šanc. Střed jest zničen a bezpochyby také na ústupu do Nancy ale v jakém postavení! Neporažené doposud levé křídlo stojí v Metách, ale jest odloučeno od ostatních sborů a nebude mu snad ani možno, jinde se s nimi ještě spojiti nežli pod hradbami Paříže.

Toť pravý stav věcí. Jest těžký, strašný, ale doposud ne zoufalý. Co našim hrdinným vojákům scházelo vidí a ví každý z nás. Kdo má býti zodpověden za to, že jeden sbor po druhém byl poražen? Zbytečno to říkati; leží to na jevě! Teď ale pozdvihněte srdcí svých. Správa naše spočívá v nás samých. Jsme národem z r. 1792.? Můžeme voliti!"

Z toho jest očividno, jak hned po prvních nešťastných událostech na bojišti prokmitala žádost a touha po svržení tyrana Napoleona a zavedení žádané republiky. Kdyby to bývalo ještě v čas učiněno, snad že by nebyl přišel nešťastný den u Sedanu a Met a národ francouzský by býval s to, aby se hájil s lepším úspěchem. Ale za tehdejších dob měla ještě vláda císařská v rukou moc a liknavost velké části obyvatelstva nepřipustila rozhodný a včasný obrat věcí ve správě veřejné. Za neodhodlanost pykají národové stále a v míře veliké!

Následek nepříznivých událostí objevil se však ještě zřejměji v politickém rozvoji Francie. Ve chvíli, v níž se obě armády shromažďovaly a soustřeďovaly, aby vedla jedna na druhou rozhodnou ránu, odehrávaly se v zákonodárném pařížském sboru sceny, jež patří k nejbouřlivějším francouzských dějin. Osvětlovaly dobře sypký, truchlivý základ, na němž spočívalo druhé francouzské císařství.

Známy jsou prostředky, jimiž napoleonismus uměl zjednati si v komoře většinu a jí vládnouti dle své vůle. Rovněž jest známo, že zastupitelství francouzského národa nebylo pravým zastoupením jeho vůle. Přes to všechno pronikl v něm hlas nespokojenosti v síle a prudkosti, jakou by byl vůči stísněnému stavu věcí nikdo neočekával. Zajisté že by v žádném jiném státu evropském nebyly učiněny takové návrhy, jako je učinil Jules Favre a Kératry. Jules Favre navrhl, aby vedení zemských záležitostí svěřeno bylo komoře. Kératry ale postoupil dále, navrhuje, aby císař Napoleon z vlády se poděkoval. A hle k prvnímu návrhu přistoupila značná menšina 50 hlasů, a Kératry byl toliko volán k pořádku. Jak daleko dospěly tu zajisté věci a jak snadno byl možný veliký politický obrat, jenž by jistě následoval, kdyby císařská armáda v hlavní bitvě byla poražena!

Francouzská vláda přičinila se však také co jen mohla, aby zakryla svou slabost a překvapení. Aby nedala vzniku revoluci, prohlásila v Paříži obleženost, což svědčilo i o bázni i nejistotě právě tak jako žalostně skučící hlas, jímž úřední list prohlášenou obleženost provázel. Ministerium, jež v sobě chovalo mluvku Olliviera, jenž se řídil příslovím, kam vítr tam plášť a obmezence Gramonta, hrálo úlohu, jež se ouplně srovnávala s jeho minulostí. Snadno bylo předvídati, že jsou spočítány jeho hodiny, jakmile předstoupí před zákonodárný sbor.

Pravilo se arci z počátku, že Julesovi Favreovi a Thiersovi jest svěřeno utvoření nového ministerstva. Ale vše ukazovalo, že se jednalo pouze o vládu, jež by byla ještě více nakloněna císaři a jíž si císař sám více přál nežli dosavadní, poněvadž návrh k utvoření nového ministerstva vyšel od hlavního stoupence napoleonismu.

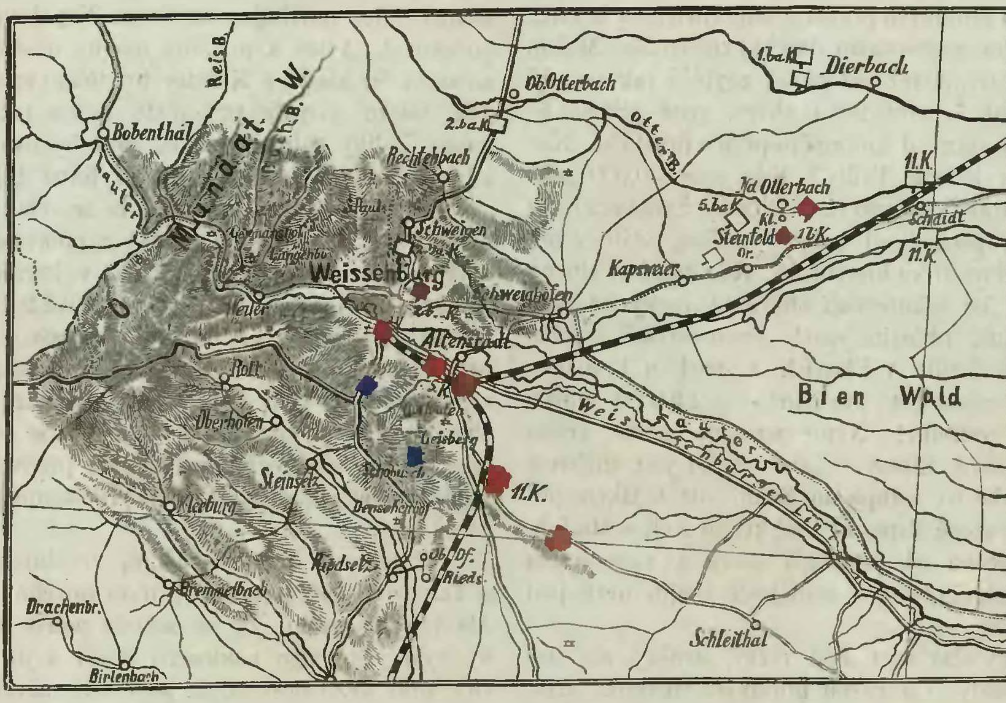
Potvrzení toho následovalo ihned; jeneráli Cousin-Montauban hraběti Palikao bylo uloženo utvoření nového kabinetu, jenž byl povolán a vyvolen ne tak k moudrému řízení státních osudů Francie jako spíše k energickému potlačování všech protimonarchických a protidynastických snah. Jenerál Montauban z nejstarších a nejčinnějších stoupenců Napoleona a císařstva, vykázal se již v předešlém životě v Alžíru, za čínské výpravy a pak v Lyoně řadou činův ukrutných, sobeckých a surových. Jimi byl dán úplný obraz jeho vnitra a záruka, čeho by se as nadíti měla vzbouřená Paříž a hnutí národa čelící proti dynastii, kdyby se mu podařilo vyniknouti svými prostředky a vzpouru utlačiti. Podobné ministerium bylo při takové komoře možno; nebylo však vládou z národa a pro francouzský národ stvořenou, nýbrž právě proti němu. Dosti brzy se ukázalo, šťastně-li Napoleon sáhl, vybrav si ty vykonavatele své absolutní vůle. Mysle

že dosazuje ráznost, nechal nespokojenosti stále větší vůli. Na žádost za všeobecné ozbrojení, jehož se obával, že proti němu se obrátí, na žádost za vládu lidu příjemnou odpověděl vládou vojenskou, která neměla pravidla kromě jediné jeho vůle a neměla ani chvilku se zdráhati, pokud vůbec možná zlomiti každý odpor. V té společné snaze byla síla nového francouzského ministeria. Divná to síla, jež nebyla ničím jiným nežli znakem slabosti Napoleonovy, jenž určil, aby ochrana jeho vlastní osoby byla první starostí vlády.

Chování se neutrálných.

Velmi zajímavo bylo z počátku krvavého dramatuna nivách francouzských chování se neutralných mocností, s nimiž napoleonská dynastie doposud chtěla navázati rozličné aliančuí nitky. spíše zabezpečen nežli ohrožován pokoj v Evropě, poněvadž se uskuteční válkou, v níž obě strany utrpí nesmírné ztráty.

Plán bitvy u Weissenburku.

Francouzové v 8 hod. ráno. Němci v 8 hod. ráno.
„ v 1 hod. odpol. „ v 1 „ odpoled.

Upřímně sympaticky chovalo se k Německu jediné Rusko, táž veliká slovanská říše, kterou ledajaký berlínský židák haní a tupí, až běda poslouchati. Ruští státníci viděli velmi dobře, že válka francouzsko-německá razí dráhu k rozluštění nejdůležitějších otázek evropských. Proto zachovávali vůči Prusku neutralitu jako v pravdě silný stát, jenž, nutno-li, sousedovi pomůže ale nijakým způsobem se báti nemusí, jak se rozhodne spor, jenž se ho samého přímo netýče.

Rusko nevidělo nerado, že z těžkých bojů může povstati německá jednota; bylo přesvědčeno, že jí bude

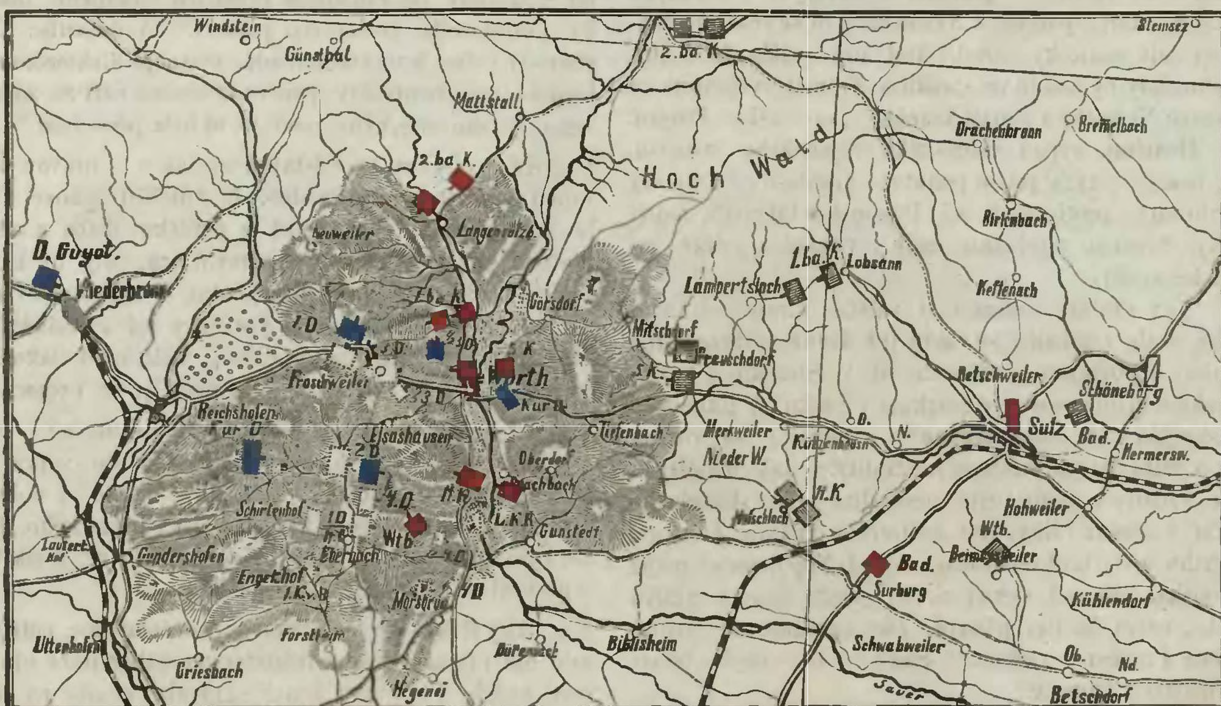
Kromě toho bylo pamětlivo nesobeckého se chování Pruska jak ve válce krimské tak v posledním polském povstání, nezapomínajíc, že Francie při každé příležitosti se proti němu vyzývavě postavila. Kromě toho byla Francie vždy rozhořčeným nepřítelem Ruska v otázce východní a pomohla je těžce pokořiti v pařížském míru r. 1856., v němž Rusko bylo vyloučeno z Černého moře. Prusko však byť i vítězné nemělo jakéhos prospěchu z toho, kdyby se chovalo ve východní otázce proti Rusku nepřátelsky.

Vlády Slovanův a Germanů, stojící nepřátelsky proti sobě v předešlých stoletích a až do nejnovějších dob, zdvihly se nyní (jako r. 1813. proti Napoleonovi I.)

aspoň myslí společně proti zpupné, do všeho se míchající politice francouzské. Neboť Rusko chráníc Prusku zad proti Rakousku, jež bylo vlastně skutečně s Francií ouzce spojeno, zabezpečujíc jistě neutralitu tohoto souseda, vystoupilo tím zřejmě proti Francii.

Pokud nás Čechův, ač ne velmoci však přec části Slovanstva, se týká, kteří arci jsme se nijak nemohli v boji tom zúčastniti nežli sympatiemi k té neb oné straně, zachovávána, jak známo, na počátku války v smýšlení našem téměř úplná neutralita jak k Francii

Plán bitvy u Woerthu.

Francouzové v 8 hod. ráno. Němci v 8 hod. ráno.
„ ve 4 „ odpol. „ ve 4 „ odpol.

tak k Německu. Jestliže pak poněkud se nachylovalo smýšlení naše z počátku k jedné straně, klonilo se k Prusku z té příčiny, poněvadž bylo všeobecné mínění, že vláda rakouská s Francií se spojila a s ní povede válku proti Prusku. Jest pak naší opozice starým a dobrým pravidlem, že nás nikdo neuvidí tam, kde jest vláda rakouská, nýbrž spíše kde není. Příčiny toho jsou zajisté dobry a leží na jevě. Nechtějíce však vydati napsanou knihu v šanc, poněvadž by ji snadno mohl stihnouti osud za našich dob praobyčejné konfiskace, nebudeme se o věci té déle šířiti. Každý z nás ví, proč by to asi bývalo lépe a kdo přijde po nás, doví se možná ještě i lepšího základu. Jak se ale obrátila myšlení nás všech od doby té, kdy prohlášena byla francouzská republika a nebylo více se co báti, že Rakousko se boje zúčastní, povíme později.

Zcela jinak nežli Rusko chovala se Anglie, ačkoliv jí nenapadlo, že by snad se odhodlala k válce. Podporovala Francii vším možným a hlavně střelivem i zbraněmi. Skorem se zdálo, jakoby chtěla hráti starou úlohu, kterou si osvojila za dob občanské války v severní Americe, kdy i prodávala zbouřeným státům lodě flibustýrské. Klíč k jejímu jednání vězí asi v staré politice, dle níž jest úhlavním nepřítelem Ruska, ve válce této s Pruskem sjednoceného. Bojí se vždy, aby Rusko jí nezasadilo smrtelnou ránu dobytím východní Indie, v níž má Anglie své hlavní poklady, a proto se staví vždy proti němu i jeho spojencům, podporujíc zároveň vší silou jeho nepřítele.

Také Italie byla nejista jen že aspoň byla stejně nespolehliva k Německu jako k Francii, s jejíž vládou stále vyjednávala o spolek, k němuž nepřišlo. Při tom v Italii stále zbrojili a posud nebylo možno seznati, proti komu zbrojení čelí, zdaž proti Římu, či proti Německu.

Rovněž tak nejistě jako Italie chovalo se Rakousko-Uhersko, o němž v Berlíně dobře věděli, jak ohromnou práci si dalo před počatím války, aby odvrátilo

jižní německé státy od společného působení proti Francii.

Rakousko nedbalo nespořádaného vnitřního stavu, zapletených zmatků, národních protiv, finanční bídy a nehotového vojska, a jevilo zřejmě své nepřátelství proti Německu a náklonnost k Francii, volajíc pomstu za Hradec Králové. Vídeňský vojenský časopis, při němž možná častěji poznati působení „shora", kázal přímo křižácké tažení proti Prušákům, píše, Prusové že nejsou žádnými Němci, že jsou povrchně poněmčenými Slovany, vzdáleni od pravého německého ducha, jenž prý jedině v Rakousku vládne (!), potomci nešťastných polabských Slovanů, kteří z pomsty k Německu o to se snaží podmaniti si celý německý národ. Teď prý přišla doba Rakousku, kdy by mohlo ve spolku s Francií vystoupiti co ochrance Německa a zničiti hanebné „slovanské" Prusko.

Hanebný výpad vídeňského vojenského časopisu, jenž nemaje jiných příčin pohotově prohlašoval Prušáky za Slovany, proti nimž má Rakousko táhnouti, nebyl jediný. Stejnou myšlenku měly i vysoké a veliké rakušácké kruhy.

A v skutku zjednala si válečná strana ve Vídni veliké, stále zmahající se vlády, jež denně rostouc nutila Prusko k postavení značných sil v Slezsku jakož i k prohlášení obleženosti v Slezku a v Sasku. V Rakousku se zbrojilo již zcela zřejmě*) a mluvilo se rovněž tak o nutnosti „ozbrojené neutrality." Jak málo jest však vzdálena „ozbrojená neutralita" od skutečného podílu v bězích války, jest dostatečně známo. Ještě po Woerthu a Sarbruk-Forbachu ukázal Napoleon na mapu Rakouska, volaje k svému okolí: „Ještě jsme neztratili ničeho, neboť hleďte, pánové, zde (ukazuje na mapu) stojíme Prusům v zádech." Snad že to nebyla pouze napoleonská fantasie.

Nad to přinesl pařížský list „Liberté" rozličné podrobnosti, za jakými poměry by sáhlo Rakousko ku zbrani a jednalo co spojenec Francouzska. Pravil arci: „Rakousko vystoupí teprv potom z neutrality, až mu nastane bezprostřední nebezpečí." Leč co měla znamenati slova, jež se dají velmi rozdílně vykládati? „Liberté" mluvila dále o třech případech, v nichž by rakouští státníci mínili, že by jim bylo bez okolků a nezbytně se postaviti na stranu Francie proti Prusku.

Ty tři případy byly: 1. Kdyby Prusko neb jeho spojenci Rakousko napadli. 2. Kdyby některá velmoc zakročila ve prospěch Pruska. 3. dodala „Liberté" blíže, „kdyby bylo Francii velmi nesnadno přemoci překážky od Prušákův na západních hranicích nakupené, tak že by potřebovala mocné cizí pomoci." A doložila: „Nastane-li jeden z těchto případů, vystoupí Rakousko rozhodně ze své neutrality, poněvadž nechce míti za žádnou cenu Prusko vítězným, neboť by to byla jeho smrt."

Kdo všechny tři odstavce zvolna a s pravou rozvahou přečetl, poznal snadno, že vídeňští pánové, kteří je sami napsali, chtěli hned z počátku jistou a neodvratnou válku, a proto je postavili tak, aby na každý způsob mohli míti nějakou záminku. Však, když Francii již bylo nesnadno, přemoci překážky od Prušákův na západních hranicích nahromaděné, mělo nyní Rakousko zjevně se pro ni prohlásiti a pospíšiti jí na pomoc.

Kdyby však bylo chtělo Rakousko skutečně Francii přispěti, mělo již v té chvíli potřebí dobře vypravené armády 300 — 400.000 mužů, aby mohlo s dobrým výsledkem počíti něco v zádech vojska německého. Kde ale bylo těch 400.000 mužů. Kde byli vůbec, a jak byli vypraveni a kde stáli soustředěni?

Aby Rakousko mělo takovou válečnou moc, potřebovalo dle přiznání kruhů ministerstva války ještě plných šest neděl. Těch šest neděl skrývalo v sobě na dále rozhodnutí buď o rakouské neutralitě aneb o prohlášení války doposud vítěznému Prusku.

Boje u Met.

Dle Napoleona I. spočívá božská část umění válečného na vlohách vojevůdce a dobrém duchu, jenž vane v armádě, rozdílném dle toho, bojí-li se vojsko, že bude poraženo, čili má-li pevnou, nezlomenou důvěru, že vyjde

*) O rakouské neutralitě přinesla ústavácká „Grazer Tagespost" 5. srpna z Vídně tyto důležité zprávy: Neozbrojená neutralita přestala. Sbírání pole stalo se skutkem. Právě se rozesýlají rozkazy ministra války, aby všichni dovolenci a záložníci dělostřelectva a jízdy byli odesláni ke svým sborům, jakmile o každém jest jisto, že jest služby schopen. Přístavní admiralita v Pole má vyzbrojiti loďstvo a připraviti je k vyplutí, jakož i povolati válečné lodě, meškající jinde. Zaopatřování vojska obstará z většího dílu kreditní ústav, jenž přijal jako r. 1859, dodávky pro vojsko. Aby mohl lépe vše zařizovati, vyjde bezpochyby tyto dny zákaz, že se nesmí obilí za hranice vyvážeti.

V ministerium války mluví se již o šesti armádních sborech pod velením jenerála Miročiče, Hartunga, Johna, Ramminga, Gablenze a Edelstein-Gyulaje. Tomu nasvědčuje, že ne jednotlivé roky, nýbrž všichni záložníci sedmi roků jsou povoláváni, což by se nestalo, kdyby se měly vypraviti pouze tři sbory. Skladiště vozatajského materiálu vypravují všechny zavazadelné vozy pro armádu 300.000 mužů. Veškera pěchota má svá potřebná zavazadla. Nežli uplynou tři neděle, bude „ozbrojená neutralita" hotova."

O několik dní později byly zabavovány všechny listy v Rakousku, jež přinesly zprávy o zbrojení, nebyvše dříve ani varovány. Mezi jinými i českomoravský vojenský týdenník „Žižka." V tu dobu Rakousko nejsilněji zbrojilo.

z nastávajícího boje vítězně. Ve vojsku nemeckém bylo však nadšení pro rozvrhy Moltkovy velmi veliké a po prvních vítězstvích duch vojska výborný, ponevadž všechno jistě doufalo, že válka bude dále šťastně vedena. Velitelství si arci netajilo, že mu teprv nastávají ustavičně větší obtíže, čím dále do Francie proniká. I připomnělo ještě jednou všem sborovým velitelům, že postup vojska se nesmí dít nikdy po jediné silnici neb jen po několika rovnoběžných cestách, nýbrž že vždy se musí k tomu hleděti, aby nepřítele překřídlili. Dále se pravilo, že při postupu nesmí nikdy soustředěné masy vojska pohybovati se v úzkém prostoru, kdekoliv to jen dovoluje položení a vyhlídky na dobrý boj. Mimo to že se má přísně dbáti, aby proudy postupující po více rovnoběžných čarách byly spolu v ustavičném styku a hleděly dostaviti se na bojiště v určitou chvíli. Na základě prvních zkušeností připomenuto ještě jednou a s důrazem všem vyšším důstojníkům, budou-li se držeti přísně daných základních pravidel, že bude možno všem druhům zbraní, pokud položení dovoluje, zúčastniti se boje, při němž se nemají stavěti proti vražednému nepřátelskému ohni příliš rozsáhlá čelí aneb příliš hluboké proudy. Zároveň pak že budou moci tím spůsobem snadno v soustředěném útoku a zřízené palbě překříčiti nepřítele a vpadnouti mu v zad, čímž mu nastane v řadách zkázyplný zmatek a veliká zhouba.

Od bitev u Woerthu a Sarbruk-Forbachu minulo osm dní, v nichž se neudály žádné větší podniky. Jen německá jízda sledovala ve velikém oblouku francouzskou armádu táhnoucí se k Mosele, znepokojujíc ji a zabraňujíc, že se nemohla dopátrati jistých zpráv o vlastních pohybech armád nemeckých. Doby té použili Němci k zásobení se všemi potřebami a pošinuli vojsko stojící pod princem Bedřichem Karlem a jenerálem Steimetzem na levo, aby tak mohl korunní princ překročiti se svou armádou čtyři až šest mil široký hřeben hor vogeských a připojiti se v údolí Mosely k ostatním částem armády.

Jakmile spojení skutkem se stalo, postupovala křídelní armáda korunního prince přes Nancy, armáda středu pod princem Bedřichem Karlem přes Pont-à-Mousson k Mose, aby zamezila ústup maršálu Bazaineovi, stojícímu u Met. Pravá křídelní armáda jenerála Steinmetze měla uloženo, zastaviti se před Metami a zadržeti tam Franconze.

Jedenáctého srpna vydal pruský král Vilém, vstupuje na půdu francouzskou proklamaci, kterou sám sebe přede všemi evropskými národy odsoudil. Neboť pozdější jeho činy nebyly než zrušením slova a víry národu francouzskému. Proklamace zněla takto:

„Když císař Napoleon napadl po vodě i po zemi národ německý, jenž si přál a posud přeje, aby žil v míru s národem francouzským, převzal jsem velení nad německými armádami, abych útok jeho odrazil. Vedu válku s francouzskými vojáky a ne s francouzskými občany. Občané mohou býti ouplně jisti osobou a statky, dokud se neoloupí nepřátelskými podniky proti německému vojsku právní ochrany. Velitelové určí, jak se má jednati s obcemi a jednotlivými osobami, které budou jednati naproti zvykům války. Rovněž také zařídí vše, co se vztahuje k rekvisicím, rozdílu německé valuty a styku vojska s tuzemci."

Když král pruský proklamaci vydával, nepomyslil jistě, jak znova se osvědčí „slovo královské". V době té bojoval sice jen s armádami Napoleonovými a žil v blahé naději, přemůže-li jej, že bude celá válka skončena. Mohl se tenkráte nadíti, že všechno tak se splní, poněvadž se již roztříštily nevystačující oddíly francouzkého vojska o přesilu německých armád, oddíly vojska starého a zvyklého vítězstvím, vojska, s nímž ondy Napoleon I. ve vítězoslávě prošel celou Evropou. Zdálo se, že zkázonosné překvapení se francouzského velitelství, které spolehajíc na osvědčenou sílu zbraní francouzských a vyzývajíc téměř štěstí, velmi málo učinilo, čím by si pojistilo výsledek, přivede Německu brzké a slavné ukončení války. To se dalo očekávati tím spíše, poněvadž se mohlo za to míti, že vedení francouzskému, jež z počátku tak rychle postupovalo, nezbývá již mnoho a velkých prostředků, jimiž by štěstí válečné se dalo obrátit.

Což nemyslili Prušáci, že budou co nejdříve s celým odporem Francouzův hotovi? Považovali to za jisté, vedeni jsouce příkladem z r. 1866., kdy Rakousko proti nim sebralo mnohem menší pole, nežli jaké se slušelo postaviti proti odpůrci tak mocnému, jenž byl i fysicky i duševně silnější nežli ono samo.

Ale tenkráte se Prusáci přepočítali a král Vilém si nezařídil dobře proklamaci. Ba ještě i v té době, kdy jak sám povídal, bojoval jen s „Napoleonem", porušil to své krásné „slovo královské" a zříceniny města Štrasburku, jehož hradeb úplně šetřeno bylo, zbořený jeho dom, spálená knihovna a bědování tisíců občanů, jimž nebylo dovoleno ze Štrasburka odejíti, strašlivě volají proti nemu. A což potom na venku, kde celá města a obce byly páleny z příčiny dost malé, ba někdy i žádné, kde na sta občanů bylo popraveno, což to dosvědčilo králi, že nevede válku s francouzskými občany! O známo jest „slovo královské" a každy ví, co o něm mysliti má, každý ví, oč králi pruskému běželo, jenž se všelijak nutil, aby nějakou škraboškou zastřel pravý úmysl svůj, ale konečně přece byl ku své nesmazatelné hanbě odkryt.

Když pak skončil válku s „Napoleonem," nebyla dokončena jak dříve byl doufal, i celá válka. Francie není Rakouskem. A jestli že r. 1866 arcivévoda Albrecht, když s vítěznou armádou k Vídni přirazil, nemohl dokázati, aby válka dále se vedla, podnikl zde ve Francii Trochu a Gambetta, probuditi bezúzdnou hrdost Francie a vášeň nenávisti naproti Němcům, že rozohnil se celý

národ k boji, v němž teprv pruské a celé německé armády zvěděly, co to jest také poražen býti.

12. srpna jmenován byl Bazaine vrchním velitelem armády rýnské a zároveň byl mu přidělen jenerál divisní Jarras co chef jenerálního štábu. Dané mu instrukce nařízovaly, aby převedl armádu z pravého břehu Mosely, kdež od 11. (v síle k 200.000 mužů) spojena byla, na levý, a zaměřil s ní k Verdunu.

Toho okamžiku musilo záležeti pruskému vedení války především na tom, aby nebyl popřán Francouzům čas, v němž by se mohli ještě na dále sbírati. Jich dosavadní způsob rychlého, bezohledného postupu musil uskutečněn býti tím více, an byl vypočten schválně na boj s Francouzi, kterým nejvíce imponuje, když se jim na pořád odnímá iniciativa. „Rázem na ráz, tak znělo dané heslo měl býti napaden nepřítel, kdekoliv se najde," aby, když byl opět poražen, „byl pronásledován až do posledního vzdechu koňstva." System tento měl arci též svých nebezpečí, neb mohlo se snadno státi, že mohl býti napaden nepřítel v pevném postavení a u velikém počtu. Taktéž mohl i nedostačiti útok pozdě odpoledne počatý.

K tomu často ještě naskytla se také osudná otázka, zdali nějaký voj, který stojí několik hodin vzdálen od započatého boje, poslechnouti má příkazu předešlého dne došlého, aneb postoupiti ku hřmění děl. Však všecky obavy ustoupily vědomí, že francouzská armáda bez boje ustupující za Moselu ohromně zvětšiti se může známou povahou národní a velkými prameny pomocnými Francie a to snadně a osudně.

Musil tedy starý Steinmetz v patách následovati nepřítele a hleděti, aby jej bez všech ohledů zdržel, jakmile by jej napadl. To se stalo 14. Dle udání Bazainova*) byla právě francouzská armáda s oběma křídly v plném ústupu k Verdunu, když německé voje útokem počaly hnáti na divisi Metman-ovu sboru třetího; divise tato musela býti podporována, aby byli zdrženi Prusové, kteří velmi prudce postupovali. Čtvrtý sbor francouzský, který téměř již řeku byl přešel, musil se vrátiti z většího dílu a postaviti se před pevnůstkou St. Julien, kdež účasť bral v tomto prvním boji, až do noci trvajícím. Toť byla bitva u Borny, v které si přisvojovaly z počátku obě strany vítězství. Kdo vlastně zvítězil, vychází na jevo z raportu Bazaineova, v němž zní doslovně: „Nebylo nám dopřáno překaziti záměry nepřítele, jehož hlavním účelem bylo, zdržeti naše spojení na vysočině gravelottské, aby získal času a mohl nás tam předejíti vlastním vojskem. Jich přechod byl oznámen u Nomény a Gorze a armáda prince Bedřicha Karla, jejíž přední voje byly již v okolí Bricy viděny, postupovala na téže straně."

Slova ta shodují se úplně s německým udáním, jež takto praví: „14. srpna bojovaly všechny tři sbory Steinmetzovy s francouzskou armádou, kdežto sbory prince Bedřicha Karla podnikly útok s boku na sbory Bazaineovy, couvající z Met k Verdunu."

Také ostatní úřední německé depeše neshodují se toliko v udání času s rapportem Bazaineovým.

Depeše krále pruského ku královně zněla:

„Herny, 15., v 7 hodin 30 minut večer. Kolem 3. hodiny vrátil jsem se z bojiště u Met. Předvoj 7. sboru napadl včera večer k 5. hodině couvajícího nepřítele, jenž se nám postavil a očihledě z pevnosti posilu bral. 13 divise a části 14. podporovaly předvoj, rovněž i části 1. armádního sboru. Rozpředl se velmi krvavý boj po celé čáře; nepřítel byl na všech bodech zahnán a stíhán až po glacis předních hradeb. Blízkost pevnosti dovolila nepříteli, že mohl opatřiti své raněné. Když naši ranění byli ukryti, odtáhlo vojsko z rána do starého tábora. Všechny voje bily se prý s podivuhodnou a k víře nepodobnou statečností a chutí. Viděl jsem mnohé a děkoval jsem jim srdečně. Radost byla všeobecna. Mluvil jsem s jenerály Steinmetzem, Zastrovem, Manteufflem a Goebenem."

Zpráva velikého hlavního stanu v Herny byla o něco obšírnější a líčila boj takto:

Čtrnáctého srpna ke čtvrté hodině odpoledne seznal náš předvoj, nalezající se před Mety, že francouzské sbory, tábořící pod ochranou pevnostních hradeb se chystají k odchodu. Bez odkladu napadla brigáda Golcova zadní voj sboru Decaenova (posud Bazaineova) a zapletla ji do boje tak prudkého, že se musil nepřátelský voj, jakož i oddíly sboru Frossardova postaviti nám na odpor. Jeneral Glümer postoupil ihned s 2. brigádou. V pravou chvíli zasáhly dále i divise Kamecke a Wrangel co nejvydatněji do boje na levém křídle a zahnaly konečně nepřítele až za pevnostní hradby. Mezitím se snažil sbor L'Admiraultův napadnouti pravý bok I. armádního sboru, ale zálohy jenerála Manteuffela postavily se mu na odpor, dobyly mnohých oddílů půdy a zahnaly také na tomto křídle nepřítele do pevnosti. Naše voje pronikly k Bellecroix a Borny až do oboru nově založených tvrzí. Dnes ráno přehlížel král bojiště a prohlížel přední stráže postavené k bezpečnému odvedení pruských a francouzských raněných. S nejvyšších vrcholů neviděli jsme nepřítele nikde na pravém břehu Mosely. Z velikých mračen prachu zdvíhajících se na druhé straně řeky bylo možná souditi, že nepřítel táhne s hlavní armádou pryč."

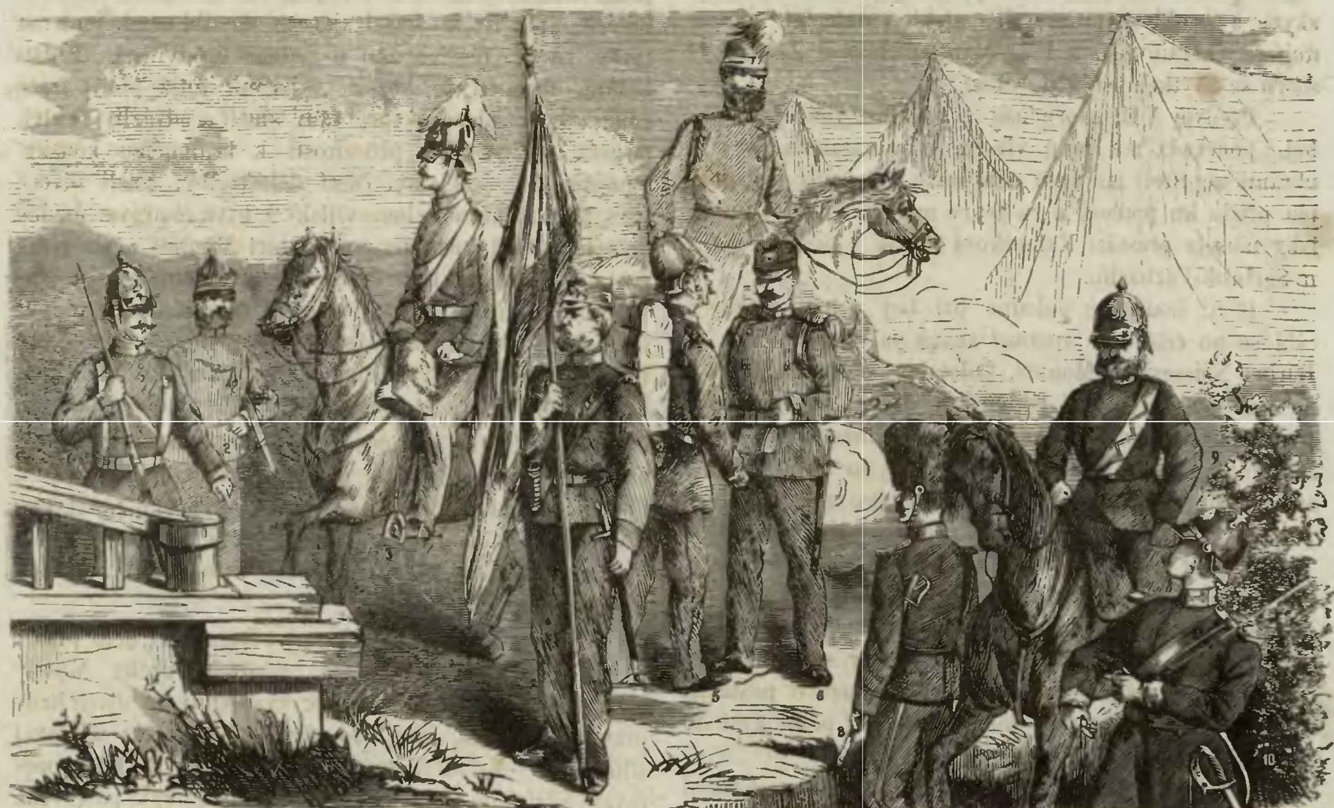
Místa ve zprávě udaná dovolují pohlednouti na vlastní bojiště. Bellecroix a Borny leží hodinu před Metami. Bellecroix tam, kde se stýkají silnice vedoucí ze Sarlouis a Sarbruku do Met. Borny jest jižně od něho a leží mezi oběma spojenými silnicemi a silnicí vedoucí ze Sargemindu aneb Baronville, která rovněž před Metami se spojuje se silnicí, jež vede ze Chateau

*) Při líčení tomto držíme se, pokud možná, spisu od Bazainea samotného uveřejněného: „Rapport sommaire sur les operations de l'armée du Rhin, du 13 août au 29. octobre 1870."

Salins. Tvrz Quelen a Sv. Julien, které ohraničují na vysočině metské k severu a jihu položení těchto silnic, jsou v pravo a v levo mezníky bojiště.

Položení jeho jest mnohokrát protrháno vesnicemi a vinicemi. Hodilo se tudíž opět povahou zvyku francouzské taktiky a stálo dosti krve bojujícím Němcům.

Mety jsou pevnost první třídy s nejmenší posádkou 10.000 mužův. V pevnosti jest zbrojnice dělostřelecká a ženijní. V zbrojnici dělostřelecké vyrábějí a skládají se všechny potřeby dělostřelecké, jako lafety a vozy se

Jihoněmecke vojsko.

1. Badenský pěšák. — 2. Virtemberský nadporučík myslivců. — 3. Badenský dragoun. — 4. Virtemberský praporečník. — 5. Badenský pěší dělostřelec — 6. Virtemb. pěšák. — 7. Virtemb. jenerál. — 8. Virtemb. důstojník polních myslivcův. — 9. Virtemb. důstojník pluku královny „Olga“. — 10. Velkohessenský důstojník dělostřelců.

vším příslušenstvím, v druhé náčiní pionýrské a loďky (i mosty) pro pevnostní a veškeré polní vojsko. Dále prachárna a kovárna. Pevnost jest skladištěm a továrnou zároveň a tudíž ouplně samostatna. Mety sbírají do sebe, vlastně uzavírají čtyři železnice. V nich se sbíhá trať vedoucí z Lutichu-Lucemburku přes Thionville podél Mosely a trať spojující Paříž a ležení chalonské přes Verdun a Moselu se středním Rýnem. Obě trati se křížují uvnitř hradeb na jižní straně města, kde Mosela a Seille se stýkají. Pevností jest uzavřeno v nížině ležící město s 55.000 obyvateli, jehož větší část jest na polostrově mezi Seillí a ramenem Mosely. Splavná Mosela, jejíž hlavní proud jest přepažen velikým splavem, tvoří dva ploché ostrůvky; na jižním jsou pouze hradby, na druhém větším dosti veliká městská čtvrt. Z ostrovu posledně připomenutého (Isle de Chambiére) vedou dva dřevěné mosty na levý břeh, kde se nalezá veliké předmostí „tvrz Mosela“ opatřené čtyřmi baštami, předvalím, dvojími ravelíny a jiným hražením. Město jest rozděleno rameny řeky na více částí, spojených dostatečným počtem mostů. Má svou vlastní nepravidelnou zeď, která pro množství vodstva, jímž i všechny příkopy a luka před pevností se dají zatopiti, velmi nepřístupna jest.

Bitva, která byla prvního dne před Metami svedena, jest vlastně druhým dílem bitvy u Sarbruku. Proto poukazujeme ohledně ní na kritiku předešlého boje a podáváme ještě jednou dle rozličných zpráv její souhrný obraz.

Dvanáctého srpna — hlavní stan III. německé armády přešel právě Vogesy — stály sbory I. a II. armády mocným obloukem již tak blízko od Met, že 13. mohl hlavní stan býti přeložen do zámku Herny sotva 3 míle od pevnosti vzdáleného. Pravé křídlo pruského postavení, nejsevernější část veškerého průčelí, bylo opřeno asi u Betonfay o silnici vedoucí z Met do Sarlouis; levé křídlo dosahovalo až k Pont-à-Moussonu a snažilo se pojistiti si pokud možná přechody přes Moselu.

Z francouzské armády postavily se 13. sbor Frossardův, Decaenův a L'Admiraultův souvislou čarou na východ a jihozápad od Met. Nazejtří počal částečný odchod těchto vojů, dříve než ale mohl býti úplně uskutečněn, viděly se sbory L'Admirault a Decaen, tvořící levé křídlo Francouzův, od Prusův napadeny a k stání přinuceny.

I., VII. a VIII. německý armádní sbor stýkaly se již od 2. hodiny odpoledne předními strážemi více méně s nepřítelem. Ke čtvrté hodině počal vlastní boj a poněvadž Francouzové Němcům udatně odporovali a zastavujíce odchod stále větší masy nad potokem colombeyským a nouillyským stavěli, vtrhli i němečtí komandující jenerálové I. a VII. Manteuffelova a Zastrovova sboru se zbytkem vojů do ohně.

Předvoj VII. sboru měl s počátku velice obtížný boj, poněvadž mu bylo všechny síly napnouti, aby se ubránil nepříteli mnohem silnějšímu. Brigáda Ostenova mu přišla ku pomoci a tu teprv mohl odejíti z očistce, jaký musela přestáti Kameckova divise s počátku bitvy u Sarbruk-Forbachu.

O 5. hodině s polední byl boj velmi prudký a táhl se po celé čáře vedoucí vesnicemi Neuilly les St. Barbe, Noisseville, Montey, Colombey, a Ars-Laquenexy. K šesté hodině stála i Glümerova divise v ohni, bráníc se s tíží proti nepřátelské přemoci. Francouzové dotírali udatně na pluky německé a byť to býval jen boj na obranu, počínali sobě mnohem lépe nežli v bojích předešlých, kde kromě obrany nečinily ničehož. Jenerál L'Admirault pokusil se i obejíti pravé německé křídlo, byl ale odražen u Neuilly od Němců, kteří proti němu podnikli rozhodný útok bodákem. Od chvíle té rozpředl se i živý boj dělostřelby. I. pruský sbor soustředil 14 baterií na návrší monteyském a Francouzové postavili silnou dělostřelbu na výšině bornyské a pálili z ní do řad nepřátelských.

K podpoře a vystřídání divise Glümerovy odeslal mezitím jenerál Zastrow o půl sedmé hodině brigádu Vojnovu, aby hnala útokem na pravý nepřátelský bok u Colombey. Útok Němců se podařil, Francouzové byli ze své posice vytlačeni a brigádě Ostenově bylo tudíž možno zmocniti se lesa severně od Colombey. Stejnou dobou vítězili i na levém křídle. Francouzové, kteří se vrhli silným útokem na Noisseville, byli zatlačeni v rozhodné chvíli silnou dělostřelbou I. sboru a včasným postupem pěší zálohy. Zde se vlnil boj po delší chvíli strašlivě. Francouzové dotírali prudce na pluky německé, které utrpěly nesmírné ztráty. Nastalá noc přerušila konečně boj.

K 8. hodině ustoupili Francouzové skorem na všech bodech pravého břehu Mosely, táhnouce se pod ochranu metských děl. Boj se skončil a může se s určitostí říci, že zůstal nerozhodnut. Tomu svědčí i telegram starého krále Viléma, v němž sám udává, že Francouzové zachránili své raněné a Němci odtáhli do svého tábora.

O ztrátách bitvy, pokřtěné dle místa Borny, nemáme posud spolehlivých udání. Byly zajisté na obou stranách veliky, a možná říci, že na každé straně bylo alespoň 5000 mrtvých a raněných.

Vlastní výhodu z této bitvy, která nepřinesla Němcům žádných trofeí, měli Němci, že odchod nepřátelské armády do Verdunu se prodloužil a udrženy tam byly četné francouzské bojovné síly, o nichž se mohlo doufati, že padnou armádě prince Bedřicha Karla do rukou. Odpoledne 14. odejel Napoleon do Longeville na silnici z Verdunu do Nancy, kde bydlil v domě plukovníka Hénogena, kdežto jeho štáb tábořil na okolních lukách. Tam by ho býval skorem dostihl osud, jenž mu teprv na 2. měsíce září u Sedanu určen byl. Prušti huláni, němečtí to kozáci, vypátrali totiž pobyt francouzského císaře a jsouce vždy smělí a odvážliví, chtěli použíti naskytlé se příležitosti k hrdinnému kousku. Spojivše se s nějakou částí dělostřelby, hnali divoce přes železniční most longevillský k bytu císařovu. Jízdné baterie pálily mezitím na vesnici Moulins a na polní cestu v pravo od Longeville, aby všechnu pomoc Napoleonovi odňali. Těžká pevnostní děla a udatný odpor císařovy družiny zmařily odvážlivý čin. Za hlubokého hřímání děl tvrze Sv. Quentina podařilo se císaři, uniknouti do Gravellotu, kde ztrávil noc v rolníkově statku.

Mezitím co se odehrávalo před samou pevností malé intermezzo, došla II. německá armáda, větším dílem silnými pochody, do svého určeného postavení. Za účel měla dostihnouti silnic, které vedou z Met do Verdunu a k jihu a severu tvořily ústupní čáru armády francouzské.

Nechme zase mluviti rapport Bazaineův, jenž praví: „Pohyb našeho vojska na levém břehu Mosely trval i 15. srpna a 2. a 6. sbor vystoupily za divisí jízdy jenerála Fortona, který od předešlého večera udržoval silnici mars-la-tourskou. Divise jenerála Baraila pozorovala silnici do Conflansu. Císařská jízda byla postavena před Gravellotem.

Při počátku bitvy dne 16. srpna nebyl 3. a 4. sbor na výšině ještě ouplně soustředěn, poněvadž přechod přes nedostatečný počet mostů trval déle, nežli se myslilo."

Ale Prusové si také určili, že dostihnou francouzské bojovné síly, stojící na jižní silnici u Mars-la-Touru, Vionville a Rezonville, je zadrží a zabrání jim v bočném pochodu.

Toho ovšem jenerál Steinmetz bojem ze dne 14. dosáhl, že nepřítel nucen byl pozdržeti se déle než 24 hodiny. Těch čtyři a dvacet hodin bylo ale právě princi Bedřichu Karlovi třeba, aby s 2. armádou k levému břehu Mosely došel a takto ustupujícímu nepříteli v levý bok se dostal, čímž dne 16. bitva u Mars-la-Tour svedena byla. Nežli ji líčiti počneme, pohleďněmež blíže na situaci a bojiště.

„Rýnská armáda“ zamýšlela od Mosely k Mose a dále průsmyky argonskými k Marně t. j. béřeme-li pouze na hlavní silnici zřetel, zamýšlela z Met do Verdunu a odtamtud přes Clermont do St. Menehould do Chalonsu se vrátiti, by tu sobě odporu schopnou sílu shromaždila. Jak se samo sebou rozumí nemůže však veliká armáda po jediné silnici, nemohouť jednotlivé sbory dlouhou řadou za sebou postupovati, tím méně stojí-li již nepřítel na některém boku a třeba-li rychle v před pospíšiti, po ohrožené čáře postupu nového poněkud bezpečného postavení dosíci.

Na zpáteční pochod, zejmena od Met až po Verdun mělo francouzské vojsko tré silnic s jejich vedlejšími cestami. Poměr ten byl proto nevhodný, poněvadž přímá hlavní silnice nejjižnější jest, a proto hned první ohrožena byla, že vojska 2. armády (princ Bedřich Karel) jižně od ní, totiž mezi Moselou a Mosou stojící, útok podniknouti mohla. Poněkud vhodnou byla jen okolnost, že dvě ostatní as o míli delší silnice severně od hlavní silnice leží, tedy vždy alespoň možnost vyhnutí se na sever poskytovaly, pakli by přímá zpáteční cesta ohrožena byla, nebo pakli by se jí vzdali.

K lepšímu porozumění jmenujmež ony tři silnice severní, prostřední a jižní. Počněmež.

1. severní (8 mil) přes Briey a Etain. Ta opouští (jak kardinál von Widdern píše) u vesnice Tvoippy silnici Meto-Thionvillskou, táhne se vzhůru po lesnatých návrších Satunyských a běží záhy potom po prostranné vysočině. U Auboné vede, přerazivši tu ještě méně hluboké údolí Orensské na příč, stranou od něho opět na vysočinu, sprovázena jsouc až po Briey velmi blízkými, hlubokými, z části lesem porostlými roklemi. Trať Briey-Etain vede po otevřené krabaté vysočině a dotýká se jen tu a onde poněkud lesů.

2. Prostřední silnice (8 mil, přes Gravellote, Conflans a Etain) bočí jihozápadně od pevnosti Met vzhůru po výšinách Jussyských, přeráží ale potom ihned před Gravelotte hluboké, lesem porostlé prostranství. Pak jest širé pole, které však nepostrádá několik ploských koryt, jež hájiti lze, až silnice u Conflanse Yron a pak ihned říčku Orne překročí, by pak ustavičně až po Etain podél levého břehu jejího běžela. V Etainu, kterýžto holé ploché výšiny vůkol skrývají, soustřeďují se ne pouze obě řečené silnice z Met, nýbrž i z Lucemburku, Longwy a Montmedy; tu se pojí spolu v jednu, která zprvu po krabatině vede, pak stranou Abancourtu na úzký výběžek východního cípu Argon vstoupá a lesem provázena po něm do Verdunu svádí. Tato ještě nedostavěná železniční trať Met-Verdunská jde skoro úplně směrem ony prostřední silnice.

3. Jižní silnice (7 $^1/_2$ míle přes Gravelotte a Manheulles, na kterou Němci v úterý z jihu útokem hnali) běží až po Gravelotte s prostřední společně, přeráží tedy množství korytům podobných ravinů, totiž plochá, úzká údolí několika v pravo do Orne ústících potoků, a sice vždy u vesnic (tak i u Mars-la-Tour) a pojí se před vesnicí Manheulles se silnicí Pont-à-Moussonskou a Toulskou, by záhy potom s vysočiny, a sice severně debře Haudiomontské, na lesnaté Argony vstoupala.

U Mars-la-Tour prorývá, jak jsme se již zmínili, jižní silnici potok (čís. 3.), kterýž severně u Jarny s prostřední se kříží a záhy v Orne ústí. (Poněkud západněji, rovnoběžně s ním, proudí silnější potok Yron, jenž se u Conflans s Orne stéká.)

Trojúhelník Mars-la-Tour — Jarny — Gravelotte, utvořený silnicemi čís. 3. a 2., jež se u Gravelotte rozbíhají a potokem, který je u Mars-la-Tour a Jarny přeráží, byl celkem jevištěm toho boje, v němž Němci dvanáctihodinným krvavým zápasem nepřátel zastavili a jim další pochod zpáteční s výsledkem zamezili. (Na čís. 9. Perthesových válečných map: „Od německých hranic až po Paříž“ nalezáme kromě Vionville veškerá jiná jmena místní, jichž na obeznámení nutně třeba; Vionville sluší mezi Rezonville a Mars-la-Tour hledati.) Bojiště jest pahorkatina, na níž se několik vesnic a osamělých chalup atd. nalezá, tu i onde jest porostlé rovnoběžnými lesinami a směrem od východu na západ jest několika nepatrnými vodními žlaby prorváno.

Palčivě vycházelo slunce krvavému 16. červnu a pálilo již z rána do úzkých údolí, kteráž podél Mosely běžíce, na vysočiny tenkráte Francouzi obsazené vedou. Časně z rána přinesly již jezdecké hlídky zprávu, že se zdá, jakoby nepřítel severním směrem ustoupit zamýšlel. To pobádalo Prusy tím více, by se záhy s nepřítelem setkali.

Aby Bazaineovi zpáteční pochod do Verdunu překazili, nutno bylo odejmouti jemu ony tři silnice, kteréž od Met tam vedou, zvláště však onu, která téměř přímo na západ od Gravelotte přes Rezonville, Mars-la-Tour, Maizeray a Mauchelle vede, přerážejíc veliké množství roklí a prohlubin, jež četné do Arne a Mosely ústící potoky tvoří. Podařilo-li se druhé armádě, důležitou tu silnici, kteráž Bazaineovi na zpáteční pochod byla nejkratší, dříve než on nastoupiti a jemu se na ní postaviti vstříc, byla naděje, že bude možno nepřátele od západu k pevnosti zatlačiti a tu sevříti.

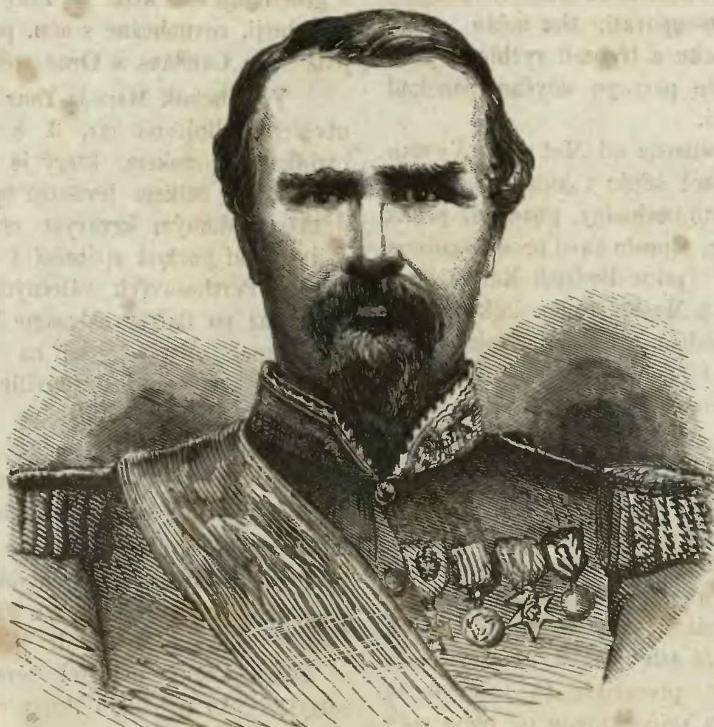
V smyslu takové operace byl seřízen postup druhé armády dne 16. srpna. Sboru III. (von Alvensleben II.) bylo uloženo, aby se zmocnil silnice od Met do Verdunu vedoucí u Vionville a Mars-la-Tour. Sbor IX. (von Manstein) a sbor X. (von Voigts-Rhetz) měly, jakmile by Moselu byly překročily, sbor III. směrem přes Gorze následovati.

Pochod hornatým pobřežím Mosely byl, poněvadž vedra každou hodinou přibývalo a příkré oddíly terrainu zde velmi husté jsou, nadmíru obtížný. Mimo to dorazila většina vojáků, kteří z rána dne 16. dlouhé proudy vojska tvořili, které se od Mosely na silnici z Met do Verdunu hrnuly, teprvé mezi půlnocí a 3. hodinou ranní

8*

do nočního ležení svého, odkudž se opět již o 5. hodině ranní vypravily.

Kol 10. hodiny před polednem setkaly se napřed vyslané jezdecké oddíly s nepřítelem, jehož stany po

Jenerál de Failly.

vysočině u vesnic Tronville, Vionville a Flavigny rozbity byly. Jakmile se velící jenerál sboru III., von Alvensleben II., osobně byl přesvědčil, že Francouzové jsou na blízku, neváhal ihned s veškerým vojskem, které v tom okamžiku po rukou měl, hnáti na postavení nepřátel útokem, aby směle k silnici Met-Verdun prorazil.

Kázal zprvu 6. divisi (von Buddenbrock), která nejdále předeslána byla, a právě v rokli, skryta jsouc nepřátelům, odpočívala, aby hnala útokem, jejž šlesvicko-holštýnští huláni č. 25., kteří se z prudka na přední hlídky nepřátelské obořili a pak úprkem ženoucí jízdní baterie palbou do nepřátelského ležení začala.

Nepřítel ale nejevil velikého zděšení. Za několik minut odvětil hřímáním ze šesti baterií, předesýlaje spolu sílu pěchoty na obhájení vysočiny z ležení.

Tím bitva začala.

Divise Buddenbrockova hnala útokem na návrší před ní strmící a vzala je rovněž jako vesnice Vionville a Flavigny. Tím obsadila již okraj vysočiny a lesiny u St. Arnouldu.

Vše to stalo se prvním rázem, prvním zápalem vojska. Tu však se náhle objevilo, že vojsko sotva dosti silné bude, by opanovanou půdu vůči přemocnému nepříteli udrželo.

Veškerá jízda tedy a vše dělostřelectvo, které se jen poněkud na blízku nalezalo, bylo povoláno na výpomoc do šiku, pěchotou poměrně slabě zastoupeného. Odvážlivý to, avšak nutný prostředek!

Francouzové nejevili skutečně chuti, vzdáti se postavení, kteréž u pokračování v jejich obmýšleném pochodu k Verdunu nesmírně důležité bylo. Nerozmýšlevše dlouho předsýlali opět značnou sílu pěchoty, aby okraj vysočiny vydobila.

Zatím se dostavila na bojiště 5. divise (von Stulpnagel), slezla vysočinu západně od lesin Vionvilleských a speřila se prudce s nepřítelem. Hned s počátku té šrůtky došel tu hrdinné smrti statný jenerál von Döring, spoludobyvatel Spichernberku.

Mezi obě divise, od Stülpnagelovy v pravo a od Buddenbrockovy v levo, vjelo veškeré dělostřelectvo sboru III., opírajíc se levým křídlem o Flavigny a začalo strašlivou palbu do nepřátel, kteří opět a opět prapory na okraj vysočiny posýlali, aby zahnízdění se Prusů tu zamezily.

Pět hodin tu zápasil braniborský sbor armádní s více než třikráte četnější přesilou nepřátel, která tentokráte staré válečné slávy francouzské pamětliva, velmi

chrabře bojovala. Prudkostí věru úžasnou bylo zejmena kol Vionville bojováno.

Když několik francouzských praporů po marném útoku v nepořádku ustupovalo, zavdalo to příčinu, i 6. kaz, aby se toho lesíku zmocnil. Neohroženě se také zmíněný pluk naň pustil, vniknul doň, a zápasil v něm, nemoha rozhodnouti v obětovné, krvavé seči lesní s velikou přesilou nepřátel. V tom došla i neblahá zvěst,

Albert, korunní princ saský, velitel 12. armádního sboru.

divisi jízdy, kteréž vévoda Vilém Meklenburský velel, na vysočinu povolati, by je stíhala. Leč couvající Francouzové se záhy spořádali. Nové prapory je zachytily a již již se hotoví prudce hnáti v před, když se právě 6. divise jízdní na útok připravila (lehká brigáda, husaři č. 3. a č. 13. v levo; těžká brigáda, huláni č. 3. a č. 15. jakož i kyrysníci č. 6. v pravo). Místo na couvající nepřátely vrazila jízda ta na dobře spořádanou, na postup hotovou pěchotu, kteráž ji záhy zničující střelbou uvítala. Avšak jezdcové pokračují, přes ohromné ztráty ve svém útoku chrabře, až se jim podařilo, alespoň tento, vlastně na obě divise pěchoty zamířený, nový nepřátelský útok zmařiti a jim takto krátkého, avšak velmi potřebného oddechu získati.

Poněvadž se Francouzové o svých ustavičných výbojích obyčejně v jednom lesíku severně od Vionville shromažďovali a odtud vždy náhle v hustých proudech vyráželi, bylo naprosto nutné, jim tak důležitou oporu za každou cenu vyrvati.

I dán 4. braniborskému pluku pěchoty č. 24. rozže značný sbor nepřátel, jenž na zpátečním pochodu až Doncourtu dospěl, tu se obrátil a již již se hotuje, slézti vysočinu jižně od Bruville, t. j. na levém boku Buddenbrockovy divise.

Jenerál Alvensleben může postaviti proti novému nepříteli ještě jen 2 prapory (2. braniborského pěšího pluku č. 20.) které vezme ze zálohy. Všechna jeho ostatní pěchota jest již v ohni a má již značné mezery způsobené šaspotkami a mitraljesami.

Nepřítel, jsa jist posilou a přemocí přejde ve chvíli té k úsilné offensivě. Postoupí s dělostřelbou, která posud stála nedaleko staré římské silnice, zasypává vysočinu krupobitím granátů a šrapnelů a žene zároveň útokem silnými oddíly pěchoty v lese vionvillském a na jeho pokrají.

Proti novému útoku má Alvensleben jediný zoufalý prostředek, jehož také užiti nikterak neváhá.

Bredovova brigáda jízdy (zahrnující v sobě magdeburský pluk kyrysníků č. 7. a pluk hulánův č. 16

přicválala mezi tím časem s 5. divisí jízdy (Rheinhabenovou) před X. armádním sborem, jenž táhl na Maizeray. Doraziviši na bojišti zastavila se v rokli mezi Tronville a Vionville, čekajíc na okamžik k příznivému vytrhnutí.

Alvensleben vypraví k udatnému vůdci jezdců, jenerálu Bredovovi, plukovníka Voigts-Rhetze s určitým rozkazem, aby prorazil „stůj, co stůj,“ nepřátelskou pěchotu ženoucí se na pokraji lesa.

Jenerál Bredov si dá opakovati rozkaz dvakráte, neboť to jest rozsudek smrti většině jeho jezdců a nesrovnává se s moderní taktikou jízdy. Když ale plukovník Voigts-Rhetz dodá: „Osud bitvy závisí na tomto útoku!“ nerozmýšlí se déle a pochopí, že se mohou nepřátelské řady zběsilým útokem sdupati a proraziti i proti všem základním pravidlům.

Nezbytná železná nutnost taktiky bitev nechť jedina se ze všeho zodpoví.

A nyní neváhá ani chvilky déle.

Kyrysníci se postaví pod udatným velitelem Šmetovem do prvního bojovného šiku, opírajíce se levým křídlem o kraj lesa, za nimi asi na sto kroků tvoří huláni v druhém šiku křídlo pravé. V čele jich jede jenerál Bredov.

A polnice zahlaholí k útoku a zběsilá jízda započne.

V okamžiku přejedou dvě nepřátelské řady harcovníkův. Dělostřelci první nejbližší francouzské baterie vidí před sebou ohromné mračno prachu, ale sotva že zpozorují blesk mečův a brnění, mají sotva ještě kdy vypáliti dvě děla. V tom jim sedí už kyrysníci na krku a palaš Šmetovův a jeho jezdců poseká téměř celou obsluhu baterie. Ale beze všeho pomeškání ženou se dále přes děla a mrtvoly proti nepříteli. Jako zhoubný vítr pouště letí po bojišti jízda smrti zasvěcená. Opět udeří bleskem do proudu nepřátelské pěchoty, sdupají, rozpráší ji a znova dále proti druhé francouzské baterii. Pěchota francouzská se zpamatuje a pálí do nich od zadu, ale také druhá baterie padá a lití jezdci uhánějí znova dál a dále. Francouzové pálí na ně se všech stran, tak že se málí jako na slunci sníh.

Ještě jeden proud pěchoty přejedou Šmetovovi kyrysníci. Ale v tom vyjedou kolem rohu lesa kyrysníci francouzští a vrhnou se do boku a zadu pruských jezdců, zmenšených divokou jízdou a strašlivou nepřátelskou rychlopalbou.

Hrozný boj jízdy se rozpřede. Již uchvátil poručík Campbell korouhev nepřátelského pluku kyrysníkův, ale ve chvilce jest mu vyrvána. Nové zástupy jezdců hrnou se na statečné útočníky. Vše jest v jednom kotouči a po několika sekundách zabočí veškera síla jezdcův, přítel s nepřítelem, zahaleni v mračnách prachu na pravo a valí se za zhoubné francouzské palby do svého dřívějšího postavení u Vionville.

Mezitím nebyli huláni také klidni. Škadrona jich prorazila za všeobecného zmatku až k maršálku Bazaineovi a byla by jej jistě zajala, kdyby v rozhodné chvíli nebyla se na ně vrhla škadrona 5. franc. pluku husarův a obětujíc se sama nezachránila svého vojevůdce.

Když u Vionvillu troubili k shromáždění, sjela se sotva čtvrtina jezdců Bredovových a také ti byli téměř všichni raněni.*)

Již po pět hodin vzdorovaly obě dvě braniborské divise, podporovány jsouce sborovým dělostřelectvem a skvělými útoky obou jízdných divisí, nepřátelské přesile, když stihla na bojiště zpráva o příchodu prince

---

*) Jak byl divoký tento útok pruské jízdy, možná posouditi z následujícího listu důstojníka od kyrysníků pruských hraběte Šmetova, jenž píše: Vražedlná bitva byla svedena! Ráno v 10 hodin obdrželi jsme rozkaz, abychom proti nepřátelským bateriím postoupili. Byli jsme uvítáni granáty a šrepnely (granáty, naplněné malými kulemi). Trubač vedle mne sklesl, do stehna byv střelen, s koně. Dvě kule ze šrepnelu zabily pode mnou koně, úzda štábního trubače Brauna byla postřelena, několik lidí poraněno. Na štěstí stáli jsme v úžlabině, tak že většina lítala přes nás. Trvalo to tři čtvrtě hodiny, kteréž zdály se nám býti věčností. Konečně postoupila nepřátelská pěchota a my musili ustoupiti, na štěstí opět do úpadn, který nás před nepřátelskými kulemi ukrýval.

Odpoledne ve tři hodiny dobyli jsme postavení nepřítele, ve vsi měl však ještě jednu výšinu obsazenu, jež opírala se o kraj lesa, tak že pěchota naše postupovati nemohla. Tuť museli kyrysníci a huláni hnáti útokem, řeklo se, možná že od toho bude záviseti rozhodnutí bitvy. Nejdříve měla od každého pluku **jedna škadrona obětovati se jisté záhubě.** Nechal jsem losovati, rytmistr Wuthenau s 3. škadronou táhl los ku svému dobru, neboť škadrona byla poslána stranou, stříleno do ní sice, ale beze všech ztrát. Na to dostaly rozkaz k útoku druhé tři škadrony mého pluku a tři škadrony hulánů. Mezi dvěma řadama střelců francouzských, kteří na nás stříleli, hnali jsme útokem na baterii, z níž jen dvě děla dostala se **k výstřelu.**

Tu padl pobočník, střelen do nohy a trubač Lohl; táké kůň trubače Brauna byl střelen. Dvě koule ze šrepnelu prostřelily mi přilbici, tak sice, že pocítil jsem velkou palčivost na lysé lebce. Rytmistr Heister dostal dvě koule do ruky, kůň jeho granátem zabit. Rytmister Meyer, poručíci Branconi, Friese, hrabě Sierstorff, Campbell a pobočník Ploetz se pohřešují; mimo to neví se o dvou strážmistřích. **Z těch tří škadron vyvedl jsem ještě 4 čety** kromě toho asi 40—50 mužů přijde snad ještě pěšky; 200 koní z těch tří škadron bylo zabito. Naše ztráty byly proto tak veliké, že nemohli jsme se spokojiti s onou baterií, nýbrž že měli jsme proraziti ještě dva šiky pěchoty.

Při útoku na druhý šik dostali se nám **francouzští kyrysníci do zad,** a tak je myslím mnoho našich zajato. Když jsem s poručíkem Campbellem a jedním poddůstojníkem přijel k baterii, shledal jsem francouzského majora, jenž právě chtěl vytáhnouti revolver; nežli mohl namířiti, ťal jsem jej do obličeje, že hned s koně spadl. Důstojník francouzský mířil na mne na dva kroky, můj poddůstojník však a poručík Campbell jej sesekali. Můj kůň byl ještě bodnut. Noc po bitvě nebyla hezká. Každý mohl si říci, že jedině milostí boží byl zachráněn, neboť **z 11 čet, jež vedl jsem k útoku, vyvedl jsem** asi tři z boje; že jich ještě tolik vyvázlo, je pravý div, neboť nemohl se toho vlastně nikdo nadíti.

Bedřicha Karla, čímž mysl bojujících znova posílena byla. A princ Bedřich Karel nepřišel sám.

Již na pochodu k bojišti urychlil všude pohyb vojů spěchajících do válečné vřavy vhodnými rozkazy. První části X. armádního sboru (pluky č. 78. a 91.) podaly v lese u Vionvillu Brandeburkům ruce. Čtyři jiné oddíly blížily se rovněž k bojišti, prorazivše si dráhu městečkem Gorzem, hájeným úsilně od vojska i obyvatelstva.

O třetí hodině s poledne dorazila i 38. brigáda pěchoty (Wedellova), skládající se z vestfálských pluků č. 16. a č. 57. na blízko bojiště západně od Mars-la-Touru. Zde chtěla chvíli si odpočinouti, ale ihned jí přinešen rozkaz pobočníky, po posile vyslanými, k bezodkladnému vytrhnutí. Postup její nebyl mnoho šťastný. Sotva že první prapory pluku č. 16. Mars-la-Tourem táhly, byly přivítány silným deštěm granátů, jimiž bylo místo zapáleno a následující prapory přinuceny, obcházkou jižně od Mars-la-Touru projíti volnou prostorou, aby mohly vzíti protější návrší útokem. Nedbajíce zhoubné francouzské palby, prošly nekrytou polohou a slezly svah.

Ale na vrcholi jeho přijali je Francouzové tak udatně, že musely rychle ustoupiti, ztrativše veliký počet mužstva a samého komandanta brigády, jenerála Wedella. Francouzové vyrazili za nimi s jásotem, ale nová obětavost jízdy zachránila pěchotu, skorem již ztracenou.

Jakmile brigáda gardových dragounův vedena hrabětem Brandenburgem zočila těžký stav vestfálských soudruhů, vrhla se střelhbitě pronásledujícímu nepříteli do boku a získala času k shlukuutí se odražené pěchoty. Současně provedla divise jízdy Rheinbabenovy na levém křídle mistrovský útok. Zde setkal se 13. pluk šlesvicko-holštýnských dragounů s africkými střelci, vytiskl a pronásledoval je, až se octnul najednou proti šiku pěti plukův veškeré jízdy císařské gardy. Dragouni museli ustoupiti, byli však přijati od divise Rheinhabenovy, která v bitevním šiku postupovala a pustila pravidelný útok na trčící jezdce francouzské, jež rozrazila a velitele jejich, jenerála Montiguiho zajala.

Přehlédneme-li výkony jízdy německé za vražedné bitvy této, musíme se přiznati že Deckerův vyrok: „všecky zbraně jsou taktikovi drahé, ale jízda nejdražší“ až podnes pravdivým. Ano, Decker byl znatelem a proto mohl vzdor našim moderním taktikům do budoucnosti říci:

„Obrana před jízdou se na mnoze změnila, ta však zachovala, co mívala, dobrý meč, rychlý kůň a — rytířského ducha! A to dostačuje až posud v plné míře, aby jízda zachovala vážnost svoji — pokud se jí sama nevzdá.“

Rytířská, smrtí zhrdající byla bez odporu jízda německá v bitvě této! Však vraťme se k dalšímu líčení.

Mezi tím co trval boj jízdy, pokusila se několikráte pěchota nepřátelská, aby si proklestila cestu do Verdunu. Byla však vždy odražena a pronásledována až k svým dělům, při čemž se divise Buddenbrockova několika kusů zmocnila. S podobným výsledkem potkal se útok nepřátel na pravý bok z Bois des oignons, kde stála divise Stülpnaglova, který se zdrtil na přikvapivších oddílech VIII. armádního sboru (brigáda Bexova s 72. plukem Durynků a 40. pluk fisilírů hohenzollernských s 11. plukem slezských granátníkův). Velící zde jenerál Barnekov netoliko že nedal Francouzům postoupiti, ale tiskl je v zad tak, až vrazil na gardu francouzskou, stojící v záloze mezi Rezonvillem a Gravelloty. Večerní soumrak přerušil na těchto místech bitvu.

Divise hessen-darmstatská od IX. armádního sboru súčastnila se též ku konci boje bitvy. Veleno jí projíti Bois des oignons, za nímž utrpěla od nepřítele nějakých ztrát, který v úžlabí stál ukryt. Noc zabránila vypuditi Francouze z tohoto postavení.

Když se den schýlil, byl již pro Bazaina ztracen a vykoupen ohromnými ztrátami od strany německé. Bazaine viděl zmařeny všecky pokusy zmocniti se cesty z Mars-la-Touru do Verdunu a voj svůj skoro obklíčený. Aby se mohl alespoň mezi Rezonvillem a Gravelloty soustřediti, hleděl strašnou dělostřelbou zdržeti Němce až do noci po celém šiku. Byla již noc po celém bojišti, když ještě 3. pluk husarů Zietenových společně s braniborskými a šlesvig-holštýnskými hulány čís. 3. a 15. přešli k útoku, jednak aby nepřítele nepokojili, jednak aby sesnali úmysl protivníkův, kam se hnouti hodlá. Několik francouzských čtverhranů rozbito, ale vrchník Zieten, potomek slovutného jenerála jízdy za časů Bedřicha Velikého, zůstal na poli cti.

Bitva Mars-la-Tourská nezůstala pro Němce bez kořisti, neboť dobyli 2 orlů, 7 děl a zajali as 2000 mužů. Největší význam však měla bitva proto, že byl nepřítel od Verdunu a Chalons-u zatlačen a k hlavnímu městu jen jediná cesta zbývala — cesta k severozápadu departementy ardennským a aisneským.

Chceme-li míti úplný přehled bitvy, musíme opáčiti Bazainův rapport, který vzdor své úsečnosti mnohou zajímavou okolnost uvodí. Zníť následovně:

„Dne 16. srpna okolo 9. hodiny z rána udeřil nepřítel útokem na divisi Portonovu, která musela ustoupiti k II. sboru; boj se rozšířil na všech stranách a trval až do noci (jusque à la nuit close).

Bitva tato spůsobivší nepříteli mnohých ztrát a zdrževší jej na okamžik, jmenuje se bitvou u Rezonvillu. Následující výtah depeše, jež jsem dne 17. srpna J. V. císaři a ministru vojenství poslal, líčí stav vojska po bitvě té.

Jistí se, že jest prý král pruský*) v Pange nebo

---

*) Dne 16. byl král Vilém s Moltkem v Pont à Moussonu O něm a pobytu jeho následujícího dne dovídáme se z listu psaného v hlavním staně královĕ v Gorzi (vesničce pohor-

na zámku Aubignyském s vojskem na počet 100.000 mužů a že viděny jsou četné voje na silnici Verdunské a do Mont-sous-le-Côtes vedoucí.

Co zprávě o příchodu krále Pruského pravděpodobnosti dodává, jest, že právě, co Vašemu Veličenství čest psáti mám, Prusové silný útok vedou na pevnůstku Oueulen. Postavili prý také v Magny, Mercy-le-Haut a v lesíku u Pouilly baterie; v tomto okamžiku panuje živá střelba.

Co se nás týká, jsme u všech sborů zásobeni málo potravou; zkusím však, zdali by se nedala dopraviti silnicí ardennskou, která není ještě opanována. Jenerál Soleille, jehož jsem poslal do města (Met), posílá zprávu, že jest málo střelivem opatřeno, že nám může poskytnouti jen 800.000 nábojů, což našim vojákům vystačí na jediný den. *) Taktéž máme málo náboje pro 4liberky a konečně oznamuje, že v pevnosti se nalezající ohňostrojný závod nemá prostředků, aby náboj vyráběl.

ské mezi Mety a Pont à Moussonem) dne 17. srpna. List týž byl uveřejněn tehdy v „Staatsanzeigru" a zní doslovně:

„Dělostřelba, jež slyšána byla odpůldne a večer dne 16. až do noci v Pont à Moussoně, hlavním staně králově, pocházela z potyčky, kterou svedlo francouzské vojsko na pochodu od Met přes Chalons k Paříži s předními voji prince Bedřicha Karla. Zprávy o bitvě došly ještě pozdě večer do Pont à Moussonu, a král rozkázal, aby všecky před Moselou stojící sbory přešly přes řeku a postavily se v druhé řadě postoupivších sborů voje hlavního. Saský armádní sbor (XII.), který byl odpůldne sem dorazil, byl časně zrána do zbraní svolán a odtáhl na spojovací silnici, mezi Mety a Paříží, v kterémž čase VIII. sbor u Pagny a VII. u Corny po lodních mostech přešel Moselu. Ve 2 hod. v noci přišla ještě jiná zpráva od prince Bedřicha Karla z Gorze od Pont à Moussonu, vykládajíc postavení, jaké vojsko po včerejší pro naše zbraně příznivé bitvě zaujalo a slibujíc pro zítřejší den obnovení boje, neužijí-li Francouzové noci, aby se stáhli až k řece Meuse. Následkem této zprávy rozkázal král, aby se vyrazilo místo o 6. o 4. hodině ráno. Královi koně šli již dříve napřed a sice sem do Gorze, kamž i královy povozy byly poslány. V určitou chvíli odejel král v průvodu jenerálů a vyšších důstojníků hlavního stanu, jichž se jen část v Pont à Moussoně nalezala. Kanceláře a četnější správnictvo hlavního stanu nalezaly se totiž v Nomeny, 14 kilometrů jižněji. Co z Pont à Moussonu stále silné sloupy se střelivem pro pěchotu a děla táhly k západu, jel král severně po toku Mosely přes Pagny do Novéantu a odbočil ze silnice Metské do Gorze. Zde zastavily vozy a král vsedl na kůň, aby přehledl sbory stojící na výšinách severozápadně od Gorze. Okolo 10. hodiny dorazily předy VIII. sboru a slezly příkře vystupující výšiny. Totéž muselo se výše k severu se VII. sborem státi. V Gorzi jest plno raněných z včerejší bitvy, a zdravotní sbor i obyvatelstvo pečují o ně seč jsou. Až do 1. hodiny nebylo slyšeti dělostřelbu. Několik set zajatých vedeno skrz Pagny; byli od sboru Frossardova, jenž zdá se, že se přičiňuje, aby zvěčšil počet našich zajatých. Předvoj II. armádního sboru dorazil včera do vísky Pugy mezi Remilly a Pont à Moussonem, a možno že dorazí dnes již k Mosele.

*) 800.000 nábojů denně! Jest to důkaz, jak plýtvali Francouzové zbytečně střelivem!

Jenerál Soleille žádal ihned v Paříži za potřeby k zdokonalení potřebných příprav (k vyrábění nábojů), — přijde-li to však v čas.*) Pluky sboru jenerála Frossarda nemají potřeb táborových a nejsou v stavu vařiti. Musíme se co nejvíce namáhat, abychom, čeho potřebujeme dostali, a tak zase po 2. dnech na pochod se dali.**)

Připojil jsem k této depeši notu jenerála Solleile, v níž mi udal, jak málo pomůcek místo Mety vůbec mají k nahražení střeliva pro děla a pěchotu. Později se nalezlo v železničných skladištích ještě 4,000.000 nábojů a jenerál Soleille pozdvihl zbrojnici metskou tak, že se v ní mohly vyráběti zápalky, prach a ze zvláštního papíru i náboje. Také mohly býti lity i střely.

17. srpna postavila se armáda v pozicích u Rozérieulles à Saint-Privat-la Montagne z těchto příčin:

1. V Gravelottu a okolí byl nedostatek vody;

2. byli jsme přinuceni, zaopatřiti se potravou dříve než jsme vytáhli a dosaditi spotřebované střelivo pro čtyrliberky;

3. bylo třeba uložiti v Metách četné raněné.

Pomýšlelo se nejprve, že by bylo možno, táhnouti v noci ze 16. na 17. srpna dále směrem k Verdunu, ale vše, nač jsme se spolehali, ukázalo se že jest nepravé a bludné.

Kteří takto myslili, neznali situaci. ***) Nepřítel dostával každou chvíli značné posily a odeslal velikou sílu k obsazení postavení u Fresnes před Verdunem. Francouzská armáda, táhnoucí již několik dní, musela svésti dvě krvavé bitvy a při tom nebyly ani všechny její části pohromadě. V Toulu byl zanechán veliký park dělostřelecké zálohy, čekající příznivé chvíle, aby se s námi opět spojiti mohl, což ale se později státi nemohlo. Vojsko, dajíc se ihned na pochod, bylo by tudíž utrpělo nevyhnutelně velikou porážku, jež by zle působila na další vojenské podniky.

Jednotliví sborové dostali tudíž rozkaz, aby se opevnili v nových postaveních a drželi se tam pokud možná. Účelem mým bylo, dáti se opět na výboj, jakmile by vojsko bylo s dostatek zásobeno."

V noci ze 16. na 17. srpna stihla ve velkém hlavním stanu pruského krále v Pont à-Moussonu zpráva, že se podařilo princi Bedřichu Karlovi, jehož hlavní stan zůstal v Gorzi, odraziti nepřítele u Mars-la-Touru. Všechno prý záleží nyní na okamžitém vykořistění

*) Vyznání, že v tak veliké pevnosti jako jsou Mety, není dostatečných potřeb k výrobě náboje, zdálo by se býti skoro pravdě nepodobno a vrhá černý stín na vojenskou správu Francouzů.

**) Ve slovích těchto jest omluva, že Prusové vyvolali bitvy ze dne 14. a 16. Ač nebyly rozhodné, vedly přece k rozhodě, přispívajíce k rozviklání francouzských vojů.

***) Tím činí Bazaine důstojníkům generálního štábu, k nimž jedině slova se vztahovati mohou, špatnou poklonu.

dobyté výhody, aby se mohly postaviti proti Bazaineovi ještě značnější síly, kdyby mu napadlo pokusiti se o proražení k Verdunu, a zároveň také aby se mu zamezilo vybočení po ostatních dvou silnicích přes Conflans a Etain.

Že francouzské vojsko již nedostatkem potravy a střeliva trpí, jak Bazaine sám udává, jakož i že potřebuje tak velice oddechu, že ani při dobré vůli nemůže hned ustupovati, nevěděli podle všeho v německém hlavním stanu úplně nic. A předce přispěla obojí okolnost velmi rozvrhům Moltkovým.

IX. a X. sbor, jehož největší části již v bitvě u Mars-la-Touru se zúčastnily, byly s ostatními částmi posunuty již v noci ze 16. na 17. na bojiště. Sbor gard obdržel rozkaz, aby pronikl 17. úsilným pochodem $5^1/_2$ míle až do krajiny západně od Mars-la-Touru. Rovněž byli Sasové za šerého jitra 17. poukázáni ku kvapnému pochodu od Pont-à-Moussonu do krajiny mars-la-tourské. K tomu musela I. armáda přejíti Moselu po mostech u Arny a Corny jakož i II. (pomořanský) sbor (Fransecký) postoupiti až k Pont-à-Moussonu.

Král Vilém sám spěchal z rána 17. do Gorce, kde mluvil s princem Bedřichem Karlem a vkročil pak s ním a s Moltkem na krvavé bojiště.

S výšin flavignyských bylo mu snadno pozorovat postavení Francouzův. Bylo zřejmo, že nepřítel se postavil silným zadním vojem u Gravelotte, pak na protějších výšinách a severně od Gravelottu stály značné síly Francouzův. Rovněž i bylo znáti, že se pohybují francouzské voje v krajině vernevillské. Moltke myslil tudíž, že se pokusí Francouzové, chráněni jsouce silným postavením zadního voje u Gravelotte, dostihnouti svého cíle, Verdunu, na severní silnici přes Briey a Etain. Předpokládaje to — což i pozdějším Bazaineovým raportem poněkud potvrzeno bylo — udělil rozkaz, aby 18. srpna postupovala armáda jenerála Steinmetze stupňovitě na silnici mezi Metami a Briey a připiala se v Gravelotte na nepřítele. Pozdější pozory objevily arci zcela určitě, že Francouzové zamýšlejí svésti ještě jednu krvavou bitvu před Metami.

Ze zprávy Bazaineovy nevysvítá jasně, co vlastně zamýšlel. Neboť jestliže vojsko jeho skutečně tak velice utrpělo, jak z jeho spisu prosvítalo (jak ale Prusové nikterak nesoudili), byl by předce učinil nejlépe, kdyby tak byl jednal, jak Moltke se domýšlel. Zůstal-li však s celou armádou na místě, nemohl se uchrániti nebezpečí, že Němci, majíce kdy, stáhnou proti němu velikou přesilu, aby se s ním bili a zatlačili jej na Mety.

Zdá se nám tudíž, jakoby Bazaine býval na vahách, má-li se dáti stůj co stůj silnicí k Paříži, aneb ještě jedenkráte zkusiti rozhodnutí před Metami. Konečně mu ale nic jiného nezbylo, nežli nevyhnutelná již bitva.

Z toho se udal arci pruský plán sám sebou. Aby totiž byl zdržován nepřítel ustavičným bojem tak dlouho, až by druhá armáda pohyby provedla a obešla pravé francouzské křídlo u St. Privat.

Dle toho plánu mohli Prusové i pokračovati, kdyby část francouzské armády třebas v čas útoku provedeného na postavení francouzského zadního voje u Gravelotte v ústupu pokračovati chtěla.

Mezi postupem 2. armády dověděli se na jisto, že se nesešikoval toliko jeden francouzský sbor, nýbrž celá Bazaineova armáda na výšinách u St. Privat, Armanvillers přes lipský a moskevský dvůr až k St. Hubertu a le Point-du-jour (u Gravelotte). Jakmile se o tom úplně přesvědčili, poručil král, jenž se svou družinou dlel na návrší jižně Flavigny, aby celá 2. armáda zabočila v pravo. Při tom se měla opírati o Gravelotte a levým křídlem opsati veliký oblouk přes Ville-sur-Yron, Jarny, Girammont, Batilly, St. Marie-aux-Chênes až k St. Privat-la-Montagne. K podpoře pohybu měla na pravém křídle první armáda se VII. a VIII. sborem zachovati postavení u Gravelotte, aby pozorovala a zadržela nepřítele.

IX. sbor, jenž tvořil pravý střed, postupoval proti Verneville a Armanvillers; v levo od něho táhl sbor gard z Mars-la-Touru přes Roncourt, Jouaville a St. Ail na St. Marie-aux-Chênes a St. Privat-la-Montagne; ještě dále v levo, na nejzazším levém křídle, udržuje spojení s gardami, obrátil se XII. (saský) sbor přes St. Marie a Roncourt rovněž na St. Privat.

V druhé čáře postupoval III. sbor s divisí jízdy vévody meklenburského mezi IX. a sborem gard; X. sbor a divise jízdy Rheinbabern táhly za sborem XII

Konečně zůstal k záloze II. (pomořanský) sbor.

Dle vydaných rozvrhů bitvy neměl jenerál Steinmetz bitvy příliš se zúčastniti. Boj měl býti hlavně veden od středu, to j. od IX. sboru. Rozhodnutí se očekávalo od pohybů XII. sboru, jenž se měl objeviti v pravém nepřítelově boku.

Výšiny, na nichž armáda Bazaineova stála, přehlížely způsobem pro Francouze velmi výhodným celé položení, na němž vojska německá vytáhnouti a se postaviti měla. Nad to byla všechna návrší poseta dělostřelectvem a na každém svahu byla zřízena patra a střelecké zákopy, jež zeleným houštím a větvemi jedlí zastíněny jsouce i mnohé mitraljesy skrývaly. K tomu byly vesnice, ležící na výšinách, obehnány kamennými zděmi tvoříce každá pro sebe malou tvrz.

K polednímu učinil jenerál Manstein s IX. armádním sborem útok na francouzský střed. Předvoj 18. divise (Wrangel) zmocnil se vesnice Verneville a z druhé východně od ní ležící vesnice vyjelo zároveň německé dělostřelectvo proti francouzskému, jež s výšin armanvillerských velmi dobře proti Němcům si počínalo. Postavilo se v nevelké vzdálenosti od sebe s každé strany více než osmdesát kusů, z čehož se rozvinula prudká a zhoubná dělostřelba. Patnáct německých kusů bylo v krátce tak spořádáno, že musely činnost úplně

zastaviti. Francouzové pálili tak výborně, že v jediné královské pruské baterii padlo více než 100 koní. Němci nemohli naproti nim ničeho svésti a dosáhli teprv některého výsledku, když jiným způsobem jim zpomoženo bylo.

Zatím nepracovala děla pouze na tomto místě. Francouzové pokusili se mnohým útokem pěchoty proti Němcům, byli však odraženi od šlesvicko-holštýnských pluků a velkovévodské hesenské divise. Ba hesenskému praporu se i podařilo zmocniti se dvoru Champenois, ležícího před průčelím nepřátelského šiku, z něhož německé baterie byly kropeny deštěm kulí ze šaspotek. O 4. hodině s poledne umlkala znenáhla francouzská dělostřelba.

Mezitím slyšel také starý pruský jenerál Steinmetz hřmění děl ze středu u Verneville a nemeškaje započal také ihned útok na pravém křídle pruským dělostřelectvem. Postavil 50 kusů VII. armádního sboru na výšinách jižně a západně Gravelotte a sesílil je poznenáhla až na osmdesát. Sám vytrval u děl, jež působila proti krajním pahrbkům, od Francouzů obsazeným. Boj dělostřelectva trval hodinu. Francouzské dělostřelectvo ustoupilo. Pěchota VII. sboru účastnila se boje pouze dvěma pluky (č. 15. a 55. brigády Goltzovy) a vzala útokem vesnici Vaux a výšiny u Jussy v levém boku nepřítelově.

Z Rezonvillu, v levo od VII., střílel prudce VIII. sbor nejprve na levé křídlo francouzské z veškeré hrubé střelby. Pak postoupil s celou pěchotou proti lesu Bois-de-Genevaux, kde se strhl krvavý lesní boj. Položení lesa jest nestejné a tak se stalo, že jednotlivé prapory se bily uvnitř lesa s tvrdošijnými francouzskými oddíly, a jiné zatím již pronikly až k východnímu pokraji. Ale tam je čekala nevídaná krvavá práce. Mezi východním okrajem lesa, jenž má tam veliký sráz a výšinou naproti němu ležící, kde dvory sv. Hubert, Lipsko a Moskva od Francouzů silně opevněny a dobře obsazeny byly, leží volné pole široké asi 1000 až 1200 kroků. Nedbajíce ničeho hnali Němci od lesa dále osudným položením proti panujícím dvorům; nesčetné oběti klesaly jim palbou francouzskou. Mitraljesy a šaspotky sypaly celý dešť kulí na útočníky, potírajíce celé řady mužstva, tak že poděšeno a zastrašeno na strany se rozptylovalo. Důstojníci shromažďovali je a hnali opět proti výšině. Ale nemožné zůstalo nemožným. Skorem všichni důstojníci a s nimi největší část mnoha praporů barvili v několika minutách svou krví půdu. Ještě nikdy doposud nezacházeli Francouzové tak obratně a s takovým výsledkem se svými novými zbraněmi jako ve chvíli té. Roztříštěné německé prapory chrání se útěkem a jejich místo nastupují nové. Pruská dělostřelba vyjede jim na pomoc a usnadňuje jim postup zapálením všech tří dvorů. Nové útočné proudy se spořádají a ženou krvavou cestou na novo. Ale i hořící dvory chrlí do nich smrt a zděšení. Jen vesnice sv. Hubert, jež nejníže leží, padne jim po velikých ztrátách do rukou. Proti výšině samé, s níž oheň jen se sype, víří pruské bubny nadarmo k útoku. Pekelný oheň, jenž z více pater na Němce se sype, nedopouští nijakého přístupu a rozbitá pěchota pruská prchá na novo.

Prušáci vidí, že pěchotou nesvedou ničeho, i vyvezou kusy a pustí velikou střelbu proti dvorům. A hle, francouzská dělostřelba umlká. Ale jest to pouze klamné mlčení. Obsluha francouzská ani děla nejsou zničena a francouzské baterie hledají toliko lepšího úkrytu před hrubou střelbou děl pruských a rachot děl umlká jen potud, pokud nemůže znova bouřiti proti útočným hlukům.

Ale Prušáci se dali oklamati. Jenerál Steinmetz myslil, že francouzská děla mlčí, protože se chystají k ústupu a proto poručil, aby postoupila jízda a jízdné dělostřelectvo na prostoře, v které silnice z Gravelotte do Met rokli prostoupá. Do lesnaté rokle měl sestoupiti pomořanský hulánský pluk č. 4. a dvě jízdné baterie. Jakmile však dostihly protějšího okraje, přijala je zhoubná střelba z mitraljes a děl francouzských. Baterie pruské se poněkud ukryly a postavíce se udržovaly s malým prospěchem a s velikými ztrátami na straně své palbu proti Francouzům až do nastávající noci.

Ve středu a na pravém křídle bili se již čtyři hodiny bez zvláštního pokroku. Konečně zasáhl do boje sbor gard a Sasové se dostavili na levém křídle.

Sbor gard zmocnil se odpoledne ve 3 hodiny vesnice St. Marie-aux-Chênes, důležitého místa silnice, po které jediné mohli Francouzové do Chalonsu a Paříže odtáhnouti. Veškeré dělostřelectvo sboru gard (asi 100 kusů) vyjelo proti druhé opoře francouzské na téže silnici, proti vsi St. Privat-la-Montagne. Tam mělo a muselo, stůj co stůj, býti všechno rozhodnuto. Tam ale postavili také Francouzové hlavní sílu a bili se s udatností lví.

Zde vystupuje z roviny pahorek a vládne na několik mil celému položení. Na vrchu jeho ležela vesnice St. Privat-la-Montagne. Kostel, hřbitov, četná pevná stavení a zahradní zdi místa byly od Francouzů v mimochodním opevňování tak zběhlých upraveny na malou pevnost. Nad to musil se díti útok na tuto vesnici zcela beze vší zástěny, širými, dalekými polemi. Již se také objevil předvoj saské armády (zvláště dělostřelectva), od severu přicházeje a hlavní síla její měla v nevelké době stihnouti. Tím by byla pozice St. Privat-la-Montagne obklíčena a pak snadno vzata, ač byla jinak dosti strašliva. Ale princ August virtemberský chtěl sám se zmocniti klíče nepřátelského postavení. Kdežto tedy korunní princ saský s hlavní silou armády postupoval přes Montois a Roncourt do zad St. Privatu, poručil komandující gard, aby ihned postoupily k útoku s čela na nedobytnou francouzskou pozici.

Pruské úřadní zprávy udávají arci k lepšímu vylíčení krkolomného podniku, jenž měl státi tolik krve:

„Obava, že by soumrak dříve přikvapil, nežli by nepřítel byl z pevného postavení zahnán, a že by nazejtří (poněvadž by Francouzové v noci se sesílili) s většími obětmi ho dobývati museli, pohnula prý prince Augusta k odvážnému kousku.“ Ale toť jest důvod velmi slabé povahy; Francouzové byli po celé čáře tak zaměstnáni, že by stěží mohli dostati nějakou posilu. Mimo to by je byli Sasové přece již obešli. Ještě podivněji zní druhý důvod úředním pérem uvedený: „že se zdálo, jakoby nepřítel chtěl se soumrakem odtáhnouti.“ Něco hloupějšího se nedá mysliti. Tedy protože pozorovali, že se chce nepřítel vzdáti tak silné pozice a odtáhnouti, právě proto jej napadají, dokavad v takové strašné pozici ještě se nalezá! Taková logika jest jen u lidí možná, kteří právě za to jsou placeni, aby smyli vinu s vysokých pánů, velících německým vojům, kterou tolik tisíc ubohých vojáků přišlo o život. Dle našeho domnění hnal princ virtemberský na výšinu jen z té příčiny, poněvadž neměl dobrého pojmu o celé situaci a hleděl, aby lecjakého vavřínu si získal.

Leč pohledněme na strašný obraz předčasného útoku, jak jej líčí pruské úřadní listy. Teprv potom bude čtenářům úplně zřejmo, jak spravedlivy jsou naše námitky a jak hanebně zacházeli jednotliví pruští vojevůdci se životem vybraného vojska.

Pluky granátnické gardy císaře Františka a královny Augusty obdržely nejprve rozkaz k postupu. V největším pořádku a největší rychlosti, používajíce každého záhybu půdy, blížily se co možná ukryty k vesnici, vyrazily pak z roklin a zahnaly nepřítele se všech výšin přednějšího položení do vesnice.

Vesnice byla ticha, tak že se již zdálo, že snad nepřítel z ní ustoupil. Ale najednou pustili Francouzové tak prudkou palbu na Prušáky, jaká nebyla v nejkrvavějších bitvách předešlých století slyšána. Vesnice strmíc na výšině jako pevnost, zahalila se v hustý bělavý kouř prachu, že nebylo více viděti ani zdi ani domy ani střechy.

Jen rudé salvy a blesky jednotlivých ran označovaly místo, kde se měl nepřítel hledati. Celé položení až na 1500 kroků ba na 2000 kroků před vesnicí bylo v dešti olověných střel. Také kusy, které dříve v boji ustály, zasypávaly nyní útočné proudy krupobitím železa.

V levo od 4. pěchotní brigády gard postavila se také 1. (v. Kessel) v pravo 2. (v. Medem) a rozvinula se k útoku na St. Privat. Všichni jenerálové a štábní důstojníci zůstali na koních, aby mohli lépe vésti boj vojska, ale také všem byli v okamžiku všichni koně postříleni. Znamení neb povelu nebylo více slyšeti ve hřmícím hukotu kusů a pušek. V to se mísily mitraljesy rachotem salv. Odhodlaně stoupaly gardy ohněm v skutku pekelným.*) Mnozí jejich vůdcové a důstojníci našli tam smrt a rány, mezi nimi také Felix, princ Salm, rytířský přítel nešťastného císaře Maxmiliana mexického, jenž hořel touhou, pomstíti se na zrádném Bazaineovi, jenž císaře Maxmiliana přivedl v záhubu.

Z této úřední pruské depeše ještě velmi zkrácené může každý velmi snadno poznati, jak strašlivě byly pruské gardy obětovány. Leč lépe ještě to vysvítá z poznámky, jež blud prince Augusta sama nešikovně doznává, pravíc:

„Mezi postupem přesvědčil se princ August virtemberský, jenž při všeobecném pochodu se postavil v čelo 4. brigády pěší gardy, že Sasové ještě jsou příliš vzdáleni, než aby se mohl spolehati na jejich spoluúčinkování při vzetí St. Privatu a poručil, aby se vše zastavilo.“

Pan princ potřeboval po čertech krvavého naučení, dříve než došel pořádné rozvahy.

Při prvním houfném útoku byly gardy rozhodně odraženy přes všechnu statečnost důstojníkův a mužstva. To jde na jevo z jiné úřední zprávy, ačkoliv o mnoho kratší, kde se praví:

„Strašlivé byly ztráty, jež utrpěla zde garda. Až na 1500 kroků před vesnicí bylo všechno kulemi takřka zasypáváno. Sotva že vyšly prapory ze zástěny dělostřelectva, byly řady jejich ztenčeny, důstojníci pobiti. Přes to postupovaly voje znova. Nad St. Marie stál velící jenerál a přehlížel strašnou bitku. Poručil, aby vše se zarazilo a čekalo, až sbory saské, které na obzoru vystupovati počaly, se budou moci boje účastniti.“ „Zaražení“ bylo však zajisté také podivno a zdá se že voje z části v ohni zůstaly, jak vysvítá z obšírné úřední zprávy, kterou zde uvádíme: „Voje použily krátké přestávky, aby se opět shromáždily a vyplnily mezery kulemi způsobené. Jenerál v. Pape, velitel druhé divise gard, jel po celém průčelí praporů, vzdávaje jim plnou chválu a podněcuje k novému namahání. Dva koně byli mu při jízdě zastřeleni, pobočník padl vedle něho, druhý byl raněn.“

Jízda jenerála Pape nemohla se tudíž díti nežli za nepřátelské palby. Jistě že nebyl při tom zastřelen pouze pobočník a dva koně, nýbrž i dost lidí, tvořících průčelí, vedle něhož jenerál jel.

Co se pěchota takovýmto způsobem „shromažďovala“, vyjelo i pruské dělostřelectvo až „do ohně francouzských pušek“ vystřílelo průlom ve zdi vesnice a zapálilo v ní několik domů.

Nastoupila chvíle velmi traplivá. Garda pruská, která předčasně boj započala, nechtěla ustoupiti, a nemohla přec ani ku předu, nechtěla-li býti úplně roztříštěna. S dychtivostí čekala tudíž na příchod Sasův, bez jichž pomoci princ August wirtemberský dříve chtěl všechno vykonati. A Sasové přišli, když byla nouze nejvyšší, neboť garda, vystavena jsouc nepřátelské ruční palbě trpěla ohromné ztráty.

*) Arci se nemohla dříve nikdy tak prudká střelba pustiti, dokavad jen předovky byly. Nyní dávají zadovky a mitraljesy bojům zcela jiný ráz.

Právě o $6^1/_2$ hodině dorazily dlouhé saské proudy do krajiny mezi Roncourtem a St. Privatem.

Tu byla teprv vhodná chvíle a nikoliv dříve k všeobecnému útoku na důležitou nepřátelskou hradbu. Nepřetržité hřmění děl, praskot pušek a chřestot mitraljes, proti němuž měli státi, pobádal Sasy k největšímu spěchu. Skorem současně vnikli Sasové i pruské gardy do hořící vesnice. Ale také ještě zde nebylo prolévání krve u konce. Francouzové bránili každé stavení se zoufalou udatností a zasypávali nepřátele deštěm granátů. Ale odpor neprospěl jim více nic. Přesila rozhodla, Němci dobyli St. Privatu a tím i vítězství na levém křídle.

Jeneral Trochu.

Nyní byl společný útok rychle a dobrým způsobem zařízen. Od jihu a západu měla hnáti garda, od severu Sasové. Práce nebyla pak ještě malá.

Právě v 7 hodin přešly k útoku 1. a 4. saská brigáda pěchoty. První tvořil 1. tělesný pluk granátníků č. 100 a 2. pluk granátníků krále Viléma pruského č. 101; čtvrtou tvořil 7. pluk pěchoty č. 106 (princ Jiří) a 8. pluk pěchoty č. 107. Stejnou chvíli hnula se garda proti vesnici již hořící, nastupujíc prvější krvavou stezku.

Francouzové viděli, any veliké zástupy se všech stran na ně se hrnou, ale přece se nehnuli s místa, nýbrž pustili zoufalou střelbu z děl, kulometů a šaspotek. Zdálo se, jakoby St. Privat se proměnil v sopku; tak nepřetržitě bouřilo a blýskalo se s jeho výšiny.

Komandér 1. saské brigády, jenerálmajor v. Craushaar padl hned při prvních krocích; komandér 106. pluku, plukovník v. Abendroth sklesl také, udeřen jsa dvěma ranami do prsou a ramenou a 107. pluk ztratil mimo komandéra, podplukovníka v. Schweinitze ještě 4 důstojníky, kteří zůstali mrtvi a 12 raněných.

Ale jakého namahání a jakých obětí stál výsledek a to z části zbytečně a hříšně! Jak vypadaly prapory, které zde bojovaly, když se opět schromáždily? Soukromé zprávy očitých svědků vypravují strašlivé věci a sama úřední zpráva píše drasticky krátce, za čímž se mnoho skrývá: „Žhavá, krvavá práce byla vykonána; okolní pole byla mrtvými a raněnými poseta.“

Co zde se rozhodnutí stalo, býval by na jiném místě, totiž na pravém křídle šiku, na míli se prostírajícího, plán Moltkův skorem roztržen. První armáda, jež dle původního rozvrhu měla nepřítele pouze zaměstnávati, zapletla se do prudkého boje a ženouc útokem na planinu moskevskou a lipskou, utrpěla rovněž tolik jako garda u St. Privat-la-Montagne.

Právě o 7. hodině večer, když St. Privat byl od gard a Sasů vzat, pokusili se Francouzové naposled a s velikým úsilím, aby prorazili u Gravellote. Postupujíce hustými roji střelců, za nimiž silné proudy následovaly, vytrhli s výšin u Gravellote a vrhli se, ustavičně z pušek pálíce, údolím proti lesu genevauxskému. Německé oddíly pěchoty, které tam stály, byly

po krátkém boji přemoženy a zahnány. Již ohrožovali Francouzové u velké míře vesnici Gravellote, do níž bily granáty se všech stran. Několik praporů postavilo se prudkému francouzskému nárazu k zoufalému odporu, stačily, aby odrazil nepřítele prudce jej napadajícího. Ale fysická a početní síla jeho vojů nevystačovala více. Bylo velké štěstí, že opatrný Moltke pošinul i II. (pomořanský) armádní sbor za časného jitra z Pont-à-Moussonu,

Leon Gambetta.

a zároveň konalo pruské dělostřelectvo, střílejíc přes hlavy vlastní pěchoty, co jen mohlo, aby zastavilo a ochromilo útok Francouzův.

Byla to však rozhodná chvíle a kdyby nepřišla brzká vydatná pomoc, nebyla první armáda s to, aby zamezila úsilný pokrok Francouzů, kterýmž si chtěli opět otevříti cestu přes Gravellote a Mars-la-Tour na Verdun, čímž by největší čásť německého namahání byla zmařena.

Pobočníci oznámili starému Vilémovi, jenž posud se držel se štábem na výšině rezonvillské, nehezký stav věcí, načež odejel s Moltkem na bližší vrch severně od Gravelotte, aby mohli nebezpečí sami přehlídnouti. Držel se arci v slušné vzdálenosti od olověných krůpějí, mysle si bezpochyby, že pro zabití jsou dost dobří jeho vojáci.

Udatný jenerál Steinmetz, jenž ustavičně voje k vytrvalosti napomínal, namahal se, pokud jen síly tak že dostihl po úsilném pochodu ještě odpoledne bojiště v Luxières. Bez toho sboru by byli Francouzové bezpochyby účelu svého dosáhli. Tak ale se stal v nejhorším okamžiku závorou, která učinila konec posledním francouzským nadějím na vítězství. Úřední zpráva líčí poslední rozhodnou chvíli barvami vskutku živými.

„Polnice dávají znamení „ku předu !“ Jenerálové postaví se v čelo sborů a divisí. Za hrdinným jenerálem Franseckým táhnou Pomořani s vlajícími prapory a hudbou, táhnou mimo krále, volajíce hlasitě: „Ať žije král !“ Vstoupí do tmavého lesnatého úpadu a objeví se opět na druhé straně, hotovi k útoku na ohražené vrchy.

Celá hora se zahalí v hustý kouř prachu od vrcholu až k patě: ze všech příkopů vyrážejí soumrakem rudé blesky. Ale nedbajíce těžkých obětí, ženou stateční Pomořané bez oddechu ku předu až na vrchol hory.

Vítězství bylo od Němců dobyto. Ze všech postavení jsa vytlačen, neviděl nepřítel jiné spásy, nežli pod střel-

bou pevnosti Met, kde celá armáda Bazaineova železným kruhem byla objatá. Nastoupila noc. Při záři zapálených vesnic rozbíjely unavené voje na dobytých polích noční tábory."

Bitvu vyhráli Němci opět, ale s jakými obětmi! Samy pruské úřední zprávy, které se jistě nepřeřeknou, mluvíce o svých ztrátách, udávaly ztrátu (kromě II. armádního sboru) na 520 důstojníků a přes 13.000 mužů, počet to, jenž dojista na 20.000 mužů třeba zvýšiti.

Proč ale byla již tak ztenčena první armáda v rozhodné chvíli a proč se vysílila opětovanými útoky na planinu moskevskou a lipskou?

Otázka ta jest spolu otázkou, proč byl později odvolán jenerál Steinmetz jinak tak udatný.

Byla to bezpochyby také hlavně netrpělivost jako u prince Augusta virtemberského, kterou byl pobádán k rychlému činu a neoceňuje zničující oheň šaspotek a kulometů, k neprozřetelnému útoku se odhodlal.

Doplňujeme popis bitvy tím, co o ní praví Bazaine ve svém „rapportu:"

„18. srpna, píše Bazaine, napadla veškerá německá armáda pod vedením krále pruského naše řady s četným dělostřelectvem a značnou silou pěchoty. Výsledek zůstal po celý den nerozhodnut; ale z večera napnul nepřítel všechny síly proti St. Privat-la-Montagne, tak že jsme jej nemohli více udržeti, jakkoliv maršál Canrobert a jeho voje statečně a s velikými obětmi se drželi. Ústup se dél v pořádku velmi dobrém.

Divise granátníků gardy tam odeslaná mohla teprv pozdě boje se účastniti.

6. sbor porýnské armády nebyl ještě úplně utvořen, jak v ohledu dělostřelectva, zákopnictva a jízdy, tak i pěchoty. Jedna divise měla toliko jediný pluk.

Mezi činností, která nepřítele strašlivě mnoho krve stála, musel jsem se držeti se zálohou gardového dělostřelectva na planině plapevilleské, abych překazil záměry nepřítelovy, jimiž chtěl se dostati do zad našeho postavení buď od Vaux a Sainte Ruffine, buď od Woippy; neboť zamýšlel nás od Met odděliti. Bitva ta se zove „hájení čar armanvillerských".

Z rána 19. postavilo se naše dělostřelectvo mezi přednějšími tvrzemi Met obmezujíc se toliko na obranu.

Potřebovalo klidu a doplnění důstojnictva všech řádů."

Toť jest arci velmi suchá zpráva, jež zapomíná i posledního pokusu Francouzův, kteří chtěli u Gravelotte proraziti. Novou jest toliko Bazainem vyslovená obava, že by mohl býti od Met odloučen. Kdyby se to bylo podařilo, byl by arci udělal Moltke terno. Ale k tomu by museli míti Němci aspoň dvakrát tak velikou armádu, než skutečně měli. Kdyby korunní princ pruský býval se svými voji již mezi metskými bitvami dorazil, mohlo se to státi a pak by býval měl den bitvy pro Němce ještě větší význam, nežli když nic jiného nedocílili, nežli že uzavřeli francouzskou rýnskou armádu v Metách a kolem nich. Uzavření to poutalo na celou důležitou dobu 200.000 Němců k témuž bodu, čili vlastně způsobilo, že nemohli sami docela nic podniknouti.

Teprv odtud stává se „rapport" Bazaineův zajímavějším, dávaje bližší podrobnosti o třech bitvách u Met. Byť nebyly jisty proti posuzování, zasluhují předce pozornosti v mnohém ohledě. Maršálek praví totiž dále:

„Nepřítel nepronedbal ani chvilky k doplnění našeho uzavření, boře mosty přes Ornu (malého přítoku Mosely) a rozvaluje dráhu thionvilleskou.

26. přešel 4. a 5. sbor s gardou na pravý břeh. Zamýšlel jsem totiž proraziti si cestu po řece. Ale veliký nečas na nás přikvapil a učinil všechen offensivný postup v rozměklé půdě nemožným."

Nepohoda Bazaineova upomíná poněkud na pověstnou chlumskou mlhu. Vojevůdce poněkud méně do nečasu choulostivý, nežli byl v příjemném povětří mexickém změkčelý Bazaine, býval by asi právě užil nepohody k svému prospěchu. Ale zdá se, že Bazaineovi se nejednalo příliš o skutečné poražení, neboť píše jedním proudem dále:

„Velitelé armádních sborů a náčelníci jednotlivých zbraní byli svoláni do dvora v Grimontu, kde vyslovili mínění, že musí armáda zůstati pode zdmi Met, poněvadž tím zadrží v nečinnosti 200.000 nepřátel a způsobí, že Francie se bude moci připraviti k rozsáhlejšímu odporu. Tvořící se armády že budou míti zatím kdy, aby se úplně do pole vypravily. A kdyby nepřítel chtěl odtáhnouti, že se naskytne příležitost, drážditi jej stálými útoky a unavovati, aneb docela mu způsobiti rozhodnou porážku. Co se dotýkalo města Met, potřebovalo přítomnosti armády, aby dokončilo vyzbrojení tvrzí a zevnějších obranných čar a bylo uznáno, že by se bez ochrany armády nedrželo ani čtrnácte dní. Na neštěstí neučinily vojenské a civilní úřady metské žádných opatření, dokavad ještě by bylo kdy, aby ukryly za zdmi pevnosti potravu a píci z celého okolí, kdyby právě se mělo státi, že by byla od nepřátel na delší čas uzavřena. (Před nějakou dobou odjel chef-intendant armády, aby všechno nakoupil; poslal jsem za ním ještě pana intendanta de Préval; ale ani jeden z nich nemohl se více vrátiti.) Rovněž tak nevypověděli úřadové z města všeliké darmojedlíky a cizince, kteří by pro poměr k své národnosti se mohli státi škodnými. Všechna vojenská pravidla pro takový případ tak moudře sestavená byla zanedbána, aby se jen obyvatelstvo nepobouřilo.

Byli jsme tudíž hned z počátku obmezeni na zásobárny Met a okolních vesnic, které ležely v kruhu naší činnosti.

V schůzi dne 26. bylo také mezi jiným určeno, že budeme činiti časté výpady a mnohé šrůtky, dílem abychom udrželi ve vojsku dobrého ducha, dílem aby-

chom nepřítele unavovali a nové pomocné prameny si opatřovali.

I bylo utvořeno v každé divisi několik zvláštních setnin, které nám při tom dobré služby konaly.

30. srpna obdržel jsem po návratu jednoho vyslance, kteréhož jsem vypravil k J. Veličenství císaři do tábora chalonského, toto sdělení:

„Vaši depeši ze dne 19. obdržel jsem v Remeši; dávám se směrem k Montmédy a budu státi pozejtří nad Aisnou, kde budu po okolnostech se snažiti, abych Vám přispěl na pomoc.“

Nato jsem spojil 31. armádu před tvrzemi Queuleu a Saint-Julien a udal jsem za předmět boje, jehož by se měla stůj co stůj, zmocniti, planinu sainte-Barbeskou. Kdyby se to bylo zdařilo, zamýšlel jsem doraziti do Thionville s 3., 4. a 6. sborem přes Bettelainville a Redange. Garda a 2. sbor chtěl jsem, aby táhly po silnici marloyské.

Pravý břeh poskytoval nám výhodu, že jsme nemusili přestupovati Ornu. Kromě toho, když jsem si vzal Sainte-Barbe za předmět boje, byl nepřítel v nejistotě, chci-li se dáti na východ, abych mu přerušil spojení, či dám-li se k severním pevnostem.

Podnik se zdařil 31. částečně. Ale v noci byly přinuceny voje, které obsadily Servigny, jej opět opustiti a se vrátiti, poněvadž nepřítel začal opět s nesmírnou přesilou offensivu.

Boj počal 1. září za husté mlhy, která nám byla velmi nepřízniva. Nemohli jsme opět vzíti postavení 31. srpna dobyté a maršál Leboeuf byl přinucen vzdáti se i vesnice Noisseville, o niž se pravé křídlo 3. sboru opíralo, poněvadž silná nepřátelská střelba z děl mu byla velmi na závadu a kromě toho i návrat četnými proudy Němců ohrožen.

Naše ztráty byly citelny. Mohli jsme se báti, že nás nepřítel bude znepokojovati mezi návratem na levý břeh, neboť střely jeho ryly již v půdě za tvrzemi.

Sbor 4. a 6. vrátily se opět na levý břeh, aby zaujaly rozsáhlejší a příznivější postavení, nežli byla předešlá. Také jsme se velmi zaměstnávali vyvedením prací potřebných k obraně. Jenerál Coffinières de Nordeck vyměřil je tak, že tvořily téměř jeden opevněný tábor. Císaře a ministra války zpravil jsem touto depeší (jenž byla odeslána 1. září, pak ještě jednou 3. v duplikátě a pak ještě jednou 7. září).

Po úsilném pokusu, jenž nás zapletl do boje v Sainte-Barbe, nalezáme se znova v opevněném metském táboře s nevelkou zásobou střeliva a potravy, jakož i v zdravotním stavu nevelmi příznivém, poněvadž jest místo přeplněno raněnými.

Ač jsou četné boje sváděny, zůstává kázeň armády dobrou. Pokračuji v namaháních, abych se sprostil stavu, v němž se nalezáme. Avšak nepřítel kolem nás jest velmi četný. Jenerál Decaen jest mrtev. Raněných a nemocných máme 18 000.

Nedověděl jsem se nikdy, zdali depeše došly na místo určené, neboť od té doby nedošlo mne od vlády žádné sdělení více.“

Konečný obraz bojů bezprostředně následujících po bitvách metských, jak jej „rapport“ Bazaineův podává, jest sice dosti neúplný, ale dokazuje zřejmě, že Bazaine nemohl se odhodlati k žádnému rozhodnějšímu činu, ačkoliv měl i po velikých bitvách ještě dosti vojska a při delším pobytu před Metami zřejmě viděl bídu a nouzi armády. Rovněž tak vysvítá, že se nedržel jednoho plánu a nezasadil se bez všech ohledů o jeho provedení.

Bitvy před Metami a Napoleon.

Jak lze poznati, bylo původním pruským záměrem, svésti boje nad Moselou „spojenými silami“, t. j. se všemi třemi německými armádami. Kdyby se tak bývalo stalo, kdyby ještě mezi bitvou u Mars-la-Touru aneb i o den později korunní princ pruský se svou armádou na blízko bojiště dorazil, byla by se vyplnila Bazaineova obava, že by naposled i od Met byl odloučen. To by míval v zápětí buď úplné potření neb zajetí jeho armády. Ale korunní princ nedorazil. Dvě německé armády měřily své síly s nepřítelem slabším, který stál v dobrých pozicích. Armáda Bazaineova nemohla tudíž býti zničena a jen po nesmírném namahání ji teprv uzavřeli. Po uzavření následovalo arci vzdání se Met a nejlepší francouzské armády. Ale to se nedalo po dni u Gravelotte ještě předvídati.

Bitvy u Met jsou výsledkem ospravedlněny, kdyby ale býval činil Bazaine svou povinnost, byly by ukázaly, jak licha jest pruská klínová strategie, které dosti draze přišla ku pomoci vzatá krvavá klínová taktika.

Známý rakouský vojenský spisovatel napsal do časopisu „Vedette“ o bitvách metských tento úsudek: „Vítězí, vítězí, vítězí až k smrti.“ Tak zle sice nebylo, poněvadž německá armáda byla předce ještě dosti četna a měla ještě vždy tak značné zálohy, že mohla vyplniti i nejbolestnější mezery. Předce se ale naskytá otázka, co by se bylo stalo, kdyby se Bazaineovi podařilo proraziti německou pozorovací čáru; kdyby se to pak po-

vedlo, spojiti se dále se záložní armádou Napoleona III. aneb kdyby mohl teprv později odejíti, sesíliti loireskou armádu aneb nově utvořenou severní armádu Faidherbeovu, aneb vyraziti konečně ze zoufalosti proti německým hranicím na spojovací čáry německých armád? —

Že ale mohl Bazaine se probiti, dokud mu ještě stačily zásoby potravy, jest nad všecku pochybnosť. Vždyť udává sám ve svém „rapportu", že ač byly boje četny, kázeň vojska předc dobrá zůstala. Nad to velel jak známo nejlepším pravidelným vojům francouzské armády. Hrálo zde tudíž štěstí válečné, aneb i slabost, ne-li docela zjevná Bazaineova zrada.

Okamžitý výsledek byl arci německému vedení při dobrém použití všech okolností dosti veliký. A těch Moltke věděl dobře použíti. Když Bazaineova armáda byla do Met zahnána, měli Němci, držíce ji pouze 200.000 mužů, toliko ještě jednu polní armádu proti sobě, která byla utvořena v největším spěchu a tudíž nebyla v dobrém taktickém svazku. Každým způsobem nebyla však poslední francouzská polní armáda nikdy tak četna jako síly německé, jimiž vládlo pruské vojenské vedení. Tím tedy, že udržela 200.000 nepřátel v nečinnosti, vykonala Bazaineova armáda při veliké síle nepřátelské moci, vlasti nevelikou službu. Toho si však nebyl vědom ani Bazaine ani jeho jenerální štáb, jenž ustavičně jen v nejistotě zůstával.

Kdyby býval chtěl Bazaine něco vykonati, měl aspoň vyraziti a všechny nepřátelské podniky zmařiti, když mu Napoleon III. poslal zprávu že táhne, aby jej možná-li vysvobodil z nedobrého stavu v Metách.

Nebývalo by povinností Napoleona III. osvoboditi Bazainea z jeho stavu, nýbrž spíše měl Bazaine přispěti stůj co stůj na pomoc svému panovníku, jenž byl nepřáteli odevšad tísněn, dokavad ještě bylo kdy.

Napoleon učinil zoufalý krok, kdyby se jen byl pokusil přispěti na pomoc se zbytky vojska Bazaineovi, který přece pro první chvíli byl úplně kryt. Kdyby byl spíše odeslal přiměřenou posádku do Paříže, aby ji držel na úzdě, kdyby proti němu něco začala, a hájil ji proti cizímu nepříteli, sám pak odešel s celou ostatní armádou za Loiru a tam organisoval národní odpor, byl by chytřeji a moudřeji učinil. Prusové by se nikdy nebyli těšili ze dne u Sedanu nýbrž byli by přišli do zlé rozpačitosti. Ale dobře že se tak nestalo. Paříž a celá Francie se aspoň zbavila později tyrana a prohlásila svobodnou republiku.

Pařížské tvrze byly určeny původně více proti pařížskému obyvatelstvu nežli proti zevnějšímu nepříteli. Ve spojení se silnou posádkou byly by dostačily úplně zachovati napoleonskou vládu před republikány, kdyby jen trochu míval Napoleon a jeho družina všech pět pohromadě.

Co se ale dotýče ústupu Napoleonova za Loiru, bývalo by to vůbec nejmoudřejším, co jen mohl učinit. Němci by byli uzavřeli Mety s 200.000 muži a Paříž by byli také pozorovali s 200.000 muži. Příliš veliká polní armáda by jim tudíž nebývala nikdy zbyla, neboť by museli též dbáti o patřičné krytí zadu a všech silnic a mimo to i oblehati jistý počet pevností velmi silně obsazených.

Dejme tomu, že by Napoleon, maje dosud celé loďstvo, veškera námořní místa, skorem všechny pevnosti a nad to i armádu 100.000 mužů, více než zdvojnásobnil svou sílu tím, že by si připojil všechno mužstvo, které bylo na jihu Francie, v Alžíru jakož i všechno ostatní, které dříve ve vojště sloužilo. Tím by míval ještě vždy dosti značnou moc proti nepříteli, která by způsobila Němcům jinou vyhlídku na prodloužení války, nežli to mohla učiniti po dnu sedanském bezbranná téměř Francie.

Za Loirou byl Napoleon ještě pánem Francie a tím spíše, poněvadž pak mohl říci národu: „Jest pravda, že nás nepřítel v první chvíli přemohl ohromnou přesilou. Ale ještě není vše ztraceno. Boje u Woerthu a Sarbruku vypadly pro nás sice nešťastně, ale tři veliké bitvy u Met nebyly pro nás porážkami, ačkoliv jsme bojovali proti veliké přesile. Naše armáda, opírajíc se tam o jednu z nejznamenitějších pevností světa, jest tam v takovém postavení, že nejen udržuje 200.000 nepřátel v nečinnosti, nýbrž i ohrožuje jich spojení. Paříž s vojskem, národním vojskem a strašlivými tvrzemi jest rovněž velikou překážkou dalšímu postupu nepřítele. Nyní jest na nás, abychom dokonali zbrojení, bránili veškerou silou posvátnou půdu vlasti své a vehnali nepřítele vhodnými operacemi tak do úzkých, aby jen málo z nich se mohlo do Němec navrátit."

Slova jsou lacina a snadněji plynou od úst nežli se vykonávají veliké skutky. Napoleon to mohl učiniti a mohl to říci. Ale když uviděl, že armády jeho nevykonaly divů, ztratil úplně hlavu a bál se více opozice vlastního národa, který v Paříži ustavičně směleji povznášel hlavu, nežli zevnějšího nepřítele, jenž využil rychle a rázně všechny jeho chyby a všechen nesmysl. A tato bázeň před vlastními nepokojnými Francouzi hnala jej k nejnesmyslnějšímu tahu, který jen znají dějiny válečné, k pochodu na Sedan.

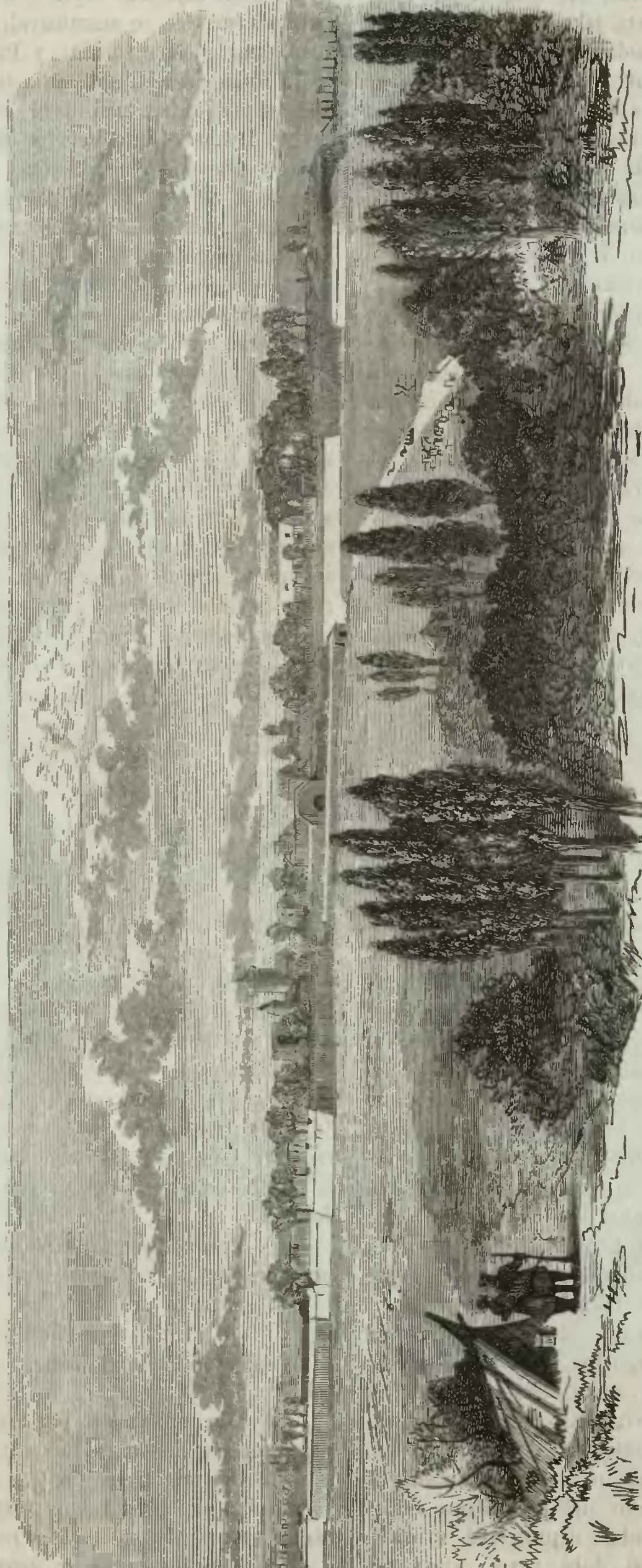
Leč pohleďme zběžně na postavu samého Napoleona III.

Kdo se nerozpomene ještě na doby nejvyššího lesku Napoleona III., na doby, v nichž celá Evropa s ouzkostným napnutím nejen na jeho trůnní řeči, nýbrž i na osudné novoroční improvisace čekali a všichni vladaři uznávali v „tichém muži" nad Sekvanou orakul a demona pevniny? On to přec byl, jenž znova upoutal strašlivou nestvůru revoluce a jenž 2. prosince arci že ne bez hezké částky měšťanské krve „společnost zachránil." Všechny evropské vlády prominuly „zachraniteli společnosti" malé nedodržení přísahy, jímž se mu podařilo zavésti místo republiky „druhé císařství".

S krvavým, ale podivuhodným dokonaným činem

vstoupil Napoleon III. před celý svět, uskutečniv v mužném věku podání své rodiny, sen dětství a plamenné úsilí mladosti. Co mu dříve zjednalo pověst fantasta a dobrodruha, učinilo jej náhle studní politického věhlasu.

Nejsa zrozen na trůnu a znám s rozličnými větvemi moderní společnosti, s jejími strastmi i slastmi, snahami a sny, činil se ne nesnadno mužem, jenž zdobí více trůn nežli trůn jej. Jsa zvyklý počítati se špatnými vlastnostmi a zlými vášněmi druhých lidí, opanoval za krátko společnost, ve které se ujal moderní egoismus, podrážděná žádost po zisku a zimničná snaha zdáti se větší nežli skutečně bylo. Nad to byl podivuhodně činným a utvořil pro Francii mnoho velikého a dobrého. Kdyby mu uchvácená koruna byla dovolila, býval by svobodomyslný jak jen možná, neboť i v oboru socialním kráčel ku předu. Ale „krvavá dráha,“ která jej na trůn uvedla, zamezila mu uvolniti otěže panování. Dělo se mu tak jako tyranům starého Řecka, kteří chtějíce něco dobrého vykonati, nemohli, poněvadž kletba tyranství vyryla mezi

Pevnost Falcburk.

nimi a národem hlubokou propasť.

Tak nesměl pomýšleti na zlepšení morálnosti francouzské společnosti, nýbrž spíše na to, jakby klíčilo a dospívalo zlé símě nesmírnou šidbou na burse, nádherou a lokajstvím. S počátku smálo se na něho štěstí. Na Rusku pomstil ducha velikého strýce, připravil popeli reka, jejž přenesli z ostrova Sv. Heleny do pařížského domu vysloužilcův, krvavou oběť u Magenty a Solferina k usmíření za nešťastného vévodu zákupského. Orel jeho vzletl morálně ještě výše, když vyhlásil zásadu národnosti, nedozíraje arci úplný dosah svého skutku a postavil ji pod ochranu Francie. Kdyby býval si vědom velikosti svého činu a v něm dále pokračoval, nebyla by uzřela půda Francie cizí invasi. Však zlý španělský stín, jemuž se svěřil a jenž nad ním stále více vládl, zmařil brzo všechno dobré, co se již stalo a všechno lepší, co jasným rozumem zkušeného dobrodruha císaře státi se mohlo.

V Italii vystoupil nejprve sám proti zásadě národnosti, zavíraje národu cestu do Říma. Cesta od jedné chyby k druhé

jest krátká. Výprava do Mexika, jež byla stejně zjevnou urážkou zásady národnosti, jakož i na odiv stavené přátelství s hanebným hospodářstvím Turků na poloostrově balkanském dokazovaly, že ztratil kompas, jenž jej dříve přímou cestou vedl a dal se místo veliké řídící myšlenky za politickým dobrodružstvím. Mezitím postoupily věci v Německu tak, že by býval měl k nim veškerý zřetel obrátiti. Ale tam se setkal s Bismarkem, jenž byl ještě čilejším, vynalezavějším a bezohlednějším než on sám. Že mezi Francií a Pruskem byl jednou boj nutný, bylo možná předvídati při směru francouzské tradice, která nechce míti silného souseda. Napoleon III. nebyl sám vinen válkou, nýbrž celý směr francouzské politiky, jak od dávna až do posledních dob k sousedům se měla. Ale za to zasluhuje v dějinách velikého pokárání, že nepřipraven táhl do boje a opět více se spolehal na rozličná politická dobrodružství nežli na vyvolanou soustředěnou sílu francouzského národa, dobré válečné vedení a praktický rozvrh války.

Jakkoliv od mnoha let se mluvilo o zbrojení Francie, ukázalo se předce, že všechno spočívalo pouze na vojsku pretorianském a nikterak se nespolehlo na sílu národa, aby mohlo býti rovno německé vojenské organisaci. Porážkami francouzských zbraní nebyl ale nikdo tak vinen jako starý Napoleon, jenž nebyl nyní ničím jiným nežli zajatcem svých jenerálů, kteří v proklamacích o něm více se nezmiňovali a byli hotovi ve spojení s hlavami oposice zaříditi v Paříži prozatímnou vládu.

Ruka neštěstí spočinula těžce na muži, jenž před nedlouhým časem měl ještě osudy Evropy ve svých rukou. Dynastie jeho byla po metských dnech již ztracena v podvečer jeho života, když okusil největších triumfů a největší přízně bohyně štěstí. Stav jeho byl v té chvíli neméně dojímavý nežli pohled na Ludvíka XVI. na popravišti.

Jsme toho vzdáleni, zdvihati hlasu v okamžiku tom k snižování muže s trůnu svrženého, jehož demonická síla, byť i na krátkou dobu, vládla celou Evropou a působila, že se mu obdivovali bez výminky všichni, kteří v neštěstí jeho lokajskou rychlostí jej napadli. Napoleon III. byla sama Francie se všemi přednostmi a chybami a s ním byla trestána i Francie, která tak dlouho trpěla jeho vládu, dokud štěstí na něho se smálo a mu zlořečila, když nehody náhle připadlé shrbily starce, jenž raději se zpronevěřil svým zásadám, než aby po něm měl následovati někdo jiný nežli člen jeho rodiny. Viděti zmařený cíl na pokraji hrobu, a zničený ideál na sklonku života jest tragičtější nežli Sardanapalova smrt v plamenech a volné umírání velikého strýce na Sv. Heleně.

Moderní bitva.

Nynější válka učiní zajisté každého čtenáře žádostivým zvěděti, dle čeho se mají posuzovati bitvy a rozhodovati, zdaž ta či ona bitva se musela svésti čili nic. Válka se nevede k vůli bitvám, ale bitvy jsou vždy nejlepším svědectvím dobrého či špatného vedení války. Za prvního stratega platívá, kdo dosahuje velikých výsledků bez svedení mnohých a krvavých bitev. Přihlídněme tudíž, kdy mají bitvy svāděny býti, držíce se výroků slavných bojovníků a vůdců a přispůsobujíce je pokud možná k přítomnosti.

Před sedmiletou válkou nerozsuzovaly bitvy tak jistě vedení války jako nyní, poněvadž celkem byly méně rozhodny nežli v novějších dobách, kde sluje bojem i sebe větší srážka nepřátelských sil, jež k velikému rozhodnutí nevede. Před sedmiletou válkou považovali nejvíce jenerálové bitvu za souboj, spokojujíce se ctí vítězství, aniž by dříve byli vítězství rozhodně připravili a po bitvě o potření protivníka se starali. Proto se pohybovali tenkráte vůdcové obyčejně jen na malých prostorách a nebylo stopy, že by měli před očima veliký cíl války — mír — potřením nepřátelské armády. Bedřich Veliký byl v novější době první, který při bitvách rozvrhoval plány na potření nepřítele. Podobně jednal i Napoleon I. To se však může státi pouze v takových bitvách, které jsou dobře strategicky uvedeny. To předesíláme nežli přistupujeme k udání rozličných myšlenek a úsudků, jimiž povaha moderní bitvy se objasňuje.

Za základní taktická pravidla bitvy vytkl již Duc de Rohan následující odstavce, jež s některými změnami ještě i na dále platny budou:

1. Nikdo se nemá proti vlastní vůli dáti k boji donutit.

2. Pokaždé má voliti bojiště, které by bylo vhodno pro vlastnost a počet vlastních vojů.

3. Armáda má býti tak postavena, aby pěchota kryla jízdu a jízda pěchotu a všechny voje drženy v pořádku tak dobrém, aby vydržely několik útoků a nebyly zničeny.

4. Vrchní vůdce potřebuje dobrých podvůdců, poněvadž jest nemožno, aby sám všechno přehledl.

5. Při tom třeba dbáti v šiku vzdáleností a rozměrů tak, aby přední voje roztříštěny jsouce v nepořádku se nevrhly na zadní a nestrhly je s sebou.

6. Konečně nesmí se dříve dovoliti stíhání nepří-

tele, dokud není poražen na všech stranách a pak i při úsilném pronásledování třeba vždy zanechati jistý počet vojska na bojišti v plném pořádku.

Každý i nevoják snadno pozná, že Duc de Rohan, jenž roku 1630 pravidla na světlo vydal, *) ještě i nyní celkem pravdu má. Ve smyslu prvního odstavce vyslovil se také již dříve Macchiavelli: „Dobří vůdcové svádějí jen tehdy bitvy, je-li jim příležitost přízniva.“

Ještě dále šel ale slavný maršálek saský, an psal: „Nejsem pro svádění mnoha bitev, zvláště na začátku války a jsem přesvědčen, že dovedný jenerál může vésti válku po celý čas svého života bez jediného boje. (Toť by arci bylo svrchovaným ideálem strategie!) Leč nechci tím také říci, že by neměl býti nepřítel napaden, naskytne-li se příležitost, připraviti mu úplnou porážku. Myslím jen tolik, že se má válka tak vésti, aby se nic nepřenechávalo štěstí a možné náhodě, v čemž právě jest největší dovednost jenerála.“

Proti náhodě obrací se i Brezé, vystupuje těmito slovy proti fantastům ve vojenství: „Obyčejně se myslí, že má náhoda veliký podíl v ztrátě a výhře bitvy. Ale ta strašná náhoda v bitvě, to hrozné božství pro nevědomce bylo velikými duchy skorem vždy upoutáno. Pozorujeme-li patřičně to, co se zove náhodou, štěstím a neštěstím, shledáme, že všechny události ve válce se naskytující, které šťastnými neb nešťastnými se nazývají, nejsou nic jiného více, nežli skutky veleducha na straně jedné a nevědomosti na straně druhé.“

Proti té větě vystupuje arci, leč jen zdánlivě, veliký dějezpytec a rakouský jenerál. Dějezpytec (Gibbon) praví totiž: „Bitvy vyhrané pravidly taktiky jsou tak řídky jako básně o recích, které povstaly pravidly kritiky.“ A jenerál (Lloyd) tvrdí: „Největší část bitev se vyhrává zvláštními, náhodnými okolnostmi a neučenými rozvrhy.“ A oba dva nemají nepravdu. Jsou to však právě „skutky veleducha“, o nichž mluví Brezé a ne „pravidla taktiky“ aniž „učené rozvrhy“, kterýmiž obyčejně (mimo přemoc) bitvy se vyhrávají. Velmi prakticky, byť i jen toliko povrchně vyslovuje se princ Ligneský: „O, v den bitvy musí člověk vesele vyhlížeti, vesele rozmlouvati, dobře se obleci a na koni upraviti a míti srdnaté vzezření. Lidé, kteří se bojí neštěstí, způsobí je, srdnatost a důvěra přechází na ostatní, a dosáhne-li kdo toho, má vítězství jisto.“

Poslyšme nyní, jaký recept na bitvy dává Bedřich Veliký. „Chcete-li svésti bitvu, praví na jednom místě, stáhněte tolik vojska, co jen můžete.“ A na jiném dí: „Nejlepší bitvy jsou, když nepřítel jest přinucen, aby se bil. Neboť jest jisté pravidlo, že se má nepřítel přiměti k tomu, co nechce a poněvadž náš prospěch jest jeho škodou, musíme vždy chtít, co on nechce.“

Zcela v stejném smyslu vyslovil se arcivévoda Karel: „Jen tenkráte máme přistoupiti k bitvám — výsledkům operací — když jsme buď nuceni souvislostí válečných událostí, aneb když všechny rozpočty zabezpečují pravděpodobnost vítězství a jeho důležité následky.“ Podobně se vyslovuje i Turpin: „Ze všech operací polní výpravy jest bitva nejdůležitější a vyžaduje také největší pozornosti. Rozhoduje „skorem vždy“ (?) a všechny jiné operace jsou jen její přípravou neb následkem.“

„Mými útoky,“ vyznává Napoleon I., „směřuji buď proti středu buď proti křídlům, dle toho jak okolnosti káží. Zásadou mně jest: vyraziti na nepřítele spojenými silami. (Zásadě té přiučil se Moltke od Napoleona I. výborně a užil jí skvěle proti jeho synovci.) Jsou-li nejpřednější sbory v ohni, nechám je hospodařit, nestaraje se o jejich osud a nedaje se pomásti křikem jenerálův o pomoc. Ale na konec dne, když nepřítel již se unavuje a nemá více vojů do boje, vyvedu nenadále celou zálohu do ohně, čímž nepřítel se zarazí a způsobuji rozhodnutí, jež mně vždycky k vítězství pomohlo.“

Velmi dobře vyslovuje se Napoleon I. ještě i v této větě: „Konec bitvy jest dílem jednoho okamžiku, jediné myšlenky. Utkáme se očekávajíce všelicos v průběhu bitvy. Srazíme se a nějakou chvíli se bijeme; náhle se objeví rozhodná chvíle, morální jiskra vybleskne a neveliká záloha rozhodne.“

Také Valentini dobře praví: „Je-li nepřítel poněkud ohromen a má-li se k ústupu, můžeme se odvážiti všeho.“

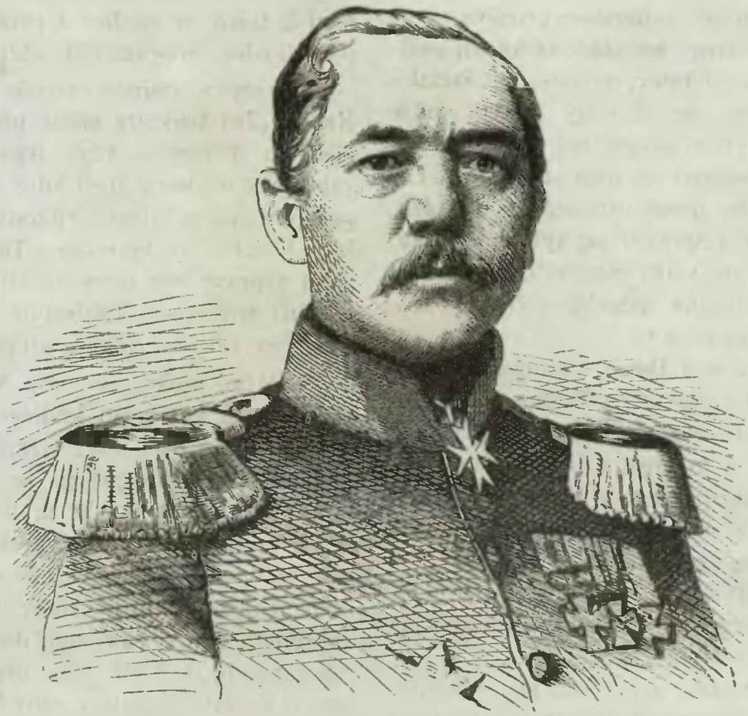
Citáty udají celkem povahu moderní bitvy a základ k posuzování, zda všechny bitvy této války vycházely z vyšší nutnosti bitev čili nic.

*) Padl na konci slavné válečné dráhy r. 1683 v bitvě u Rheinfelden.

Poslední přehled bitev u Met.

Dříve než přikročíme k vylíčení dalšího běhu války, podáme ještě jednou krátký souhrn o bitvách metských, jak jej podává úřední pruská zpráva. Co v ní obsaženo, bylo již dříve obšírně rozvedeno a vypravováno. Aby však měl čtenář dobrý přehled veškerého jich průběhu, jest nutno podotknouti něco o nich ještě v krátkosti. Boje ze dnů 14., 16. a 18. srpna souvisí těsně mezi sebou. Hlavní armáda nepřátelská dala se po porážce, kterou předvoj její dne 6. t. m. u Sarbruku utrpěl, a po úplném rozprášení pravého jejího křídla pod Mac-Mahonem na zpáteční pochod k moselské čáře. Pevnost Thionville a předůležité zbrojiště Mety s ohrazeným jeho táborem přidávají čáře té neobyčejné pevnosti.

Přímý útok na ni nedal se snadno provésti. Za tou příčinou byl pochod armád obrácen jižně Met směrem k Mosele, aby nad touto pevností přes řeku přešly a nepřítele vyhledaly. Pohyby ohromných těch mas, které slány byly ony sbory 2. armády, které se právě k přechodu přes Moselu chystaly, ku bližší jižní silnici, aby tam možno-li bočný pochod nepřítele zadržely. Úkol ten byl krvavou a vítěznou bitvou vyplněn. 5. divise Stülp-

Jenerál v. Voigts-Rhetz, velitel X. armádního sboru německého.

toliko ve značné šířce postupovati mohly, musely býti s velikou obezřelostí zabezpečeny. První armáda převzala tudíž krytí tohoto pochodu. Na okamžik se zdálo, že nepřítel ještě s té strany Met na pravém břehu Mosely v pevném postavení na francouzské Niedě bitvu svésti hodlá, i byly nejbližší oddíly druhé armády k první armádě tak přišinuty, že tuto v čas podporovati mohly. Mezi tím přešly již ostatní sbory 2 armády přes Moselu. Tím byl nepřítel přinucen, aby spojení s Paříží neztratil. opustiti pravý břeh Mosely před Metami, poněvadž si netroufal opříti se našemu pochodu. Předvoj první armády spozoroval v čas tento ústup a vrhl se v boji ze dne 14. srpna na zadní voj francouzský. Několik divisí středu musely zadnímu voji na pomoc přispěti; s té strany zasáhl celý 1. a 7. sbor, jakož i některé oddíly 9. sboru 2. armády vydatně v boj. Nepřítel byl zahnán a až k hradbám pevnostních staveb městských, na pravém břehu Mosely ležících, pronásledován. Boj tento vydobyl nám dále velký ten prospěch, že byl jím ústup nepřítele značně zadržen. Z této výhody dalo se valně kořistiti. Z Met vedou dvě silnice k Verdunu, směrem, kterým se francouzská armáda k Paříži bráti musela. Ihned ponagelova vrazila na nepřátelské vojsko, kryjící bok, sbor to Frossardův; francouzská armáda byla záhy se všemi svými sbory v boj stržena, s pruské strany zúčastnil se ho zbytek 3. armádního sboru, 10. armádní sbor, jeden pluk 9. sboru a jedna brigáda 8. sboru. Princ Bedřich Karel řídil bitvu. Z prvu vydobyté místo bylo v 12hodinném boji vítězně uhájeno, jižní silnice z Met do Verdunu vedoucí obsazena a tím nepříteli ústup k Paříži na této silnici zamezen. Vojsko naše bojovalo vskutku rekovně; ztráty jsou velmi značné, však ztráty nepřítele mnohem větší, o čemž se každý očitě na bojišti přesvědčiti mohl. Až do 19. nebylo možno, aby se padlí Francouzové pohřbiti dali; poměrně nejvíce mrtvých ztratila císařská garda.

Francouzské úřední zprávy zdvojnásobňují skutečnou sílu našeho vojska; také vysvítá z proklamace císaře Napoleona při odchodu jeho z Met, jakož i z jiných úředních dát francouzských nade všechnu pochybnosť, že hlavní armáda směrem k Verdunu odtáhnouti chtěla. Zbýval jí nyní ještě bočný pochod po severní silnici aneb ještě severněji — ovšem v značných oklikách. Ač pochod takový s velikým nebezpečím pro nepřítele

byl spojen, zdálo se přece, že by mohl býti podniknut, co jediné východiště z velmi nepříznivého postavení, poněvadž by jinak byla armáda od Paříže úplně odloučena bývala. Prusové použili 17. t. m. k tomu, aby

(severně od St. Marcela). Tyto 3 sbory tvořily první čáru; dostižením naznačených míst byla severní silnice opanována. Saská a pruská jízda ubírala se před vojem. V druhé řadě následovaly 10. a 3. sbor, a co po-

Jenerál von Manstein, velitel IX. armádního sboru německého.

se potřebnými sbory, které dílem již daleko za Moselou byly, dílem v noci několik mostů nad Metami byly zřídily, k rozhodné bitvě sesílili. Zároveň střežilo jízdectvo velmi pilně pohyby nepřítele. Král pobyl tak dlouho na místě, až se pro pokročilost času žádný pohyb se strany nepřátel očekávati více nemohl. Dne 18. t. m. mohla se rozhodná bitva svésti. Při řízení pochodu muselo se na to pomýšleti, že by se nepřítel o to pokusiti mohl, aby po severní silnici unikl, jakož i, že by se, uznav nebezpečí toho pokusu, odhodlal raději k bitvě před Metami. Jiné volby neměl.

Z rána dne 18. srpna stály: 1 armáda 7. sborem jižně od Gravelotte, 8. sborem a 1. divisí jízdy jižně od Rezonvillu. (1. sbor a 3. divise jezdectva ostaly na pravém břehu Mosely před Metami.) Armádě této dán byl rozkaz, aby v Bois de Vaux a u Gravelotte pohyb 2. armády naproti možnému útoku nepřítele kryla. 2. armáda postupovala k severní silnici, udržujíc v pravo spojení s 1. armádou. 12. sbor bral se od Mars-la-Toursu směrem k Jarny, garda čelila, postupujíc mezi Mars-la-Toursem a Vionvillem, k Doncourtu, 9. sbor, přešed západně od Rezonvillu přes silnici, ku Caulre Ferme

slední záloha 2. armádní sbor. O půl 11. hodině seznalo se na jisto, že se nepřítel ústupu vzdal a na výšinách před Metami se rozestavil. Druhé armádě dán byl rozkaz, aby na pravo vybočila a udržujíc v pravo spojení s první armádou, střed svůj k levému křídlu u Vernevillu a Armanvilleru pošinula. Všeobecný útok měl započíti teprve, až by pohyb ten úplně proveden byl a na silné postavení zároveň v pravém boku útok učiněn býti mohl. 9. sbor srazil se nejprve s pošinutými nepřátelskými oddíly. Okolo 12 hodin ohlašovala střelba z děl se strany Vernevillu, že tamější sbor utkán bojem. Za tou příčinou započala 1. armáda, aby nepřítele prozatím zaměstnalla, prudkou střelbu na výšiny Le Pont-du-Jouru, na níž nepřítel z četných baterií odpovídal. Mezi 2. a 3. hodinou počal boj pěchoty. Okázalo se, že nepřítel všemi svými silami obsadil řadu výšin, která se od St. Marie-aux-Chênes, St. Ailu, přes Bois de la Cusse, a Point-du-Jour táhne. Postavení toto bylo nad míru silné a mimo to rozličným opevněním a stupňovitě naházenými příkopy pro střelce téměř co pevnost zřízeno. Útok na ně nemohl dříve učiněn býti, poněvadž muselo veškeré vojsko na bitvu na severu i na východě

připraveno býti a útok posledním směrem prve se podniknouti nesměl, až by bylo zjištěno, že se nepřítel odchodu vzdal. Nezbývalo nic jiného, než přímo na strašné ono postavení se obořiti. Dlouho a hrozně zuřil boj na rozličných místech. Na levém křídle bojovali Sasové a garda okolo St. Marie-aux-Chênes, pak okolo příkré stráně u St. Privat-la-Montagne a okolo této vesnice, jakož i kolem Roncourtu. V pravo u St. Ailu a dále za Habonvillem, Bois-de-la-Cussem a Vernevillem až k silnici severně z Met do Verdunu vedoucí, dílem garda, dílem 9. sbor. U Gravelotte, v Bois-de-Vaux až k Mosele 8. a 7. sbor a též s protějšího břehu Mosely vmísila se jedna brigáda 1. armádního sboru do boje. Rovněž tak zúčastnily se v něm ještě jednotlivé oddíly 3. a 10. sboru. S druhé strany byla celá hlavní armáda francouzská v boj stržena, ano i vojsko, původně k námořní výpravě určené, vyjma oddíly Mac Mahonovy a větší část sboru Failly-ho. Nevyrovnané udatnosti vojska našeho podařilo se za soumraku, že postavení nepřítele útokem vzalo a jej z celé čáry vytisklo, při čemž na pravém křídle ještě 2. armádní sbor do boje zasáhl. Bitva skončila se okolo půl 9. hodiny za číré tmy. Přes noc ucouvl nepřítel do ohraženého táboru metského; nesčetní ranění a zbloudilé oddíly jeho okazovaly se ještě na blízku bojiště. Král, kterýž bitvu na konec s výšiny u Gravelotte řídil, rozbil hlavní svůj stan v Rezonvillu. Ztráty musely být značné, jakž při takovém boji ani jinak býti nemůže; dosud nelze číslo jich udati, rovněž tak nedá se určiti počet ukořistěných zajatců a troféjí. Posledních sotva bude mnoho, poněvadž jest pronásledování na blízku pevnosti nemožné. Výsledek bitvy jest: nepřátelské armádě je nyní veškeré spojení s Paříží přerváno. — Tak zpráva pruská; vraťme se k dalšímu běhu válečnému.

Až ke katastrofě sedanské.

Za posledních krvavých bitev v okolí Met nalezal se hlavní stan korunního prince pruského v Nancy, kde odpočívaly voje německé jižní armády po více dní. Jakmile korunní princ obdržel zprávu o vítězství u Gravelotte, spěchal osobně do Pont-à-Moussonu, aby se dověděl, jaká úloha mu bude vykázána v budoucích strategickych tazích. Sešli se 30. srpna. Válečné operace, které na to následovaly, vyžadovaly některých nutných změn v nařízení vojska německého. K pozorování Met bylo třeba zanechati závažnou válečnou sílu, všechna ostatní měla pak býti obrácena proti Mac Mahonovi v Paříži.

Velení nad armádou pozorovací obdržel princ Bedřich Karel. K ní patřila armáda, které dříve velel jenerál Steinmetz a některé sbory, které dosud byly přiděleny druhé armádě, z obou 1., 2., 3., 7., 8., 9., 10. a pak dvě divise jízdy. Ostatní sbory, které pod vrchním velením krále měly postoupnouti na Chalons a Paříž, rozdělily se na dvě veliké armády, kterýchž prvou měl vésti korunní princ pruský, druhou korunní princ saský.

K oné (III. armádě) patřil 5., 6. a 11. severoněmecký sbor, dva bavorské, virtemberská divise (badenská ležela před Štrasburkem) a divise jízdy; k této (IV. armádě) 4. a 12. sbor, gardy a dvě divise jízdy. Armády měly býti k sobě pro nejbližší boje v takovém poměru, v jakém byla u Met první k druhé. Obsahovaly dohromady $8^1/_2$ armádního sboru a tři divise jízdy. Byly tudíž v ohromné přesile proti francouzskému vojsku, kteréž je mělo čekati buď u Chalonsu buď před Paříží.

Moltke měl v úmyslu, aby nejprv třetí armáda vytrhla z Nancy přes Comercy, Ligny, Bar-le-Duc a Vitry na Chalons, čtvrtá pak z bojiště u Met přes Verdun, Menehould také na Chalons. Vše záviselo arci na důležité okolnosti, zůstane-li Mac Mahon u Chalonsu, čili nic.

Mezitím postaral se veliký organisator Roon již dosti, aby byly vyplněny hrozné mezery v německém vojště, které povstaly bitvami, pochody a tím aby ušly oku a špekulaci nepřítelově. Nejprve musely přiraziti k vojsku všechny doplňovací prapory a škadrony, které zatím se vší pílí v depotech se vystrojily a koncem srpna stálo již také 80.000 mužů pěší zemské obrany a čtyři pluky zemské jízdy ve Francii. Nepřeháníme tudíž, řekneme-li, že koncem srpna 1870 již 600 000 mužů německého vojska do Francie vtrhlo Arci se zanechávalo také, čím více se Němci k Paříži blížily, tím více sil k okupaci dobytých provincí a k pozorování a oblehání nejdůležitějších pevností, chránících zvláště uzly silnic. Ostatně vyjádřil se již tehdy Moltke pruskému králi, že dlužno připraviti se na poznenáhlé pošinutí celého milionu německých vojáků do Francie.

Z večera 20. vrátil se korunní princ pruský z Pont-à-Moussonu do Nancy, odkud brzo se dal ještě do Vaucouleurs, nechávaje v pravo pevnost Toul, zavírající dráhu do Chalons. Z Vaucouleursu vytrhl 23., aby táhl přes Void a St. Aubin do Ligny. Tam zůstal hlavní jeho stan až do předpoledne 26. srpna. 24. očekávali tam krále Viléma, jenž 23. opustiv Pont-à-Mousson v Commercy přenocoval a jeti chtěl přes Ligny do Bar-le-Duc.

Místo krále objevil se však náhle husar na koni zcela zpěněném, přinášeje korunnímu princi ordonační list, jenž obsahoval zprávu, zničující všechny záměry, že totiž Mac Mahon s veškerou armádou Chalons opustil. Odtáhnutí Mac Mahonovo způsobilo v hlavním stanu nemalé rozčilení, poněvadž všechny další pohyby záviselv na jeho směru.

Již o jedné hodině s poledne dorazil tam Moltke s velikým jenerálním štábem a radil se ihned s Blumenthalem. Po třetí hodině přijel i král, opustil však již ke čtvrté Ligny, aby dojel ještě téhož dne do Bar-le-Duc.

26. vytrhl také korunní princ z Ligny, aby postoupil s armádou na Revigny. Na tomto pochodu byl korunní princ při vojenské radě 26. srpna v Bar-le-Duc, v níž se mluvilo o následcích odchodu Mac-Mahonova z tábora chalonského a ustanovilo se, co se má proti němu počíti. Již 24. vjelo 80 pruských hulánů do Chalonsu, kde již nezastihli ani jednoho francouzského vojáka. Mac Mahon odešel tam hned po porážce u Woerthu, aby i sebral svou roztříštěnou armádu i novými voji se posilnil. Spojil tam znenáhla sbor 1., 5. (Failly) 7. (Felix Douay) 12. (Lebrun) a 15.000 pařížských mobilních gard. Ale mobilní gardy objevily se tak nevhodnými a nespolehlivými, že veliká jich část musela býti do Paříže odeslána. 17. stihl do Chalonsu i císař Napoleon se synem, ale brzo za ním také zlé zprávy o bitvách dne 14. 16. a 18. srpna. Poněvadž pak bylo Bazaineovi tu chvíli nemožno, odejíti z Met přes Verdun do Chalonsu, a zaujmouti v ohraženém táboře pevné postavení v čele nejméně 300.000 mužů, musel Napoleon svůj záměr také změniti.

Jak jsme již pověděli, byl by učinil nejlépe, kdyby byl s menší částí armády, kterou ještě vládl, Paříž obsadil a v čele ostatního vojska ihned za Loiru ustoupil, aby tam rozpoutal lva národního odporu a vykouzlil nová vojska ze země.

Ale bázeň před nepokojným obyvatelstvem pařížským mu v tom zabránila. Bázeň měla původ v špatném svědomí a nebyla jinak příliš odůvodněna. Jakkoliv v Paříži bylo již slyšeti odbojné řeči, nebyli by se Pařížané přece asi odvážili, prohlásiti republiku, dokavad by býval císař stál v čele vojska svého.

Dle všech nastalých okolností neviděl však Napoleon pro sebe jiné spásy, nežli že se odhodlal vyvésti kousek zoufalý. Ustanovil se totiž na tom, že odtáhne k severu do hor Arden, potom se obrátí po belgických hranicích k Thionville a Metám, pozorovací armádu že tam přivede do dvojího ohně, s Bazainem ji na hlavu porazí a v zadech ostatního německého vojska se postaví. Ale záměr jeho byl velmi jednostranný, zakládaje se pouze na domněnce, že všech osm německých armádních sborů, jež táhly na Chalons a Paříž o nic jiného starati se nebude, a on že pokojně k Metám potáhne. V ohledu tom znal Napoleon svého protivníka Moltke přece jen velmi málo.

Jakmile Moltke uslyšel, že táhne Mac Mahon s veškerou armádou po obou silnicích z Rethelu přes La Chêne populeux (severně) a přes Vouziers (jižně) na Stenay, věděl ihned, kolik uhodilo, a rozvrhl dle toho také svůj plán. Armády obou princů měly, jedna od jihu, druhá od severu, ihned proti Francouzům úsilnými pochody postoupnouti, aby jim nejprv zmařily naději, že by mohli dostihnouti Met, pak jim přerušily spojení s Paříží a na to je buď zatlačily na belgické území buď uzavřely a přinutily ku vzdání.

Plán sám o sobě byl výborný ale měl-li býti proveden, musely německé voje napnouti veškery síly, poněvadž jim nastala pravá štvanice.

Od šerého jitra až hluboko do noci táhli skorem bez oddechu. Žár slunce, liják a krupobití nesmělo jim překážeti a na spojení s následující zásobní kolonou se nedbalo. Každý voják obdržel na několik dní zásobu špeku, rýže a sucharů a musel s tím vystačiti, jak jen právě možná bylo.

Dne 27. srpna byl hlavní stan přeložen do Clermontu městečka v Argonách, kde se sešel s hlavním stanem čtvrté armády. Předvoj čtvrté armády dostihl již vojů Mac Mahonových a utkal se s nimi v prudkém boji jízdy u Buzancy na silnici z Rethelu přes Vouziers do Stenay. 3. (královský saský) pluk jízdy pod plukovníkem Standtfestem a majorem Stammerem se švadronou (královského saského) pluku hulánův č. 18. a jízdnou baterií (Zenker) zahnal prudkým útokem 6 švadron francouzských chasseurs-à-cheval. Také 29. vrazil předvoj saského sboru na nepřítele a svedl s ním šťastnou šarvátku u Nouartu, míli na západ od Buzancy.

Mac Mahon se nevynasnažil nikterak, aby se zbavil nebezpečného sousedství a táhl za každou cenu na Mety. Buď že myslil, že jen jednotlivý oddíl německého vojska jej dráždí, buď že chtěl přijíti na vhodné bojiště. Pochodem dosavadním zničil si již sám spojení s Paříží a při rychlosti, s jakouž Moltke jej stihal a z jeho chyb kořistil, byla záhuba jeho skorem neodvratná. Ke cti Mac Mahonově dlužno arci říci, že neprováděl plán svůj, nýbrž svého vojvody Napoleona III. jemuž bylo, jak se zdá, ustavičně líp, čím více se blížil k belgickým hranicím.

Dne 30. srpna vytrhla celá čtvrtá armáda, sestoupivši se u Buzancy a Nouartu k Mose a Ardenám. Po deštěch předešlých dní nastalo konečně jasné a slunečné nebe a německé vojsko pohlíželo s výšin u Sommauthe na milou krajinu, která se měla tak brzy státi jevištěm tak krvavých bojů. Tu ležela před nimi na úpatí lesnatého svahu vesnice Beaumont, dle níž měl býti den pojmenován. Dále k severu pozdvihovaly se počátky lesa ardenského, na severovýchodě označoval modrý pruh vrchů belgické hranice, kdežto k východu půda k Máse mírně se vlnila.

Silnice, vedoucí z Nouartu do Beaumontu táhne se tmavými lesinami. Jsouce jimi zastíněny, blížily se proudy čtvrté armády k nepříteli, jenž jich neviděl a také se jich nenadál.

Když předvoj IV. sboru k polednímu z lesů vyrazil, spozoroval na dostřel děl bílé stanové ležení divise pátého francouzského sboru (de Failly) na výšinách beaumontských. Bez meškání vyjely některé baterie a počaly metati granáty mezi Francouze, zaměstnané větším dílem vařením oběda. Jedna část Francouzův ustoupila v prvním překvapení.

S náhlým útokem sboru IV. postoupil i na pravém křídle XII. sbor proti Mouzonu nad Mosou a I. bavorský sbor (von der Tann), jenž jsa spojovacím článkem mezi třetí a čtvrtou armádou již až tam pošinut byl, objal pravé křídlo sboru Failly. Snažíce se dostáti svému úkolu, byli napadeni Bavoři v levém boku od jiné francouzské divise, ale zahnali ji a stíhali až do roklí ardenských.

Zatím přešli také Sasové na pravém křídle k útoku a zatlačili tam nepřítele přes Mosu. Ale na výšiny pravého břehu Mosy vyjelo četné a dobře obsluhované francouzské dělostřelectvo, jež chránilo přechod francouzským proudům přes most mouzonský a působilo veliké ztráty v německým vojsku za nimi se ženoucím. Aby vyrovnaly strašlivou jejich palbu, vyjely na levém břehu některé saské baterie a zůstávajíce v boji až do noci, pálily za Francouzi ponenáhla ustupujícími. S jakým výsledkem, není s důstatek známo.

Toť jest výtah z úředních zpráv, které až posud došly o bitvě u Beaumontu. Že v ní byli Francouzové poraženi, jest jisto. Němci ukořistili 2 orly, 25 děl, 11 kulometů a zajali 7000 mužů. Kromě toho padly jim do rukou stanové tábory dvou divisí a veliká část zavazadel.

Ale teprv po dvou měsících mluvilo se v Němcích o hrozných ztrátách, které je vítězství stálo. Udání úřední zprávy jest téměř jen výsměchem, poněvadž se v ní praví, „že bylo „asi“ 2000 mrtvých a raněných se strany německé; ztráty francouzské že jsou více než trojnásobny.“

Že se dali Francouzové opět tak bezstarostně překvapiti jest arci jisto. Později se však postavili statečně na odpor a zabránili aspoň na den německému vojsku přechod přes Mosu. V německých úřadních zprávách nedéje se sice zmínka o tom, že by byli chtěli Němci už 30. srpna Mosu překročiti, ale dá se tak dle všech okolností souditi. Při pokusu tom byly prý opět celé prapory Němců strašlivou francouzskou palbou potírány.

Jestliže ztráty Francouzův obnášely asi 6000 mužů, jak se dle všeho souditi dá, dlužno tvrditi, že ztráty Němcův opět byly větší a zajisté neobnášely méně nežli 10.000 mrtvých a raněných.

Abychom pak byli spravedliví ku každé straně, uznáváme také, že při všeobecném stavu věcí nezáleželo také mnoho na ztrátách. První výsledek bitvy byl, že francouzský sbor de Failly byl přiveden do nepořádku a zatlačen přes Mosu a že druhá část francouzského vojska byla zahnána k Ardenám na Sedan. Ale strategický výsledek, jehož Němci dosáhli, byl ještě větší. Mac Mahon se totiž musel vzdáti záměru na osvobození Bazainea. Armáda Mac Mahonova měla nyní jediný účel: zachovati sebe samu. Při veliké pohyblivosti německého vojska nebylo sice snadno, cíle dosáhnouti, poněvadž ústup na Paříž by býval velmi těžký a pohyb na čáru Lille, Arras, Amiens při veliké blízkosti belgických hranic a nepřítele rovněž tak nesnadný. A přece by býval podobný ústup ze všeho nejlepším již z té příčiny, že by byl Prusy roztříštil a o francouzském plánu je v nejistotě nechal. Posádkami z pevností v té části Francie ležících mohl se Mac Mahon značně sesíliti a dovedně manevruje na část Němců jej stíhajících se vrhnouti. Z Amiensu mohla se polovice vojska odeslati přes Rouen na čáru Loiry, aby tam utvořila novou velikou armádu, kdežto druhá polovice se mohla pevně osaditi kolem středu Douay pevnostního čtverhranu Lille, Arras, Cambray, Valenciennes a všeobecnou hotovostí rovněž tak se sesíliti a utvořiti armádu severní. Tak by mívala Francie armádu severní, armádu metskou, armádu loireskou a armádu, jež by se byla utvořila v pevné Paříži kolem XIII. sboru. To by stížilo nad míru uzavření Paříže a usnadnilo mnohem více její osvobození, nežli se to později státi mohlo. Nad to mohla francouzská severní armáda, kdyby ji Němci nebyli také obklopili armádou 200.000 mužů, každou chvíli vyraziti na Mety a spojiti se tam s armádou Bazaineovou. Jest tudíž zcela pochopitelno, že Moltke ničeho tak se nebál jako aby Napoleon III. a Mac Mahon nepřipadli na myšlenku, bezodkladně přes Mezières ustoupiti a tím se osvoboditi ze sítě úže a úže je objímající. Vždyť přece stál u Laonu XIII. sbor komandovaný jenerálem Vinoy a v celé severní Francii měli volné dráhy, které jim mohly přivézti z přístavních měst válečnou posilu a bohatý material.

Ústup přes Mezières by býval pro Francouze ještě proto dobrý, že by nemohli býti brzo znepokojováni německým vojskem od úsilných pochodů již tak namoženým a zemdleným. Buďtež podána na důkaz toho některá místa listu německého důstojníka, z nichž se objevuje, co musely tehdy německé voje vykonati, aby rozvrh Moltkův se uskutečnil. Mluvě o bitvě u Beaumontu praví:

Třicet šest hodin jsme byli na pochodu, když jsme přišli 29. srpna do Vienne-le-chateau. Noc postoupila, údy naše se třásly mdlobou a přece byl odpočinek jen krátký a beze spánku. Právě jsme chtěli si připraviti něco k jídlu, tu zazněl na novo jenerální pochod a znova jsme táhli dále přes Cornay a Chevières, kde jsme rozbili tábor. Teprv po 51 hodině nejtrpčejších útrap jsme mohli pojísti. Většina vojáků padala skorem

do mdlob. Táhnouce druhého dne dále, přešli jsme hlavní stan krále, jenž sledoval na návrší průběh boje u Beaumontu. Také my sami přehlíželi jsme od výšin, na jejichž úpatí jsme táhli, celý rozsah strašlivého boje dělostřelectva, až přiměla noc střelbu k mlčení. Při svitání přešli jsme bojiště, jež zanechal Mac Mahon v našich rukou; mrtví a ranění všech barev leželi po cestě, až jsme přišli do Rancourtu, malého městečka, jež bylo téměř úplně vypleněno vojskem v noci tamtudy táhnoucím. Ani kouska chleba ani krůpěje vody tam nebylo. Bývalo by po polovici našich raněných, kdyby je nebyl přejal v opatrování francouzský výpomocný výbor, který o den dříve z Paříže přišel."

A podobným tónem líčí důstojník dále strašlivé nesnáze, jaké museli Němci při všech vítězstvích přetrpěti.

Také 31. srpen přinesl Němcům výsledek, poněvadž na něm sklidili, čeho vítězstvím předešlého dne dobyli. Ještě v noci upravili saští mostaři několik přechodů přes Mosu a 31. přešla tam také veliká část čtvrté armády. Na výšinách mouzonských a carignanských odkryla saská jízda několik vlaků hotových na carignanském nádraží k odjezdu, načež hned k nim pustila jízdná baterie střelbu. Místo Douzy, mezi Carignanem a Sedanem, hájené od nepřátelské pěchoty a obyvatelů, bylo vzato prvním saským plukem hulánův č. 17. byvši dříve granáty jízdné baterie zapáleno. Také Bavoři nedopřáli téhož dne Francouzům oddechu a pronikli až do Remilly nad Mosou jihovýchodně Sedanu.

Dělostřelectvo jejich střílelo s výšin na pravém břehu Mosy na francouzské prapory, táhnoucí na Sedan, a dvě setniny bavorských myslivců pronikly až přes most dráhy u Bazeilles na levý břeh Mosy, byly však s velikou ztrátou nazpět zahnány.

Zatím přešla třetí německá armáda průsmyky lesu argonského a jak známo účastnila se již boje u Beaumontu s prvním bavorským sborem. Oddíl pluku šlesvík-holštýnských husarů č. 15. vyvedl při tom smělý kousek. Sesedli s koní, vzali útokem vesnici Voncq, jež ležela v levém boku pochodu a zajali její posádku.

Vojsko německé stálo 31. srpna takto: Hlavní stan korunního prince pruského nalézal se v Chemery, $1\frac{1}{2}$ míle jižně Sedanu. Bavoři stáli u Remilly, ostatní sbory u Donchery a Dom-le-Mesnil, míli pod Sedanem.

Francouzská armáda byla po bitvě u Beaumontu ještě dosti silna. Měla asi 110.000 mužů, totiž 1. sbor (Ducrot), V. (Failly), VII. (Douay) a nově utvořený XII. (Lebrun). Poněvadž pak Mac Mahon neznal sílu nepřátel jako dříve u Weisenburku a Woerthu, myslil, že má dosti vojska, aby se s ním mohl odvážiti bitvy. Napoleon III. působil také zajisté na osudné rozhodnutí, jež mělo přivésti katastrofu, jakých dějiny velmi málo znají.

Povážíme-li ostatně, jak umdlené bylo německé vojsko a jak udatné a do všeho odhodlané vojsko francouzské, uznáme, že ještě byla patřičná bitva aspoň z části možna. Němci měli arci strašlivou převahu, proti níž bylo nesnadno bojovati.

Postavení francouzské v bitvě hned následující zdálo se býti dobrým. Pravé křídlo opíralo se u Bazeilles o Mosu, střed měl za oporu vesnice, ležící v polokruhu kolem Sedanu na $\frac{1}{2}$ míle, La Momelle, Daigny, Givonne, Illy, Floing, a levé křídlo se postavilo mezi oběma posledními vesnicemi na stupňovitém výběžku vrchu, jsouc dobře kryto v zadu pevností Sedanem. Zdálo se, že vojsko francouzské, jsouc v takovém pevném postavení a bojujíc vždy vytrvale a udatně bude moci s dobrým výsledkem nepříteli odporovati. V nejhorším případě byl ale vždy ještě možný ústup na Mezières aneb přestoupení na neutrálnou půdu belgickou. Ale vrchní vedení francouzské nemělo již více do sebe žádné síly a pozbylo již také veškery důvěry důstojnictva. Mužstvo samo, unaveno jsouc tolika a takovými porážkami jakož i nedostatkem všech potřeb ztrácelo vždy více kázeň. Za takových okolností byla od Napoleona odvážlivost, ne-li něco horšího, když stál ustavičně na tom, aby bitva svedena byla.

Odpoledne 31. srpna mezi 5. a 6. hodinou přijel král Vilém, cestuje do Vendresse do hlavního stanu korunního prince v Chemery, kde ujednali ve vojenské poradě, jíž byl přítomen i Moltke a Blumenthal, plán k napadnutí francouzského postavení. Korunní princ saský býval by rád dopřál vojsku nanejvýš unavenému druhého dne oddechu, ale Moltke stál pevně na bezodkladném útoku na nepřítele, dříve než by ustoupil na Mezières. Tak byl ustanoven útok na francouzské průčelí již pro 1. září a určeno, že má počíti z rána o 5. hodině.

Mezi Frenois a Donchery zdvihá se západně Sedanu skupení hor, s něhož jest daleká vyhlídka na celé bojiště krvavého 1. září 1870. Odtamtud lze viděti údolím se vinoucí Mosu, v jejíchž vodách se obráží zelené náspy a starodávné bašty Sedanu. Na jihovýchodu pevnosti*) jest viděti vesnice Balan a Bazeilles, kteráž první jest skorem předměstím Sedanu. Čerstvá luka se šíří po pravém břehu Mosy až k vesnicím. Polokruhem jsou kolem pevnosti rozložena a ve stromech téměř ukryta místa La Moncelle, Daigny, Givonne, Illy, St. Monges, Iges a Floing. Ještě dále zdvihají se amfitheatrálně lesnaté hory Ardenny, tvoříce pozadí krásné krajiny.

*) Sedan, hlavní město okresu ve francouzském departementu Arden, na pravém břehu Mosy a u železnice, vedoucí z Mezières do Thionville, platil za důležitou pevnost druhé třídy proti Belgii a Německu. Jest tam vysoký pevný zámek, v němž byl r. 1611 narozen slavný francouzský vojevůdce maršál Turenne, jenž vyslovil větu potvrzenou nynější válkou: „Války se rozhodují nohami vojáků." Za Napoleona I. byl Sedan 25. června 1815 od Hesův bombardován, a kapituloval již 26. června, citadella však teprv 15. září 1815. Místo bylo až do listopadu od Prusův obsazeno.

Na to místo odebral se král Vilém s Moltkem, opustivše se svitáním hlavní stan ve Vendressu.

Armáda německá byla dne 31. srpna večer a 1. září ráno v předepsaných postaveních kolem Sedanu. Bavoři tvořili levé křídlo u Bazeillesu na Mose, podle nich stáli Sasíci směrem k Moncelle a Daigny, gardy byly ještě na pochodu k Givonne a 5. a 11. sbor směrem k St. Mengesu a Fleigneuxu. Poněvadž zde řeka Mosa tvoří ostrý oblouk, nebyl od St. Mengesu až po Donchery žádný sbor postaven; v tomto místě však stáli Würtemberští, kryjíce zároveň armádu proti výpadům z Mezièresu. Jízdecká divise hr. Stolberga tvořila na rovině u Donchery pravé křídlo. V čele směrem k Sedanu byli ostatní Bavoři.

Francouzi táhnouce se od Bazeilles až k Givonnu měli býti napadeni od Bavorů a sborů čtvrté armády, která nad Sedanem překročila Mosu. Na Floing, St. Monges a Illy, jakož i na planinu, o níž se opíralo levé francouzské křídlo, měla hnáti třetí armáda, která stála u Dom le Mesnil přes Mosu. V Illy měly si obě armády podati ruce.

Kdyby všechny jednotlivosti plánu se bývaly provedly, býval by Francouzům zamezen ústup na Mezières i přestoupení do Belgie. Opětný návrat na levý břeh Mosy byl totiž nemožný, poněvadž všechny přechody buď od Francouzů samých zničeny aneb německými pluky silně obsazeny byly. Jediný cíl, jejž francouzské armádní vedení v nezbytné zoufalé bitvě na očích míti mohlo, bylo tudíž násilné proražení vojskem německým na místě, kteréž by se mezi bojem vhodné ukázalo.

Celá krajina halila se ještě v ranní páry, když pustily bavorské baterie střelbu k Bazeilles, dříve nežli ostatní vojsko k boji se postavilo. Bavorská pěchota zasáhla brzy do boje.

To bylo zrovna takové mistrovství jako předčasný útok pruských gard na výšiny St. Privat-la-Montagne v bitvě u Gravelotte.

Pruská úřední zpráva dosvědčuje chybu předčasného započetí boje, kterouž mnoho lidí zbytečně o život přišlo, pravíc: „Buď že rozkaz, jenž Bavorů došel, mohl se rozličně vykládati, buď že udatní lidé nemohli více statečnost svou na úzdě udržeti, zkrátka, byli brzy zapleteni do boje, jenž každou chvíli prudčím se stával, dříve než mohli býti podporováni od jiných sborů.“

Zpráva ta činí malou poklonu pruskému vrchnímu vedení.

Bavoři hnali na vesnici Bazeilles útokem. Námořní pěchota, která jí hájila, bojovala s podivuhodnou vytrvalostí. O každý dům musela býti bitka svedena. Obyvatelé, ano i ženy brali účasť v boji. Do domů, z nichž každý byl takořka pevností, metali zákopníci oheň. Celá ves vzňala se požárem. V sedm hodin byla celá první divise prvního bavorského armádního sboru utkána bojem. Většina vojska postupovala po loďkových mostech nad Bazeillesem vystavěných na nádraží a na výšiny vystupující severně a východně od této vesnice, kteréž byly kulomety jenjen obsypány. Nádraží bylo brzy vzato; však tu započala střelba kulometů, které záhubu dštily. Mezi 9. a 10. hodinou vstupovalo poznenáhla i více pluků 2. divise armádního sboru generála Tanna do boje. Bazeilles bylo krok za krokem vydobyto. V ohradě za vesnicí bylo v boji pokračováno. Avšak nové francouzské prapory se blížily. A navzdor tomu, že i s protějšího břehu bavorské baterie kule své do řad nepřátelských chrlily, kolísaly dlouho vážky vítězství. Přesila Francouzů byla příliš veliká, postavení jejich příliš dobré a účinek kulometů, poněvadž se při útoku na výšiny v nepřetržitých řadách postupovati muselo, příliš zhoubný. Zdálo se, že Bavoři umdlévají. Byliť v šestihodinném boji vykonali divy udatnosti věru nadlidské. Tu došla právě v čas zpráva, že se armáda korunního prince saského přibližuje a že nejdéle za půl hodiny na bojiště doraziti musí.

Po půl jedenácté přibyly současně děvínský pluk pěchoty, 4. pruský prapor myslivců a jedna baterie na nádraží, vítány nekonečným jásotem Bavoráků. V krátkých přestávkách následovalo za sebou ostatní vojsko 4. armádního sboru, mezi ním též 96. pluk, utvořený ze Šlesvičanů a Holštýňáků.

Když Sasové přišli blízko k Moncelle, veleno 8. saskému pěšímu pluku č. 107 hnáti útokem na vesnici. Pluk se zmocnil jen jedné části místa, poněvadž do druhé mu Francouzové nedali. Teprv když mu přišly na pomoc dva pluky 23. divise, podařilo se mu, že mohl dále postoupiti. Zatím vytáhly mezi Moncelle a Daigny 6. pluk pěchoty č. 105. a prapor myslivců č. 12. Bily se se zuávy a ukořistily 3 mitraljesy. Kromě toho vyjelo saské dělostřelectvo a několik bavorských baterií na výšiny mezi oběma vesnicemi. Moncelle bylo vzato, načež postoupila 23. německá pěší divise proti Daigny, ležícímu v úzkém údolí.

Ve chvíli té dorazily v pravo od Sasů také pruské gardy přišedše delším pochodem z Carignanu přes Francheval k Villers Cernay. Z místa toho zahnal brzo jejich předvoj (jenerál Pape) Francouze a slezl příkré výšiny za vesnicí. Při tom vyjely baterie sboru gard za silné francouzské palby naproti Givonne, aby připravily útok pěchoty na to místo. Tam padl komandér gardového dělostřelectva, plukovník Šerbening.

Zatím slezla 2. divise gard také za silného nepřátelského ohně výšiny východně od Givonne, dobyla samé vesnice, při čemž jí padla do rukou baterie sedmi děl a tří mitraljes. První divise gardy podporovala útok Sasův na Daigny. Když pak o 11. hodině Sasové Daigny dobyli, rozestřely se pruské gardy, podporovány jsouce palbou z více než 100 děl vždy dále na pravo proti Illy a Fleigneux. Divise jízdné gardy snažila se již z pravého jejich křídla spojiti se s armádou korunního pruského prince a zavříti Francouzům poslední otevřenou bránu do Belgie.

Francouzové již počali seznávati, jak jest pro ně osudným, že třetí armáda zasáhla do boje. V noci z 31. na 1. byly dokončeny loďkové mosty u Donchery, pod Sedanem, po nichž přešel hned z jitra 1. září XI. a V. sbor na pravý břeh řeky Mosy. Virtemberská divise zaujala záložné postavení u Dom-le-Mesnil. Postupujíc vrazila 3. armáda nejprv XI. sborem u St. Menges na nepřítele. Poněvadž to bylo ale jen pošinuté stanovisko Francouzův, kteří se nalezali na vysočinách mezi Illy a Floing, nebývalo by tím mnoho získáno, kdyby se opět neobjevila dávná francouzská bezstarostnost.

Již o $9^1/_4$ hodiny ráno podařilo se totiž dvěma setninám 1. nasavského pěšího pluku č. 87. vniknouti za mlhy do vesnice Floing, tak důležité a držeti se v ní bez vší pomoci až do poledne (již se vystřílely a odrážely poslední útoky Francouzův jen bodákem!), v kterouž dobu obdržely posilu a nový náboj. Udatností malého sboru se stalo, že mohlo dělostřelectvo V. sboru beze všeho strachu vyjeti severně od Floingu a obrátiti palbu proti francouzskému postavení na stupňovitém výběžku hory u Illy. O polednách byl na ně učiněn útok. Přes všechen zoufalý odpor Francouzů byla vzata terasa po terase a Francouzové hnáni buď směrem k Sedanu buď do osudného lesa gareneckého.

V lese tom, na nějž ihned co nejúsilněji byly granáty házeny, nemohli se více Francouzové sebrati. Jen jednou pokusili se vyraziti z něho proti předvoji 1. divise gard proti nim postupujících a proti myslivcům gard, byli však odraženi a pak po tisících zajati.

O dvanácté hodině polední mohli Němci považovati bitvu za vyhránu. Co ještě nyní následovalo, byl odpor zoufalý.

Vylíčivše bitvu jak dle všech zpráv možná bylo, podáváme zde ještě jeden popis od očitého svědka, jenž takto vypravuje.

„Dne 31. srpna postoupila celá armáda bavorská z Roncourtu k řece Mose, pak vystavěla u Remilly dva velké loďkové mosty a zůstala přes noc na levém břehu v ležení. Jen jeden prapor překročil mosty a chtěl do vesnice Bazeilles vniknouti, byl ale se značnými ztrátami od Francouzů zahnán. Z praporu toho vrátilo se jen 600 mužů. Čtvrtá divise bavorská, asi 12.000 mužů pěchoty, která při svém postupu k Mose prošla Roncourtem teprv k večeru, tábořila v noci na 1. září za Roncourtem.

Sbory pruské a Sasové, kteří bojovali u Beaumontu, postupovali po hlavní silnici, po níž táhla se k Mose hlavní síla francouzská, od Beaumontu k Mouzonu.

Mac Mahon ustoupil ze Sedanu až k vesnici Douzy maje střed v Bazeillu. Za základ tohoto postavení sloužila pevnost sedanská ve spojení se značným hřbetem horským, který na vrcholu svém je lesem porostlý a táhne rovnoběžně s Mosou asi 4000 kroků od ní vzdálen, od Sedanu až k Douzy. Mimo to měli obsazené vesnice na svahu blíže Mosy ležící, totiž Bazeilles, Douzy, Monville, Moncelle atd.

Němcům sloužil při prvním útoku za hlavní podporu pahorek, těsně na levém břehu Mosy ležící s příkrými stráněmi, který ležel zrovna proti středu francouzskému, oddělen jsa od něho jen Mosou a rolí, asi 1000 kroků širokou; pahorek ten ovládal úplně vesnici Bazeilles.

Dověděv se dne 31. srpna večer, že ráno započne se boj, opustil jsem ve 4. h. ráno, ještě za tmy, Roncourt, abych v pravý čas dorazil k bojišti. Hned za Roncourtem přišel jsem ku 4. divise bavorské, kteráž později asi v 6 hodin ráno dostala rozkaz, aby dala se na pochod zpět do Roncourtu a spojila se s 5. a 11. armádním sborem pruským, s nímž pak společně pod velitelstvím korunního prince dala se na pochod přes Artaise, Chemery, Connage a Chechery, aby tvoříce levé křídlo německé, vpadly Francouzům do pravého boku. Úkol tento vykonalo vojsko toto dobře, a jen tím, že v pravý čas a rázně udeřilo odpoledne na pravý bok nepřátelský, bylo centrum i levé křídlo francouzské donuceno k ustupování.

Když přišel jsem k 6. hodině do Remilly, zuřil tam již skoro 2 hodiny prudký boj. Bavoři pod velením generala Tanna započali ve 4 hod. ráno boj. Tři baterie, 2 šesti- a 1 čtyrliberní, vyjely na onu výšinu ležící proti Bazeillu a když první bavorská divise vedená od brigádníka Dietla jakožto přední voj překročila mosty loďkové, započal se zároveň bombardovati Bazeilles, jenž od Francouzů byl naplněn.

Na polích a lukách v pravo vedle Bazeillu tábořily tři francouzské pěší pluky, totiž 33., 94. a 99., do nichž zmíněné tři baterie bavorské počaly stříleti. Překvapení Francouzů nad náhlým a tak časným přepadením bylo veliké a bylo velice na újmu účinné obraně.

Teprv pozvolna mohly pluky francouzské postaviti se v šik bojovný. Z Bavorů postavila se zatím na pravém břehu celá první divise s tělesným plukem krále bavorského v čele, dříve ještě, nežli Francouzové řádně se zpamatovali. Dalšímu postupu této divise a přechodu zadních sborů kladli pak Francouzové rázný odpor, však již nadarmo; Bavoři postupovali, ačkoliv se strašnými ztrátami a jen píď za pídí, dostávajíce stále nové posily, až celý první armádní sbor bavorský přešel na pravý břeh Mosy.

Zatím rozednilo se, a Sasové počali v pravo od Bavorů u Douzy bráti se do boje.

Ačkoliv dělostřelectvo bavorské více domů v Bazeillu již zapálilo, jež hořely plamenem a hrozily, že zapálí celou vesnici, a ačkoliv Bavoři stále blíže k vesnici postupovali a ji obkličovali, přece drželi se v ní Francouzové s podivuhodnou vytrvalostí; byli to pěší střelci a pěchota od pluku 18. a 65. Byliť ve vesnici zabarykádováni a každý dům byl o sobě malou pevností, již musilo se zvlášť dobyti. Že v podobném případě jsou

ztráty útočníků veliké, rozumí se samo sebou. U vchodů do vesnice stály barykády z vozů, kamení atd.; po dobytí barykád dobývány domy a pak vedl ještě ve světnicích a pokojích strašlivý boj muž proti muži. To však daleko tak se nedařilo, jak z počátku se myslilo — Byl jsem v té chvíli, kdy bavorské a saské baterie střelbu svou započaly, ještě ve vsi Bazeilles, pospíšil jsem však, uslyšev střelbu na blízku, ku předu. Šel jsem

Jules Favre.

Přišed asi za hodinu do vesnice, nalezl jsem po domech celé hromady mrtvých a raněných obou národností — ba v jednom malém pokojíku byli 2 ranění Francouzové a jeden mrtvý Bavor od 2. praporu myslivců.

Co ve vesnici Bazeillu zuřil nejstrašnější boj jednotlivců, byly asi 1000—3000 kroků v pravo od vesnice tábořivší pluky francouzské zahnány asi půl hodiny cesty až k úpatí onoho návrší, jež tvořilo jádro jejich posice.

V 7 hodin ustoupili na lesnaté návrší svého pohoří. Brzo potom — když zatím všecko vojsko bavorské přešlo na pravý břeh a saský (12) armádní sbor byl celý na bojišti započal útok na hlavní posici Francouzů. Tuť byl posavadní boj v rovině ovšem jen dětskou hrou. Na celém tom pahorku nebylo viděti ani jediného Francouze. Pěchota stála ukryta v hustých lesích v pravo i v levo, děla však a kulomety byly na holé prostoře mezi oběma lesy tak postaveny, že nebylo možná ani jediného ústí děla spozorovati.

Útok Sasů a Bavorů, kteří ještě v této době byli úplně v boji ponecháni, zařízen pod velením korunního prince saského takto: Sasové postupovali v Douzy na levo, postavili na pahorku v pravo od vesnice Monville ležícím nejprve 2 baterie a vyslali na nejkrajnějším pravém křídle prapor pěchoty, rozpuštěný v hustý řetěz, ku předu, majíce dva prapory tohoto pluku, a pak ještě jeden pluk připravené k posile.

Bavoři postavili, pokud možná nejlépe, baterii čtyřliberek u vesnice Bazeillu, co zatím pěchota jejich po příkré rovině hleděla se přiblížiti k posici francouzské. k bavorské baterii, odkudž jsem zvláště postup saské a bavorské pěchoty dobře pozorovati mohl. První měla při tom dvojí výhodu: bylať za prvé na počátku svého postupování lesíkem zakryta a za druhé blížila se s pravého boku, ana mezi tím bavorská pěchota téměř nijak nejsouc chráněna z předu na výšinu, děly a kulomety posetou, stoupati musela. Domníval jsem se, že jsem zvolil u bavorské baterie, která velmi prudkou střelbu udržovala, bezpečnější stanovisko, poněvadž šaspotky s výšiny tak daleko nedonášely a na střelbu naši tak prudce se neodpovídalo — však zmýlil jsem se v tom velice a přišel jsem později omylem tím do úzkých.

Za silné střelby bavorské a saských baterií postupovali Bavoři a Prusové rychle v před, nejsouce mnoho obtěžováni, leda palbou šaspotek a tu a tam nějakým granátem a již jsme myslili, že Francouzové v boji umdleli a zanechavše malou divisi, aby na oko dále bojovala, za výšinu ustupují, když tu pojednou ubozí Bavoři, přiblíživše se francouzskému postavení asi na 600 kroků, strašným deštěm kulí obsypáni byli. Rrrr — houkalo to stále; bylyť to kulomety podporované nekonečnou střelbou z šaspotek. Chudáci Bavoři padali jako mouchy, zbytek musel ustoupiti, pronásledován francouzskou pěchotou, kteráž okamžik ten za vhodný pokládala, aby z krytého svého postavení na novo vyrazila a útok učinila. I francouzské dělostřelectvo započalo nyní prudkou střelbu; každý okamžik zalétala až k nám kule a granáty provázely též ustupující bavorskou pěchotu.

Naše dělostřelectvo nevědělo v krušném tom postavení, kam by dříve střílelo; zda na francouzské ba-

terie aneb na francouzskou pěchotu, která se víc a více blížila; jakkoli se pilně a zručně pracovalo, bylo přec tří baterií proti nepřátelské přesile příliš málo a pro tři baterie nebylo ještě dosti místa vydobyto.

o něco málo v před pošinulo a třemi novými bateriemi sesíleno bylo, vydatněji působiti. Když však Francouzové oné čáry, kam kulomet jejich donášel, opět dostihli, stáli dlouhou dobu jako zeď a teprve v poledne byli

Guiseppe Garibaldi.

na výšinu zatlačeni. Po té zřídili Bavoři v středu čtyři baterie, Sasové dvě mnohem blíže u francouzského postavení a bitva obmezila se v středu a na pravém křídle na strašnou střelbu z děl, která však na obou stranách příliš mnoho škod nenadělala.

Nepřátelská pěchota postoupila konečně tak daleko, že šaspotky až k nám donášely a nyní započal pravidelný útok na naši bavorskou baterii. Chtělit patrně lidi a koně postříleti aby odvežení děl nemožným učinili, neboť kule sypaly se na nás jako krupobití. Nemoha v tom dešti kulí ustoupiti a nechtě také kulím za terč sloužiti, položil jsem se jak dlouhý tak široký do příkopu as 2 stopy hlubokého, abych zde konce útoku očekával v pevném přesvědčení, že francouzská pěchota, až jistou čáru překročí, za níž ji kulomety a dělostřelectvo nebudou moci podporovati, opět zastavena bude a od baterií odražena.

Však mýlil jsem se. Ještě jsem pilně v příkopu svém naslouchal, zda se střelba z pušek vzdaluje či blíží, zda to, co tak blízko u sebe slyším, rány z jehlovek či z šaspotek, ustala pojednou bavorská baterie v střelbě a obdržela rozkaz k ústupu.

Nezbývalo mi nyní ničeho, nechtěl-li jsem se vydati nebezpečí, zajetí od Francouzů aneb smrti z rukou nepřátel aneb i přátel, než abych bez váhání ve strašném tom fičení kulí z příkopu svého vylezl, k dělostřelcům na dělo přisedl a s nimi v nejrychlejším cvalu úprkem k Mose dolů se řítil.

Asi tak představuju si jízdu do pekla — divil jsem se, octnuv se dole, že jsou údy mé v celosti, že jsem nebyl setřesen, a že mi kule do zad nevjela. Však francouzská pěchota nepostoupila mnohem dále; přišla konečně saskému dělostřelectvu na ránu a byla jím nyní v boku decimována. K tomu činily na ni dva pěší pluky, jeden saský a jeden bavorský, útok a přinutily ji k ústupu. Na to mohlo saské dělostřelectvo, které se

Okolo 3 hodin vstoupili dva pruští armádní sborové do boje. Pět pluků postoupilo se tří stran proti francouzské pěchotě, ukryté v lesích; mělyť hodiny zapotřebí, nežli pokrají lesa dostihly. Děla mezi tím umlkla. Za to ozývala se z lesa po dvě hodiny prudká střelba z pušek; bylť tam sveden zajisté velmi tuhý boj. Když se střelba hlouběji do lesa vzdálila, byl bych rád na pokrají jeho došel a tamější bojiště si prohlédl, avšak dosud fičelo z něho tolik kulí, že jsem se raději návštěvy té vzdal. V 5 hodin zabočil jsem do úžlabiny která se od Monvillu a Moncellu přes Daigny na sever k Givonnu táhne; nespatřil jsem tam nikde více boj, avšak celé to údolí se jen hemžilo postupujícím vojskem — husary, dragony, kyrysníky a hulány; dohromady bylo tam asi 30.000 mužů, mezi nimi 10.000 mužů pěchoty a 10—12 baterií pruského polního dělostřelectva.

V Givonnu jsem se dověděl, že spojení pravého německého křídla s levým za zády francouzské armády za hodinu bude dosaženo a tím poslední článek do onoho řetězu zasazen, který nám francouzskou armádu do zajetí vydá."

Tak vypravuje očitý svědek o bitvě, jež rozhodla i nad císařstvím ve Francii. My však vraťme se opět k svému vypravování.

Mac Mahon byl již raněn, když svoje vojsko vedl k útoku na Bazeilles. Na to převzal Ducrot velitelství,

leč generál Wimpffen předložil zapečetěný list, jímžto byl zplnomocněn převzíti vrchní velitelství, kdyby se maršálovi stala nehoda. Oba generálové byli pak dle udání bavorských poněkud nesvorni stran plánu bitvy. Ješto boj zuřil dále, podařilo se jedenkrát Francouzům vytlačiti Bavory z Balan (předměstí Sedanského), i pokoušeli se o Illy, aby tímto směrem probili se k Bazaineovi, avšak korunní princ saský zahradil jim tuto cestu přesilou vojska. Francouzové museli ustoupiti a Bavoři mohli tudíž opět postupovati a Bazeilles držeti. U Balau však bojováno mnohem déle. Dle výpovědí Bavorů zde císař Napoleon připojil se k řadě, sestavené z trosek rozličných oddělení, aby jí Bavoráky zahnal. Avšak dělostřelba již šla se dvou stran, traskavé střely pršely kolem císaře, granát jeden praskl zcela blízko Napoleona a zahalil jej oblakem prachu a dýmu. Důstojníci, kteří byli při něm, usilovali o to, aby ustoupil, Bavoři rychle postoupili a potýkali se s Francouzi o glacis.

Wimpffen hleděl proraziti směrem severovýchodním. Pluky třetí německé armády, která tam bojovala, byly poněkud rozptýleny a jenerál Wimpffen myslil, že jízda si cestu prorazí. Mezerami pěchoty vrhly se jízdné pluky, zvláště tak zvaní Chasseurs d'Afrique na postupující proudy V. a XI. sboru. Ale německá pěchota postavila se jim na odpor a pálíc rychle a jistě přinutila je, že se musely brzo navrátiti do předešlého postavení.

Plán, dle něhož Moltke hleděl francouzskou armádu uzavříti, poznenáhla se zplňoval. Na západě a na severu postupoval korunní princ saský s třetí armádou, na severovýchodě a na východě princ August virtemberský s pruskými gardami, na jihovýchodě korunní princ Albert saský, na jihu jenerál von der Tann s Bavory. Francouzům nebylo více možná, nepřátel se zbaviti. Výjev, když Sedan byl obklíčen, když dělostřelba francouzská skutečně ustala, když německé baterie smrtosné střely se všech stran chrlily, nedá se popisovati. Císař ustoupil do města, aby ušel víru vojska, jemuž nebylo pomoci, ješto před městem stojící mužstvo hladovo a hněvivo dešti kulí vydáno, tupilo svoje důstojníky hrozíc zřejmou vzpourou. Veliký požár přispěl ještě k většímu zmatku a rozhodnutí dozrávalo: Sedan odevzdati vítězi, poněvadž nezbývalo leč všeobecná záhuba.

Jenerál Wimpffen chtěl ještě zachrániti čest dne. Sebrav několik praporů vytáhl ještě jednou branou balanskou, pokoušeje se o zoufalé vyražení přes Balan a Bazeilles proti Bavorům. K císaři Napoleonovi vyslal kapitána jenerálního štábu s lístkem tohoto obsahu: „Sire! Uděluji rozkaz jenerálu Lebrunovi, aby vyrazil směrem na Carignan; jej následuje všechno nezaměstnané vojsko. Předpisuji jenerálu Ducrotovi, aby pohyb podporoval a sousednímu oddílu armády, aby kryl ústup. Líbí-li se Vašemu Veličenství, odebertež se do středu tohoto sboru. Vojsko bude si klásti za čest, otevře-li Vám volný průchod.

Wimpffen.“

Císař Napoleon přečetl chladně krátký list. Viděl, že pro něho všechno ztraceno jest. Dal si podati péro a papír, ale neodpověděl jenerálu Wimpffevovi, nýbrž psal králi Vilému list, jenž takto počínal:

„Pane Bratře!

Nemoha umříti v čele vojska svého, odevzdávám svůj kord Vašemu Veličenství, dobrému bratru.“

Zatím zůstal i poslední pokus Wimpffenův bez výsledku, poněvadž 8. divise (Scholler) již odpoledne Bavorům na pomoc přišla a Balan obsadila. Sotva že se Francouzové k útoku sešikovali, byli již odraženi.

Den se klonil k večeru. Kolem po obzoru vyšlehly plameny vesnic, se všech stran prchali Francouzové k Sedanu. Korunní princ pruský, jenž s výšiny zámku v Donchery přehlížel boj třetí armády, jel se svým průvodem na výšinu v pravo od vesnice Frènois nad St. Foregem, kde byl pruský král s jenerálem Moltkem. Moltke očekával, že na hradbách Sedanu se objeví bílý prapor, ale marně. Protože ústup Francouzů proměnil se na mnohých místech v útěk a vše, pěchota, jízda i dělostřelectvo do města a nejbližšího okolí se tlačilo, avšak přes to vše žádná známka se nejevila, že by se nepřítel hodlal ze zoufalého postavení svého kapitulací vysvoboditi, neviděl starý Vilém nic lepšího, nežli dáti baterií město bombardovati. Poněvadž asi po dvaceti minutách počalo na několika místech hořeti, což s hořícími vesnicemi v okolí činilo děsný dojem, rozkázal král, aby se od palby ustálo a poslal podplukovníka Bronsarta od hlavního štábu co vyjednavatele s bílým praporem, aby armádě i pevnosti navrhl kapitulaci.

Sotva že odjel, byl vztyčen na sedanské baště bílý prapor.

Generál Lauriston vystoupil s hulánským kopím, z něhož na rychlo učiněna korouhev, na hradby zároveň s trubačem. Avšak řev a hukot válečný přerušoval zvuk trouby a generál zůstal nezpozorován; teprvé když brány městské se otevřely, zpozorovali Němci první známku velikého vítězství svého. Střelba umlkla náhle, a když po výšinách a údolích krví skropených, nad nimiž se prostíral hustý prachu dým, roznesla se pověst, co toho příčinou, tu rozléhal se všude jasot, jaký slýchati pouze u velkého vojska v hodině vítězoslávy. Tisícové čák, přilbic a polních čapek, tisícové bodáků a šavlí pozdvihovány k nebesům, i též zmrzačení a ranění mísili svůj slabý hlas v jasot vítězný. Jeden důstojník vypravoval, kterak viděl velkého silného vojína pruského, jenž pravou ruku přitlačuje k boku pracoval již k smrti, náhle však, pochopiv příčinu jásotu, postavil se jako svíčka a mocné „hurrá“ zahouknul. Potom mával na okamžik rukama v povětří, až vyřinula se krev potokem z jeho rány, on pak mrtev klesl přes mrtvolu francouzského vojína na zem.

Vyslaného od krále Bronsarta potkal již bavorský důstojník, jenž mu oznámil, že u brány města ohlásil se již francouzský vyjednavatel s bílým praporem. Podplukovník Bronsart byl vpuštěn. Otázav se na vrchního velitele armády uveden byl neočekávaně před císaře, kterýž mu chtěl ihned odevzdati list pro krále. Poněvadž císař se tázal, jaké má rozkazy a za odpověď obdržel: „Aby armádu i pevnost vyzval k vzdání se," odpověděl císař, že se musí za tou příčinou obrátiti na generála Wimpffena, kterýž byl na místě raněného Mac Mahona právě převzal vrchní velitelství, a že nyní svého prvního pobočníka Reilleho ke králi se psaním odešle.

Reille a Bronsart přišli ku králi o 7. hod. Tento přišel trochu dříve a teprv od něho dozvěděli se Prusové s jistotou, že císař jest přítomen. Reille seskočiv s koně podal králi list císařův podotknuv, že mimo to nemá žádných rozkazův. Nežli však list otevřel, pravil král k němu: Avšak já žádám co první podmínku, aby armáda složila zbraň. List počínal takto: „N'ayant pas pu mourir à la tête de mes troupes, je dépose mon épée à Votre Majesté." (Nemoha umříti v čele svého vojska, odevzdávám svůj kord Vašemu Veličenství.)

Král sdělil obsah listu celé družině a psal potom na stolici, kterou mu jeho pobočník ve výšce držel, odpověď Napoleonovi:

Pane Bratře!

Lituji okolnosti, v nichž se opět potkáváme. Přijímaje kord Vašeho Veličenství prosím, abyste mi jmenoval některého Svého důstojníka, jenž by byl zplnomocněn k vyjednávání o kapitulaci s armádou, která se pod Vaším velením tak udatně bila.

Se strany mé určil jsem k tomu jenerála Moltke.

Jsem Vašeho Veličenství

dobrý bratr

Vilém.

Před Sedanem dne 1. září 1870.

Ze Sedanu přijel k vyjednávání sám jenerál Wimpffen.

Ještě v noci bylo vyjednáváno v zámku v Donchery mezi ním a jenerálem Moltkem o kapitulaci. Celá francouzská armáda v Sedanu byla prohlášena za zajatu a také pevnost odevzdána.

Listina o kapitulaci sedanské zněla takto:

Mezi podepsanými, náčelníkem generálního štábu Viléma, krále pruského, nejvyššího velitele armády německé a vrchním velitelem armády francouzské, oběma plnou mocí od svých Veličenstev, krále Viléma a císaře Napoleona opatřenými, následující usnešení učiněno jest.

Čl. 1. Armáda francouzská pod vrchním velením jenerála Wimpffena dává se, jsouc nyní od mocnějších vojsk u Sedanu obklíčena, v zajetí.

Čl. 2. Z ohledu, že tato francouzská armáda udatně se bránila, dostane se všem jenerálům, důstojníkům a úředníkům řádu důstojnického svobody, jakmile písemně čestným se zaváží slovem, že do ukončení této zbraně se neuchopí a nijakž více proti zájmům německým jednati nebudou. Důstojníci a úředníci, kteří přijmou tyto podmínky, podrží své zbraně a všechny svršky osobně jim patřící.

Čl. 3. Všecky zbraně a vojenský materiál záležející v praporech, orlích, dělech, munici a t. d. odevzdají se komisi od francouzského jenerála určené, kteráž hned vše německým komisarům odevzdá.

Čl. 4. Pevnost Sedan dá se ve svém nynějším stavu nejdéle do 2. září Jeho Veličenstvu králi Pruskému k volnému naložení.

Čl. 5. Důstojníci nevešedší v závazek zmíněný v čl. 2., jakož i vojska se odzbrojí a seřaděná dle svých pluků nebo sborů v pořádku vojenském se odevzdají. Toto opatření začne 2. září a skončí se 3. Uvedou pak se tato oddělení na území, jež jest Mosou u Iges-u omezeno, aby německým komisarům od důstojníků odevzdána byla, kteří potom velitelství postoupí svým poddůstojníkům. Štábní lékaři bez výminky zůstanou k ošetřování raněných.

Dáno ve Fresnoisu dne 2. září 1870.

Moltke. Hrabě Wimpffen.

Do pruských rukou padlo kapitulací sedanskou 14 pěších a $5^1/_2$ jízdné divise s příslušícím dělostřelectvem a zavazadly. Celkem to byli 1 maršál, 39 generálů, 230 štábních a 2095 jiných důstojníků, 84.450 mužů se všemi orly, 70 kulomety, 330 polních a 150 pevnostních děl a 10.000 koní.

25.000 mužů bylo zajato již mezi bitvou, jakož i dobyto 2 orlů a 25 kusů. Kromě toho se podařilo však několika tisícům mužstva zachrániti se s dělostřelectvem a všemi vozy na půdu belgickou.

Bylo to vítězství neslýchané.

Bylo již pozdě na večer, když korunní princ pruský zasednul za stůl a poprvé po celé polní tažení pronesl přípitek: „Králi a armádě!" Poprvé pito v hlavním stanu šampaňské. Víno to pocházelo ze zásob pro císařské ležení určených a bylo plukem pruských dragonův ukořistěno, kteří je korunnímu princi věnovali.

Vojsku rozkázáno, aby jednotlivé sbory postoupily pokud možná nejtěsněji k pevnosti, a když pak rozžaty strážné ohně, vypadala pevnost Sedan jako velký tmavý bod uprostřed širokého pásu ohňův.

Den po bitvě u Sedanu.

Ráno došla do královského hlavního stanu Vendresse nepravá zpráva ze Sedanu, že velitel této pevnosti a jenerálové vojska poraženého a do Sedanu zatlačeného nechtěli přijmouti kapitulaci, kterou císař ponavrhl, a že tudíž vyjednávání, kteráž během včerejšího večera a za noci předseda ministerstva, spolkový kancléř hrabě Bismark a náčelník velkého jenerálního štábu, jenerál pěchoty Moltke vedli, bez výsledku ostala. Na tuto zprávu odebral se král ihned z Vendresse přes Cheveuze, aby bombardování a další nutná vojenská opatření nařídil. Na výšině za Chehéry před Cheveuzem obdržel však o celém stavu věci zprávy jiné a pravdivé.

Císař Napoleon opustil totiž o půl 6. hodině ráno Sedan a odebral se na místo, kde se silnice na jih vedoucí křižují; našed tam několik pruských důstojníků optal se jich německy: „Kde je král?“ Poněvadž tito hlavní stan Vendresse neznali, však krále den před tím na výšině za Donchery viděli, naznačili císaři toto místo. V povoze u císaře seděli jenerálové Castelnau a Duc de Moscowa a vedle povozu jel jenerál Reille, týž, který byl včera list císařův přinesl. Císařské povozy provázel oddíl tělesného kyrysnického pluku č. 1. a za nimi sledovalo celé nádherné komoňstvo císařských povozů, podkoní, služebnictvo, kuchyně atd.

Když se ukázalo, že král v Donchery nemešká, nýbrž ve Vendressu přenocoval, chtěl se císař Napoleon na zámek Le petit Sedan blíže pevnosti ležící odebrati, potkal ale v Torcy hr. Bismarka, který se na zprávu o přibytí císaře do táboru německého v ústrety jemu vydal.

Setkal se s ním před dědinou a přiblížil se k císaři z vozu vystupujícímu s odkrytou hlavou. Napoleon vybídnul ho, aby dal na hlavu, načež říšský kancléř uctivě odvětil: „Sire, Vítám Vaše Veličenství, jako bych byl přivítal královského pána svého.“ Na blízku místa, kde vůz císařův se zastavil, stála malá chatrčka, náležející jakémusi tkalci. Bismark šel napřed do chatrče; shledav ale, že první světnice nehodí se ke schůzi, šel do druhé, kde se nalezal tkalcovský stav a něco nářadí. Vyšed z chatrče spatřil císaře již před chýší na kameně seděti. Bez odkladu přinešeny z domku dvě stolice a Bismark sedl vedle císaře.

Rozmluva byla velmi neobyčejná. Především jednalo se o mír; avšak v tomto ohledu nedostalo se Bismarkovi se strany císařovy žádného ujištění. Pravilť císař, že nemaje žádné moci, nemůže o míru vyjednávati aniž armádě Mac-Mahonově neb Bazainově nějakých rozkazův dávati. Vše závisí od císařovny co vladařky a od ministrů. Bismark podotknul na to, že jest tudíž za takových okolností zbytečno s císařem mluviti o politice, a sejíti se s králem, že jest zcela bez účelu. Když pak císař i na dále setrval na tom, že chce s králem osobně mluviti, odpověděl Bismark, že nemůže se to státi dříve, dokud nebude kapitulace podepsána. Posléze, „když rozmluva stávala se dosti nebezpečnou a situace na obou stranách vždy víc a více se stěžovala“, (jak se Bismark později vyslovil), ustálo se v ní. Bismark odebral se ku králi, a císař radil se s důstojníky svými.

Asi o půl dvanácté byla konečně po delším vyjednávání mezi jenerály Moltkem a Wimpffenem u přítomnosti spolkového kancléře kapitulace uzavřena a podepsána. Když bylo vše uspořádáno, sešel se král pruský s císařem, kterýž byl nyní jeho zajatcem, na lesnatém místě u řeky Mosy. Nedaleko Sedanu, na druhém břehu Mosy stojí pěkný letohrádek vystavěný dle vzorů starých zámků. Z letohrádku jest rozkošná vyhlídka na údolí a města.

Asi o 2. hodině přijel sem král jsa doprovázen korunním princem a štábem svým a setkal se s císařem, jenž dostavil se tak jako král se svým štábem a se stráží osobní. Král i zajatý jeho odebrali se do sklenníkův v parku, kde spolu rozmlouvali. Po rozmluvě s králem promluvil císař ještě několik slov s korunním princem, při čemž jevil pohnutí nad přívětivostí krále pruského. Kolem rtů císařových pohrával trpký úsměv, a za několik okamžiků byl dojem tak veliký, že císaři vyhrkly z očí slzy, jež si tento setřel rukavičkami, jež v ruce držel. Zdálo se, že mu ostatně zvláště na tom záleží, aby se nemusil více svým vojákům ukázat. Nezbylo nic jiného nežli doprovoditi ho skrze šiky německé.

Dne 3. září před 9. hodinou večer jely císařské povozy za prudkého deště skrze Donchery. Napoleon, zdálo se, byl umdlen. Za povozy jelo oddělení černých husarův pruských. Napoleon měl na hlavě čapku a oděn byl v uniformu generála divise. Vypadal zemdlený a vysílený.

Za pobyt vykázán Napoleonu zámek Wilhelmshöhe (Vilémova výše), nejkrásnější to zámek německý. Zajímavo jest, co dotýčně toho se vypravuje. Praví se totiž, že král pruský nebyl z počátku velmi vlídný k Napoleonovi a že jej chtěl dáti co válečného zajatce na malou pevnost Špandov u Berlína. Nebyl však ještě na tom pevně ustanoven a když v celé radě o tom se jednalo, povstal Arnošt vévoda koburg-gotajský pravě: „Kterak můžeme býti v rozpacích o tom, kam máme dáti Napoleona? Napoleonův pád — toť Vilémova výše!“

Král pruský prý byl hrou slov tak překvapen, že hned zvolal: „Ano, ať sídlí Napoleon na výši Vilémově!“

Pohled na posavadní vojenské události.

Spádem Sedanu nastal obrat v celém vedení války, kteréž od doby té jinou tvářnost na sebe berouc z války pravidelné na válku národní se měnilo. Pohledněme tudíž ještě jednou na celý posavadní běh války, abychom měli jasný všeho přehled.

Francouzské vojsko stálo na počátku války dlouhou čarou od Štrasburku až k Sierku na východních hranících Francie, majíc hlavní sílu částečně u Nancy, částečně u Met příliš dlouho v záloze. Postoupilo jen jednou — arci bez všelikého strategického užitku — na půdu německou, u Sarbruku (2. srpna). Zatím měli Prusové i všichni jejich spojencové dosti kdy na skončení obromného zbrojení, kterým jim možno bylo, vystoupiti v hrozné přesile proti vojsku francouzskému. Jak mile přesily skutečně dosáhli, chopili se ihned offensivy.

Plán bitvy u Sedanu.

1 zeměpis. míle.

Francouzi. Němci. Postavení předpolední.

A. Hlediště krále pruského. — **B.** Hlediště korunního prince pruského mezi bitvou. — **C.** Velká batterie. — **D.** Postavení Bavorů. — **E.** Prušáci. 8 divise. — **F.** Sasi. — **G.** Prus. garda. — **H.** 11. armádní sbor. — **I.** 5. armádní sbor. — **K.** Jízdecká divise hrab. Stollberga v rovině u Donchery k pozorování silnic do Mézières. — **L.** Jízd. divise u Romilly. — **M.** Zálohy. — **a.** Domek, kde poprvé Napoleon s Bismarkem měli rozhovor. — **b.** Schůzo Napoleona s králem pruským ve Ville Bellevue.

Pruským plánem bylo, aby každé křídlo strategického postavení Francouzův pro sebe porazili a zamezili jim spojení, dříve než by se s nimi zálohy spojily. Za tím účelem táhl již 4. srpna korunní princ pruský s německou jižní armádou na Weisenburk, kde porazil předvoj Mac Mahonovy armády (divisi Douay) a postupuje odtud 6. srpna u Woerthu nad Mac Mahonovou armádou úplně zvítězil. Téhož dne porazili také Prusové nad Sarou sbor Frossardův.

To bylo první jednání války, jímž se otevřela Prusům dráha s jedné strany na Nancy, s druhé na Mety. Postoupli také skutečně oběma směry.

Teprv na čáře Mosely utkala se znova vojska, poněvadž Mac Mahon ustoupil až do Chalonsu. U Met však stála francouzská hlavní armáda Bazaineova, žádostiva jsouc pomstíti se za předešlé porážky. Proti ní obrátila se německá hlavní síla, nedbajíc, že měla volnou skorem cestu do Paříže a svedla s armádou francouzskou ve třech dnech, 14., 16. a 18. srpna v skutku strašlivé bitvy, jichž konečný výsledek byl, že armáda Bazaineova v Metách zavřena a od Paříže úplně odloučena byla.

To bylo druhé jednání ohromné války.

Mac Mahon se zatím posilnil a táhl na Remeš, aby se pokusil o osvobození armády Bazaineovy. Tím nastala opět Prusům překážka v pochodu na Paříž a korunní princ musil tudíž zabočiti na severovýchod, aby přišel opět do styku s hlavní silou Němců, která dílem Mety uzavřela, dílem pod korunním saským princem proti Mac Mahonovi postupovala, o němž se s počátku jistě nevědělo, kde se zdržuje.

Mac Mahonův pochod byl velmi nebezpečný, poněvadž jej mohla překvapiti nepřátelská přesila a zatlačiti na belgickou půdu, dříve než by se spojil s Bazainem. Ale povedlo se mu ještě hůře.

Armády obou korunních princů dostaly se zatím s četnou jízdou do styku s armádou Mac Mahonovou. Provedly pak těžkou úlohu; změnily průčelí a táhly na pravý bok přes všechnn velikou vzdálenost a špatné cesty s překvapující rychlostí a jistotou. Poprvé se utkala vojska 27. srpna u Buzancy, kde vrazily německé předvoje na předvoj Mac Mahonův. Novou srážkon byla bitva u Beaumontu 30. srpna, kteronž byl Mac Mahon od postupu na Mety odražen a přinucen, obrátiti se k belgickým hranicím na Sedan. Před Sedanem strhla se 1. září rozhodná bitva, v které bylo opět vojsko francouzské obklíčeno a přinuceno ke kapitulaci, jež i samého Napoleona do rukou vítězů vydala.

Tím bylo skončeno třetí jednání války, pro Francii tím smutnější, poněvadž *od doby té neměla více polní armády.* Němci mohli bez překážky postoupiti na Paříž.

Nastala nyní otázka, jak dlouho se Paříž udrží, a bude-li moci Francie postaviti zatím národní armádu za Loirou. K tomu bylo zapotřebí plné demonické síly národního povstání a zoufalství a vojenského veleducha první třídy, jenž by se i s Moltkem měřiti mohl.

Události ve Francii chovají v sobě veliké naučení. Dokazují, jak těžko jest státu, zevně sebe lépe upravenému, opříti se mocnému nepříteli, není-li s dostatek sám v sobě pevný. Dokazují, že všechno pozlátko moderního despotismu propadává osudu. Harmonie v státu, t. j. zdravá rovnováha mezi vládou a obyvatelstvem propůjčuje dnes mnohem více než kdy jindy skutečnou živou moc. Stará jest sice již výpověď: Justitia regnorum fundamentum (spravedlnost základ království), ale nikdy ještě nebylo tak probuzeno jako za našich dob vědomí národů, že právě bez spravedlnosti nestává státního práva vůbec. Pouhá moc dodělá se sice ještě vždy okamžitých výsledků, ukove na jistou dobu ještě dnes řetěz na národy, ale jsouc bez morální podpory, při první opravdové zkoušce zřítí se.

Jak mocně stála přece ještě před krátkou dobou veliká centralisovaná Francie. Jak se zdála zjevně tak spořádána, tak silna, ba strašliva. V přílišné hrdosti myslila, že může polovici světa dávati zákony a do všeho se vplétati. Ale stát na venek zdánlivě čerstvý a zdravý byl uvnitř dávno nahnilý, vedený vládou demoralisovanou, jež národu po 18 let upírala nejdražší práva a statky člověčenstva. V obecné správě panovala všude nepoctivost i neschopnost, v obyvatelstvu měst nezdravé socialní choutky, v obyvatelstvu venkova nesmírná nevědomost. Jediné vojsko bylo ještě silno. Ale vojsko bylo národu odcizeno, aby se ho mohlo každou chvíli užiti proti vlastnímu národu a vůdcové jeho nebyli veleduchové ve vojenství nýbrž otroci dvora, milostníci paláců, sluhové v hrdé uniformě, s hrdými tituly, leč žebráckými vědomostmi. Následek toho byl nutný. Seznali jsme jej z dosavadního; žhoucími písmeny jest v dějinách vypálen jako plamenné písmo v paláci Belsazarově.

Jaké naučení by si z toho měli vzíti mocnáři našeho dílu světa, jakou opravdovou výstrahu všechny vlády.

Napoleonův konec.

Zajetím Napoleona III. sběhla se podivuhodná změna štěstí, vedena řídká rána osudu, nastoupil začátek ohromného obratu v Evropě. Několik slov zvěstovalo ustrnulému světu historickou událost nestihlého dosahu. V několika minutach roznesl telegraf do všech zemí zvěst, kterou by býval před nějakou ještě dobou každý považoval za nemožnou. Za našich časů, ba možno říci od tragického pádu Napoleona I. nestala se dojímavější

změna osudem, nežli jaká byla 2. září 1870 u Sedanu dokončena. Jaké memento mori i pro samého vítězného krále Viléma!

Neštěstí francouzských zbraní bylo veliké, mnohem větší nežli r. 1866 zbraní rakouských. Máme-li na očích udatnost, s jakou francouzské armády přes všechny porážky se bily, shledáme jejich nesmírné neštěstí ještě tragičtějším, ováto melancholií historie, kteréž citlivý člověk nikdy soustrast neodepře. Diváku, jenž běhův věcí se neúčastní, jest povždy velmi žalostno, vidí-li, ano nadarmo se bojuje a zápasí, ano krvácí v žhavých bojích a konečně nuceno jest skloniti prapory před hrdým vítězem. Válečná sláva mnohých vítězných výprav jest pak ztracena jedním dnem a trvá obyčejně dlouho, bolestně dlouho, nežli se pozdvihne opět národ tak poražený, aby mohl znova a s důrazem vystoupiti v dějinách národů.

Francouzská republika z r. 1792 měla i mocné vojsko i výtečné vůdce; měla oboje, poněvadž se opírala o vlastní národní sílu a z ní neunavně a statečně čerpala. Napoleon III. neozbrojil *národ* a proto zůstal v menšině naproti Němcům, ačkoliv mohl jinak vojsko rovněž na počet tak silné a ještě silnější nežli Němci vypraviti. Zlé jeho dynastické svědomí zavinilo v první řadě strašné porážky francouzského národa. Ale také nedůstatek strategův byl tím způsoben, že nemohl ve Francii nikdo se státi jenerálem, kdo nebyl pro císařství zaujat. Lidé jako Cavaignac, Charras, Changarnier a sám Trochu nebyli ve francouzské armádě buď zhola buď jen málo trpěni, ačkoliv vojenské jejich schopnosti byly nad všechnu pochybnost.

Napoleon III. nechtěl však míti jenerály, kteří by jej bývali zastínili. Spolehal se toliko na duše jako byl Leboeuf, Bazaine a jiní, očekávaje zároveň všechen výsledek jen od taktiky vojska, která arci byla výborná.

Ale pomohla mu taktika vojska dobrého, jemu zcela oddaného, ale špatně vedeného? Dne u Sedanu mu neušetřila. Napoleon padl jednou chvílí tak hluboko, jak vysoko se byl druhdy jednou chvílí vyšinul.

Paříž se zbrojí.

V Paříži byli ještě 2. září dne kapitulace sedanské zcela dobré mysli. Měli za to, že pohyby Mac Mahonovy na sever aspoň zamezily korunnímu princi pruskému pochod na Paříž a tím poskytly Paříži aspoň týden času k zlepšení svého ozbrojení.

Těžké rány a porážky Francouzův otevřely konečně Pařížanům oči. Vždy méně bylo těch, kteří všechno nejlepší čekali a místo nezdravé důvěry v sebe a vynášení se, jaké první dobu války panovalo, vzrůstala znenáhla opravdová snaha, aby nic více nebylo přenecháváno náhodě, nýbrž aby se úsilně připravili na všechny možné pády.

Se zimničnou rychlostí pracovali ve dne v noci (dílem při plynu dílem při elektrickém osvětlení na opravení hradeb a vynakládali vše, aby připravili hlavní město na vydatnou obranu. Práce byly jako při každé jiné pevnosti, která se má vyzbrojiti, zásobiti a hradby na obranu připraviti. Práce na tvrzích a hradbách oddělených byly kolem doby té již skorem úplně hotovy a také vnitřní hradební stěna před silným útokem (pokud se ho obávati bylo) zcela jista. Kde poněkud slabší místo se ukazovalo, bylo opevněno, všechna předprsí zřízena k pohodlné střelbě, vykopávány příkopy a opatřeny padacími mosty. Nejméně dokonalým zdálo se býti palisadování zvláště hlubokých cest a úvozů jakož i porážení stromů a strhání budov tam se nalezajících. V několika dnech musela Paříž své fortifikační práce dokončiti, aby nebyla od Prusův překvapena. Ale také musela býti rozluštěna těžká úloha, jak zaopatřiti potravou město, čítající 1,800.000 obyvatelů.

K tomu účelu byl zřízen již od 14 dnů v magistrátě zvláštní výbor, jemuž uloženo míti péči o dovážení a ukládání potravy. Nejprv přivezli rolníci z nejbližších departementů do Paříže všechno obilí, bojíce se i o celý majetek. Kolem 2. srpna měli již v Paříži za to, že jsou zásobeni na 3 měsíce. Ministerium obchodu nařídilo 1250 řezníkům, aby si udělali zásoby co možná největší. Kromě toho bylo ještě zakoupeno veliké množství hovězího dobytka, telat, ovcí a vepřů. (Mluvilo se o 100.000 volů a 500.000 ovcí.) Z počátku byla nemalá obtíž s nimi, kam je dáti a čím živiti. Později byly dány do lesíka boulogneského a do la Vilette.

Vykázaný s počátku prostor 80.000 čtv. metrů k uložení obilí nemohl již více obsáhnouti všechny přivežené plodiny a bylo třeba zaříditi nová skladiště. Mimo 15denní zásobu mouky, kterou musel každý pekař míti, bylo zakoupeno na účet ministerstva obchodu 350.000 quintaux mouky a 150.000 rýže, jakož i brambor a čerstvé zeleniny veliké množství. Soli, kávy, cukru bylo na 3 měsíce. Mimo to byly složeny ještě sušené ryby a uzené maso jakož i 60,000.000 podílů naloženého hovězího a skopového masa. Neméně postaráno i o zásoby piva a kořalky. Sklepy v Bercy, které v sobě uschovají tolik vína, že jím Paříž na 6 měsíců zásobena jest, byly zcela naplněny. Nápoje lihové byly k vůli lepší jistotě složeny ve vnitru města: 30 litrů vody na jednoho člověka mělo býti také na každý pád zabezpečeno.

„La France", časopis obyčejně velmi dobře zpravený, udával počet kusů k vyzbrojení ustanovených na 2500—3000. Dle ní mělo býti také 4,000.000 kilogramů prachu v zásobě, jenž tak byl rozpočten, aby každý kus byl podělen nejvyšší mírou střeliva (t. j. pro děla obyčejně 1000, pro moždíře a houbice 800 ran).

Dejme tomu, že neživé prostředky hájení byly dostatečny. Zbývá nyní ještě se poohlednouti, kterak druhý faktor obrany, živé síly, byl četný.

Dějiny ukazují, že statečné voje hájily dlouho špatná místa a zase méně srdnaté a špatně vedení vojáci po krátkém odporu vydávali dobré pevnosti. Tak k. p. táž pevnost Gdansko držela se r. 1734 po $4\frac{1}{2}$ měsíce; 1807 jen po 2 měsíce a opět 1813 plných 12 měsíců a Mohuč r. 1689 po $3\frac{1}{2}$ měsíce, 1793 jen $1\frac{1}{2}$ měsíce a zase 1795 plných 12 měsíců.

Každému jest zřejmo, že k provedení dobré obrany mnohem více přispívá cena vůdce a posádky nežli hradby a zdě sebe lépe provedené té či oné sou-

stavy. Při hájení Paříže bylo však třeba bráti zřetel k duchu, jenž měl oživiti vojsko k rozluštění úlohy velkolepé, neobyčejné a obtížné. Síly na hájení města určené dlužno rozděliti na dvě části, a sice a) na posádku a b) vojsko pomocné.

Jenerál von Göben, velitel 8. armádního sboru.

Úloha prvních jest již jmenem jejich označena; druhých složitější, závislá na okolnostech a poměrech. Nejspíše že měla sloužiti k zamezení užšího sevření města a převzíti vůbec část útočnou.

Posádka byla utvořena z námořnictva, pařížské gardy pěší i jízdné, po vojensku zřízeného sboru zákopníků, hasičů, z legie utvořené z četníků a městských strážníků, z 18—20 praporů mobilních gard (jejichž počet snadno se zvýšiti dal) a konečně z národní gardy, která se páčila na 180 000 mužů. K tomu přistoupil sbor Vinoy, jemuž se podařilo do Paříže se zachrániti.

K národní gardě se připojili bývalí dělostřelci, kteří se přihlásili k obsluze děl 2. čáry, jízdný sbor a setnina dělníků.

Ozbrojením, arci již pozdním, měšťanův byla stvořena armáda asi 200.000 mužů, která v sobě chovala nadané vojíny. Chyběly jí snad mnohé vlastnosti, které by jí byly dokonalejší učinily, ale vždy byla mocna počtem a mohla se postaviti nepříteli, který spíše čekal vzpouru nežli tak úsilné přípravy k obraně. — Velitel hlavního města byl jenerál Trochu, kterého veřejné mínění tak povzneslo. K ruce měl obranný výbor, utvořený z jenerálů ženijních a dělostřeleckých. Stav jeho byl arci velmi obtížný.

Jádro vojska pomocného se tehdy právě sestavovalo. Mohlo býti asi na 50—60.000 kolem Paříže a v ní shromážděno, sestaveno jsouc z oddílů gardy, z větší části ale z nově utvořených pluků. Armáda ta mohla býti za krátkou dobu značně rozmnožena ba i okamžitě připojením 20 praporů mobilní gardy na 80.000 mužů přivedena. Prapory ty by se bývaly u posádky dosadily hasiči, přivolanými z venkova.

Posádka nemohla arci opravňovati k plným nadějím na výsledek. Scházel jí tak potřebný zvyk trpné poslušnosti, vytrvalost, přemáhání obtíží jakož i patřičný výcvik, aby mohla zastávati stále obtížnou ba často nesnesitelnou službu delšího oblehání. V první chvíli arci zastupovalo nadšení a dobrá vůle vše ostatní, ale čím větší bylo, tím snáze dalo se očekávati, že brzy ochábne a rozličné nehody že přemohou mysl občanských obranců. Ale ukázalo se později, že Paříž tak snadno šíji nesklonila.

Prohlášení francouzské republiky.

Vítězství Prušákův způsobila po zajetí Napoleona u Sedanu, že celá státní forma Francie se zjinačila. Sotva že se mohl svět zotaviti po zprávách o bitvě sedanské a již byly opět zatlačeny dojmy novou zvěstí, neméně závažnou. Násilnictví Napoleonovo, jímž uvrhl Francii v okovy císařství, vyrovnáno, on sám, před nímž se druhdy Evropa třásla a jenž i do druhých světa dílů své rámě rozpínal, stal se prostým válečným zajatcem, obnovené napoleonské císařství vyvráceno a ve Francii prohlášena republika!

Když se Napoleon králi Vilému vzdal, viděl snad přece ve skutku svém, jenž povždy na sobě bude míti známku slabosti, pro sebe a svou dynastii nějakou čáku. Neměv za posledních let své vlády důležitější starosti, než aby francouzský trůn synu svému pojistil, hleděl i ve chvíle té, aby rodině své trůn zachoval. Byl to zjev plný divu. Sotva že se zotavili v Paříži od prvních ohlušujících zpráv, zřítil se císařský trůn, vsazené panování, parlament vládci slepě oddaný a změna státní formy stala se mimo parlament lidem pařížským, jenž se připojil k mužům, kteří dříve byli v nejkrajnější opozici a nyní v rozhodné chvíli příležitosti se uchopíce všechnu moc na sebe strhli.

Zdá se že nad napoleonskou dynastií vládl zvláštní osud, o němž se dle anglických zpráv toto povídalo: Hned po bitvě u Sedanu zaslal prý jenerál do Paříže telegram, přijmou-li v Paříži okamžitý mír, že ruský císař zaručí, že Prusko návrh přijme a nebude se ani odškodného domáhati. Ale nešťastnou náhodou byla doprava jeho opozděna a došel do Paříže, když císařská dynastie již svržena a republika byť teprv několik jen hodin již skutečna byla. Těchto několik hodin změnilo celý běh událostí, neboť kdyby byla depeše dříve došla, bývalo by císařství bezpochyby zachráněno a mír o 6 měsíců dříve uzavřen. Později se snažili mužové republiky těchže podmínek pro republiku dosíci, ale již darmo.

Nelze říci, že by zpráva ta, ač zcela možná, úplně zaručena byla. Leč pominouce jí pohledněme, kterak události v Paříži rychle po sobě následovaly.

Jakkoliv k víře nepodobno se býti zdá, přece jest pravda, že ještě z rána 3. září pokračovala vláda císařovny Eugenie v klamné hře; neboť dala přilepiti na rohy v Paříži tato úřední oznámení, jež i telegrafem do celé země rozšířila: „Včera nedošla ministerstva války žádná úřední depeše. Není tudíž výsledek čtvrtečního boje znám. Neúřední zprávy si tak odporují, že jim nelze víry přiložiti.“

Teprv odpoledne nemohlo se déle pokračovati v zastírání i odhodlali se přiznati se ke všemu v senátě i sboru zákonodárném. Poslednější se stalo však jen následkem toho, že poslanec Dréolle, obdržev zprávu o kapitulaci Mac Mahonově a zajetí Napoleonově, ještě o 8. hodině večer k presidentu Schneidrovi se odebral a žádal o bezodkladné svolání komory.

Odbýváno tudíž v noci z 3. na 4. září velmi památné sezení, které zde vylíčíme dle nejlepších zpráv nás o něm došlých.

O $1^1/_4$ v noci vstoupil president do sálu; byl bez odznaku čestné legie. Mezi prvními, kteří se v sálu objevili, byl jenerál Palikao; po něm následovala celá pravice, která byla právě jednala, co počíti dlužno. Sedadla levice plnila se rychle. President Schneider zdvihl se bledý a četl nejistým hlasem slova tužkou na papíře napsaná:

„Páni poslancové! Došla mne dnes večer závažná, bolestná zpráva: Svolal jsem ihned komoru, jak to kázala má povinnost k ní a k národu. Šel jsem v tom za myšlenkou, jakou vyslovili mnozí naši kolegové. Za okolností tak traplivých nemám jiné odpovědnosti kromě povinnosti, že Vás zde svolávám. Dávám slovo panu ministru války, aby sdělil, o čem zpraven jest.“

Po jeho slovech následovalo hluboké ticho. Jenerál Palikao vstoupil na tribunu:

„Páni poslancové, pravil, mám bolestný úkol sděliti Vám, co již ráno jsme mohli tušiti. Došly úřední zprávy. Po třídenním hrdinném boji byla naše armáda zatlačena k Sedanu a tam velikými nepřátelskými silami tak obklíčena, že se musela vzdáti. Nám ministrům není možno, ihned k něčemu se odhodlati, poněvadž jsme neměli kdy, abychom se vzájemně dorozuměli. Navrhuji tudíž komoře, aby odročila poradu.

President: Navrhuji komoře, aby se dnes o polednách sešla. Jsouce v postavení tak nešťastném a výminečném, máme splniti vážné povinnosti a musíme je splniti v celém jejich dosahu. Zdá se mi ostatně, že nám třeba bude některé chvíle k rozvaze. Nežádám od komory, aby hlasovala o návrhu mém. (Hlasy: Ano, ano, ne, ne!)

Jules Favre: Má-li komora za to, aby vůči nešťastnému stavu, v němž se země nalezá, sezení na poledne odročeno bylo, nenamítám proti tomu ničeho. Ale poněvadž není více žádné moci, nastává nám povinnost, abychom se poradili o tom, co by bylo vlasti k užitku. Hledě k tomu, podávám písemný návrh, k němuž nepřipojuji ani slova vysvětlení. Návrh na sesazení: Článek 1. Ludvík Napoleon a jeho dynastie se vyhlašují za zbaveny úřadu ústavou jim svěřeného. Článek 2. Ustanoví se komise . . . členů (komora určí jejich

počet) mající za úkol, vésti obranu až k nejhoršímu a zahnati nepřítele. Článek 3. Jenerál Trochu se potvrzuje za jenerálguvernéra Paříže. „Nepřipojuji ničehož, dokončil Jules Favre, a dávám ta slova Vašemu moudrému uvážení.“

Komora rozešla se za mrazivého ticha. Návrh na sesazení nevyvolal ani tiché reptání; ani jediný neodporoval.

O 2. hodině z rána byl již bourbonský palác vojskem obsazen; škadrona dragonů stála na mostě de la Concorde.

Ráno bylo ve městě vůbec známo, že zákonodárný sbor má býti na poledne k sezení svolán. Po silnicích, vedoucích k paláci bourbonskému, tlačily se husté proudy národní gardy buď se zbraněmi, buď bez nich, smíšeny jsouce s lidem. Všude se ozývalo volání: Sesazení! Sesazení! Ať žije Francie! Ať žije Trochu! Palác bourbonský byl až za most de la Concorde střežen gardami jízdnými i pěšími, které však k 1 hodině odstraněny byly. Na straně k silnici do Bellechasse stáli dragoni a četníci na koních, na straně k silnici St. Dominique a náměstí invalidův městská stráž. Lidu přibývalo ustavičně tak že ani nejznámější politické osoby a žurnalisti téměř do zasedací budovy dostati se nemohli.

Konečně o 1 hodině 20 minutách odpoledne zahájil president Schneider sezení. Ihned žádali Glas Bizoin a Raspail za ohromné vřavy, aby vyslovila komora sesazení, kteréž prý jest jedinou záchranou. Hrabě Kératry si stěžoval, že komoru střeží jiné vojsko nežli národní garda. Ministr vojenství Palikao odpovídá nesrozumitelně a nemoudře, nad čímž povstává veliký hluk. Konečně dodává: Přišel jsem vlastně, abych předčetl komoře návrh zákona. Zní takto: Zákonodárný sbor zvolí pětičlenný výbor vlády a národní obrany. Ministrové budou jmenováni a výbor je potvrdí. (Hlas: Kým budou jmenováni?) Hrabě Palikao bude jmenován jenerálním místodržitelem výboru. (Četné hlasy: Co to znamená?) Ministr žádá, aby zákon byl přijat.

Jules Favre upomíná, že včera dal návrh téže věci se dotýkající a proto aby se nejprv o něm jednalo. President odpovídá: Komora o tom rozhodne a dává slovo Thiersovi. Thiers dává návrh, aby komora jmenovala komisi pro vládu a národní obranu. Konstituanta (sněm) se svolá, jakmile to okolnosti připustí.

K návrhu Gambetty ustanoví komora všemi hlasy nutnost tří návrhů, Favreova, Palikaova, Thiersova a odkáže je jedné a téže komisi.

Poslanci se vzdálí nyní po malých oddílech. O půl čtvrté hodině byla síň sněmovny téměř prázdna, jen několik poslanců zasedlo na svá místa. Tribuny rychle naplnily se množstvím lidu, na jedné z nich vál trojbarevný prapor. Cremieux vystoupí na řečniště a chce u prostřed hluku a volání k pořádku mluviti. Gambetta (k obecenstvu na tribunách): Občané, vy můžete dokázati, že umíte spojiti pořádek se svobodou. (Ano! Ano! Pochvala). Nuže, chcete-li to, zapřisáhám vás, aby na každé tribuně bdělo vás několik nad pořádkem. Zachovejte mlčení. Levice zavázala se komoře, že zjedná svobodu rokování. (Bouřlivá pochvala.) — Na slova ta nastalo ticho, tak že většina poslanců vrátila se do sněmovny.

Předseda Schneider (obrátiv se k obecenstvu na tribunách): Slyšeli jste právě slova vlastenecká, o kterých nikdo z vás nemůže pochybovati. P. Gambetta napomínal vás jmenem svobody a bezpečnosti, a já připojuji se k němu. Věřte mně, v tomto okamžení jest komora k tomu povolána, aby o nejdůležitější situaci v duchu nejúplnější oddanosti k zemi se radila. I já myslím, že podal jsem svobodě a vlasti dostatečných důkazů, a že mám právo z tohoto místa vás napomenouti. Jako on, tak i já odvolávám se k svornosti a svobodě, ale není pravé svobody než té, která provázena jest pořádkem.“

Na jednotlivých tribunách nastane hluk a bouře. Poslancové opouštějí opět síň. Glais-Bizoin: Občané, svržení s trůnu bude od komory usnešeno; počkejte tedy, až komise bude moci učiniti návrh — Girault: Občané, i já odvolávám se k vlastenectví vašemu, aby země a komora tvořily jen jeden celek proti nepříteli. — Gambetta (vystoupiv opět na řečniště): Občané, slyšte mne ještě jednou. Jest potřeba, aby veškeří poslanci nalezající se na chodbách a v buró, aby se tam o svržení radili, zasedli na svá místa, aby mohla komora hlasovati. Musíte se důstojně a mírně chovati. Poslanci ti brzo přijdou. (Pochvala.)

Mezi tím ale, jelikož galerie jsou přeplněny, vrazí lid do síně s velikým křikem a postaví se za lavicemi poslanců. Někteří poslanci chtí ještě hluk utišiti. Tu vstoupí do síně ministr Palikao s kloboukem v ruce, několik poslanců jej provází. Povstane nový hluk mnohem větší, venku slyšeti silné rány na dvéře, v síni zdvihají se mračna prachu až k zadušení. Palikao a pravice se vzdálí.

V síni sněmovní nacházejí se národní gardy, měšťané, dělníci v blusách, vše v pestré směsici.

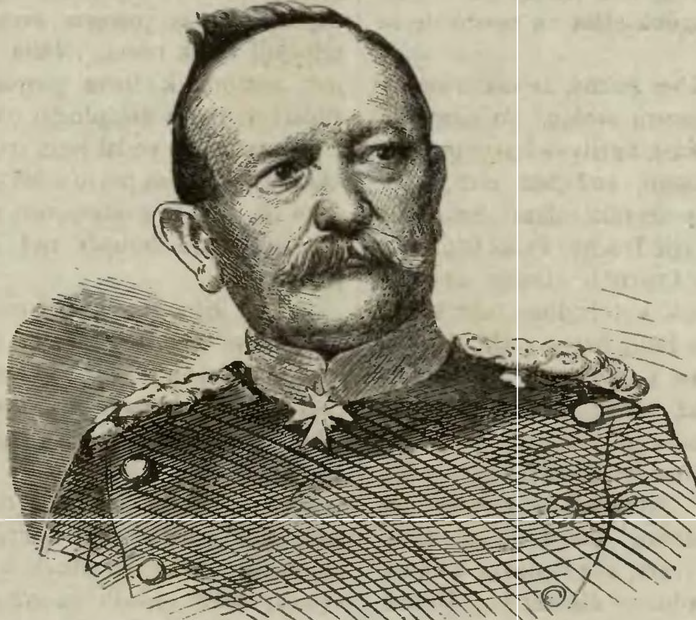
Nadarmo namahá se Girault pohnouti lid, aby síň opustili, a aby poslancové z pravice zůstali na svých místech. J. Favre vystoupí na řečniště a na okamžik podaří se mu zjednati si ticho. „Žádné násilné výstupy,“ volá, „šetřme zbraně své pro nepřátele, nechme se usmrtiti do posledního muže, ale v tomto okamžení jest především svornosti třeba, a to jest ta příčina, že ještě republiku jsme neprohlásili.“

Nastane velký křik, řečník jest přerušen, a jako z jedněch úst ozývá se: Ano! Ano! Ať žije republika. Lid obklíčí tribunu a řečník musí v řeči ustáti. Sedadla poslanců obsazena jsou lidem, čímž ovšem zasedání skončeno. Hluk dosáhl nejvyššího stupně, někteří otvírají skříně stolků poslaneckých a vyhazují tam se nacházející listiny. Lid volá poslance, ti ale jsou pryč. „Na

radnici pojďme!" volají někteří, a počínají opouštěti síň sněmovní spěchajíce na radnici.

Mezi bouří touto odebrali se poslancové z pravice do síně předsedovy, aby zde v rokování pokračovali. Poslanec jeden ze středu vyslovil se, že komora nemá

před náměstím Concorde chtělo rozehnati zástup lidí stojící u sochy Strassburku, v okamžení však byli odzbrojeni a meče jejich postaveny u sochy, oni sami zachránili se útěkem do paláce staré výstavy. Volání Vive Strassbourg! Vive la république! ozývalo se na

Jenerál von Fransecki, velitel 2. sboru.

právo uzavříti o nové státní formě, což bylo i od většiny přijato. Tu ale došla zpráva, že levice na radnici ustanovila prozatímní vládu, i vysláni jsou tam Grévy, Lefévre-Pantalis a Garnier-Pagés, aby se zde s levicí smluvili, dověděli se však, že rozpuštění sboru zákonodárného novou vládou již podepsáno jest.

Radnice sama poskytovala pestrý obraz: všecka okna, střecha a věže byly lidem obsazeny. Členové nové vlády přicházeli a odcházeli, Rocheforta bylo několikráte viděti u okna. Týž byl právě od lidu z vězení osvobozen a v pravém triumfu sem přiveden. Na radnici vztýčen trojbarevný prapor. Císařské orly jsou všude strhány a poprsí císaře vyhazována z oken, lid s opovržením odkopával je do Sekvany. Na veřejných stavbách a domech strhány jsou všude písmena N. a E. (Napoleon a Eugenie). Listy, které v posledním čase potlačeny byly, počaly vycházeti. Nově vystavená ulice, jedna z nejkrásnějších ulic města, která nazývala se „Dix december" (ulice 10. prosince), obdržela jmeno „ulice čtvrtého září."

Mezi tím, co ještě sbor zákonodárný o třetí hodině chtěl v rokování pokračovati, udály se jiné výjevy mimo sněmovnu:

Oddělení policie postavené na rohu ulice Rivoli

všech stranách. Na mnoha místech mluvili občané k lidu, že třeba jest všeobecného pozdvižení k tomu, že jest ukončiti s vládou, která přivedla Francii až na pokraj záhuby. Jednohlasně volá lid: Ano! Ano! My to chceme! Přísaháme, že všichni umřeme pro vlast! Dolů s Bonapartem! Ať žije republika! Okolo třetí hodiny povstalo v nepřehledném davu lidstva volání: Na Tuilerie! Lid hnul se k bráně vedoucí ze zahrady tuilerieské na náměstí Concorde. Před branou touto sestávající ze železných tyčí, stojí na stráži zuavové. Brána, byvší zavřena, brzo musela povoliti násilí; v tom okamžení volal důstojník posádky zuavů do zbraně, zároveň ale přibližovalo se oddělení národní gardy.

Lid volá zuavy, provolávaje jim slávu, a počne vyjednávati s důstojníkem, načež za krátkou dobu odejdou zuavové a přenechají stráž národní gardě. Lid hrne se do zahrady tuilerieské, měšťané, dělníci, vojáci, národní gardy a gardy mobilní prochází se ruku v ruce zpívajíce marseillaisu, vše ubírá se k Tuileriím, nadšení neobyčejné panuje v celém množství, oči všechněch září, v čele lidí kráčí oddělení národní gardy. Před samými Tuileriemi jest ještě menší zahrada, zvaná „zahrada korunního prince," ta oddělena jest od velké zahrady železným plotem. Dvéře této zahrady byly rovněž

zavřeny a za plotem před Tuileriemi stál prapor řadového vojska pod velením generála Mellineta. Z tisíce hrdel zní: Ať žije vojsko! Ať žije Francie! Ať žije republika! Vojsko, zdá se, že chce lidu se bránili, ten ale volá: Vojsko nebude stříleti do bezbranného lidu! Voják z národní gardy uváže kapesní šátek na konec ručnice a žádá vyjednávat, načež generál se blíží k lidu, který vítá jej voláním: Ať žije republika! Vojsko vzdálí se do vnitř Tuilerií a garda národní zaujme jeho místo, ač nemůže zabrániti, aby lid nevnikl do vnitř na chodby. Ve dvoře z druhé strany Tuilerií na tak zvaném dvoře „Carrousel“ nacházeli se vojáci všech druhů zbraní; když uzřeli lid, počali vytahovati náboje ze svých pušek. Ze všech stran tisknutí rukou, objímání a volání: Ať žije národ! Dolů s Bonapartem! Do Berlína!

Lid v Tuileriích choval se velmi slušně, první bylo, že jako ve velké revoluci napsal i nyní na zdi a dvéře: Smrť zlodějům! Úctu před majetkem! Jiní činili žerty píšíce na dvéře: „Appartement à louer“ (Byt k pronajmutí) a jiní opět psali: Svoboda, rovnost, bratrství. Prapor císařský vějící na Tuileriích byl stržen a nahražen jiným trojbarevným.

Na bulevardech vlnilo se ohromné množství lidstva, ustavičně marseljesu zpívajíc. Národní a mobilní garda, jež po bulevardech táhla, byla všude přijata s jásotem. Všichni se zaručovali, že pořádek zachovají a zaženou nepřítele. Na náměstí svornosti byla osvětlena socha (oblehaného od Prusů) Štrasburku a lid zapěl před ní národní písně. Dvéře zákonodárného sboru byly zapečetěny.

Události a sceny došly v celém městě ohlasu. Leč nikde se neudály výtržnosti, nikde nebyl pořádek porušen, všechno šlo jako na jevišti dle nejlepších pravidel. Jen několika městským strážníkům bylo při příležitosti vybito a ti by si toho byli uspořili, kdyby byli řádně s lidem zacházeli.

V Belleville vypínal se skvostný strom svobody. Vojáci, národní gardisté, dělníci táhli jásajíce městem. Bylo viděti mnohé houfy, v nichž ženy, jiné, v nichž vojáci prapory nesli. Bylo to všeobecné radostné opojení, velkolepý národní svátek, jakých málo jest na truchlivém světě.

Tak přišla republika, sotva že kdo věděl jak a odkud a císařství se sklonilo do hrobu — sotva že kdo věděl jak. Zmizelo jako zlý stín ve snu, bez krve a zločinů; zhynulo smutně, bez slávy, kapitulujíc tak nesrdnatě jako císař sám. Kde byly 4. září 1870 v Paříži předešlé podpory trůnu? Vojsko se přátelilo s lidem a úřadnictvo i policie dříve tak mocná a drzá zalezla zbaběle do všech možných koutů před probouzejícím se lvem národa.

Jaké to naučení všem špatným vládám! Však ty se neučí z dějin, právě tak jako národové, kteří ustavičně zapomínají, že jen ten jest otrokem, komu není obtížno okovy nositi.

Ještě dlouho do noci jásala osvobozená Paříž, vědoma sobě jsouc, že konečně svrhla zlou, škodlivou můru hanebné tyranie. Ubohý národe! Zapomínáš, že nepřítel na tebe táhne velikým obloukem a že na tebe veliké strasti přikvapí. Darmo vyvoláváš zpomínky z r. 1792. Ach — dějiny se vždy neopakují. Jest jenom jeden r. 1792. a tehdejší tvoji nepřátelé nejsou dnes více takoví.

Arci volá Paříž všechny své děti do zbraní. Ale mladým praporům bude veleti padesátipětiletý udatný sice a učený, ale zasmušilý a na tak veliký úkol nevystačující jenerál Trochu, jehož každý den jest vídati v kostelích, ale nikdy ne v chrámě panny Marie Vítězné.

Paříž v prvních dnech republiky.

Kdežto zajatý císař Napoleon nový svůj byt pohodlně si upravoval, strojila se republikánská Paříž k zoufalému odporu. Na smrť uražená národní pýcha vykypěla bouřlivě a první volání národa jindy lehkomyslného a světáckého, bylo volání po zbraních. Nahnilá vláda napoleonská dusila nejprv vlastenecké nadšení klamem a falešným předstíráním. Ale bídné její hospodářství vystupovalo znenáhla v celé své špatnosti na jevo. Těšili se sice, že to jest toliko počátek války a že zdroje Francie jsou nevyvážné, že se dohoní co promeškáno bylo, že není vše ztraceno a s vládou že se později vypořádají.

A opět byla nová armáda vypravena, a krásní plukové táhli po bulevardech. Ale nezpívali více, a lid dívaje se na ně nejásal. Vojáci byli mysli zasmušilé a Pařížané ještě více. Vznášejíce se mezi nadějí a úzkostnou předtuchou, uspokojováni na polovic ujišťováním lživých depeší ministerstva války a opět jinými zprávami o běhu válečném tísněni jsouce, upadli konečně v jakousi resignaci, z které byli teprv vytrženi katastrofou sedanskou. Zvěst, že císař zajat jest, označovala jednou stranou velikost události, druhou stranou byla jedinou útěchou v neštěstí. S císařem padlo i císařství a povstala republika.

Ale brzy se probudili i z toho radostného nadšení a dva dny po z mrtvých vstání republiky, kterou každý

měl za svatý štít proti nepříteli, byla Paříž pohřížena ve větších starostech nežli kdy jindy.

Ale pomyšlení na veliké neštěstí vlasti způsobilo, že veliká část obyvatelstva téměř fanaticky k obraně se chystala. Kdo tenkráte dlel v městě světovém, neviděl starou, lehkomyslnou Paříž, nýbrž jediný veliký válečný tábor, jenž se zdál býti poslední ochrannou baštou stýrané vlasti.

Cizinci a nejchudší obyvatelstvo muselo město opustiti. Za to se utíkali do něho nekonečné proudy venkovanů se všemi zásobami. Každým krokem vířil buben, setniny a prapory národní i mobilní gardy táhly na cvičení. Každý muž obdržel uniformu a vyzvedl od obce zbraně.

Ale nejdojímavější pohled byl s bulevardů. V pravo a v levo vystupovaly sloupy kouře k nebesům a rudé plameny vyrážely z nich, trávíce domy a lesíky v nejbližším okolí města, aby nebyly na závadu vydatné obraně. Pařížané dívali se klidně a vážně, jak skvostné okolí města jejich se mění v poušť a jediným heslem jejich bylo: „Všechno pro vlast!“

Bohužel nebylo však šlechetné vlastenectví vedeno co možná rozumně. Vůdcové novinářští a klubovní snažili se spíše rozohniti fantasii Pařížanů, nežli je dobře spořádati k boji rozhodnému. Jak bylo veřejné mínění pěstováno, dokazuje vyňatek z „Petit Journal“ (Drobné Listy): „Užijeme všeho za zbraň, pobijeme všechno. Budeme vražditi, rdousiti, stříleti z oken i sklepů. Nebude-li pušek, chopíme se vidlí, šavlí a pik; vše jedno, jak se to stane; běží jen o to, abychom zabíjeli. Paní zanechají třepení plátna a teprv později se budou ohlížeti po raněných; nyní nejprv na nepřítele. Místo obvazku chopí se dlažic. Těmi budou metati po vetřelcích. Také ženy musí vésti válku; nůžky budou jim za smrtelné nástroje; místo kulí ať lejí na nepřítele vitriol a horoucí olej. Toť pravá válka, jakou si žádáme a jaké žehnáme. Francie zneuctěná ohavným vpádem nepřátel, musí nalézti v krvi německých knížat nové panenství.“

Taková řeč spůsobila jen okamžitý zápal, jenž zašel jak povstal. Vojenský stav Francie nebyl arci nikterak růžový a byl by vyžadoval zvláštních prostředků, aby se polepšil, ale zvláštních prostředků mohl užiti a je říditi toliko zvláštní veleduch a ruka silná. Bez takového vedení muselo konečně všechno sebe větší a vlastenečtější namáhání zůstati bez výsledku. Rozpoutá-li se která síla, působí dobře jen tenkrát, vládne-li jí vůdce, jenž ji dovede v přiměřený čas opět upoutati a pravou cestou vésti. Je-li však sama sobě přenechána a není-li jí vytčen pravý cíl, rozběhne a zasákne v písku nepřátelských nástrah. Toť jest tajemství všech revolucí a všech zemských revolučních hotovostí.

Paříž byla přenechána sama sobě. Armády rýnské více nebylo; padla buď na bojištích, buď byla zajata neb zůstavena k ochraně Štrasburku, Met a malých vogeských pevnůstek. Z dřívějšího řadového vojska, jež čítalo 373 prapory, zbýval jen 41. K tomu 116 čtvrtých praporů, které se právě tvořily, úhrnem tedy 157. Jízdy zbylo jen 13 pluků, dělostřelectva 104 baterie.

Nejvyšší stav vojska obnášel tudíž 150.000 mužů. Přičte-li se k tomu pařížská garda a jízdné i pěší četnictvo, obdržíme sílu 175.000 mužů. Kromě toho měla arci Francie ještě 160 hražených menších míst s jistými posádkami. Mimo to měla arci držeti ještě veliká místa Lyon a Lille i hájiti ohromnou Paříž, k čemuž bylo třeba kromě velikého počtu obranců i veliké polní armády. Francie vládla sice ještě značnými národními i mobilními gardami. Od těch ale nemohla ničeho doufati, neboť občané, kupci a řemeslníci, kteří téměř všichni rodiny mají, nemohli ničeho vyříditi proti armádám dobře spořádaným a zvyklým na vítězství, ani v hražených místech ani v poli. V prvním zápalu hodí se měšťanské sbory k dobré střelbě z barikád, ale nikdy nebojují dobře v poli a jen ztěžka se dávají zavírati do pevností.

Pařížská vláda národní obrany povolala do Paříže sbor jenerála Vinoy a tím i poslední řadové vojsko francouzské, aby z něho utvořila jádro pařížské polní armády. Kromě toho soustředila na rychlo i veškeré námořnictvo, pokud to možná bylo, v hlavním zemském městě.

To bylo nejmoudřejší, co jenerál Trochu vůbec přikázal. Neboť námořníci, vystavení každou chvíli nebezpečím a zvyklí na malý prostor bez naděje na pomoc a bojující bez myšlenky na návrat, hodili se nejlépe k hájení pošinutých tvrzí tak, jak to dokázali ruští námořníci při hájení Sevastopolu. Kdyby vláda národní obrany se byla rovnala výboru pro národní obranu z r. 1792., bývala by také proměnila Paříž v druhý Sevastopol. Leč nesměla by se opět na pouhé hájení obmeziti. Neboť město čítající na 2 miliony obyvatelů nemůže se nikdy tak dlouho držeti jako místo menší a mnohem méně obývané. Při obraně Paříže muselo se zároveň vždy pomýšleti na offensivu. V Paříži bylo třeba dvou armád, jedné k obraně, druhé k výpadům. Úlohou druhé bylo by bývalo, znepokojovati nepřítele ve dne v noci ustavičnými výpady, až by se udála vhodná chvíle k proražení armády oblehací a tím způsobem k novému zásobení Paříže. S poslední touto úlohou nezabýval se však jenerál Trochu příliš. Doufal a snil, že Paříž bude osvobozena z kraje. Jak ale čekají-li kraje celé země vše od Paříže? V otázce té bylo celé rozhodnutí.

K lepšímu seznání hradeb pařížských buď k vědomosti: Vnitřní hražení města skládá se z náspů, příkopů a povýšených míst a čítá 85 bašt; 66 bran vede náspem. Před valem až na půl míle daleko leží 16 oddělených tvrzí, spojených navzájem zvláštními hradbami. Na severovýchodě u důležitého místa St. Denis leží tři tvrze: de la Briche, Double Couronne de Nord a de l'Est. Na východě Paříže druží se k nim s menšími a většími mezerami tyto tvrze: d'Aubervilliers,

Romainville, Noisy, de Bosny a de Nogent. Za těmi tvrzemi leží opevněný zámek Vincennes. Na jihu Paříže od východu k západu jsou tvrze Charenton, za Sekvanou (Seinou) tvrze d'Jory, Bicêtre, de Montrouge, de Vauvres a d'Issy. Na západě Paříže, kde se točí, vládne jen jedna tvrz celému průčelí; jest ale největší a nejpevnější ze všech a sluje tvrz hory Valérien. Kdybychom šli po čáře, která spojuje veškery, trvalo by to $12^1/_5$ hodiny. Rozsáhlost taková způsobila, že hájení a oblehání Paříže patří k nejzajímavějším a nejtěžším novějších dějin válečných. Ostatně budiž ještě podotčeno, že od prvních dnů nebezpečí tam povstalo mimochodních hražení, která mezi tvrzemi a za nimi ležíce, sílu odporu ještě více zvýšila.

Postup na Paříž.

Všechny sbory německého vojska, které 1. a 2. září u Sedanu stály, (třetí a čtvrtá armáda pod korunním princem pruským a saským) postupovaly již 4. na Paříž. Celkem táhlo $8^1/_2$ armádního sboru na srdce nešťastné Francie. Nejsevernější silnice byla přes Rethel a Soissons (Soason); nejjižnější přes Remeš, Epernay (Epernej), Boursault (Bursol), Montmirail (Monmiraj), Coulommiers (Kulomje); střední podél Marny přes Epernay, Chateau-Thiery (Šato-Thiery) a Meaux (Mo). Proudy vojska po této silnici táhnoucí měly nejmenší denní pochody; neboť musely se držeti zároveň s vojskem táhnoucím severně a jižně, aby s ním mohly zároveň k Paříži doraziti. Moltke zařídil celý postup tak opatrně a souměrně, jakoby myslil, že ještě jednou vrazí na francouzskou armádu. Opatrnost jeho posloužila ale výborně Pařížanům, kteří se plným kvapem zbrojili a zásobili.

Jižní silnicí postupoval korunní princ pruský. Cesta jej vedla po bojištích ondy Prusům tak nešťastných, neboť r. 1814 podlehl pruský vůdce Blücher mezi Chateau-Thiery a Montmirail Napoleonovi I.*) Tenkráte se však nepostavil nikdo pruské armádě. Jen tu a tam bylo jí přemáhati místné obtíže. Tak byl zbořen most přes Marnu a Maux a přes Sekvanu u Corbeil (Korbej). V několika hodinách byly však od pionýrů nové mosty vystavěny, tak že se tím postup jen málo zdržel. Za to bylo zboření mostu přes Marnu a zasypání tunelu obtížno pro pozdější dopravu těžkých oblehacích děl.

Na nejsevernějším místě jmenovaných silnic, u města Laonu, ležícího mezi řekami Oise (Oas) a Aisne (Esn), kde 9. března r. 1814 Blücher Napoleona porazil a tím spojencům brány pařížské otevřel, stalo se Prušákům neštěstí, jehož původ až dosud vypátrán není.

Šestého září na večer o 6. hodině objevilo se as 30 hulánů pruských před branami města, které ale hned uzavřely se. Mobilní obrana, která v kasárnách tvrze obsádkou byla, počala na jezdce střílети. Tři z hulánů ztratili své koně a byli zajati, druzí se dali na útěk. Druhého dne večer opět o 6. hodině objevili se 3 huláni, ale co vyjednavatelé. Dva zůstali pod kopcem, třetí byl se zavázanýma očima uveden do radnice a do tvrze. Úřady občanské a vojenské nechtěly se pustit do vyjednávání, poněvadž Prušáci nezaujímali takového postavení, aby se s nimi mohlo vyjednávati. Ve čtvrtek bylo viděti s hradeb as 500 neb 600 Prušáků směrem k vesnici Eppes, kteří na obou stranách silnice tábořili. K páté hodině objevili se 4 jezdci, mezi nimiž nalezal se důstojník Rohr. Poslední vyzval velitele tvrze laonské ku vzdání se, načež si velitel až do 4 hodin odpoledne lhůtu na rozmyšlenou vyprosil. Když zpráva o tom německé divise došla, byl plukovník Alvensleben s 15. jízdnou brigádou a jízdnou baterií do Laonu odeslán s návrhem kapitulace s německé strany vypracovaným. Avšak na plukovníku Alvenslebenovi vyprosil si velitel novou lhůtu na rozmyšlenou až do 9. do devíti hodin ráno. Prapor myslivců čís. 4. byl ještě den před tím do Eppesu dorazil a jedna baterie 4. sboru přibyla do St. Quentinu. 9. ráno v 6 hodin odpravila se též 14. jízdná brigáda a druhá jízdná baterie do Laonu.

V Eppesu ohlásil plukovník Alvensleben, že je kapitulace uzavřena a že bude tvrz se vším vojskem a válečnými potřebami o půl 12. hodině divisi odevzdána. Divise vstoupila do Laonu, obě baterie dojely před město, při nichž seřadila se 14. jízdná brigáda, 15. byla již den před tím všechny silnice okolo Laonu obsadila a zůstala ve svém postavení. Prapor myslivců zanechal setninu v předměstích na obsádku, 2 setniny rozestavily se po náměstí laonském a obsadily všechny východy, 4. setnina vydala se se štábem divise a se štáby obou brigád do tvrze. Náčelník intendantury divise a setník Mann od jízdné baterie připojili se k ní, první aby přijal zásoby, druhý aby převzal děla pevnostní a potřeby válečné. U vchodu tvrze stála stráž mobilní gardy, kteráž ihned oddílem myslivců vyměněna byla. Na dvoře tvrze stála posádka, sestávající z 2000 mužů mobilní gardy a oddílu řadové pěchoty 55. pluku.

*) Blücher ztratil tehdy 14.000 mužů, z nichž bylo 6000 zajato, a 27 děl.

Kapitulace byla uzavřena na základě kapitulace sedanské. Všichni důstojníci, kteříž se zavázali čestným slovem, že nebudou více proti Německu bojovati, byli propuštěni. Zbraně byly složeny a mobilní garda, zavázavši se rovně, že nebude proti Německu bojovati, byla též propuštěna, oddíl řadové pěchoty však byl s vojenským průvodem do města odveden. Veliká část důstojníků, jakož i velitel francouzský zůstali ještě na nádvoří tvrze. Když poslední muž mobilní gardy branou tvrze vyšel, rozlehly se rychle za sebou dva výbuchy. Sklad prachu, do něhož bezpochyby všechny pumy a granáty byly naneseny, jakož i všechny náboje a bezpochyby ještě jeden podkop vylítly do povětří. Sklad ten nalezal se na pokrají nádvoří. Všechny na nádvoří přítomné osoby, jakož i setnina myslivců tam stojící byly pod ssutinami pohřbeny. Pumy, kamení a kusy zdí lítaly do města, předměstí a daleko ještě do okolí.

Téměř všechny na nádvoří tvrze meškající osoby byly dílem zabity, dílem těžce neb lehce raněny. Z německého vojska bylo od 4. setniny praporu myslivců č. 4. zabito 50 mužů a 45 dílem těžce poraněno; z důstojníků mobilní gardy raněno asi 10—12 a pak jistý počet francouzského mužstva. Vyšetřování ihned zavedené nemělo výsledku, nevinnost komandanta Theremina potvrdila se však zcela na jisto.

K postupu vojska připojil se také velký hlavní stan s králem Vilémem a Moltkem, jenž 5. dorazil do Remeše, odkud učinil král 10. výlet do Chalonsu (Šalonu), kde r. 451 král Hunův Atila ve veliké bitvě byl poražen. U téhož místa měl Napoleon III. proslulý stálý tábor a v městě samém nalezají se známé sklepy na šampaňské firmy Jaqueson, které před válkou 4 miliony láhví vína v sobě skrývaly. Teprv 14. opustil král Remeš a odjel přes Dormans do Chateau-Thiery a odtud do Meaux, kde zůstal velký hlavní stan až do 19. Téhož dne dorazily veškery voje 3. a 4. armády před Paříž a zaujaly stanoviska jim vykázaná. Od té doby byla Paříž úplně obstoupena.

Maršálek Canrobert.

Rozřešeni italské otázky.

Hned s počátku války francouzské podotkli jsme, že přinese přece nějaký užitek lidstvu. Při tom jsme ukázali na tři nejpalčivější otázky Evropy, totiž na německou, italsko-římskou a slovanskou, podotýkajíce, že zvláště první dvě co nejdříve rozřešeny budou. Předvídajíce to neklamali jsme se. Po dni

sedanském byla rozhodnuta německá otázka ne sice formou ale skutkem. Neboť když spojené vojenské síly celého Německa sjednoceně bojovaly a vítězily, nebylo lze jiného čekati, nežli že po uzavřeném míru se postaví král pruský s titulem císaře v čelo federativného, sjednoceného Německa.

Ale také italsko-římská otázka měla se na dobro rozhodnouti. Národ italský bojoval za ni dlouho a krvavě (v bitvách u Aspromonte a Mentany!) a žádal si již snažně jejího rozřešení. První krok stal se již tím, že hned s počátku války francouzsko-německé opustilo francouzské vojsko Řím a celý církevní stát, jejž obsazený drželo a do Francie spěchalo. Tenkráte ještě nebylo arci nic rozhodnuto, neboť smlouva uzavřená mezi Napoleonem III. a Viktorem Emanuelem zavazovala krále italského, že se nejen na Řím odvážiti neměl, nýbrž i tak jej obstoupiti musil, aby garibaldičtí dobrovolníci se o svaté město nepokusili.

Ale vítězství pruská tak rychle po sobě následující uvolnila brzo smlouvu učiněnou a když konečně Napoleon III. u Sedanu zajat byl, byla jakoby zcela roztrhána. K tomu rozpoutala mladá francouzská republika všechny povinnosti a závazky známé smlouvy zaříjové, jimiž napoleonská Francie se učinila strážkyní přirozeného hlavního města Italie.

Ostatně dlužno vyznati, že král Viktor Emanuel si tenkráte mnohem prozřetelněji počínal nežli při dřívějším zabírání jednotlivých krajů. Vojsko jeho nesmělo ihned přestoupiti papežské území, nýbrž hrabě Ponza di Martino byl vyslán k obratnému diplomatickému vyjednávání s papežem, jemuž přislíbil úplnou náboženskou neodvislost, další jeho příjmy jakož i další majetek aspoň části Říma a sice leoninské, kde stojí Vatikán.

Jenerál Felix Douay.

Papež jsa věren své oblíbené zásadě: Non possumus (Nemůžeme), nepřijal návrh. Ještě se ale nevrátil Ponza di Martini z Říma, a již se sběhly jiné důležité věci. Když vojsko královské se nemělo k přestoupení hranic, počal v celé Italii lid reptati a zvláště republikáni pozdvihovali znova a s důrazem svůj hlas. Stejnou dobou počaly se tvořiti na římském území četné ozbrojené sbory, které znepokojovaly a ohrožovaly papežské posádky. To si vzala italská vláda za záminku, aby konečně sáhla po ovoci Říma, po němž tak dlouho toužila.

Královské italské vojsko přestoupilo tudíž římské hranice. Vláda italská prohlásila v proklamaci, že obsazuje římské území „k ochraně římské stolice a k udržení pořádku“. Zároveň ale slibovala proklamace ještě, „že obyvatelstvo bude samo sobě zanecháno a italské vojsko že ničeho se nezúčastní, co by mohlo slouti řešením jakékoliv politické aneb církevní otázky.“ Jakkoliv to bylo dobře po diplomaticku, nebylo to dobře po česku přece nic jiného, nežli: „Královské italské vojsko vtrhne do římského území, aby poskytlo Římanům příležitosti k zahnání papežských úřadů bez všeliké bázně před bojem a všelikou krvavou srážkou.“

Oprávněnost toho nechceme rozsuzovati. Tolik ale jest jisto: Byť král Viktor Emanuel neměl k Římu práva, měl přece ***národ italský*** nezadatelné právo, aby byl Řím povýšen za hlavu sjednocené Italie a očistil se od trvalé cizí posádky.

Právě *cizí posádky*, které již od dávna v Římě ležely k ochraně papežského království, probouzely v Italech ustavičné přání po římském území. Otázky náboženské se to netýká ani v nejmenším.

Když po zajetí Ludvíka XVI. se utvořil evropský spolek proti revoluční Francii, snažil se také král Viktor Amadeus sardinský, předchůdce nynějšího krále Viktora Emanuele, povolati celou Italii proti povstávající francouzské republice. Benátská republika se ale bála jak Rakouska, kteréž bojovně vystupovalo, tak i pravé sardinské ctižádosti krále Viktora Amadea. Benátky se bály, žeby své poklady a loďstvo oslabily jen na dobro budoucích nepřátel a proto zůstaly při plné neutralitě. Janov se zachoval tak jako Benátky, aby nepozbyl výhod, jaké mu poskytoval obchod s Francií. Podobné příčiny přiměly k neutralitě také velkovévodu toskanského. Také král neapolský neúčastnil se ničeho, boje se, aby nevyplulo z Tulonu francouzské loďstvo a nebombardovalo jeho hlavní město.

Ale papež Pius VI., jenž jasněji hleděl nežli všichni italští panovníci a státníci, poznal velmi dobře, že mu nedostačí pouhá neutralita na počátku bouře nové doby, nýbrž že musí spíše učiniti pevnou smlouvu mezi náboženstvím a novými ideami, aby předem vyrovnal další jejich působení vzhledem k článkům víry a vyznání.

A proto dal papež Pius VI. r. 1791 napsati učeným Spedalierim v městě Assisi výborné pojednání o právech lidských. Spedalieri vycházel při práci od zásady, že společnost a státnictví se utvořily toliko dobrovolnými a čistě lidskými smlouvami; bůh že působil v tvoření se lidských poměrů toliko co první původce všech věcí, co všeobecný zdroj, nikoliv ale bezprostředně. ***Důstojnost královská že byla od něho uznána ve jmenu papežství a náboženství pouze jako vrchnostenský úřad od národa založený, jejž může národ vždycky odejmouti tomu, kdo povinnosti s ním spojené buď zcela neplní aneb jen málo.*** Spedalieri ukončil konečně vyjádřením, že ***„křesťanské náboženství jest ochranou národův, postrachem tyranův, štítem lidských práv a zdrojem vší svobody.“***

Že Spedalieri psal své dílo s vědomím a vůlí papeže Pia VI., tomu svědčí nejlépe okolnost, že byl za ně odměněn důchodem sv. Petra.

Jak velikých následků by mívalo, kdyby římská kurie zcela rozhodně těchto zásad se byla vždy přidržela a jim věrna zůstala? Avšak v Římě nabylo slovo „papežské království“ většího významu, nežli „mír náboženství s pokrokem lidstva.“ Není tudíž divu, že papežství mísící se do politiky podlehlo věčně se měnícím politickým poměrům, pokuď se týkaly světské moci.

A ještě jednou r. 1847. zavítal dobrý duch do Vatikánu. Pius IX. postavil se v čelo italského svobodného hnutí národního. Dobrovolně dal Římanům amnestii a ústavu a nadchl statečným a šlechetným vystoupením celou Italii tak, že od Alp až k Faru se rozléhala hymna papežská co píseň svobody. Ale žár, jejž sám roznítil, žár, který přiměl Rakousko, že mu již r. 1847 zahrozilo vtrhnutím rakouských vojů do církevního území, byl jemu samému podnětem strachu a lítosti, že se radoval z jeho prvního zaplání. Vlny revoluce rychle se valící způsobily, že věnoval slech úzkostnému šepotu reakcionářského (zpátečnického) kardinála Lambruschini a druhých jezuitů a jej přiměli ponejprv k polovičným později k úplným krokům zpátečným, kteréž nejprve vedly k útěku do Gaety a později k opětnému jeho dosazení pomocí francouzských bodáků.

Od té doby zavládla v Římě nejen politická nýbrž také církevní bezuzdná reakce. Vyšel pověstný syllabus, který znepokojoval svědomí i velmi horlivých katolíků a konečně došlo na prohlášení článku víry a neomylnosti papežů, proti němuž i nejlepší podpory a vůdcové církve katolické, bohužel že nadarmo bojovali.

Za tímto činem následoval však bezprostředně osud, jenž papežskému kralování vůbec konec učinil.

Italské vojsko vtrhlo po 12. září 1870 do římského území a táhlo zvolna k starému světovému městu.

Teprv když všichni vyslancové v Římě marně se namahali o pokoj, byl učiněn od královských útok na město a Řím vzat po několikahodinném boji, jejž očitý svědek nalezající se při dobývajících popisuje s událostmi následujícími takto:

Ráno o 5. hodině započal útok na věčné město a po 12. hodině bylo již v moci naší. Hlavní útok učiněn byl na bránu Pia, kde povaha místnosti vojsko italské před křížovou střelbou chránila. Několik baterií bylo na polích v pravo a v levo od cesty di Ponte Nomentano, vedoucí k oné bráně, rozestaveno a udržovalo vydatnou střelbu na bránu a na zeď mezi ní a branou Salara se táhnoucí. Papežské dělostřelstvo odpovídalo toliko slabou střelbou a umlklo v 8 hodin úplně. V tu dobu byl již 200 kroků v pravo od brány průlom učiněn. Se stanoviska svého mohli jsme dobře stopovati účinek každé koule. Vedle nás stálo množství vypovězených Římanů, kteří se nemohli dočkati chvíle, kdy opět vstoupí do rodného města, po němž tři neb deset aneb i dvacet let z vyhnanství toužili. Počet vyhnanců těchto obnáší prý 15.000; 7000 prý jich slouží ve vojště italském.

V 9¼ hodin spatřili jsme baterie postupovati. Pustili jsme se za nimi. Brzy viděli jsme také krásné prapory bersaglierů chvatně ku předu postupující. Zároveň slyšeli jsme, že již 34. a 12. prapor do města vnikly a za nimi 40. a 41. pluk. Bylo právě 10 hodin. I my chvátali v před. V zahradě villy Tortonie spatřili jsme několik těžce raněných; dělostřelci, s nimiž jsme

se později setkali, vypravovali nám, že papežští zuavové navzdor bílému praporu na bráně v ztýčenému na vnikající vojsko stříleli; oni ranění stali prý se obětmi zrádného toho činu. Šli jsme okolo villy Falzacappy, kde se italský hlavní stan nacházel, a kam právě členové diplomatického sboru, u papeže pověřeného, vstupovali — bezpochyby aby jenerála Cadornu o ušetření města požádali.

Před branou tlačilo se dělostřelectvo a pěchota Hleděli jsme se prodrati. Brána utrpěla značně střelbou, sochám ve výklencích na pravo a na levo stojícím uraženy byly hlavy, cimbuří, na němž byly žoky s bavlnou nahromaděny, bylo napolo sbořeno. Dostali jsme se do města. První dům v pravo, Villa Bonaparte, na níž jsme již z Villy Casolini francouzský prapor byli spatřili, vyhořel až na holé zdi; dosud se z něho kouřilo. V ulici stál prapor 19. pluku; důstojníci nám sdělili, že jeden major 34. praporu bersaglierů, v průlomu padl; bylť on první, jenž do města vkročil — alespoň u brány Pia; neboť zdá se, že divise Angioletti branou St. Giovanni ještě dříve do města vnikla.

Když jsme roh náměstí di Termini dostihli, spatřili jsme mnoho zajatých papežských vojáků v průvodu italského vojska. Našli jsme drožku a jeli jsme směrem k Monte Cavallo. Znenáhla vzrůstal dav lidu na ulici; přicházel nám vstříc, pospíchaje k bráně Pia. Všichni nás uvítali radostným voláním. Někteří nesli italské prapory. „Viva l'Italia, liberta e lavoro" čtli jsme na jednom. Na domích ulice nespatřili jsme dosud žádné prapory; bylť to nejvíce papežské neb kněžské budovy.

Dojeli jsme na Monte Cavallo. Okolo vodojemu stál prapor pěchoty a zajaté papežské dělostřelectvo. Všechny schody a okna Quirinalu byly zavřeny — bylať ovšem neradostná z nich podívaná. Chtěli jsme dále jeti na náměstí di Trevi. Avšak byli jsme upozorněni na zuavy, dole stojící, jež právě major praporu nadarmo napomínal, aby zbraně složili. Několik známých emigrantů nám vypravovalo, že byli blízko Trojanova sloupu od několika squadriglierů přepadeni a že se museli před nimi do jednoho krámu uteci; jeden z nich prý byl při tom do nohy střelen. Když jsme později podél paláce Antonnelli-ho dolů ke Corsu sestupovali, slyšeli jsme několik výstřelů, čímž ustrašeni jsme se opět na Monte Cavallo vrátili. Návrat náš ještě přispíšila jakási ženština, která k nám v osamělé ulici přistoupila a nám radila, abychom dále nešli, poněvadž prý na nás papežští četníci co na „emigraty" stříleti budou. A skutečně stříleli četníci na mnoha místech na obyvatelstvo. Dopisovatel turinského listu „Gazetta del Popolo," kterýž se byl neprozřetelně příliš daleko odvážil, byl kulí těžce poraněn.

Těmto výstupkům učinil v poledne konec prapor bersaglierů, který v Monte Cavallo ulicí della Dataria a okolo náměstí di Trevi na náměstí della Collona táhl a tam se rozestavil. Tu teprvé byly na domech prapory vztýčeny; po celém městě rozléhal se bouřlivý jasot. Jednoho jízdného carabiniera měl lid za jenerála a přivedl toho ubožáka svými ovacemi do velikých rozpaků. Brzy objevila se trikolora netoliko na domech, nýbrž i v páskách a kokardách na kloboucích mužů a na ňádrech žen. Vyhnanci stoupající v tlupách do města zpívali hymnu Garibaldi-ho; jiní nesli poprsí krále Viktora Emanuela.

Ve Vatikáně byla ve 4 hodiny kapitulace podepsána — ve jmenu papežského vojska od hraběte de Maistra a hraběte Carpegny. —

Dobytí Říma byla důležitá historická událost, ale ne tak významná jako by bývala za jiných dob a jiných poměrů. Italie získala přirozené hlavní město ne vlastním úsilím nýbrž spolupůsobením příznivých okolností. Arci že to bylo následkem vůle národa, pronášené ustavičně a dotvrzené krvavě u Aspromonte a Mentany, ale nikoliv skutek jejího přičinění. To oslabilo značně velikost události.

Tak nedokonal Pius IX., co Italii usouzeno bylo, nýbrž potomek Amadea sardinského, kterýž již r. 1791 chtěl spojiti celou Italii aspoň k válce proti svobodné Francii. Slovutný italský učenec Gioberti radil dříve králům-papežům, aby zvrátíce všechny italské trůny zařídili svobodnou italskou republiku s kněžským vůdcovstvím. Stalo se jinak a za nepatrnou cenu (bylo prý na straně královských toliko 8 mrtvých a raněných) vzat papežům i dávný jejich Řím, aby se stal hlavou sjednocené Italie.

Jules Favre a Bismark.

Dva dny po vyhlášení republiky v Paříži, dne 6. září vydal Jules Favre, nový ministr zahraničných záležitostí okružník k diplomatickým agentům Francie. Podstatným jeho obsahem bylo: „Císařská" Francie započala válku, ale „republikánská" Francie chce mír. Že tudíž není příčiny k pokračování ve válce a proto aby vojska německá se vrátila do vlasti. Kdyby se osmělili Němci ve válce pokračovati, zvědí prý, že Francie sama sobě vrácená jest nepřemožitelna, a že neodstoupí ani pídě svého území ani kamene ze svých pevností. A jako Napoleon jest zodpověden za početí války, tak že král Vilém bude vinen její pokračováním.

Slova Favreova měla v sobě se stanoviska posi-

tivního práva velmi mnoho pravdy a válka měla také býti po bitvě sedanské ukončena. Ale Němci ženouce se jen za největším prospěchem, nechtěli a částečně nemohli nijak učiniti to, co by Francii k užitku a k dobrému bylo. Věděli dobře, že kdyby ustáli ve válce, že by z ní téměř více pokořeni vyšli, nežli Francouzové. Byloť by se zajisté zdálo, že ze strachu tak činí a prozatímní vláda francouzská, která se sama zvala „vládou pro národní obranu,“ nemohla jim na pozdější dobu zaručiti mír. Nad to se také probudila mezi Němci chuť po dalším dobývání, tak že nechtěli jen tak ledabylo z nepřátelské země odtáhnouti, nýbrž bažili po velikých triumfech. V druhém Favreovu oběžníku, jejž vydal 17. září, prokmitala naděje vlády francouzské, že snad některá třetí mocnost evropská zakročí ve prospěch Francie. Psal totiž, že „Evropa počíná se probouzeti, sympatie že se kloní k Francii a že již mnohé kabinety vyjádřily vládě své sympatie.“ Tento druhý oběžník byl již poněkud mírnější nežli první. Francouzský ministr zahraničných záležitostí v něm připouštěl, že vítězstvím dosáhli Prusové moci, aby přinutili Francii k tomu, co by sami chtěli. Rovněž doznal, ze pařížská vláda jest vlastně vládou soukromou a že si proto přeje volbu sboru ústavodárného. Zároveň ale naznačil, že odstoupení území se nikdy nestane a vyslovil naději, že Prusko se spokojí zaplacením útrat válečných se strany Francie.

Bismark odpověděl na obojí vyjádření dvěma depešemi, které poslal severoněmeckým vyslancům u neutrálných mocností 13. a 16. září. Vyslovil v nich s bezohlednou přímostí svůj celý program. Pravil, že Francie není tak nevinna započetím války, jak Favre udává. Válku prý sobě žádal celý francouzský národ a zastupitelstvo národa, senát a orgány veřejného mínění přijali návrh na započetí její téměř jednohlasně. Podle toho, jak doposud válka dopadla, musí se prý národ německý připraviti na brzký nový útok Francie, ať si již jsou podmínky míru jakékoliv. „Porážku samu o sobě, pravil Bismark, kterou Francouzové utrpěli, vítězné odražení zlovolného jejich napadnutí nezapomene nám francouzský národ nikdy. Kdybychom nyní odtáhli z Francie beze všeho skrácení jejího území, beze vší válečné kontribuce a spokojili se toliko dobytou slávou, zůstane v národě francouzském proti nám stejná nenávist a stejná žádost po pomstě a vždy budou čekati dne, na němž by nám všechno mohli oplatiti.“ Proto prý jest Německu třeba, psal dále Bismark, aby žádalo hmotné rukojmí naproti budoucím útokům Francie a nebude je prý žádati od vlády prozatímné nýbrž od národa francouzského, který jest hotov jíti pod každou vládou do nového boje proti Německu. Proto jest prý třeba Německu, aby znesnadnilo budoucí útok Francie na jižní německé státy tím, že pošine své hranice k západu a vezme do ruky pevnosti Německo ohrožující. Dokud zůstanou Francii Mety a Štrasburk, jest prý její offensiva vždy mocnější nežli defensiva Německa Připadnou-li ty pevnosti k Německu, doložil konečně přísně i drze Bismark, nabudou rázu obranného (???), poněvadž prý Německo nikdy neporuší evropský mír (!!!).

Dle toho věděly neutrálné mocnosti, co vlastně Prusko zamýšlí. Favreovi (jenž o tomto druhém oběžníku Bismarkově nevěděl) záleželo také velice na tom, aby se dověděl, za jakých podmínek chce Prusko učiniti mír. Optal se tudíž prostřednictvím vlády anglické u Bismarka, zdali svolí, aby se s ním sešel k rozhovoru v zámku ferrièreském. Bismark nebyl proti tomu a tak se odebral Favre s dvěma tajemníky 19. září k předním strážím, kde byl od pruského důstojníka přijat a do Lagny doprovozen. Tam čekal nějakou chvíli na Bismarka, jenž doprovázel krále k prohlídce severního uzavření Paříže. Rozmluva se stala ještě téhož dne a pak i nazejtří a Favre podal o ní obšírnou zprávu vládě francouzské, kterou zde dáváme tak jak do veřejnosti se dostala, abychom co nejlépe naznačili poměry, v kterých tou dobou obě strany se nalezaly.

„Když jsem se s Bismarkem sešel,“ praví Jules Favre, „vyložil jsem především určitě účel svého kroku. Oznámiv již svým okružníkem záměry francouzské vlády, chtěl jsem nyní seznati záměr prvního ministra pruského. Zdálo se mi býti nepříslušným, aby dva národové bez předběžného vyslovení se pokračovali v strašné válce, kterouž přes všechny získané úspěchy vítěz velmi trpí. Jsouc mocí jediného člověka vyvolána neměla válka tato žádného důvodu k dalšímu trvání, jakmile Francie byla se stala zase svým vlastním pánem. Zaručil jsem se, že Francie nakloněna jest míru, a spolu že jest nezvratně odhodlána, nepřijmouti žádné podmínky, která by z míru toho učinila krátké a hrozivé příměří.

Pan Bismark mi odpověděl, že by ihned podepsal mír, kdyby byl přesvědčen o jeho možnosti. Bismark uznal, že oposice (francouzská) vždycky válku zatratovala; avšak vláda, kteráž nyní oposici tuto representuje, jest prý více než pochybna. Nebude-li Paříž za několik dní dobyta, bude prý vláda luzou svržena.

I přerušil jsem ho živě, abych mu připomenul, že v Paříži není žádné luzy, nýbrž že je tam jen vzdělané a oddané obyvatelstvo, které, znajíc záměry naše, nestane se pomocníkem nepřítele našeho kladením překážek našemu úkolu obrany. Co se týče moci, že jsme hotovi, složiti ji do rukou shromáždění, kteréž jsme již svolali.“

„Shromáždění toto,“ odvětil hrabě, „bude míti zámysly, jež nikterak nelze předvídati; bude-li ale naslouchati citu francouzskému, bude chtíti válku. Vy právě tak nezapomenete kapitulaci sedanskou, jako nezapomenete na Waterloo a Sadovou, po kteréž vám nic nebylo.“ Po té mluvil o pevné vůli francouzského národa, kterýž prý chce učiniti útok na Německo a odtrhnouti od něho některé části jeho území. Od dob Ludvíka XIV. až po dobu Napoleona prý se tyto snahy

nezměnily; když pak byla válka prohlášena, tu prý zákonodárný sbor přijal slova ministrova s jásotem. I připomenul jsem, že několik neděl před tím většina zákonodárného sboru vyslovila svůj souhlas s mírem, že panovníkem zvolená tato většina na neštěstí pokládala za nutné, aby ho následovala, národ však že jsa dvakrát otázán, a sice o volbách r. 1869 a při hlasování o plebiscitu, rozhodně se vyslovil pro politiku míru a svobody.

Rozmluva o tomto předmětu se prodlužovala. Hrabě Bismark setrval na svém a já hájil zase mínění vlastní. Jelikož jsem na něho nalehal stran jeho podminek, odpověděl mi jasně a srozumitelně, že většina v jeho zemi ukládá mu za povinnost, aby podržel území, kterýmž Německo se zabezpečuje. Několikráte opakoval: „Štrasburk jest klíčem od domu, a klíč tento musím míti."

Vyzval jsem ho několikráte, aby se vyslovil zřejměji. Jest to marné, odpověděl. Jelikož se nemůžeme dorozuměti, musí se záležitost tato uspořádat později. Žádal jsem ho, aby tak učinil bez prodlení, načež on odvětil, že potřebuje obou krajů horního i dolního Rýna, jakož i část kraje moselského s Metami, Chateau-Salins a Soissons a že se jich sříci nemůže.

Připomenul jsem mu, že souhlas obyvatelstva jest více než pochybný a že evropské státní právo nepřipustí, aby se bez tohoto souhlasu obešel.

„Vždyť pak vím velmi dobře," odvětil, „že o nás nechtějí nic věděti. Bude to pro nás veliké břímě, nicméně nemůžeme jinak nežli vzíti je na sebe. Jsem jist, že co nejdříve budeme míti novou válku s vámi. Chceme ji vésti se všemi prospěchy pro sebe."

Takovému rozluštění jsem se opřel. I řekl jsem mu, že se mi zdá, jako by byl dva živly, o nichž nutno jednati, přehlédl. Za prvé Evropu, která může požadavky tyto uznati za přehnané a vložiti se do věci, pak nové právo, pokrok mravů, kterýmž požadavky tyto naprosto příčiti se budou. K tomu jsem připojil, že podmínky takové nikdy nepřijmeme; že bychom mohli sice co národ zahynouti, avšak nikdy sama sebe zneuctíti, ostatně že jedině země jest oprávněna, vysloviti se o postoupení některého území. Pravil jsem, že nepochybujeme sice o náhledu národa, nicméně že se ho přece chceme otázati; Prusko že tedy bude muset jednati s národem francouzským. Ku konci podotknul jsem, že každý, kdo chce zřetelně a přímo mluviti, musí říci, že Prusko, opojeno jsouc vítězstvím, usiluje o zničení Francie.

Hrabě ohražoval se proti mým slovům, předstíraje stále nutnost bezpečnosti národní. Pokračoval jsem takto: Není-li to s vaší strany zneužitím moci, za kterýmž skrývají se tajné záměry, tož dovolte, abych svolal ono shromáždění, jež zvolí definitivní vládu, která podmínky Vaše posoudí.

K provedení toho, odpověděl mi hrabě, bylo by nevyhnutelně potřebí příměří, kteréž však za žádnou cenu nepovolím.

Rozmluva stávala se čím dále tím trapnější. Večer se přibližoval. Žádal jsem Bismarka za druhou rozmluvu ve Ferrieresu, kde měl přenocovati, načež jsme se rozešli.

Chtěje poslání svému úplně zadost učiniti, musel jsem se vrátiti k některým otázkám, o nichž jsme již jednali. Proto pravil jsem k hraběti, když jsem se s ním o půl 10. hodině večer opět sešel, že hlavní předměty naší rozmluvy, poněvadž výsledek jest určen pro moji vládu a obecenstvo, ku konci znovu stručně vytknu, abych toliko ony věci uveřejnil, o nichž jsme se dorozuměli. „Nenamáhejte se," odpověděl mi Bismark, „můžete uveřejniti všechno."

Rozhovor počal poznovu a trval až do půl noci. Zvláštní důraz kladl jsem na nutnost svolání shromáždění. Hrabě dal se ponenáhlu přesvědčiti a přešel opět k příměří. Žádal jsem za příměří čtrnáctidenní. Na to jsme jednali o vyminkách, o kterých však Bismark vyslovil se zdrželivě a vyhradil si, že dříve otáže se krále. Za tou příčinou jsme se rozešli a Bismark pozval mne na druhý den a ustanovil schůzi na 11. hodinu ranní.

Zprávu svou dokončím několika slovy. Druhého dne o 11. hodině ranní přišel jsem do zámku ferrierského. Hrabě Bismark přišel za tři čtvrti hodiny a sdělil mi podmínky příměří. Byly sepsány v jazyku německém a hrabě podal mi o nich zprávu ústně. Co záruku žádal obsazení Štrasburku, Toulu a Falcburku a jelikož jsem den před tím řekl, že shromáždění sejíti se má v Paříži, žádal pro tento případ vydání jedné tvrze, která panuje Paříži na př. tvrz Mont Valérien.

Přerušiv ho, řekl jsem: „Bylo by mnohem jednodušší, žádati od nás Paříž." Jak pak můžete chtíti, aby francouzský sbor rokoval pod vašimi děly? Měl jsem česť Vám říci, že sdělím vládě francouzské naši rozmluvu: věru nevím, odvážím-li se říci, že jste mi učinil takový návrh.

„Hledejme jinou kombinaci," odvětil Bismark. Po té jsem podotknul, že by se sbor mohl shromážditi v Toursu, aniž by se žádalo za nějakou záruku se strany Paříže.

Bismark mi navrhl, abych o věci té promluvil s králem, načež přešed k obsazení Štrasburku připojil: Město to padne do našich rukou; závisiť to od výpočtu inženýra jednoho. Proto žádám od Vás, aby se posádka vzdala.

Při těchto slovech, bolestí jsa přemožen, vyskočil jsem řka: „Zapomínáte, že mluvíte k Francouzovi, pane hrabě. Obětovati hrdinskou posádku, která jest předmětem našeho a veškerého světa obdivu, bylo by zbabělostí a neslibuji Vám, že nepovím, že jste mi položil takovou podmínku."

Hrabě odpověděl, že neměl v úmyslu, mne uraziti, že řídí se dle zákonů válečných, že však, svolí-li k tomu král, článek ten může býti změněn.

Po čtvrt hodině Bismark se vrátil od krále. Král přijal kombinaci s Toursem, avšak setrval na tom, aby se posádka štrasburská vzdala.

Síly mé byly vyčerpány a v jedné chvíli jsem se obával, že sklesnu. Odvrátil jsem se, abych ukryl slzy mne dusící a omluviv se z bezděčné této slabosti, rozloučil jsem se s hrabětem těmito prostými slovy: „Sklamal jsem se, pane hrabě, když jsem sem přišel. Nelituji toho; trpěl jsem dosti, abych sám před sebou se omluvil; ostatně uposlechl jsem jen citu povinnosti své. Vše, co jste mi řekl, sdělím své vládě a uzná-li tato za dobré, mne k Vám opět poslati, budu míti česť Vás opět spatřiti, jakkoliv mi krok ten bude velmi bolestný. Děkuji Vám za Vaši laskavost ke mně, obávám se ale, že musíme nechati události tak se rozvinouti, jak se rozvinují. Obyvatelstvo pařížské jest zmužilé a ochotno ku všem obětím. Hrdinná mysl jeho může změniti průběh událostí. Budete-li míti česť, nad ním zvítěziti, tož přece si je nedovedete podmaniti. Veškerý národ jest stejného smýšlení. Dokud v něm shledáme živel odporu, budeme bojovati proti Vám. Jestiť to nekonečný boj mezi dvěma narody, kteří by si měli ruce podati Doufal jsem v jiné rozřešení. Vzdaluji se velmi nešťasten, ale přec pln naděje."

To byla rozmluva Julesa Favrea s Bismarkem. Ještě když se loučili, navrhoval Bismark ultimatum: 14—20tidenní příměří má býti uzavřeno za těchto výminek: 1. V Paříži a před ní zůstane vojenský status quo. 2. V Metách a před nimi zůstane nepřátelství v jistém určeném kruhu. 3. Pevnosti Štrasburk, Toul (Tul) a Bič se vzdají; posádka prvnější bude zajata. posádky druhých dvou mají volný odchod.

Ale 21. září zvěstoval Favre Bismarkovi z Paříže, že vláda podminky nepřijímá a 23. vyjádřil se Gambeta v proklamaci vydané v Toursu (Túru), kam se odebral v balóně, „dříve než by výminky ty měly býti přijaty, že Paříž se promení v trosky a rumy."

Nemůžeme lépe doplniti tento oddíl, než podáme-li výtah z knihy „Paris livré", již Gustav Flourens na několik dní před svou smrtí vydal. Čteme pak v knize té:

Dne 4. září bylo pro Francii dvoje prospěšné a rozumné rozřešení možno: americké a francouzské. Americké, řešení lidí praktických, záleželo v tom, aby se hned učinil s Pruskem pokoj, jemu se odstoupilo, čeho žádalo a čeho žádati právo bylo. Neboť byl na ně nespravedlivě od Francie útok učiněn a Prusko bylo vítězné. Nesmělo se hleděti za tak těžkých ztrát na dílo republiky, nýbrž jen na dílo císařství; nemusela se zajisté činiti republika za zločiny, pošetilství a loupeživost svého vraha zodpovědnou. Císařství učinilo bankrot. Jeho bilance skončila se s velkým schodkem. Nebylo úlohou republiky, aby vzala na se špatné zprávy, nýbrž aby je co nejdříve prokázala (liquidovala). Od těchto pout osvobozena mohla republika všech svých sil vynaložiti, aby si dala dobrých zřízení, jež by zamezila opětné neštěstí takové na všechny časy budoucí. Aby všech občanův naučila svým právům a povinnostem, organizovala dobrou národní a nikoli dynastickou armádu, nahradila ztráty a zem úplně zdemokratizovala, opatřujíc každému občanu úvěr: to mělo starostí býti moudrých a obezřelých mužův. Pod touto silící a spásnou správou byla by Francie hodna bývala, aby zaujala místo mezi volnými národy a někdy všeho opět nabyla, čeho ztratila.

Francouzské rozřešení, rozřešení enthusiastův (nadšencův) záleželo v tom, aby se bojovalo. Než to po způsobě revolučním, jako 1793, válka do nejhoršího, zvítěziti anebo umříti.

Tu museli by se vzíti zemi všechny pomocné prostředky, všichni mužové, všechny síly její a se strašnou vzteklostí invasí pruskou přemoci. Mnoho krveprolití, se hubiti — konečně ale zvítěziti.

Obě ta řešení mají mnoho prospěšného do sebe. Jedno nebo druhé mohlo Francii spasiti. Avšak pro lidi rozumné nebylo ničeho u prostřed, žádného porovnání mezi těmito dvěma možnostmi (alternativami): revolučně pokračovati aneb s nepřítelem jednati. Boj podle systému císařského dále vésti, velitele císařské podržeti, bylo tolik co se poraziti dáti. Toto třetí rozluštění, tato záhubná metoda zvrhlá obdržela ovšem přednost od mužův, kteří 4. září v diktaturu násilně se uvázali; muselať zjevně do záhuby vésti.

O novověké důležitosti pevností.*)

Obzvláště výpravou z roku 1866 tak rychle ukončenou, ale již výpravou z r. 1859, ano, chceme-li i válkami první francouzské republiky a Napoleona I. povstalo mínění, že nemají pevnosti toho významu, kterýž jim dříve přičítán byl. Pamětihodné dobývání Sebastopolu od Francouzův, Angličanův, Vlachův a Turkův**) a taktéž velmi zajímavé dobývání düppelských hradeb od Prusův v zimě na jaro r. 1864 vystavováno za vyminky, které dosáhly důležitosti jenom mimořádnými poměry.

*) Článek ten vyjímám ze své „knihy o strategii" v tisku se právě nacházející z III. serie Vojenské bibliotéky.

**) Sebastopol padl dne 8. září 1855 teprvé po jedenáctiměsíčném dobývání.

Vyprava německo-francouzská z r. 1870 a 1871 dokázala, že mají pevnosti i dnešního dne ještě svou strategickou cenu.

Jako za starého věku, hledělo se také ve středověku uchrániti města a zámky proti soužením válečným, která širou krajinu zaplavovala.

To byl počátek a původní význam staveb pevnostních.

Brzo dostalo se pevným místům větší důležitosti, kteráž se stávala platnou i mimo zdi, neboť přispívala místa ta obyčejně mnoho k dobytí anebo obraně celé země a tím ku šťastnému skončení války. (Tak v starém věku Řím, Syrakusy, Korint, Kartágo, Numancie, Jerusalem a t. d.) V středověku Cařihrad a Jerusalem opět za výprav křižáckých, Praha ve válce husitské a t. d.

Ježto však hražená místa i na průběh válečný vlivu dosáhla, obdržela svou strategickou důležitost, která za jistých dob velmi i přeceňována bývala, poněvadž považováno za věc důležitější, dobyti pevnosti, než vyhledati nepřátelské síly válečné a je zničiti.

Za našich časův upustili od toho, aby se z každého města měla učiniti pevnost. Strašné pokroky, kteréž se v dělostřelectví učinily, uzmuly idei, aby lidé a statky „přímo“ pevnostmi chráněni byli, všechnu platnost a přivedly na myšlenku, aby se pevnosti staly nepřímou ochranou země, kterou skutečně více méně poskytují tím, že jsou jaksi uzly tkaninu strategickou v hromadě držícími.

Trpná působnost pevnosti, kteraž se v tom zakládá, aby místo a všecko v něm obsažené, chránila, jest za dnešního času velmi nepatrna, při pevnostech pak malých nelze o ní ani mluvit a při větších místech jest jenom odloučenými hradbami (forty, předními hradbami) možna.

Činná působnost pevností dosahuje však (při výpadech, zájezdech) z části dále než donesnost dělová.

Trpná a činná působnost jejich pospolu vzatá odůvodňuje však větší neb menší důležitost jejich pro zemi a válku zvláště v defensivě.

Spojíme-li úlohu a určení pevností, shledáme známé zvolání Clausewitzovo potvrzeno: „Obranné vojsko bez pevností má sto ranitelných míst, jest to tělo bez brnění.“

Tyto úlohy a určení pevností jsou následující:

1. aby sloužily za bezpečné zásobárny;

2. za záštitu velkých a bohatých měst.

V tom případu se osvědčila Paříž a Lyon, ač se neosvědčila města ta jako Praha pod Žižkou proti křižákům z celého světa se shluklým. Clausewitz vyslovuje ostatně v tom případě památné slovo, kteréžby mělo zvláště pro Čechy příčinou býti, aby se o něm přemýšlelo. Praví totiž: „Kdyby byla země, kdeby nejen všechna hustě obydlená místa hražena*) byla a svými obyvateli a okolními venkovany hájena, byla by tím rychlost pohybův v takové míře oslabena, a národ by, na něhož učiněn útok, s takovou částí celé své tíže na váhu padl, žeby nadání a síla vůle nepřátelského vojevůdce až k nepatrnosti klesla.“

(Kdyby vlastenectví národa českého této zlaté rady pojalo, nemuselo by zajisté o svou budoucnost tak starostlivo býti.)

3. Za pravé zámky, to jest za závory silnic a řek. (Tím se osvědčilo na př. v této válce město Toul, ač nad očekávání brzo padlo. Obejíti pevnosti, nejsou-li úzce sevřeny, bývá často velmi těžko. Každým způsobem ale zavírá i obstoupená pevnost čáru železničnou, což po případech bývá veledůležito.)

4. Za taktické oporné body (Anlehnungspunkte). (Jestli jedno z našich křídel pevností kryto, býva to znamenitý úkryt, zvláště nechámeli mezi křídlem a pevností ještě značný prázdný prostor, do něhož se nepřítel neodváží, aby se nedostal do dvojí palby.)

5. Za stanice pro naše pomůcky a dovozy.

6. Za útvořiště slabých nebo poražených sborův; (Jimi osvědčila se r. 1866 Olomouc a 1870 Štrasburk a Mety. Město Sedan bylo naproti tomu malé, aby takové služby konalo. Trefně poznamenává Clausewitz: „Jen ve válce samé docházíme živým patřením pravého pojmu o blahodárném vlivu blízkých pevností za zlých okolností. Obsahují prach a zbraň, obrok a chléb, poskytují přístřeší nemocným, bezpečnost zdravým a rozvahu postrašeným. Jsou noclehy na poušti.“)

7. Za pravý štít proti nepřátelskému útoku; (Takovým štítem byly Mety, které 200.000 mužův německé armády ochromily, a byly by štítem tím více bývaly, kdyby nebyla zráda Bazainova tohoto důležitého místa v tom okamžení vydala, když právě francouzská loirská armáda osvobozující pochod ku předu proti dobyvatelům Paříže učiniti hodlala. Nepoměrné oslabení, jež si nepřítel obstoupením (Zernirung) větších míst při dalším svém postupu učiniti musí, má se za největší přednost a pravou úlohu pevností považovati. Jak mohla r. 1866 v tomto případě Olomouc důležita býti, kdyby byli při rakouském velitelství uměli významu tohoto místa užiti!)

8. Za záštitu rozsáhlých bytův. (Této záštitě má se takto rozuměti: udeřil-li nepřítel na naše byty, nezáleží mu na tom, aby padl na některé naše byty, nýbrž aby způsobil mezi všemi našimi sbory nepořádek. Jest-li však střed našich bytův znamenitou pevností před nimi ležící kryt, nebude arci postup nepřítelův nemožný, avšak přece obtížný a pro nás pro to méně nebezpečný. V tom případě kryl Lyon v druhém údobí války r. 1870 takořka všechny francouzské sbory v jižní Francii se shromažďující, kteréž nejčastěji spolupůsobením mnohých okolností povstává, a které, jak sám Clausewitz připouští, smělostí nepřítelovou klamným učiněno býti

*) Ovšem více také předními, dobře založenými hradbami, nežli obrubným náspem.

může, nesmí se považovati za neprosté, nýbrž musí ve své ceně podle daných případův zvláštních oceněno býti).

9. Za záštitu neosazené provincie. (I této větě nesmí se doslovně rozuměti. Nepřítel nemůže se totiž za pána provincie od nás opuštěné potud považovati, obyčejný dosah. Osvobození Štrasburku a Met mělo by v zapětí zahrožení spojovacím čarám německé armády a bylo by spasilo Paříž.)

10. Za střediště ozbrojení národního. (V tomto případě konala Paříž a Lyon dobrých služeb.)

Jenerál von Zastrov.

pokud v ní jedna nebo více znamenitých pevností stojí. Z té příčiny namahali se r. 1870 Němci, aby Štrasburku, hlavy a srdce elsaské země brzo do rukou dostali. Bylyť ovšem de fakto Elsasy dobyty, prvé než Štrasburk padl. Kdyby se ale bylo po čas dobývání Štrasburku podařilo francouzské nějaké armádě z jižní Francie spěchající Štrasburk osvoboditi, nebylo by jeho hrdinské hájení marné bývalo, nýbrž mělo by bývalo ne-

11. Ku bránění řek a hor. (Pevnost nám patřící a na velké řece ležící chrání náš přechod přes ni (Mety) každé chvíle a zamezuje nepřátelský aspoň na několik hodin v okršku.

Končíme toto líčení větou: Pevnosti nemáme preceňovati ale ani také podceňovati, mohou dosud velkou úlohu hráti, avšak nikoli tenkrát, když se jedině na ně spoléháme.

Oblehání Štrasburku.

Kdežto oblehání ostatních pevných míst ve Francii v roce 1870 a 1871 spíše (jako u Met a Paříže) v obstoupení bezohledně provedeném záleželo, podává nám naproti tomu oblehání Štrasburku jen sedm neděl trvavší nejzajímavější obraz vyvinutí všech možných prostředkův novověkého umění dobyvatelského. Dobývání Štrasburku zasluhuje proto se stanoviska vojenského, abychom na ně zřetele obrátili a je v spise tomto šíře vylíčili.

Již po bitvě u Weissenburku dne 4. srpna byla silnice dolních Elsas, když byl Mac-Mahon na svah Voges ustoupil, kde si bitvu přál a na neštěstí jí také dosáhl, pro vojska německá získána. Následek bitvy u Wörthu bylo úplné vyklizení Elsas od Francouzův z větší

části přes Vogesy do Lotrinska ustupujících. Rozprášené však části pravého křídla armády Mac-Mahonovy téměř úplně odloučeného, vrhly se v divém útěku na silnici z Reichshofenu přes Hagenavu do Štrasburku vedoucí.

Po Hagenavském telegrafu došla již večer dne 6. 7. přerušeno, a utekli venkované oznamovali hned toho dne příchod německých vojsk.

Nejdříve přiblížila se badenská divise k starému městu a pevnosti, která v německých vojenských písních tak velikou úlohu hrála.

Jenerál von Kirchbach.

srpna první smutná zpráva o porážce u Wörthu do hlavního města departementu Bas-Rhinského, kde způsobila tím větší poděšení, poněvadž bylo všude pevné přesvědčení, že zbraň francouzská nepřemožitelna a ještě před třemi dny „vítězství u Saarbruku" slaveno bylo.

Vše běželo na ulice, aby se něčeho o neočekávané katastrofě dovědělo, které se nikdo nenadál, ano nikdo dosud nehleděl opatření k ochraně pevnosti učiniti Povstal všeobecný poplach: krámy se zavírají, jenerální pochod zazní, vojáci a národní gardisté spěchají do kasáren a na svá shromaždiště. Což stojí Prušáci již před branami? Nikoli, avšak dlouhý smutný průvod ubírá se po ulicích městských. Na nepřikrytých krvavých marách drží zmrzačené oběti bitvy Weisenburské vchod neštěstí věstící do města. Hned když byli poslední tito nešťastní dorazili, vyzdvihují se zdvihací mosty a zavírají se brány městské, které druhého dne se otvírají, jen aby utečenci od Wörthu vpuštěni byli, z nichž mnozí již v noci před náspy tábořili. Provolání prefekta Dolno-Rhinského oznamovalo městu, že vstoupilo (celý departement byl již po několik neděl v obleženosti) co pevnost v „přísnou" obleženost.

Telegrafické spojení s dolními Elsasy bylo již dne

Jízdní brigáda té divise pod velením jenerálmajora svob. pána von Laroche-a ukázala se již ráno sedmého před branami Hagenavskými, kteréhož místa slabě osazeného se smělou ranou zmocnila.

S večerem přirazila celá badenská divise do tohoto starého města říšského a vystřídala svou brigádu jízdní, která nato pochod k Štrasburku nastoupila a odpoledne dne 8. srpna tam dorazila.

Jenerál pěchoty Laroche dojel až na koliště pevnostní a vyzval vyjednavatelem velitele, aby se vzdal. Když však na toto vyzvání odpověděno hned příkrým odmítnutím, ustoupila opět brigáda rozbořivši však dříve před odchodem dráhu do Lyonu vedoucí a přerušili telegrafické spojení.

Následujících dní rozbila badenská divise hlavní stán v Brumathu.

Pevnost Štrasburk vystavěna byla ještě dle starého fortifikačního systemu, kterýž od francouzských revolučních válek tolik na své strašnosti potratil. Odloučené hradby, jichž by především na severozápadním čelí třeba bylo, byly sice již dávno projektovány, avšak skutečně jich nebylo. Čelí k Rýnu obrácené bylo ovšem dostatečně citadelou chráněno a celá jižní strana pev-

nostní mohla aspoň stavidly, která by vodu Illu z kanálu rýno-rhonského přivedla, zatopena býti. Severozápadní však čelí neleželo v oboru zátopním a proto mohlo aspoň hradbami rohovými chráněno býti, čehož ovšem nebylo.

To zpočátku dobyvatelům velmi prospívalo Než i zásoby pevnostní byly nedostatečny a nijak na obležení vypočítány. Taktéž nedostatečna byla posádka.

Ovšem mírná posádka poněkud silna (2 pluky dělostřelecké, 2 pluky řadové pěchoty a více praporův mysliveckých a pionýrských) odtáhla s armádou Mac-Mahonovou. Když se německá vojska k Štrasburku blížila, záležela tudíž posádka pevnosti té v 1000 mužích dělostřelcův a pionýrův a 87. řadovém pluku, jenž zde pouze náhodou byl, — vlastně na pochodě skrz město a zadržen zde jen překvapujícími událostmi.

Tato posádka zcela nedostatečná byla však uprchlíky od Wörthu, několika tisíci muži všech zbraní a mobilní gardou městskou sesílena, nicméně nepřestupoval počet jich všech malé číslo 11.000 mužův, kteří sotva s to byli zastávati pořádně namahavou službu na náspech proti armádě oblehající.

Když první němečtí jezdci pevnost ku vzdání vyzývali, nebyl ještě ani jediný strom v obvodu města poražen aniž voda v příkopích pevnostních nadržána, palisády byly jen z části zaráženy a kusy jen v nedostatečném počtu na náspech postaveny.

Za takových okolností převzíti řízení obrany pevnostní a se ctí ji provésti bylo velkým úkolem. Než byl skvěle proveden od udatného velitele Uhricha, rozeného Elsasa, jednoho z několika těch jenerálů, kteří roku 1870 v duchu staré francouzské válečné slávy jednali.

Hned první jeho provolání, které spolu s prefektem k znepokojeným obyvatelům vydal, vynikalo tónem energickým, kterého zde převelice třeba bylo.

Znělo pak takto:

Znepokojující pověsti, strachy a hrůzy rozšiřovaly se zúmyslně čili nic, za posledních dní v našem řádném městě. Některé osoby opovážily se pronésti mínění, že pevnost vzdá se bez máchnutí mečem. Protestujeme rozhodně jmenem srdnatého, v pravdě francouzského obyvatelstva proti takovému zbabělému a trestnémn počínání. Náspy jsou ozbrojeny 400 děly; posádka obnáší 11.000 mužů bez domácí národní obrany. Bude-li na Štrasburk učiněn útok, budeme Štrasburk tak dlouho hájiti, pokud ještě zbyde jediný voják, jediný suchar, jediná torba. Občané dobře smýšlející nechť jsou klidni, co ostatních se týká, ti nechť se vzdálí.

Ve Štrasburku, dne 10. srpna 1870.

Uhrich, jenerál divise, vrchní velitel.

Baron Pron, prefekt Bas-Rhinu.

Již druhého dne spoledne ohlášen se všech stran postup Němcův proti pevnosti. Nejprve se ukázaly patroly, které krajinu projížděly, potom se objevily celé pluky, které po okolních dědinách bytovaly. Bischheim, Schiltigheim, Hausbergen, Oberschäffholdsheim, Eckbollzheim, Königshoffen a jiné vesnice kolem Štrasburku ležící byly obsazeny a tak zamezeno městu další zásobování z těchto vesnic. Nejprv byla pevnost obstoupena divisí badenskou a několika menšími bavorskými a pruskými oddíly, které pod velitelstvím jenerállajtnanta Beyera Štrasburk zúplna uzavřely.

Jenerállajtnant Beyer však záhy onemocněl a proto převzal vrchní velitelství jenerállajtnant Werder. Také bylo oblehací vojsko brzo sesíleno značnými pruskými oddíly, zvláště zemskou obranou a jenerálům Colomierovi a Mertensovi svěřeno vedení technických prací. Velení nad celým oblehacím dělostřelectvem obdržel pak jenerállajtnant Decker.

Slabá posádka Štrasburská nemohla příliš překážeti uzavření města; ale použila chvíle před vlastním obleháním k zdokonalení vlastních hradeb a zdí. Každého jitra opouštěly houfy dělníkův město, aby poráželi stromy na silnicích a v zahradách, chráněni jsouce jednotlivými oddíly pěchoty. Oblehající chtěli pak zabrániti pracem a proto se strhly dne 13. srpna první menší šarvátky.

Vybraní střelci badenští přiblíživše se odpoledne k pevnosti a ukryvše se, počali stříleti do pevnosti, rušíce tak práce opevňovací. Z pevnosti odpověděno střelbou z děl, která však vojsku badenskému příliš neškodila. O 1. hodině v noci postoupila jedna setnina druhého pluku granátníkův krále pruského k pevnosti, aby zahnala několik oddělení francouzské pěchoty, která se byla odvážila před pevnost. Po krátkém boji Francouzi ucouvli. Od pevnosti ustupující setnina pruská pronásledována pak prudkou střelbou z děl a ručnic z pevnosti, při čemž ztratila tři mrtvé a 11 raněných. O 9. hodině večer postoupila dvě jiná oddělení pruská směrem k nádraží a zapálila tamo stojící vlak železniční. Dvě setniny pěchoty postoupily za nimi k pevnosti a vypálivše na dělostřelce na hradbách opět ucouvly. Mezi tím přiblížila se jedna polní baterie až na tři tisíce kroků k pevnosti a počala stříleti na náspy jasně hořícím vlakem osvětlené. Střelba z pevnosti opětována. Na jiném místě pokoušela se již o 11. hodině setnina pátého pluku pěchoty, překážeti obleženým v pracích opevňovacích. Dne 15. srpna o 5. hodině ráno opět stříleno na pevnost a oheň z pevnosti opětován velmi prudce.

Palba netrvala však příliš dlouho a započala teprv opět v noci. Badeňáci nestříleli tak na pevnost jako na město samo. Ani jeden obhájce pevnosti nebyl na hradbách zabit: hradby, palisády, brány městské zůstaly neporušeny. Němci obrali sobě za terč toliko město; jejich jediným účelem bylo, zapáliti tolik obydlí, pokud jen možná, a zničiti obyvatelstvo. Velitel pevnosti vyslal parlamentáře, setníka Rödérera, aby pohnul německého jenerála, by dovolil, aby směly alespoň ženy a děti

opustiti pevnost. Tento však zamítnul jeho žádost, řka, že by se pevnost pak nikdy nevzdala, kdyby byly ženy a děti zachráněny; trubač sprovázející setníka Röderera byl zabit, setník sám nebezpečně poraněn.

Z rána dne 16. ustali oblehající ve střelbě, kdežto obležení se chystali k menšímu výpadu. Výpad ten učiněn byl o 2. hodině odpoledne a zavdal příčinu k šarvátce s několika odděleními badenské divise. Vesnice Illkirch byla od Francouzů bombardována a několik domů v ní zapáleno. Když pak oddělení francouzského dělostřelectva postoupilo asi na tři sta kroků k mostu do Illkirchu a tam se ku střelbě hotovilo, hnala naň badenská setnina útočně bodákem, při čemž ukořistila tři děla. Francouzi ztratili 8 raněných, 20 mrtvých a 3 zajaté. Na Weghäusel, kde ucouvnuvší Francouzi se soustředili, stříleno granáty, z nichž některé zapálily. Vojsko francouzské, jež výpad podniklo, sestávalo ze zuavů, turkosů, střelců a dělostřelců a čítalo asi 1500 mužů.

Účel výpadu nebyl jasný. Zdá se, že tak učiněno pouze, aby obležení se dověděli, jak asi stojí oblehající a kde jest jejich hlavní síla.

Sedmnáctého srpna se strhla opět menší šarvátka způsobená tím, že obležení vyšli na pozory do Ruprechtsau. Setnina pěchoty opustila brány pevnosti, majíc nařízeno, obsaditi klášter Dobrého Pastýře a nakázati okolním lidem, aby se ze svých obydlí vzdálili. Velitel pevnosti totiž chtěl, aby celé okolí kláštera bylo zapáleno a rozbořeno, poněvadž zastíralo výhled dělostřelectvu. Vyslaný oddíl vyplnil rozkaz, při čemž podstoupil šarvátku s nepřátelskými předními strážemi. Odpoledne pak byly dotyčné budovy ze štrasburské citadely rozbořeny a večer zapáleny. Teprv ráno uhasly plameny. Ale ani to nedostačilo. Nepřítel se stával ustavičně smělejším a proto museli v pevnosti k tomu hleděti, aby celý prostor, na němž se nepřítel pohyboval, volný a nekrytý zůstal. Vesnice Schiltigheim, vzdálená od pevnosti jen několik set metrů kryla Němce ve velké míře a pomahala jim k tomu, že právě na severní stranu pevnosti mohli úporně dotírati. Z rána 18. srpna vytáhlo tudíž několik oddílů z pevnosti, zničit poslední stavení vesnice. Vykonaly to za prudké střelby z ručnic, poněvadž oblehající chtěli jich namahání zmařiti. Také klidu mrtvých nebylo šetřeno. Stromy na hřbitově u sv. Heleny byly vyvráceny a náhrobky rozbity kulemi štrasburských děl.

S hrůzou viděli obyvatelé města, jak zhoubné plameny ničí jejich vlastní majetek. V tom je poděsí náhle rána. Granát vpadl do města, poprvé od noci 15. srpna. A střely se sypou na město hustým deštěm; syčíce letí povětřím, s rachotem dopadají a praskajíce děsí obyvatelstvo strašlivými ranami. Střelba trvá až dlouho do noci. Ženy a děti prchají do sklepův a volání „hoří, hoří“, rozlehá se nešťastným městem. Velikou září zardí se nebe; 10 domů ulice aurelské stojí v plamenech. A nyní obraz hrozného požáru! Ze sklepův utíkají ukrytí měšťané, hlasové úzkosti a volání o pomoc se rozlehá po všech stranách, smutně řve dobytek, jenž v plamenech hyne a mezi hasiče vpadají střely zuřivých Němců.

Teprv ráno uhasly plameny a tu bylo také viděti strašlivé spousty, jaké učinila německá střelba. Žalostnějšího pohledu však nebylo jako v ústavě katolických sester v duhové ulici. Granát udeřil do ústavu; dvě mladé dívky byly na místě zabity, pět jiných poraněno tak těžce, že jim údy odňaty býti musely.

Již na včerejšek byly vyzbrojeny německé baterie, postavené u badenského města Kehlu, Rýnem od Štrasburku odděleného a počaly nyní také stříleti na štrasburskou citadelu. Střelba se stala za nějakou chvíli velmi prudkou a jistou, tak že štrasburská citadela by bývala úplně obrácena v rum, kdyby nebyli z pevnosti Němcům řádnou střelbou odvětili. Však baterie německé ležely tak blízko města Kehlu, že nebylo ani možno, aby Kehl zůstal neporušen. Nadto byli Štrasburští rozhořčeni zlopověstným ukrutným jednáním Němců, kteří hradeb v noci pomíjejíce na město stříleli a proto jim také dali patřičnou odvetu. Střely štrasburské zaletovaly brzo do Kehlu, a Němci stříleli zase na Štrasburk. Velké kotouče dýmu vystoupily na straně Kehlu i Štrasburku. V Kehlu bylo mnoho domů pobořeno a mnoho jich hořelo. Ulice byly pokryty kusy cihel a kameny z domů, jež byly kulemi ze Štrasburku trefeny. V pěkném gotickém kostele kehlském rozbito kulí okno. V Kehlu bylo 16 děl, a vypáleno z nich na Štrasburk asi 300krát.

Bombardování počalo o 7. hodině ranní a sice z pravého břehu Rýna od Kehlu, a trvalo až do poledne; odpoledne stříleno pak na pevnost poznovu.

Dvacátý srpen uplynul dosti tiše a bez značnějších změn poměrů jak u dobývajících tak u obležených. Němci se zatím odhodlali, že jen střílením na město samo Štrasburk dobývati budou a setrvali také v pekelném úmyslu. Veliteli pevnosti zaslána byla dne 21. srpna zpráva se strany pruské o opětném vítězství německých zbraní u Met, při čemž byl spolu upozorněn, aby si prohledl zásoby v pevnosti a vojsko své, by se přesvědčil, že není možno, aby oblehajícím dlouho odolal a tak zbytečně život a majetek tak mnohých osob obětoval. Ale velitel pevnosti odpověděl, že se nevzdá, byť celé město bylo rozbořeno. Zároveň pak vydal proklamaci k obyvatelstvu, oznamuje, že nastává „slavný okamžik“ a vybízel všechny k vytrvalosti. Nikdo nemohl si vysvětliti, co mají znamenati slova „slavný okamžik“ ale v brzku měli všichni zvěděti hluboký význam vážných slov.

Leč v tom se rozletne městem radostná zvěst. Jedny pařížské noviny dostaly se náhodou do Štrasburku a způsobily všeobecný jásot. Měly zprávu, že maršál Bazaine vyhrál velikou bitvu a že Prusové svolá-

vají vojska od všech pevností na pomoc hlavní armádě. Rychlostí blesku rozletne se městem vítězná zpráva a všechno jest pojato nesmírnou radostí. V kruhu rodinném a na veřejných místech se mluví o šťastné události, ale v tom zahřmí s pozdním večerem rachot německých děl a hromobití se stává stále hroznějším. Rána na ránu, syčení a pískot v povětří, rachot řítících se zdí a srdcelomné bědování nešťastníka, zastiženého střelou německou. Obrancové stojí na náspech, nemohouce ani městu pomoci ani na nepřítele dotírati, poněvadž temnota noci jim v tom brání a kromě jednotlivých blesků nic nevidí. Náhle vyšlehnou na několika místech plameny, ale na štěstí jsou v brzku opět uhašeny. Němci házejí granáty i do nemocnic, nedbajíce žádných lidských práv. Nemocní a ranění se odnášejí do sklepů, v jejichž temných, vlhkých místnostech i všichni ostatní obyvatelé útulek hledají. K ránu teprv umlkla strašlivá střelba a ozvala se opět 22. na večer, působíc noc horší předešlé.

V noci 24. srpna počalo bombardování již o 8. hodině večerní a trvalo opět až do 5. hodiny ranní. V citadele počalo hořeti; zbrojnice celá vyhořela. Baterie moždířů v pevnosti byla přivedena k mlčení. V Kehlu vyhořelo opět dvacet domů a mnoho jiných bylo značně porouchäno. V Štrasburku byly celé třídy spáleny; třída „du Dôme" a ulice „de la Nuée-Bleue" octly se v ssutinách. Knihovna městská a bibliotéka protestantského semináře, neocenitelný to poklad učenosti, byly zničeny. Protestantského gymnasia, jež bylo před čtyřmi roky znovu vystavěno pomocí sbírek po celém světě konaných, nebylo také více „Temple-Neuf" vzňal se plamenem; klášter v něm shořel; pilíře kostelní, zbytky to stavitelství celého věku, se sesuly; dva štíty toliko z celého tohoto velikolepého chrámu pnuly se do výše. Dvě čtvrti města zůstaly neporušeny; čtvrti Krutenau a Marais Kagenek zmizely. „L'Aubette", obrazárna, dům Scheidekerův, chrám sv. Tomáše s proslulým náhrobkem maršálka saského, jsou zbořeny. Nešťastní obyvatelé utekše se do sklepů vidí své příbytky v plamenech a nemohou jim přispěti; pumy a rakety podněcují neustále plamen. Množství osob bylo v městě zabito; vrátnému hotelu „de la Maison Rouge", jenž o 4. hodině ranní s lucernou v ruce konal obhlídku, utrhla koule hlavu. Socha Kleberova a Guttenbergova jsou porouchány; také katedrála obdržela kulemi svůj podíl a jest na mnohých místech porouchána.

Zuření vražedné střelby zmáhá se vždy více; zmatek a hrůzy v městě dostupují vrchole a teprv vycházející slunce jim činí poněkud konec. Noc se 24. na 25. musela býti strašlivá a byla také s následující nocí nejhroznější z celého obležení. Očitý svědek, německý jeden spisovatel, jenž dlel v táboře pruském, popisuje ji takto:

„Zůstali jsme tiši až do soumraku večerního. Ze zapáleného Kehlu šlehaly mohutné plameny k nebesům a pořád výš a výše se nesly, a pořád šíř a šíře se rozléval strašlivý žár. Ale z pevnosti štrasburské bez přestání sršely ohnivé kule v tu stranu. — Nyní počala palba též z naší strany. Blesk na blesk, rána na ránu. Francouzové odpovídali rázně. V tom — chytilo v pevnosti! Temná noc objevovala ostře všaký oheň. Pumy pršely do výše a slétaly na Štrasburk. Nyní jedna zapálila ve městě severně od minstru. Zdá se, že padla v místa, kde bylo hojně látky hořlavé; neboť v chvilce mocný a jasný plamen vysílal odtamtud. Od nynějška — kdož může to vylíčiti — chytalo brzy zde brzy onde. Viděli jsme čtvero, patero požárů, dva splynuly v sebe a činily jedinou, širokou záhubnou výheň. Vítr vál od západu a rozdmychoval plameny pořád výše. I zašlehávaly pořád dál a dále. Ukazovali jsme si divák diváku: Hleď, tam za těmi kotouči dýmu trčí do výšky hlavní chrám (minstr)! Pnul se tak velebně v tom žáru a dýmu, stál tak vážně a zasmušile, jako by hrozil a káral lidi, kteří na vzájem metají na sebe ničící plameny. „Kéž by jen dóm zůstal zachráněn!" od úst šlo k ústům a mezi tím každý odlehčoval stísněnému srdci otázkou: Bože, kterak asi musí býti těm lidem tam uvnitř v městě? Myšlenky naše nesly se k těm nešťastným tam, kteří ve sklepích naříkajíce bdí a slyšíce neustálé hřímání děl nevědí kde hoří, zda-li snad již ve vlastním jejich domě, jim nad hlavami nechytá?! A venku musejí nechat plameny prostopášit. Kdož medle šel by hasit nejsa ani na chvíli jist, že nezachvátí jej některá ze sršících vůkol kulí? Kolik ubohých asi hledá a dovolává se svých drahých, a nemohou jich nalézti, bloudíce zmateně v rodném místě svém. Co tu žalu, co bídy! Kdyby se mohl sloučiti tlukot srdcí lidských, tož musil by ještě rychleji, ještě strašněji bušiti nežli temný hukot děl, která neustále se vypalují a tmou probleskují hned zde, hned tam, — již nelze toho ani okem stihnouti. — Půlnoc byla přešla, když jsme se konečně odhodlali k návratu. Viděli jsme se jako v jasné záři měsíčné. Pole, vinice, celá krajina byla osvětlena, bílý kostelík mundelsheimský se svými bílými kameny náhrobními vynikal jasně z tmavého pozadí. Nenadále ještě jasněji se rozbřesklo. Obrátili jsme se. Že jsme nějakou chvíli nebyli patřili do ohně, zdál se nám nyní ještě ohromnější, ještě rozsáhlejší a bylo vidět, kterak plameny vždy dále se zažírají. Bylo nám nesnadno rozloučiti se s tímto hrozným, velkolepým podíváním. Venkované, s nimiž jsme se potkávali, ujišťovali nás, že vědí zcela určitě, které to čtvrti města jsou v plamenech; kolem hlavního chrámu prý ještě nehoří. Byli bychom mile rádi jim dali víry. A přece zdálo se nám jedné chvíle, jakoby pavlán minstru — poskytující Francouzům nejlepší rozhlídku — byl požárem zachvácen. Snad že to byl klam.

Potkavší nás důstojníci vypravovali, kterak při té jasné záři mohou naši zdělávati náspy a příkopy, jako za bílého dne; a nepřítel že je v městě příliš zaměstnán,

néž aby našim v tom překážel. Po cestě naší svítil nám hořící Štrasburk. Lehkými mráčky zatažené nebe zářilo rudostí krvavou.

Záře tato musila se vidět daleko za Rýnem, daleko po Černém lese. Kolik tisíc srdcí chvělo se asi této noci pohnutím nejhlubším!"

Strach a hrůza vládly druhého dne všemi obyvateli. Arcibiskup štrasburský vydal se nazejtří do nepřátelského tábora a prosil, aby se smělo obyvatelstvo z města vystěhovati. Ale darmo byly jeho prosby. Ba zarputilý nemilosrdný Němec ani nedovolil, aby děti, starci a ženy mohly odejíti z pevnosti. „Ženy a děti", pravil pruský jenerál s hrubou bezcitností „činí město slabým a mne silným; proto nemohu dovoliti, aby město opustily."

Přiblížil se večer dne 25. srpna. S úzkostí očekával každý nové hrůzy. Již o 7. hodině počalo bombardování se stejnou vzteklostí jako večera předešlého. Oblehací děla hřměla, děla pevnostní odpovídala jim stejným zvukem, granáty syčely a praskaly a zapalujíce na kolika místech plodily hrůzu a zděšení. V noci té stříleno na Štrasburk z 300 děl, neboť právě 25. o polednách přibylo Němcům na pomoc mnoho děl nejhrubší světlosti (kalibru a mimo jiné značný počet moždířů, z nichž se střílelo kulemi 150—160 liber těžkými. Ale také z pevnosti stříleli vydatně, avšak záhy byla jedna z obou baterií na sporském ostrově neškodnou učiněna, a druhá střílela sama, ale tak prudce, že granáty a půmy až k Neumühlu a Korku doletovaly a v Kehlu opět 20 domů zapálily a v popel obrátily. Němci pak ale obrátili se úplně v divoké Vandaly a obrali sobě tenkráte za terč hlavní chrám, chloubu to celé střední Evropy. Jakoby se jim o nic jiného nejednalo, mířili jen ustavičně na chrám a koule tloukly se strašnou určitostí do střechy chrámové, až konečně vzplála požárem. Hlásný volal s věže dolů: „Minstr, minstr hoří!" Lid se sběhl, ale co mohl činiti proti rozvzteklenému živlu, do něhož zalétá celé krupobití granátů. Mohl se jen dívati, jak oslepující bílé plameny hořícího zinku šlehaly vzhůru k věži. Úpěnlivý křik a nářek žen a dětí i bučení skotu rozlehalo se z města daleko do tábora Němců, ale srdce velitele zůstalo kamenem, jenž se ani v nejmenším nedal pohnouti. — Jako chrám vzňala se zároveň pravá část citadely a zbrojnice, jejížto obsah úplně ohněm zničen byl. Zároveň také hořelo na mnoha jiných místech, ale kolem chrámu a v něm samém bylo nejhůře. Bědování lidí bylo tím větší, poněvadž do krypty chrámové byli dříve odnešeni nemocní a ranění, poněvadž se pevně myslilo, že chrám bombardován nebude. Jen s velkou tíží byli pak zachráněni, neboť jim hrozila kolikerá smrt buď zastřelením, bud ohněm neb kouřem hořícího chrámu, jenž také ve vnitřku již hořel. A sotva že poslední nemocný odnešen byl, sřítila se s velikým rachotem chrámová loď a k nebi vyšlehly vysoké plameny a miliony jisker posely zamračené nebe jako hvězdami.

Němci chtěli pak co možná nejvíce využiti hrůzy, které v městě zplodili a snažili se také dostati se co nejblíže k pevnosti. I dal jenerál asi 800 mužů rozkaz, aby se v noci přiblížili asi na 800 kroků k pevnosti a vykopali tam příkop. Vojsko podniklo práci a k ránu bylo hotovo, aniž by bylo bývalo z pevnosti spozorováno. Na to dostalo rozkaz, aby se přiblížilo k pevnosti na dvě stě kroků. Sotva ale opustilo úkryt, počali na ně Francouzi s hradeb prudce páliti z pušek a za nedlouho lítaly na ně i granáty. Vojsko padalo po osmi až desíti mužích najednou. Mimo to vystoupili střelci francouzští ze zákopův před hradbami a obořili se na vojsko německé, jehož velitel vida mezi svými nesmírný zmatek, zvolal: „Zachraň se, kdo můžeš!"

Vojáci němečtí rozprchli se na všecky strany a z pevnosti i ze zákopův před pevností páleno za prchajícími tak prudce, že málo který z nich se zachránil. Jen několik vojákův německých mělo tolik duchapřítomnosti, že ukryli se v příkopu, jejž byli přes noc vykopali. Francouzi domnívajíce se, že všickni se rozprchli, stříleli pouze za prchajícími. V příkopu se ukryvší však museli tam zůstati až do pozdního večera druhého dne, načež za tmy dostali se z nebezpečného pro ně místa.

Dne 26. srpna dopoledne v bombardování pokračováno. O polednách ve střelbě se ustálo a o 2. hodině opět počalo se střileti. Ze Štrasburku počaly zase vystupovat husté kotouče dýmu. Co neztrávily plameny v noci, hleděly zničiti ve dne, a tak způsobena v městě zpousta ohromná. Na mnohých místech nedal se ani plamen uhasiti, i když Němci ve střelbě ustáli, a tak hořelo i celou následující noc. Strastmi přetrpěné noci byli mnozí pohnáni až téměř k šílenství. Kdo by byl také vydržel všechny hrůzy se zdravými smysly? Zimničná rozechvělost objevila se nejlépe, když 26. srpna opět se rozšířila v městě pověst, že jim táhne francouzské vojsko na pomoc. „Tenkráte, mluvilo se, jest všechno zcela jisto a není žádné pochybnosti; s věže je viděli a již také ohlásili veliteli. Jest jich na 40.000 mužů." A v tom jest slyšeti zároveň z dálky hřmění z děl.

„Němci jsou přepadeni od našich!" volá všechno radostně. „Viktoria, jsme zachráněni!" Ale bledá skutečnost se jim opět brzy ukázala a s následující nocí vrátily se staré útrapy, s tím jen rozdílem, že střely německé byly vysílány více proti náspům a hradbám nežli proti městu samému. Dešť kulí sypal se pak hlavně na kasárna, aby zničením posledního útulku stav posádky co nejvíce se zhoršil. Stavení v citadele pohořela v brzku všechna.

Stejnou dobou přešli Němci k pravidelnému vojenskému dobývání. První již vykopaný příkop byl proti lunetě 53. Na to byly hnány spojovací čáry k druhé paralele, kteráž také byla otevřena v noci s 1. na 2. září. Štrasburští stříleli ustavičně na pracovníky, ale

způsobili jim poměrně málo škod. I spustili 2. září ráno o 4. hodině na obě paralely prudkou střelbu z děl i ručnic a vypadli zároveň na dvě strany. Jeden proud vrhl se proti levému křídlu Němcův, ale byl odražen 30. pěším plukem. Silnější byl útok, jímž zaměřili proti pravému křídlu německému na nádraží, obsazeném 2. badenským plukem granátníkův. Také zde byla štrasburská posádka odražena, ale při stíhání utrpěli Němci veliké ztráty. Byl to největší výpad z celého oblehání a pro Němce také nejcitlivější. Od doby té páleno s hradeb ustavičně a podnikány menší výpady rychle za sebou, jen aby se zmařily oblehací práce. Výpady přestaly teprv, když pás paralel a baterií kolem města ještě více se zúžil. Pak nastala jen trvalá palba z ručnic mezi oblehateli a dobývajícími, při čemž užíváno s obou stran také tak zvaných násepnic. V prvních dnech měsíce září byly přiveženy také dva obrovské moždíře, z nichž házeny na Štrasburk střely přes 2 centy těžké.

Večer dne 3. září připojilo se ku hřmění děl také hromobití s nebes. Strašlivá bouře vystoupila nad celou krajinou a celou hodinu míhaly se blesky a zuřil hrom. Krajina vypadala příšerně. Bílé elektrické světlo osvětlovalo každou chvíli Štrasburk a německý tábor, kde všechno bylo v největší činnosti. S pásu štrasburských hradeb čouhaly kovové chřtány děl, z nichž po malých přestávkách vyletovaly rudé plameny proti nepřátelskému táboru. Ohnivé bomby lítaly do města jako báječní draci a v příšerném světle blesků hemžilo se to daleko kolem Štrasburku jako v říši tajemných duchů. Odpoledne byla známa veliká událost Sedanská. Na oslavení jí byly slaveny u dobývajících služby boží a po jejich ukončení hřměly salvy z děl o závod s hromem nebes.

Strasti nešťastného města nebyly umenšeny, když bombardování přestalo. Nepřátelské střely padaly stále velmi četně do města a každý den přiházelo se nové neštěstí. Také požáry žádaly ještě nové obětí. Jednotlivá kasárna, divadlo a jiné budovy shořely a z mnohé ozdoby města nezůstalo nic jiného leč hromada rumu.

Zvláštním způsobem dostala se již 2. září do Štrasburku zpráva, že císař jest svržen a republika prohlášena. Jiné pověsti oznamovaly naproti tomu, že vojska francouzská dobyla vítězství a tak nevěděli obyvatelé, co vlastně pravda jest až teprv 11. září, který jim přinesl po měsíci těžkých útrap, hodinu radosti. V sezení obecní komise četl dne 10. září starosta list švýcarské spolkové rady, jenž pohnul shromážděné až k slzám a nalezl po celém městě ohlas vděčného pohnutí. Dle listu utvořil se totiž v Švýcarech spolek, mající za účel poskytnouti podporu zuboženému městu, jež starými historickými úpomínkami se švýcarským spolkem spojeno jest, pokud by dle okolností možná bylo. Především měl býti otevřen útulek osobám, které by chtěly město opustit, zvláště paním, dětem a starcům. Starostovi byl oznámen příchod švýcarské deputace, která se měla dorozuměti i s velitelem oblehajícího vojska i s úřady štrasburskými, aby mohla vykonati lidumilý čin.

Dne 11. září došla deputace města. V hlavním stanu oblehajících dovoleno jim vykonání úmyslu a obyvatelstvo města přijalo je s žehnáním a doprovázelo je do hotelu du commerce, kde se nalezal městský úřad, poněvadž radnice byla částečně pobořena. Tam byla sepsána listina vystěhovalců a umluven spůsob vystěhování. Po čtyrech dnech odebral se do Švýcar první oddíl, asi 600 osob, ponejvíce děti a žen, 17. září druhý, čítající 568 osob.

Švýcaři dosvědčili také obyvatelům zprávy o pádu císařství u Sedanu, sdělíce zároveň, že v Paříži jest prohlášena republika. V krátké době na to přišel i císařský prefekt baron Pron do sezení městské komise a sdělil, že obdržel ze Šletštatu depeše, jimiž výrok Švýcarův se potvrzuje i složil zároveň hned svůj úřad. Obyvatelstvo přijalo zvěst o prohlášení republiky s jásotem. Radostný pocit osvobození od těžkého jha vstoupil do srdcí všech a město se odělo v slavnostní roucho praporů a marseljésa zněla hlučně po všech třídách. Jenerál Uhrich oznámil velikou událost městu tímto výnosem:

„Obyvatelé Štrasburku, důstojníci, poddůstojníci a vojínové posádky!

Republika jest v Paříži prohlášena. Dosazena jest vláda pro obranu národa. V čelo svého programu postavila zahnání nepřítele s půdy francouzské. My všichni se připojíme k ní, my, jimžto jest uloženo hájiti Štrasburku, jižto jsme zavázáni, Francii toto šlechetné a důležité město zachovati. Spojmež tedy vůli svoji a svoje síly, abychom dosáhli tohoto cíle a přispěli takto ku spáse vlasti. Obyvatelé štrasburští! Svým utrpením, oddaností, odvahou oněch, kteří se účastní v hájení města, svoji láskou k vlasti podporovali jste armádu v úsilí, kteréž jí bylo podniknouti. Zůstanete sebe hodnými. A vy vojíni! Vaše minulost zaručuje budoucnost. Spoléhám se na Vás, spolehněte se na mne. V jenerálním stanu ve Štrasburce dne 12. září 1870 atd.

Uhrich."

Republikou francouzskou jmenovaný prefekt dolního Rýna p. Valentin, bývalý poslanec za Štrasburk, dostal se do města smělou odvahou.

Když byl od prozatímní vlády jmenován prefektem, odebral se bez odkladu do německého ležení před Štrasburkem. Několik dní zdržoval se v Schiltigheimu, jsa převlečen za rolníka. Nalezaje se vždy v nebezpečí, že bude co vyzvědač zatknut a zastřelen, dovedl se přece obeznámiti s rozestavením německých stráží a dne 20. září právě v poledne skočil do pevnostního příkopu, od kteréhož se byla stráž poněkud vzdálila. Ihned páleno na něho z pušek jak se strany německé, tak i francouzské. Valentin však, jsa výborný plavec i potápěč, přece šťastně vyvázl. Plovaje z větší části pod

vodou, dostal se až k židovské bráně, kde vynořiv se z vody, zvolal na udivenou stráž: „Zatkněte mne!" Stráž učinila mu po vůli. Byv předveden před velitele pevnosti, představil se mu co nově jmenovaný prefekt; když pak Uhrich pochyboval, vytasil se Valentin s rozkazem vlády, načež mu velitel ihned vedení úřadu odevzdal.

Co se to v městě dálo, pokračovali dobývající pravidelně ve svých pracích. Dne 13. a 14. dokončena třetí parallela na severozápadní straně. Zároveň obsadila bavorská pěchota ostrov Sporen, t. j. území mezi Rýnem a Starým Rýnem, tak že nyní pevnost úplně byla sevřena. Od té doby pracováno se vším úsilím na ostrově tom vždy v noci o zákopech. Aby práce tyto překazili, učinili obležení 15. v noci v počtu asi 1600 mužů výpad směrem k onomu ostrovu. Kartáč jeden zabil stráže postavené na mostě vedoucím přes Starý Rýn. Nedaleko mostu tábořícímu oddělení pěchoty bavorské sotva zbylo času, aby mohlo se chopiti zbraně a postaviti se na odpor Francouzům útokem ženoucím. Bavoři stále pálíce ucouvli až po hráz železniční. Boj trval přes půl druhé hodiny a střelba byla velmi prudká. Francouzi vrátili se pak do pevnosti.

Usilí a namahání posádky bylo darmo. Čím více se úžil kruh střelby kolem obleháného města, tím zhoubnější bylo její působení. Střely německých děl bily s úžasnou jistotou zvláště do hráze u královského mostu, která zdržovala vodu v pevnostních příkopech. Kdyby byla proražena, byla by mohla voda z příkopů odteci a nejbližší budoucí útok býval by tím velice usnadněn. Kule německých baterií bily tam bez přestání. K ochraně hráze postavil pak velitel Štrasburku 50 dělníků s pytli naplněnými zemí, kteří měli každou sebe menší pohromu hráze ihned opraviti. K vůli lepší jistotě zřízeny na blízku ještě dvě jiné hráze. Stejně jistě působily baterie, prolamující hradební zeď k hlavnímu útoku, nejstrašlivějšímu to prostředku k dobytí pevného místa.

Ale dříve nežli oblehající naň mysliti mohli, museli přemoci ještě jiné překážky. Na severozápadním průčelí pevnosti nalezaly se dvě lunety č. 52. a 53. Lunety jsou malé, odloučené pevnostní hradby, mající za účel zdržovati postup paralel i ohlavení (korunování) náspů nepřítelem. Oboje hradbí nalezá se již ve vodě pevnostních příkopů. Luneta 53. byla na předu rozstřílena. Ale přece bylo lze předvídati, že vzetí její bude stát veliké oběti, poněvadž nejprv bylo třeba vysypati vodou hráz až k lunetám a potom teprv postupovati po hrázi ležící v nejbližším blízku nepřátelských děl.

Němci pracovali nejvíce v noci. Nejprv proráželi si cestu prvním náspem k příkopu, aby tam mohli vysypati hráz. Když se dopracovali až ke zdi, kterou byl příkop omezen, podkopali ji a vyhodili v šíři 12 střevíců do povětří. Dosud není vyjasněno, že oblehající nebyli vyhozením zdi na nebezpečnou práci více upozorněni. Jakmile byl průlom k příkopu učiněn, pracováno ihned o hrázi. Košíky země, otepi prutů (fašiny) byly házeny do vody a do rána 21. září vystoupla již část hráze nad povrch vody, tak že se mohly i postaviti koše k ochraně proti střelám z č. 52. Ale po celé ráno neukáže se na č. 53. ani jediný francouzský voják. Arci jest korunování lunety obsazeno hejnem střelců, čekajících jen, až se některá hlava ukáže, aby po ní střelili, ale nečinnost posádky jest v skutku nepochopitelná. Když Němci vidí, že nikdo jim neodporuje, stanou se tím smělejšími. Na loďce přeplaví se voják až k lunetě a shlednuv ji vrátí se k svým. Přinesl výkres vnitra lunety a zprávu, že není od Francouzů obsazena. Němci, kteří dosud stříleli z děl na lunetu, zastaví palbu, aby nepobili vlastní lid a oddíl pionýrů přepraví se do lunety a pomahá s druhé strany vysypávati hráz. Odpoledne se náhle ukáže v levém boku oddíl posádky a pustí na dělníky silnou palbu; Němci ztratí sice několik mužů, ale brzo se ochrání proti dalším střelám, neboť již mají hráz téměř hotovu a ochranné koše po levé na ní postaveny. Tak jest spojení hotovo a první hradbí vzato — smělým jen vlastně výzvědem. Posádka, jež ani téměř se nepokusila zameziti nepřátelům obsazení lunety, přičinila se za to co možná, aby jim stížila usazení se v ní. Bez přestání stříleno s náspů z ručnic a krupobití granátův a pum dopadalo na malé hradbí, které se však brzy proti němu s dostatek chránilo. Ústí lunety, totiž otvor ležící k pevnosti, byl upraven k útoku i obraně. Krytá místa v lunetě byla takřka obrácena. Nejprv se zatarasila otevřená jejich strana a pak učiněno dobré spojení s vojskem před hradbami. Ačkoliv se později Francouzové dost namahali, aby odtamtud Němce vypudili, ne vyřídili více ničeho, ba dva dny na to vzata od dobývajících i druhá luneta č. 52.

Opanování této lunety mělo se státi během noci s 21. na 22. září. Po 8. hodině večer započali pionéři stavěti most přes příkop 180 stop široký. Posádka střílela na dělníky, ale dva z nich nehrozíce se nebezpečí přepluli se silným lanem k lunetě a usadili se na úpatí škarpy a pomahali tam při stavění mostu, jenž byl zřizován z prázných pivních sudů spojených trámovím. V největší tichosti a opatrnosti bylo pracováno a po 10. hodině byl most hotov a hned oba jeho konce pevně k zemi připjaty. Divno tu opět, že posádka francouzská byla zase tak nepozorna a beze vší starosti, ač věděla, že nepřítel tak blízko se nalezá. — Aby přecházením po mostě nezpůsobil se hluk, posypán jest celý slamou. Na to se odebral setník se 14 muži až k předprsí lunety. Jeden prohlídl všechny místnosti a shledav je prázny dal znamení oddílu vojska, jež čekalo na druhém břehu. Část po části přecházela tiše až poslední, bojíc se francouzských i pruských kulí, které jí nad hlavami fičely, poněkud více spěchala a tím působila hluk, jenž posádku pevnostní na nebezpečí

upozornila. Sotva že posledních 100 mužů se dostalo k lunetní škarpě, puštěna na ně strašlivá palba nejprve z pušek a pak i z děl. Němci, nemajíce z lunety krytou cestu k mostu, zdají se býti ztraceni. S nesmírným

se k útoku připravovali. Oblehání města stálo již dost obětí; denně padali dělníci a stráže v paralelách a příčkách. Služba v příkopech, plných od dešťů vodou často až do polovice, žádala nadlidského namahání. Útok na

Jenerál Frossard.

namaháním přimějí němečtí důstojníci svůj lid, že staví zástěnu proti kulím a teprv pozdě v noci přestala jim nepřátelská střelba škoditi, ale ztráty jejich byly až do té doby veliké. Leč přes všechno pozdější úsilí Francouzův zůstala luneta č. 52. v jejich rukou a tím učiněn nový velký krok ku předu.

V následujících dnech upravovali oblehající obě lunety k tomu, aby se mohla do nich vyvezti hrubá střelba proti pevnosti, jakož aby sloužily za oporu k dalšímu postupu. Za tím účelem byla postavena na zadním kolišti (glacisu) nová zástěna, v lunetách postaveny baterie moždířů a koliště obsazeno osmiliberkami.

Vzetí obou lunet rozhodlo boj o pevnost. Oblehající se tím dostali až k samé patě hlavního náspu. Bašta č. 11. měla veliký průlom v pravém, bašta č. 12. v levém boku. Arci musel před útokem hlavní násep ještě více býti smeten a tím více země do příkopů sházeno. Ale každou chvíli stávaly se průlomy většími a z úsilí oblehajících bylo možno souditi, že oblehající pustí k městu co nejdříve silný útok a že nastanou městu největší hrůzy, které válka s sebou přináší. Němci

pevnost způsobil by v německém vojsku hrozné ztráty ale všichni jej očekávali odhodlaně, vědouce, že jen útokem se skončí jiné jejich útrapy. V takových okolnostech vykonával každý službu s dvojí pílí, čekaje až uhodí hodina, v níž nastane poslední zoufalý zápas.

V tom nastalo dne 27. o 5. hodině odpolední náhlé hnutí mezi dobývajícími. Hukot děl přestává, dělostřelci vyskakují na náspy točíce čepicemi, vojáci se hemží na všech stranách a hlasité hurá zazní povětřím. Všechno se dívá na špici věže štrasburského chrámu, kde lze viděti veliký bílý bod. Jest to prapor míru, pevnost se chce vzdáti!

Zde jásot, tam sklíčenost. Nešťastné město jest zbaveno dalších útrap, ale takové osvobození naplňuje každého největší bolestí. Lid se sbíhá po ulicích a zraky všech jsou obráceny na bílý prapor. Nikdo nechce věřiti, že má prapor znamenati vzdání se města. Lid se táže důstojníků národní gardy, ale ti nevědí o ničem. Všechno volá po starostovi. V tom přichází několik důstojníků. Lid je obklopí, vyptává se jich a doví se, že rada pro

hájení města uznala nemožnost další obrany a že uzavřena s velitelem německého vojska kapitulaci.

Bylo o ní jednáno celý večer a definitivně uzavřena teprv o 2. hodině ranní v Koenigshofenu, kde se oba velitelé sešli. Zněla takto:

Čl. 4. Důstojníci a úředníci řádu důstojnického všech sborů francouzské posádky Štrasburku vydajíce revers na čestné slovo, mohou se odebrati do kteréhokoliv města; formulář reversu jest připojen k spisům o vyjednávání. Důstojníci, kteří revers nedají půjdou

Jenerál Uhrich.

Hrabě Werder, jenerállajtnant J. V. krále pruského, velitel vojska oblehajícího Štrasburk, byv požádán od francouzského jenerállajtnanta Uhricha, guvernéra štrasburského, aby zastavil další nepřátelství proti pevnosti, shodl se s ním a bera ohled na čestné a statečné hájení místa ujednal tuto kapitulaci:

Čl. 1. O 8. h. ranní, 28. září 1870 odtáhne jenerállajtnant Uhrich z citadelly, brány slavkovské, rybářské a národní. Stejnou dobou obsadí ta místa voje německé.

Čl. 2. O 11. hodině téhož dne opustí posádka francouzská i s mobilní a národní gardou, táhnouc národní branou, pevnost, půjde mezi lunetou č. 44. a týnem (redutou) č. 37. a složí tam zbraně.

Čl. 3. Vojsko řadové a mobilní gardy jsou válečnými zajatci a odtáhnou ihned se svými zavazadly. Národní gardy a svobodní střelci, vydajíce revers, jsou svobodni a vydají zbraně do 11. hodiny ráno na městském úřadě. Listiny důstojníků těchto sborů vydají se v tu hodinu jenerálu Werderovi.

s posádkou do německého zajetí. Všichni francouzští vojenští lékařové zůstanou až na další ve své působnosti.

Čl. 5. Jenerállajtnant Uhrich se zavazuje, že vydá po ukončeném složení zbraní všechny vojenské potřeby a všechny státní kasy a t. d. v patřičném spůsobu skrze své úřadníky zdejším orgánům. Důstojníci a úředníci, kterýmž s obou stran tak nakázáno bude, sejdou se 28. o 12. hodině polední na náměstí Broglie v Štrasburce.

Tuto kapitulaci sepsali a podepsali tito plnomocníkové: se strany německé, podplukovník Leczinský, chef štábu oblehacího vojska, setník hrabě Henckel von Donnersmarck, pobočník; se strany francouzské: plukovník Ducasse, místní velitel Štrasburku a podplukovník Mangin, místoředitel dělostřelectva.

Četl, seznal a podepsal:

L. Mangin, Ducasse, Henckel v. Donnersmarck, Leczinský.
Jednatel baron Laroche.

Za opis stejně znějící: Jenerál nejvyšší velitel Uhrich.

Ujednání kapitulace bylo oznámeno obyvatelstvu pevnosti Štrasburka tímto provoláním jenerála Uhricha:

Obyvatelé Štrasburku!

Seznav dnes, že další hájení Štrasburku není více možné a nabyv přesvědčení, že i sbor pro obranu jest téhož náhledu, viděl jsem se nucena, vzíti útočiště k smutné nutnosti a vejíti ve vyjednávání s vrchním velitelem armády oblehajících. Mužné Vaše chování se po dlouhou dobu bolestné této zkoušky dovolilo mi, zdržeti pád města tak dlouho, pokud bylo možno; čest občanská a čest vojenská jsou zachráněny a dík za to náleží Vám!

Děkuji i Vám, prefekte kraje dolnorýnského a přednostové města, kteříž jste svými skutky a svou jednomyslností se mnou spolu působili, kteříž jste nešťastnému obyvatelstvu ku pomoci přispěli a svou příchylnost k naší společné vlasti tak příkladně na jevo dáti dovedli.

Díky i Vám, náčelníci vojska a vojáci! Zvláště pak Vám, kteříž jste byli členy mého sboru pro obranu, kteříž jste vždy byli tak jednomyslní, tak energičtí, tak oddáni velikému úkolu, jejž jsme měli provésti; kteříž jste mne podporovali v okamžicích, kdy jsem již váhal následkem tížící mne těžké odpovědnosti a při pohledu na veřejné neštěstí mne obklopující.

Díky i Vám, zástupcové námořní armády naší, kteříž jste silou Vašeho působení dali zapomenouti na nepatrný počet Váš. Díky i Vám, dítky Elsaska, Vám mobilní obranci, Vám volní střelci a dobrovolníci, Vám dělostřelci národní obrany, kteříž jste tak šlechetně obětovali krev svou za velikou naši věc, která nyní jest ztracena, jakož i Vám celníci, kteříž jste tolik důkazů zmužilosti a oddanosti podali.

Tímtéž díkem jsem zavázán i intendanci za její horlivost, kterouž za dost učinila všem požadavkům jak vzhledem k službě, tak i co do zaopatření potravy a obsluhy raněných. Jakž bych mohl nalézti dosti výrazův, abych vyslovil, jak zavázán jsem civilním a vojenským lékařům, kteří se věnovali službě našich raněných a nemocných, oněm šlechetným mladým mužům školy lékařské, kteří s tak velikým nadšením věnovali se nebezpečné službě při obvazování a ošetřování raněných? Jakž bych mohl dobročinným soukromým lidumilům a veřejným ústavům dosti děkovati, kteří starajíce se vřelou péčí o raněné mnohé od smrti zachránili? Dík vlasti budiž jim odměnou.

Úpomínku na poslední dva měsíce zachovám až do smrti; pocit díků a obdivu, kterymž jste mne naplnili, zanikne jen mou smrtí. Vy pak připomeňte sobě bez trpkosti starého svého jenerála, který by se byl považoval za šťastna, kdyby Vám byl mohl uspořiti neštěstí, utrpení a nebezpečí, jež Vás stihly, kterýž však musil srdce své uzavříti před takovými pocity a musil míti na zřeteli jen svou povinnost a vlast, kteráž truchlí nad svými dítkami. Odvraťme očí svých, pakliže to možné, od smutné a bolestné přítomnosti a pohleděme do budoucnosti, kde nalezneme oporu nešťastných nadějí. Sláva Francii na vždy!

Dáno v hlavním stanu, dne 27. září 1870.

Uhrich.

O 11. hodině ranní opouštěla posádka štrasburská město. V čele šel štáb pěšky a podmaršálek Werder seskočil s koně, aby přivítal důstojnictvo. V obličejích jevil se vztek a bolest. Mnohý starý rek měl oči plné slzí a sklíčen vědomím osudné chvíle, mnohý ani neodvrátil sklopených zraků od země a noha tak mnohého chrabrého vojína váhala opustiti město, jež bylo po tak dlouhou dobu hrdinsky bráněno.

Důstojníci štábu zůstali státi na glacis a mezi nimi a štábem německým defilovala posádka. Avšak pohled na ni byl zcela jiný nežli se očekávalo. Již před šesti týdny mluvilo se sice mezi Němci o vyhladovění posádky, o její bídě a spustlosti; avšak nyní táhla posádka podle nich, jsouc od hlavy až po patu nově oděna, s vaky, přikrývkami, plášti a náčiním k vaření a každý muž měl také svůj chleb; důkaz to, že v pevnosti netrpěli žádné nouze. Pravda sice, že neměli již velkých zásob; nicméně chlebem a vínem jest pevnost konečně přece pojištěna proti vyhladovění.

Zároveň s provoláním velitelovým vydal také starosta města vyhlášení k měšťanstvu, v němž poukazoval na přísnost vojenských zákonů a napomínal, aby nekladli odpor německým vojům, které přitáhnou do města.

Stalo se tak dne 28. září po 11. dopoledne, když francouzská posádka se vzdálila. O dva dny později přibyl tam i vrchní velitel vítězného vojska, jenerállajtnant Werder. Štrasburk, jenž tak udatně se hájil, byl v rukou a držení Němcův. S bolestí bral se statečný jeho velitel Uhrich Švýcarskem do Francie, zanechávaje po sobě dobrou paměť u obyvatelstva, jemuž přece musel uložiti tak veliké oběti, jen aby dostálo své vlastenecké povinnosti. Všechny zprávy o jakémsi rozkolu mezi ním a obyvatelstvem byly nepravy. Neboť ještě 18. září jmenovala jej městská rada čestným měšťanem Štrasburka. Po celý čas obléhání zůstal věren své povinnosti a statečen. Když pak dostál své povinnosti vojenské, neváhal zadostučiniti i lidskosti, aby uspořil městu hrůzné výjevy nezbytného dobytí. Jmeno jeho náleží dějinám, které přičtou obléhání Štrasburka k nejpamátnějším dobám krvavé války.

Bitva u Noisseville.

Již jsme podotkli dle Bazaineova „rapport sommaire“ o bojích, které se sběhly 31. srpna a 1. září před Metami, a jimž s německé strany dáno jmeno bitvy u Noisseville (Noasvil). Co Bazaine sám o bitvě udává, jest velmi skrovné i nedostatečné; proto se chceme pokusiti, abychom nyní podali obraz bitvy dle zpráv německých.

Oblehací armáda metská byla jen o něco málo slabší než uzavřené vojsko Bazaineovo a nadto ještě daleko okolo pevnosti rozepnuto. I bylo nebezpečenství, že ji nepřítel soustředním postupem prorazí. Očekávajíc také útok se strany francouzské, vyházela kolem dokola ze země náspy. Kromě toho byla ustavičně na stráži tak, že od prvního soumraku až do půlnoci stála jedna polovice ve zbrani, od půlnoci druhá. Pěchota měla bodáky nasazeny a pušky pohotovu, jízda stála u koní osedlaných, dělostřelectvo u nabitých děl. Mimo to starali se ve dne v noci výbornou službou hlídek o dozor nad Francouzi, a neušlo jim, že ku konci srpna se množily známky nastávajícího útoku.

Prusové však se nenádali, že by Bazaine chtěl proraziti na pravém břehu Mosely, t. j. směrem k Lucemburku a belgickému území. Na tom místě postavili také poměrně nejmenší síly k pozorování. Stály tam na pravém křídle u Mosely k chránění silnice u Thionville divise Kummerova na čáře Malroy-Charly (Malroa-Šarly), v levo od ní 1. divise pěchoty (Bentheim) na čáře Failly-Servigny-Noisseville, ještě dále na levo 2. divise pěchoty (Pritzelwitz), na čáře Colombey-Aubigny-Ars-Laquenexy až Mercy le Haut, konečně od této opět až k Mosele 28. brigáda pěchoty (Schmeling). O spojení jednotlivých vojů bylo postaráno jízdou. Veškeré válečné síle na pravém břehu Mosely velel jenerál Manteuffel.

Předpolednem 31. srpna zpozorovali Němci od tvrze St. Julien i od Bellecroix vystupování a přibližování se hustých mračen prachu. Stejnou dobou počala děla tvrze St. Julien prudkou palbu k ochraně rozestavení vojska a započetí útoku proti oběma křídlům. Brzo se také rozvinul boj mezi harcovníky, jenž trval bez důležitějších případů několik hodin. Nato se měli Francouzové na zdání k ústupu a počali také v jisté vzdálenosti vařiti si oběd. Ale dříve než bylo Prusům možná učiniti podobně, změnilo se pole. Mezitím co trval drobný boj, vytáhla veliká část francouzské armády na pravý břeh Mosely, postavila se do válečného šiku a podporována jsouc dělostřelbou, vyrazila silnými proudy proti první divisi. Mezi útokem vyšel také Leboeuf s celým III. sborem po silnici, jež vedla do Saarlouis, vzal vesnici Noisseville a přinutil palbou harcovníků, kteří pronikli až do vinic noissevilleských, že i pruské baterie, mezi tím místem a Servigny postavené, ujeti musely. S nastávajícím soumrakem vyjely pak francouzské baterie u Noisseville a spustily zhoubnou palbu na posádku v Servigny.

Dříve než noc úplně se sklonila, vydobyl jenerál Memerty s východními Prušáky obsazenou od Francouzů vesnici Noisseville. Tím ale se nezlepšil příliš ohrožený stav prvního armádního sboru, poněvadž chvilkové výsledky nic nespomohou, kde se bojuje proti veliké přemoci. Princ Bedřich Karel objevil se sice sám na bojišti a slíbil vydatnou pomoc, ale připovězené posily měly se teprv přebrodit přes Moselu a nemohly do rána se postavit do bojovného šiku. V osudné noci měly tudíž první sbor a divise Kummerova vydržeti všechny útoky Bazaineovy armády. A ty nedaly na sebe dlouho čekati.

Závoj noci slouží dobře novému útoku Francouzův, kteří po celé čáře postupujíce brzy svedou rozhořčený boj. Silné francouzské proudy postupují opět po sarbrucké silnici, vezmou vesnici Flanville, ležící na sever od silnice, jakož i Retonfay a zmocní se opět Noisseville. Aby mohla celá francouzská armáda tím místem proraziti, jest Francouzům ještě třeba, aby vzali v levém boku vesnice, obsazené od Prušákův. I vyrazí hlavní silou proti Servigny, ležícímu severně od Noisseville.

Ženouce proti vesnici útokem, užijí zvláštní lsti. Francouzští trubači vplíží se totiž jako kočky za řady pruských harcovníkův a zatroubí po pruské bojovné čáře signály: „Pušku v klid“ a „zvolna zpět“. Slyšíce signály ustoupnou přední řady Prusův a část mužstva opustí i ploty vesnice dosud starostlivě ostříhané.

Francouzové použijí svého výsledku. Kvapně vtrhnou do vesnice, ale tam vrazí na východní Prušáky, kteří na ně udeří kolbami. Strašlivý hluk boje přivolá na bojiště i ostatní pruské prapory, stojící za vsí a s jejich pomocí jsou Francouzové ze vsi vytlačeni. Další jejich útoky rozbijí se o zhoubnou palbu kartáčův. Také ostatní útoky na celé čáře nechtějí se Francouzům podařiti. I nastoupí v posledních hodinách noci klid, jenž ale trvá pouze do svítání prvního září. S prvním rozbřesknutím počne znova boj u Noisseville, ačkoliv na celém bojišti leží hustá mlha. Jenerálu Manteuffelovi záleží velmi na dobytí vesnice Noisseville, poněvadž z ní mohou Francouzové každou chvíli proti němu vypadati. Francouzové se v ní usadili přes noc velmi pevně. Připravili ji dobře ku hájení a u vchodů postavili mitraljésy. Třikráte ženou pluky pěchoty č. 3. a č. 43.

proti místu a třikráte jsou odraženi s krvavými hlavami. Útokům poznaňské zemské obrany nevede se líp. Praví se, že v tom utkání se ukázala celá hrůza mitraljés. Francouzům kromě toho sloužilo také k dobrému, že mohli vždy čerstvé síly do boje vésti. Proč nečekal ale jenerál Manteuffel na posilu? Noisseville by mu bývala sotva utekla. Nešťastnými útoky proti ní zmenšoval vlastní síly povážlivým způsobem a nepříteli více odhodlanému i obezřelému byl by učinil proražení možným. Věru, mnohý pruský jenerál ukázal v této válce, že buďto Klausevice nikdy nečetl aneb již všechno z něho zapomněl. Pouhé sekání šavlemi do nepřítele poroučí svého původce spíše před vojenský soud nežli za kandidáta národní odměny, kterou si sotva zaslouží, kdo zbytečně utrácí sta životů jak z řadového vojska tak ze zemské obrany.

Jak nepotřebny byly Manteuffelovy útoky, jde nejlépe na jevo z výtahu z pruské úřední zprávy, která o dalším boji takto mluví:

„Zatím (t. j. mezi nešťastnými útoky Manteuffelovými proti Noisseville) překročil IX. armádní sbor (Manstein) časně z rána Moselu. V čele táhla hessenská divise, která se postavila u St. Barbe a brzo nato přirazila i 18. divise (Wrangel) k Failly. Také měla přijíti pomoc od X. armádního sboru. Dělostřelectvo nově přibylých vojů vyjelo ihned ku předu a 50 kusů pustilo střelbu na Noisseville a umlčelo francouzské baterie děl a mitraljés. Ve vsi vyrazily četné plameny. Mysl francouzské pěchoty byla zlomena. Nemohla více odolati novému útoku mocného nepřítele a tak dostali kolem 9. hodiny ranní Prusové Noisseville opět do svých rukou.“

K čemu tedy byly předešlé nesmyslné útoky Manteuffela? Myslil snad, že se budou Francouzové hroziti jeho ďábelského jmena?

Prusové majíce nyní s důstatek bojovných sil a imposantní dělostřelectvo, vytlačili i z Flanville a Retonfay Francouze ani dobře nevedené ani ne velmi zmužilé. Francouzové ztrativše i ta místa ustoupili pod ochranné zdi pevnosti Met, kde je přijala hrubá střelba pevnosti St. Julien pod svou záštitu.

Jest s podivem, že se Francouzům proražení nepodařilo. Celá armáda Bazaineova mohla přece při dobré vůli býti hotova již 31. srpna s I. pruským armádním sborem a nevelkými jeho posilami. Jiná otázka by bývala, zdaž by se byli mohli držeti i ve směru, kterým se chtěli dát a zdaž by nebývali zatlačeni přes belgické hranice.

Prusové udávají své ztráty v dvoudenní bitvě velmi nízko, totiž od I. sboru 89 důstojníků a 2251 mužů, a od divise Kummerovy 25 důstojníkův a 408 mužů. Znásobíme-li vše dvěma, dostaneme bezpochyby pravý počet padlého mužstva.

Od toho dne počal býti stav Bazainea a jeho armády velmi povážliv.

Počátek oblehání Paříže.

Nikdy tak nevystoupila nevědomost vojenských věcí do veřejnosti jako při oblehání Paříže. Kdo by chtěl pročísti listy důstojníků z prvních dob oblehání, užasl by nad tím, jak velice se tenkráte i vzdělané vojenské kruhy klamaly a jak nepatrno bylo odborné vzdělání důstojníků, patřících k jenerálnímu štábu. Celý svět tehdy myslil, že se musí Paříž vzdáti za několik neděl a že Francie po dni Sedanském nemůže více postaviti do pole nějakou armádu. A přece soudí již r. 1843 ženiální německý důstojník velmi dobře o Paříži a dílu jeho tenkráte vyšlému dostalo se velikého rozšíření. Kdyby bývalo známo pruským úředním listům, mohly si několikrát uspořiti škandál, jaký samy sobě páchaly denním prorokováním o dobytí Paříže.

V zmíněné knize, jež vede název „Militärische briefe eines verstorbenen“ pravilo se již tehdy toto: „Při celé věci mne velmi rmoutí myšlení tolika německých vojáků, že opevnění Paříže nemá veliké důležitosti pro Francii. Vycházejíce z jednotlivých dělostřeleckých neb technických stanovisek snaží se dokázati, že padne každá pevnost, která nemůže počítati na brzké osvobození. Nemajíce ani pomyšlení, aby si vzali příklad ze Saragossy, vyvozují právě z oblehání toho města úsudek, že nic neodolá pravidelnému útoku, jehož postup den ke dni vypočítati se dá. Inžinýři a dělostřelci mají nehezkou vlastnost, že zřídka kdy pohlednou přes pole vlastní činnosti. Hrdi jsouce, že jakoukoliv překážku postupně přemohou, nepoznávají tak snadno něco vyššího, z kteréž příčiny jim uniká celek kombinací válečných. V odporu pevnosti vidí jen osamotnělý čin a zapomínají, že dobývání její jest pouze jeden článek ve velkém řetěze válečných podniků, jenž má brzy větší brzy menší důležitosti.

Odpor jednoho místa, považován sám o sobě, platí jen právě tolik, za kolik stojí válečné prostředky a jiné věci, které tam uhájiti chceme. Cena jejich stoupá, nemohou-li býti snadno vynahraženy, i může tudíž jejich ztráta býti často veliká a k zachování jejich třeba mnohdy velikých obětí. Ale to nerozhoduje při této otázce. Zde platí poměrná délka odporu. Ztráta hlavního města působí na celé obyvatelstvo i vojsko

silnou ohromující ranou. Nebezpečenství města podněcuje naproti tomu k největšímu namožení sil a to tím více, když jest jisto, že může dlouho odolati nepřátelským útokům a tudíž zachránění jeho možno jest. V tom spočívá cena opevněných hlavních měst."

Ale podivuhodným způsobem působí na nás prorocký duch, jenž mluví z Napoleona I., kterému dává spisovatel „Vojenských listů zemřelého" tato slova: „Čím více přemýšlím o opevnění Paříže, tím větší mám radost z umělosti Ludvíka Filipa, že použil mysli národa k šťastnému provedení mistrovského díla své politiky. Kdyby mimo nadání přivedla válka Němce ještě jedenkrát nad Sekvanu, bude se muset uspokojit německý vůdce odevzdáním své karty u bran Paříže neb spíše St. Denisu; jako nepřítel nedostane se do vnitra nikdy."

Němečtí úřadní vojenští pisatelé a dějekazi viděli teprv po posvícení, „že německému vojsku strašně se bylo namáhati, aby uzavřelo město objemu tak ohromného i obyvatelstva nesčetného s prostředky k obraně tak značnými a přinutilo je buď bombardováním buď vyhladověním ku vzdání."

Největší obtíže, jaké byly v cestě dobytí Paříže, činily vnější tvrze, táhnoucí kolem města nejpřednější ale i nejsilnější pás. Patnácte těch hradeb, které mají v objemu úhrnem 12 hodin, vyžadovalo totiž tak velikého rozložení oblehajícího vojska, že proražení jeho s počátku velmi možným zdáti se muselo.

Tvrze ležící na východní straně proti Německu jsou nejsilnější. Jsou to Romainville (Roménvil), Noisy (Noasy), Rosy a Nogent se zámkem Vincennes (Vensen), jenž za nimi leží a za vojenské shromaždiště slouží. Na severovýchodě i severu připojuje se k nim tvrz Aubervilliers (Obervilje), velmi silný St. Denis (Sén Deni, Sv. Diviš), který jest utvořen ze tří samostatných, pravou pevnost tvořících tvrzí (de la Briche (Briš), Double Couronne (Dubl Kuron) a de l'Est. Na jihovýchodě leží v koutě mezi Sekvanou a Marnou tvrz Charenton (Šaranton), sesílená ještě některým menším hradbím na poloostrově Marnském. K těm se připojuje na jihu Paříže pět tvrzí: Ivry, Bicêtre, Montrouge (Monruž), Vanvres (Vanvr) a Issy. Nejméně jest kryta hradbami strana západní, poněvadž se zdálo, že trojí zatáčka Sekvany dostačuje, aby tam zřízena byla pouze jedna silná tvrz, nalezající se na Mont Valerien uprostřed mezi St. Denis a Issy, od obou asi na dvě míle vzdálená.

Bylo snadno předvídati, že Francouzové již k vůli národní cti budou hájiti své hlavní město. Leč i z ohledů vojenských museli je hájit, pokud by doufati mohli, že se zatím utvoří armáda k osvobození Paříže.

Doufati to mohli. Neboť ležela dosud táborem u Met armáda Bazaineova, silná as 170.000—180.000 mužů, která udržovala v nečinnosti aspoň 200.000 Němců. A krome toho mohla se utvořiti nová armáda z posádek pevností, ze starých vojáků a z četné branné mládeže. Dojdouc patřičné síly mohla s pařížskou obsádkou proraziti vítězně kruh oblehajících a dáti celé válce nový obrat.

200.000 Němců, držených u Met, usnadňovalo velmi utvoření nové francouzské armády.

V Paříži bylo tou chvílí arci velmi málo vojska pravidelného, za to však tím více nepravidelného, z něhož mohl Trochu, kdyby sám nebyl ospalý a jen poněkud čilý a povinnosti dbalý, dostatečné vojsko ku své potřebě zjednati.

Pravidelnou silou válečnou byl v Paříži téměř jediný sbor Vinoy, jenž pozdě do Paříže doraziv, nemohl již klesající císařství zachrániti. Kromě něho byli tam arci také výborní námořníci, kteří zvláště na tvrzích se osvědčiti měli. Sbor Vinoy, uznav vládu národní obrany, byl od Trochu k tomu určen, aby zamezil obklíčení Paříže, proti níž táhlo $8^1/_2$ německého armádního sboru, aneb aspoň na delší čas je nemožným učinil.

Dle rozvrhu Moltkova měla armáda korunního prince saského uzavříti Paříž od severu a severovýchodu, armáda korunního prince pruského od jihu a jihovýchodu. Divise jízdy měly odejmouti Paříži všechno spojení se západem. Dle toho měla býti Paříž úplně uzavřena a zbavena všeho styku s ostatní zemí.

Moltke počítal, že zásoby nahromaděné v Paříži pro 2 miliony obyvatelů nevystačí déle nežli šest neb osm neděl. Nad to se domníval, že ozbrojený proletariát francouzského hlavního města nedá dlouho pokoje, nýbrž způsobě rozkol a nesvornost, přispěje hlavně k pádu Paříže. Spoléhaje se na to, nepomýšlel pruský stratega z počátku nijak, že by k dobývání Paříže bylo zapotřebí oblehacích kusů. Doufal, že bude se světovým městem hotov dříve, než by „za Loirou" se utvořilo vojsko na osvobození. Ale počítal s chybou.

V Paříži arci vypadaly věci nevesele. Trochu, jenž v celé válce byl jaksi ramenářem, považoval celý odpor po dni sedanském za rekovný nesmysl a nemyslel věc do opravdy. Jemu šlo jen o to, aby hájení Paříže tak dlouho se dělo, až by se Pařížané ve své horlivosti notně ochladili. Věru že smutný to program muže, jenž kdyby býval skutečně mužem šlechetným, v čele rekovného obyvatelstva Paříže snadno si získati mohl jmeno velikého jenerála. Neboť dokavad se Bazaine držel s armádou v Metách a Francie nezoufala, nýbrž za Loirou (jak se také stalo!) armádu ze země vykouzlila, nebylo s Paříží dobře zásobenou zle a z oblehajících se mohli státi i oblehaní.

Když německé vojsko počalo Paříž oblehati, nastávala nová válka. A kdyby Trochu býval opravdovějším charakterem a Gambetta mimo ohnivého vlastence také bystrým organisátorem a vzdělaným vojínem, mohli přijíti dosavadní vítězové o všechno ovoce draze vykoupených vítězství.

Ale zdá se, že nesmyslný nápad Trochua, dle

něhož měl jediný sbor Vincy zamezit uzavření Paříže, bylo jen první zařízení k ochlazení horkých Pařížanů.

Pohledněme pak již na válečné události před hlavním městem samým.

Již 17. a 18. září byly svedeny menší bitky na jihovýchodu Paříže. Dne 19. přešel 5. armádní sbor (z Poznaně a Dolních Slez) armády korunního prince a 2. bavorský sbor (pod jenerálem Hartmanem) Sekvanu u Villeneuve St. Georges (Vilnév sén žorž), dvě míle od Paříže na jih a postupovaly po silnici do Versaillesu. Přední voj 5. sboru, 47. pluk pěchoty a pluk královských granátníků č. 7. dorazil o 6. hodině ranní na severní pokraj lesíka u Verrières, kde vrazil na nepřítele. Francouzové drželi severní výšiny u Sceaux (Só) a Plessis-Piquet (Plesi-Piké) obsazeny a pravé jejich křídlo táhlo se až k lesíku Meudonskému a prozatimné tvrzi Clamart.

Tři tvrze, Issy, Vanvres a Montrouge leží na patě jižního údolí Sekvany a vládne jim planina vystupující od Clamart a Chatillonu až na 500′ výšky. Z té příčiny založil tam pařížsky výbor na obranu začátkem září mezi Chatillonem a Plessi-Piquet na severním okraji lesnaté planiny, kde stojí mlýn Moulin de la Tour (mulén de la Túr), nové opevnění. Hražení vystačovalo již nyní na odpor a bylo vystrojeno mnohými kusy.

Jenerál Ducrot, jenž uprchl ze zajetí u Sedanu do Paříže, velel tam čtyřem divisím, v dobrém krytém postavení. Podporován jsa šesti bateriemi, napadal výše jmenované pruské pluky od půl sedmé až do 8. hodiny ranní tak, že nemohouce postupovati udržovaly jen boj, dokud by jim pomoc nepřišla. Nedlouho po osmé dorazil na bojiště druhý bavorský armádní sbor a ujav se offensivy, zahnal nepřítele až za hradby u Clamartu. Zatím přitáhla také 7. bavorská brigáda přes Boury (Búry), východně od Sceaux, i ohrožovala tudíž Francouze v boku.

Arciže se obnovil čilý boj dělostřelectva k druhé hodině odpolední; ale mezi druhou a třetí hodinou ustoupili Francouzové po celé čáře a vyklidili zároveň hražení u Moulin de la Tour, kde stíhající je Bavoři ještě našli 8 dvanáctiliberek.

Tím se zmocnili Němci panujících výšin u Sceaux, které při střelbě na tvrze mohly býti velmi důležity.

Zatím přešel i 6. sbor u Villeneuve Sekvanu. Postupoval přes Villeneuve le Roi i Orly směrem severozápadním, až musel od dalšího postupování ustati, jsa k tomu přinucen silnou palbou, kterou jej pozdravila hradba jižně od Villejuif ležící. Zastavil na čáře od Choisy až k Chevilly (Šoasy až k Ševilji), kde odrážel další útoky Francouzův. Stejným dnem strhla se nevelká šarvátka mezi několika částmi 4. armádního sboru a francouzskými oddíly, stojícími u Pierrefitte nedaleko hradeb St. Denis. Francouzové odešli pak do St. Denis.

Dobyvatelé zajali pak postavení, která jim velký jenerální štáb vykázal, tak že již večer dne 19. září pevný kruh kolem Paříže utvořen byl. Mohl býti arci ještě proražen, ale k tomu by bývalo potřebí jiného velitele a z části i jiných vojákův.

Brzy po boji u Clamartu odtáhla část 5. sboru na obsazení Versaillesu, v kterém byl rozbit hlavní stan třetí armády. Také zámek Meudon, mezi Versaillesem a Clamartem, a na malou dobu i St. Cloud, ležící pod děly tvrze Valerien, byly od Němců obsazeny.

Dobytí Toulu (dne 23. září).

Vylíčivše obšírně dobytí Štrasburku, nebudeme se příliš zdržovati s obležením a dobytím Toulu. Město i pevnost Toul, ležící na železničné čáře od Štrasburku do Paříže, mělo pro oblehající armádu u Paříže nemalou důležitost. Čáru od Hagenavy až k Nancy a od Commercy (západně Toulu) přes Chalons až k Meaux (Mó, čtyři míle před Paříží), upravili Němci k jízdě. Ale mezi tím tvořila pevnost Toul dosti nepříležitou překážku. Dokavad zůstala v rukou Francouzů, mělo zásobování německého vojska před Paříží, doprava těžké oblehací střelby a nutných ohromných zásob střeliva velkou obtíž do sebe. Toul nemohl zůstati nevzat, mělo-li se vůbec pomýšleti na bombardování Paříže.

Toul nebyl opevněn jako Paříž oddělenými tvrzemi, nýbrž měl ještě staré hradby dle systému Vaubanova. Okolní výšiny, které mu úplně vládly, usnadňovaly velice jeho bombardování a bylo jich také ihned užito od německé oblehací armády k založení baterií. Poněvadž se však střelba děla z počátku jen z hladkých děl ukořistěných v pevnosti Marsalu a z lehkých polních kusů, nemohli Němci ničeho vyříditi. Až když 17. a 18. září z Kolína nad Rýnem dorazily dva vlaky s těžkými rýhovanými čtyřiadvacetiliberkami, mohli pustiti dne 23. září k Toulu střelbu z hrubých kusů. Trvala jen po osm hodin, ale dostačila nejen k poškození soukromých i veřejných budov, nýbrž i také k vystřílení průlomu ve hradbách. Zdálo se, že nastane útok pod velením pruského jenerála divise Schimmelmanna, neboť již prorazili Němci hráze a zrušili tak zátopu v hra-

debních příkopech. Tím byl pohnut velitel Toulu, major Huc, že o 3. hodině odpolední zatkl na kostelní věži bílý prapor.

Stejnou dobou vyslal parlamentáře, jenž byl veden do Chauloy k velkovévodovi Meklenburskému. Krvežíznivé knížátko, které by rádo něco z války vidělo, ale prachu se bálo, přišlo schválně od Chalonsu, aby se podívalo na bombardování Toulu. Večer o 7. hodině byla uzavřena kapitulace dle vzoru Sedanské a podepsána podplukovníkem Krenským, chefem jenerálního štábu Meklenburského a majorem Hucem. Celá posádka vzdala se do válečného zajetí, důstojníci byli puštěni po čestném slovu na svobodu, a všechna střelba i jiný státní majetek vítězi odevzdány. Když pak ve lite Němcův se bál, že by se mohla při vtržení do Toulu opakovati událost laonská, podotknuto, že „v podobném případě může vévoda Meklenburský naložiti s celou posádkou dle libosti.“ Ještě téhož dne obsadilo německé vojsko brány města.

Kapitulací Toulskou zajato bylo 109 důstojníků, 2240 mužů, 120 koní, 197 bronzových děl, 3000 pušek, 3000 šavlí, 500 kyrysů a značné zásoby střeliva i potravy. Nejdůležitější pro Němce však bylo, že měli nyní volnou dopravu pro těžká oblehací děla a veškeren ohromný dovoz pro pařížské oblehací vojsko.

Oblehání Paříže od 19. září až do konce téhož měsice.

Jednali jsme již o bojích před Paříží ze dne 18. a 19. Neměly pak boje ty téměř žádné důležitosti. V mnohých německých vojenských kruzích zbudily však, jak se od očitých svědkův tvrdí, nemilé city. Doufáno t. j. oddáváno se illusím, že se po krvavém dni Sedanském nenalezne konečně žádný odpor a tu setkáno se s nepřítelem ještě mimo tvrze pařížské, kterýž nepřítel napřed oznamoval, že nebude možná hlavní město Paříž tak rychle stéci, a že nepadne tak rychle v ruce dobyvatele, jako zralé jablko.

I pohled na pevné, větším dílem polohou chráněné a pravou francouzskou dovedností založené tvrze nikterak nemohl tento dojem oslabiti. Brzy poznali pruští jenerální štábní důstojníci na výzvědy vyslaní, kteří dříve již v Paříži byli a se po tvrzích dobře byli ohlédli, že se s těmito tvrzemi veliká změna stala. Kdežto byly dříve z rozumu Ludvíka Filipa více proti Paříži samé obráceny, směřovaly nyní veškerou pevností a silou svou ven. Pracováno v posledním čase s neobyčejnou ráznosti na opravení a zdokonalení jejich I okolí pařížske velikými spoustami od Francouzův upraveno k tomu, aby dobývání Paříže co nejvíce stíženo bylo Z líčení tehdáž očitého svědka, známého vojenského spisovatele J. V. Wickede vyjímáme následující zajímavé vypsání okolí pařížského na počátku obležení:

„Překrásné okolí městské, jindy bez odporu nejbohatší, nejvzdělávanější, krasami přírodními a uměním nejvnadnější kus země v Evropě, bylo teď kolik hodin široko a daleko zpustošeno.

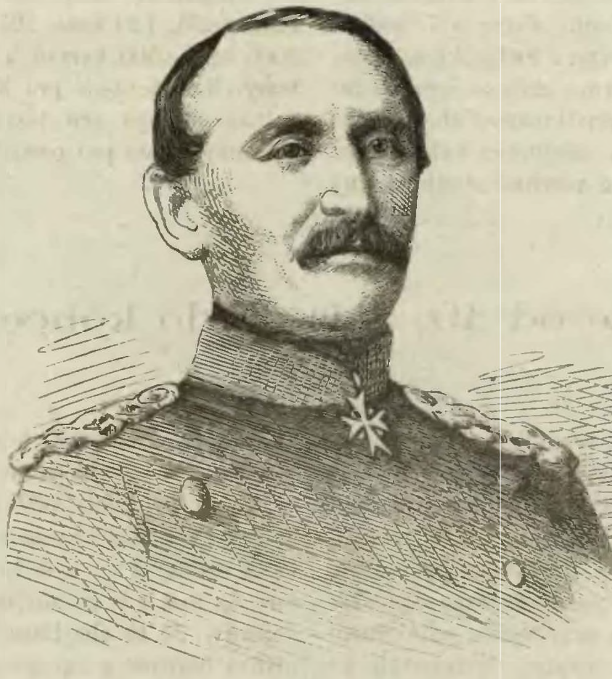
Všechny mosty vyhozeny do povětří, cesty překopány a neb zásekami zahraženy a krásné aleje s ušlechtilým stromovím jsou bezohledně zporáženy. Všecky tyto půvabné zahrady, v nichž umění zahradní největší úspěchy slavilo, ozdobné letohrady a vznešené paláce, jindy sídla bohatství, největšího přepychu, nejlepšího vkusu, které vše obsahovaly, co pohodlí a vnady našeho věku jen vymysliti mohou, byly nyní místy strachu, zpousty a ssutin. Vrata a dvéře do nich byla zbořena, okna rozbita a co bylo lze unést, odnesli uprchlí obyvatelé do Paříže a co zůstalo, padlo bořivostí německých vojákův. Je to obzvláštní znamení, jak brzo se zmáhá divoká bořivost a surová radost z boření a ničení vojska jindy kázní přísně vedeného, jakmile vůbec válka počíná bráti na sebe ráz divokosti a jakmile vrazí vojsko do obydlí, do vesnic, které prchající obyvatelstvo zcela opustilo.

Po celém okolí pařížském se to tak dělo, kromě Versaillu, kterýž proto, že měl to štěstí sloužiti za královský hlavní byt, velmi byl šetřen.

Já sám jel jsem ku konci září jednou tři dny z Nogentu do Versaillu krajinou, která jindy známa je svou vzdělaností a obydleností, a projel jsem as tucet větších i menších míst, která byla od obyvatelstva úplně opuštěna Ani skřítka, nic, pranic nezůstalo. Jen vojsko a samé vojsko v nesčíslných hromadách a neb osoby pro vojsko činné a nějak ve spojení s ním stojící bylo viděti. A jak bylo všecko zpustošeno, pobořeno, ztroskotáno. Nejozdobnější stavby sloužily husarům za konírny, nejdrahocennějšími spisy knihoven topeno, fortepiana z nejdražšího dříví několika ranami sekerou rozbita a kusy do ohně házeny. Na sametových pohovkách váleli se vojáci tak jak přišli z předních stráží a kusy z hedbávných opon sloužily k cidění zbraní. Nic než zpousta a samá zpousta. Byla to válka v nejdivočejším a nejhroznějším spůsobu.“

Prozatímní vláda jednala velmi moudře, že dala všechnu špíži z okolí do Paříže odvézti. Německá vojska nenašla proto, obstupujíce světové město, v opuště-

ných místech téměř ničeho do úst. Jediné, co častěji nacházela, bylo ovoce a zelenina v zahradách, zanechané na poli brambory a zásoby vína ve sklepích. Wickede udává sám, že se německá vojska násilným prohledá-

Jenerál von Alvensleben.

váním opuštěných míst a pátráním po potravě brzy navykla na loupení, při čemž jim věrně pomáhala chátra z Němec chvátající a se za markytány, dodavatele a ošetřovatele raněných vydávající.

„Tak se od této doby, píše týž německý spisovatel, bohužel velmi mnoho dělo, co věru nečiní jmenu německému čest, a co Francouze opravdu může pobuřovati a z kteréž příčiny mohou Francouzi zajisté viniti Němce z barbarství*).

Vše drancování a rekvirování nebylo by ale německou armádu Paříž obstupující nasytilo, kdyby nebyli Francouzové sami své železnice v ruce nepřátelské pustili, z které příčiny možné bylo zaopatřování armády pravidelným dovozem z Němec.

Ačkoli totiž nebyl Mac-Mahon po své porážce u Wörthu nikoli tak rázně od korunního prince pruského stíhán, jak se to má dle pravidel válečných díti, padl přece dobrý francouzský maršálek velice na hlavu, že zapomněl pobořiti dráhu štrasburskou, ač by to bylo bývalo snadno; nebo kdyby byl dal velké tunely této dráhy, které u Gabern horami vogesskými vedou, prachem pobořiti, bylo by opravení jich od Němcův kolik měsíců trvalo. Pak by se byli museli Němci na dlouho, nemajíce této důležité dráhy hotové, po které jen možná bylo, před pádem Met dovážeti nesmírný válečný materiál a špíži, spokojiti s horskými silnicemi ve Vegosách. Tato věc byla tak důležita, že na ní závisel větší díl potomních výsledkův pruských.

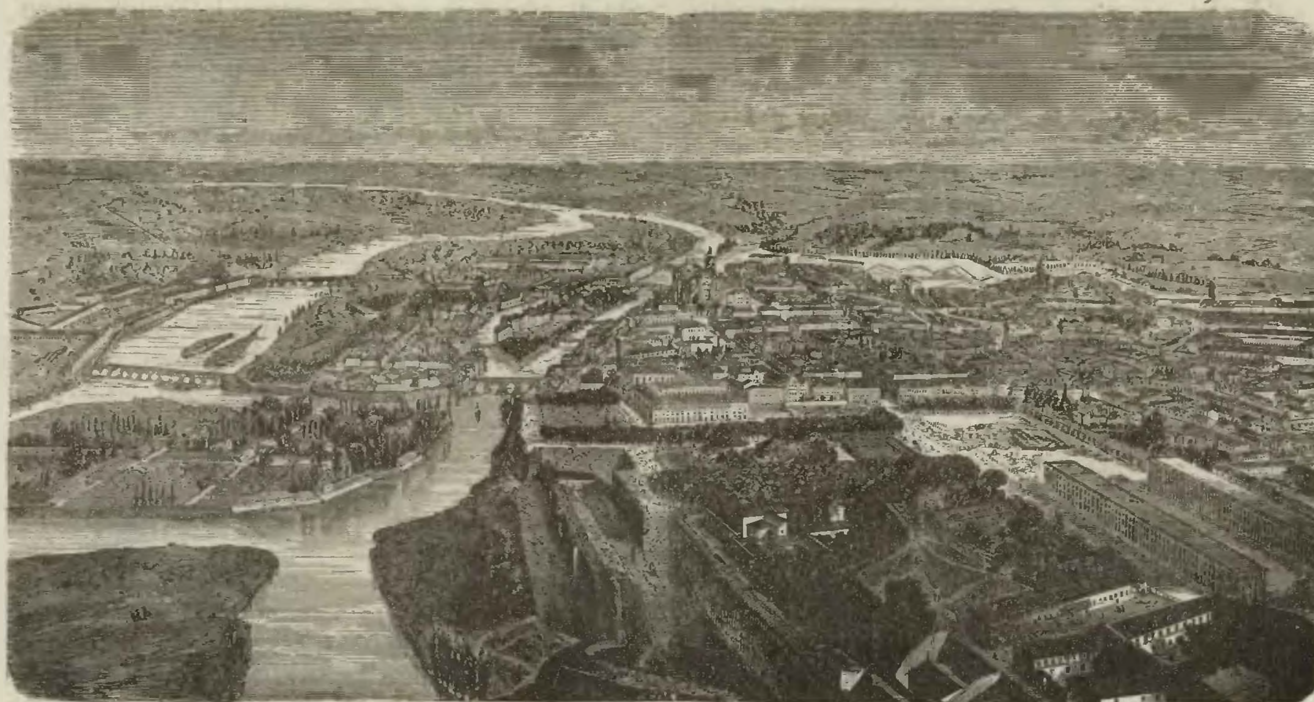
Chybu, které se Mac-Mahon dopustil, bylo by bývalo lze napravit ještě i v září, když Met, Štrasburku a Toulu dobýváno a Němcům mnoho sil ku střežení železnic nezůstalo, kdyby byl z Longresu tenkrát ještě neobklíčeného zájezdný sbor vypadl, aby tunel vogesský pobořil. Taktéž se měl z Longresu most přes Moselu, přes Fontenay a tunel za Toulem pobořiti, čímž by se byla dráha z Nancy do Nogentu pro Němce zničila. Všechny práce, které k dobývání Němcům sloužiti měly, byly by se opozdily a Francouzi byli by získali času sbírati nová pole jak na Loiře, tak na severu a západu země, čímž by se byl stav obléhající armády před Paříží 220.000 mužů četné stal nejvýš nebezpečný.

Jenerál Trochu nedokazoval za tím v Paříži na počátku obležení nikoli tolik obezřelosti, ráznosti a neunavnosti, jíž tak potřebí bylo. Pan Trochu dobře umí posuzovat jiné, o svém pak působení souditi ne-

*) Úmyslně zvolili jsme německý spis na svědectví mnohého barbarství. Jak kruté asi se musely díti věci, když i německý vlastenec na ně tak žaluje, jako Wickede.

dovedl. On měl vše nasaditi, aby hned na počátku obležení mocně z Paříže vyrazili, kterýžto výpad by nebyl, kdyby byl býval dobře směrem k Versaillu podniknut, beze všech úspěchů. To opomenul a omezil se

Gambetta to byl, který od této chvíle dokazoval zvláštní ráznost, kteráž mohla, jsouc vojenským nadáním Carnotovým řízena, a od strategy z milosti Boží podporována, Prusy o ovoce všech dříve dobytých vítězství

Pohled na Mety (s hůry).

jedině na drobnější výpady, kteréž musely dle povahy věci ostati bez výsledků.

Celkem nejráznější výpad učiněn dne 30. září. Podniknut byl s dvěmi divisemi jenerála Vinoya, kteréž divise třemi rozdílnými proudy vyrazily. První vytrhl od tvrze Issy a vrazil na vojska VI. pruského armádního sboru, s nimiž svedl tuhý boj. Druhý hnal od tvrze Montrouge a Bicêtre na místa Choisy, Villeneuf, byl však taktéž po krutém boji od vojsk 6. sboru odražen, kdežto třetí svedl s vojsky 11. armádního sboru bitvu. Asi v 11 hodin Francouzi všude ustupovali, zanechavše 200 mrtvých a raněných. Mezi mrtvými byl také jenerál Guilielm.

V tomto boji, jakož i ve všech jiných, které Francouzi výpadně svedli, seznati lze, že Francouzi vždy na čelí útoky činili, nehledíce zároveň na body v boku, na něž byli zřetel obrátili.

Taktika jejich nevyhovovala žádostem, jaké zadovka ku každému oddělení vojenskému staví.

připraviti. Gambetta shledal lid bez kázně a bez zbraně. Avšak uměl tomuto lidu vštípiti ducha národního odporu, a to mu postačilo, aby vedl válku dále, která teprv od této doby vzala na se hrozný ráz, ráz to války národní. Ostala-li vojenská čest Francie neporušena, děkuje to hlavně bezohlednosti a neunavnosti nevojáka — Gambetty.

Ku konci září opustil také člen národní obrany, Gambetta, Paříž, a to mělo býti událostí předůležitou.

Gambetta, dosud ministr vnitřních záležitostí, odebral se do Touru, kde již i jiní členové vlády shromážděni byli a stal se nyní vlastním diktátorem a duší všeho pozdějšího odporu Francie. Ke všemu štěstí, jakéž tak často Němci v této válce od prvopočátku měli, nebylo by nic jiného scházelo, než lapiti balon, s nímž opouštěl Gambetta Paříž, a věru nescházelo mnoho, že by se tak bylo stalo. Co krve a nevýslovných prací a namahání bylo by jim ušetřeno bývalo, kdyby se byli zmocnili muže, který dovedl armády ze země vykouzliti!

Před národní válkou ve Francii. *)

Rána na ránu padala ve Francii a nešťastná tato země musela po hanebné události sedanské dočkati se také mnohem hanebnější události, pádu Met, kde se armáda 173.000 mužův silná se 4000 děly vzdala. Odkud to přišlo? Národ francouzský je prý demoralisován, pravilo se, je vysílen zdánlivou ústavností bursovního krále Ludvíka Filipa a oslabený despotismem skoro 20 let trvajícím Napoleona III. Tvrzení to však, byť se na první pohled pravdě podobalo, je skutkem vyvráceno. Což, nebili se snad Francouzi u Wörthu a ve třech zuřivých bitvách u Met dost statně? Nejednali snad pokojní obyvatelé velké části země po příkladě národa ruského z roku 1812, opouštějíce svá obydlí a ustupujíce do Paříže aneb do vnitra země? Nechopilo se na tisíce srdnatých mužův zbraně, aby stanouce se volnými střelci aneb mobilními gardami v hrozné a nemilosrdné válce vetřelého nepřítele potírali? Sil branných Francii nikdy a proto ani tenkráte nescházelo. Ba, není snad ani země v Evropě, kdeby zřizovatel armády rychleji armádu sehnal, jako mezi Francouzi Co se však Francouzům tenkrát a hned na počátku války nedostávalo, byl muž, který by byl pravý vojevůdce. Second empire (druhé císařství) nemělo ani jednoho strategy, poněvadž jeho jenerálové reklamy anebo jako Mac-Mahon holí zabijáci byli, nechtíce mluviti o Palikaovi, Bazaineovi, kteří poctivého jmena vojáka vůbec ani nezasluhovali. Mladá republika francouzská ale také ani žádného vojevůdce nezrodila, poněvadž se francouzští republikáné od mnohých let jenom theoretisování oddávali a se za klamným obrazem honili, že konečně „zákonitou“ cestou, šťastným užitím „všeobecného práva hlasovacího“ opět republiky dosáhnou Jakoby kdy veliký jakýs lidský pokrok bez užití krve a železa, t. j. toho, co nejdražší, bez nasazení nejdražšího, dosíci lze bylo! Republikáné, kteří teprvé po pádu sedanském konečné nabyli mysli, kleslé a na sta kusův drtící se císařství vyhostili, republikáné, jimž bylo teprvé pruských vítězství potřeba, aby mohli s Napoleona byti, který se dal raději od Prusův chytit, nežliby hrál v Paříži úlohu vážného a odhodlaného muže, nebyli schopni, obdařiti náhle národ pravým vojevůdcem.

Veleduchové jsou plody velkých revoluc, neboť se podobají lidé křesacím kamenům, z nichž teprvé rány jiskry vyvodí. Ovšem nescházelo Francouzům r. 1870 a 1871 zevnitřních ran, avšak chyběla rána uvnitř, mocná, tření veliké revoluce, neboť revoluce, která na krátko povýšila Gambettu za diktátora, byla jistě malá, jakkoli byla jistě potřebna, neměla li Francie potupy ještě horší utrpěti. Nová republikánská vláda „národní obrany“ vzbudila ovšem, když se byla z prvního zimničného otřesení, prvního začátku šťastně vzpamatovala, mnohé a četné branné síly Francie, a dosti obrancův polem postavila, aby lze bylo, válku prodloužiti. Avšak, aby válka dobře vésti se mohla, t. j. aby z nova se započala, aby všichni dobří vlastenci, kteří se zbraně uchopili, chtějíce nešťastné vlasti na pomoc přispěti, nebyli vedeni na jatky, nýbrž aby dobývali úspěchův, potřeba bylo strategy a toho Francie nenalezla. Princ Ligneský jednou zvolal: „A kdyby bylo vojsko ze samých soch a přišel-liby veleduch, aby jemu velel, oživil by všechny sochy a vedl by je k vítězství “

Princ Ligneský žil ovšem v době, ve které odpověděl francouzský jenerál důstojníkovi, jenž mu ohlašoval, že na stanoviště které dobyti měl, nelze udeřiti (že je inattaqnable): „Milý pane, nerozumím Vám, toto slovo (inattaquable) není francouzské.“ Nynější francouzští vojáci neměli důvěry ku svým důstojníkům a vůdcům, z nichž se jich 6000 nestydělo, dáti se od Bazainea zaplésti do kapitulace metské, spíše než by se byli raději o zoufalé proražení nepřítelem pokusili, aby tak aspoň zachovali důstojnickou čest. Francouzští vojáci nezpívali toliko marseillaisu, nýbrž i smutnou píseň, jejíž refrén se končil na slova: „on nous méne à la boucherie!“ (vedou nás na jatky!)

„Voják jest, psal již jenerál jízdy Bismark, přísný soudce a pozorovatel svého důstojníka, on nežádá na něm, aby byl sám šermířem, nýbrž žádá na něm spíše, aby byl vojevůdcem.“

Jakkoli se věci francouzské zdánlivě špatně měly, nebylo přece ještě strategicky všecko ani po vzdání se Met ztraceno. Sám Clausewitz psal o naději, která se ve válku národní skládá takto: „By byl národ sebe udatnější, povahy sebe bojovnější, nenávist k nepříteli sebe větší, půda jeho co nejpříznivější, nedá se přece upřít, že se nemůže národní válka, jsouc hustými mračny hrozícího nebezpečenství obklopena, udržeti. Má-li oheň její mocnými plameny někde vyšlehnouti, musí se to na místech vzdálenějších státi, kde oheň má hojnost vzduchu a kde se nemůže jedinou velkou ranou udusiti.“ Podle předpisu toho skutečně také ruská národní válka s Napoleonem I. zvítězila. Nyní

*) Vyjímám tento článek ze svého díla: „Kniha o strategii,“ v němž jest ta válka zvláště v strategickém ohledu vylíčena.

pak měla Francie dost naděje, aby s výsledkem bojovala, kdyžby podmínky Clausewitzovy se zřetele puštěny nebyly.

Francouzská národní válka, majíc ku prospěchu svému tolik volné půdy, nebyla ani po pádu Met „hustými mračny hrozícího nebezpečenství“ obklopena. Francie měla ve svém jihu a západu „míst vzdálených“ dost, kde mohl „oheň v mocné plameny vyšlehnouti“ jsa mužem takovým, jaký jest Garibaldi, roznécován*) a kde měl „dosti vzduchu“, aby nebyl jedinou velkou ranou udušen.

Především bylo by ovšem bývalo o to jednati, aby těchto „vzdálených míst“ šťastně bylo užito, aby tak z nich nová mocná strategická básis zřízena byla, která by byla dosti pevna, dovolujíc pod ochranou nepříznivého zimního počasí a za obtíží ve stravování německé armády „učiniti nájezd, to jest více nájezdů na invasí a i do jižního Německa.**) Ovšem neměly potom více republikánské bodáky zpívati: „on nous mène à la boucherie“ a vůbec o ničem debatovati, „neb debatují-li bodáky, pravil již Napoleon I., vyklouzne vedení armádnímu síla z rukou.“ Taktéž měli se ve francouzském hlavním staně, dle velmi moudrého předpisu prince Ligneskéko, hned první osoby jenerála, který by neštěstí věštil, chopit a zlatá slova Wielandova na trikoloru napsat: „Jediný okamžik může všecko změnit!“ — Mimo to měli poručit se všech kazatelen kříž proti nepříteli kázat, nebo: „náboženství,“ praví anglický historik a atheista Gibbon velmi dobře, „zmáhá obyčejně málo panujícího ducha některé doby anebo některého národa, avšak dodává mu neodolatelné síly, působí-li s ním týmže směrem.“

I propagandě republikánské, jíž se, jak se zdá, francouzská vláda nejvíce bála, měla se dáti vůle. Vláda francouzská měla prvé, nežli novou výpravu započala, vydati k Německu manifest, v němž by oznamovala, že jenom s německými knížaty válčí a nikoli s německým národem; armáda pak francouzská, která by nato do jižního Německa vpadla, nesměla by se jako „mstitelé“ nýbrž jako „hodní osvoboditelé“ chovati. Než vše to nebylo by ničeho zpomohlo, kdyby Francie nenalezla pravého strategu, který by, neohlížeje se na věci nepatrné a prost jsa všeho úzkostlivého studium drobných poměrův, jediným, vše pronikajícím a vše zasahujícím pohledem nade veškeren stav věcí se vyšinul, kterýby měl tu sílu duše (force de l'ame), jakou si Rousseau pro svého hrdinu, co nejkrásnější dar s hůry, přeje, který by dovedl každý jednotlivý případ v souladu s celkem dobře posouditi a vždy rychle a jistě rozvážiti, která by byla k cíli cesta nejkratší, jemuž by nic v přírodě neimponovalo, který by, jak jenerál jízdy Bismark žádá: „měl dar morální panství nad myslemi svých vojínův pevně založit,“ a který by měl, jak Polybius chce: „dar umět rozum a smýšlení nepřátelského vojevůdce poznávati.“ Taký muž byl by dovedl každému ze svých rozkazův zvláštních dostatečných sil duševních dodati, on by byl býval „nervem síly vůle“ celého národa. Než, „chybí-li nerv síly vůle,“ varuje Clausewitz, jakoby byl stav Francie z r. 1871 v duchu již napřed znal, „jest hra představ v duši národa rovně tak marna, jako hra magnetické jehly o svou osu, neřídí-li silné rámě dle ní kormidlo.“ Ubohá Francie! Thiers hledal tobě po všech evropských dvorech přízeň knížat, měl ti raději mezi evropskými národy hledati vojevůdce.

Gambetta tě chtěl proklamacemi spasiti a Trochu v Paříži uzavřen, měl, jak sám po obležení doznal, odpor Francie po bitvě Sedanské za „hrdinskou pošetilost.“

V první francouzské revoluci nenabyla Francie toliko hojnosti brancův, nýbrž i velkých organisátorů a geniálních jenerálů. Proto zvítězila tenkrát nad pravidelnými vojsky staré Evropy.

V roku 1870 a 1871 nalezla Francie ovšem také množství bojovníkův, avšak žádných pravých organisátorův (místo nich nalezla podvodné a ničemné dodavatele) a žádných rázných, genialních a šťastných jenerálův, a proto byla poražena.

Pád Šletštatu i Breisachu a drobná válka Francouzův.

Dobytím Štrasburku dostali Němci do své moci nejdůležitější ale nikoliv největší část Elsas, krytou malými pevnostmi Šletštatem i Breisachem a větším Belfortem. Vojsko i svobodní strelci hájili kraj, odvážně Němce napadajíce. I bylo rozkázáno 4. pruské reservní divisi pod jenerálem Šmelingem, aby obou pevností dobyla

*) Ovšem měla vláda národní obrany uděliti Garibaldimu většího plnomocenství a francouzští jenerálové s ním operující neměli jej ze žárlivosti nechávati v nesnázích vězet.

**) Když se byl jenerál Bourbaki v poslední době války skutečně o postup do Jižního Německa pokoušel, bylo již pozdě a mimo to velel vojsku zcela nedokonale zřízenému a z části v nejtužší zimě ani jak se patří neoděnému. Mimo to neměl se od něho Chanzy odtrhovati, čímž se nutně stalo, že byl jak Chanzy tak Bourbaki každý zvlášť poražen.

a zamezila postup francouzského sboru, který by se třebas u Besançonu utvořil. I přešla 1. a 2. října na blízku za Mühlheimem Rýn a obklíčivši obě pevnosti, hotovila se nejprv k oblehání Šletštatu. Hrdinský velitel pevnosti, vyzván jsa poprvé ku vzdání, odpověděl: „Mými podmínkami budou děla.“ I nezbývalo Němcům nic jiného, nežli že museli přivésti od Štrasburku hrubou oblehací střelbu a vzíti několik praporů zemské obrany na pomoc. Bombardování počalo a 23. října bylo páleno z 32 děl na město a náspy tak, že pevnost odolati nemohla a již 24. října o 9. hodině ranní na staré chrámové věži bílý prapor vztýčila. 2400 mužů přišlo do zajetí. I 100 důstojníků muselo s nimi odjíti, poněvadž přišel z hlavního stanu rozkaz, že k vůli častému porušení čestného slova žádný důstojník nemá býti více propuštěn na svobodu.

Po Šletštatu obleháن jest Breisach. Leží na holé rovině a má na půl hodiny od města pošinutou tvrz Mortier nad Rýnem, založenou k pozorování badenského městečka Starého Breisachu a tamějšího brodu. Dne 2. listopadu stříleno ze tří baterií u Bimsheimu na Breisach a ze dvou na Mortier. Do 7. listopadu byla Mortier úplně rozstřílena a vzdala se s 210 muži a 6 důstojníky. Posádka se chtěla sice několik dní před tím probiti, ale německé dělostřelectvo a zemská obrana jí v tom zamezila. 10. listopadu kapituloval také Breisach a vydán jest 14. listopadu. 5000 mužů a 100 důstojníků padlo do zajetí a ukořistěno jest 100 kusů. Tím byly celé Elsasy až na Belfort v rukou Němcův.

Mezitím pomýšlel hlavní stan německý na obsazení departementů jižně od dobyté části ležících. Při tom mu běželo hlavně na západě o armádu loireskou a na východě o vojsko, jež se nazývalo hned armádou lyonskou, hned zas armádou vogeskou. Na zahnání neb zničení jich vypraven jest směrem k Orleansu v prvních dnech října bavorský jenerál von der Tann se svým armádním sborem, 22. pěší divisí, dvěma divisemi jízdy a dělostřelectvem k tomu patřícím. Jenerál Werder pak postoupil se 14. armádním sborem, utvořeným po kapitulaci Štrasburku z vojů pruských a badenské divise na Besançon a Dijon. Nejdříve bylo Němcům zapotřebí, aby se vrhli do Voges a zahnali z nich svobodné střelce. Předvoj Werderova sboru opustila okolí Štrasburku dne 5. října, hlavní voj dne 6. a táhly přes Širmek a Sv. Martin jednotlivými proudy do Voges. Před oběma šla 1. října badenská brigáda pod jenerálem Degenfeldem a brala se přes Širmek, Raon sur Plaine (sýr Plén) do Raonu sur l'Etape a pak proti vodě do Etivalu a St. Dié.

Svobodní střelci francouzští ale také nelenili. Vědouce, kudy Němci bráti se musí, udělali po cestě veliké záseky, vykopali příčné příkopy, zaráželi koly a činili vše, čím by nepřátelům pochod znesnadnili. Obletajíce je v jednotlivých tlupách, vrazili na ně při jedné zásece a způsobivše nepřátelům některé škody, ustoupili a spojivše se s mobilní gardou, obsadili větší mocí město Raon l'Etape. Když Němci blíže přitrhli, postavili se jim u města na odpor. Rozpředl se boj, který však nemohl býti dlouho veden, poněvadž Němci byli v ohromné přesile. I obsazeno večer 5. října město Raon l'Etape a druhého dne měl býti pro Němce odpočinek. Ale jenerál Werder poslal rozkaz, že co nejdříve má býti obsazen St. Dié, poněvadž 14. sbor potáhne od Širmeku přes St. Dié na Epinal. I vytrhl proud jenerála Degenfelda z města a táhna vzhůru údolím, byl náhle v pravém boku od Francouzů napaden. Tak špatně vedl Degenfeld svůj voj, že ani o blízkém nepříteli ničeho nevěděl, až když z nenadání se s ním setkal. Bylo to několik tisíc Francouzů, sebraných z nejrozličnějších vojenských dílů. Jižní prapory, mobilní a národní garda, svobodní střelci a dělostřelectvo posádky lyonské postavilo se tu proti nepříteli.

Chtěj nechtěj museli se Báděňáci postaviti Francouzům na odpor. Boj byl tím ohnivější, poněvadž tu běželo o úplné zničení sboru badenského, po kterém by býval ani kohout nezakokrhal, kdyby Francouzové jen o něco spořádanější býti mohli. Postavivše se u výšin u Voivres (Voavr) a Jumelles (Žimel), hnali Francouzové několikráte útokem a řádili rychlopalbou nesmírně v řadách nepřátelských. Mezi druhou a třetí hodinou odpolední byli Báděňští již tak vysíleni, že Degenfeld již poslední zálohu vedl do boje. Udatnost a neohroženost francouzská se v tom boji výborně osvědčila. O 3. hodině přitáhne však čerstvý prapor z Raonu Němcům na pomoc a o půl čtvrté počali Francouzové nejprv u lesa Jumelského a pak i na celé čáře ustupovati. O 4. hodině patřilo vítězství Němcům. Ustupující oddíly francouzské usadily se ještě v Bourgonci, ale i odtamtud byly od německých praporů vytlačeny. Aby si schladili pomstu za utrpenou velikou ztrátu (asi 1000 mrtvých a raněných), zapálili Báděňáci vesnici Nompantelize a tábořili při její záři v noci na bojišti. Dne 7. října obsadil předvoj St. Dié a 8. sešly se tam všechny oddíly badenské divise.

Tou bitvou byli Němci zbaveni na nějakou chvíli svobodných střelců, kteří stále více se rozmahajíce, krajiny velmi nebezpečnými činili. Tak se ztratilo v okolí Luneville a Nancy za 14 dní 25 německých četníků beze vší stopy a na všech stranách museli býti nepřátelé ustavičně na pozoru, aby od střelců nebyli napadeni.

Nyní šlo Němcům o další postup. Jenerál Werder měl již svůj hlavní stan v Raon l'Etape a sbor jeho postoupil 10. a 11. ve čtyřech proudech. Již 9. října strhla se opět šarvátka u Rambervilliers se svobodnými střelci, kteří nejprv před městečkem bojujíce, potom hřbitov a domy obsadili a z úkrytu velmi bystře na nepřítele palbou dotírali. Ustoupili teprv, když Němci velikou přesilou hnali na městečko útokem. Rovněž tak byly svedeny malé půtky u Anouldu a Brouvellières. Také u Epinalu se postavily sbory střelcův na odpor

ale museli ustoupiti, když rozhořčení Němci na ně pustili palbu z několika baterií. Ale střelci měli ústup velmi dobře zařízený. Neboť na nádraží byly vlaky pohotově, které je odvezly do St. Loupu a Vesoulu, tak že jen něco málo raněných padlo do zajetí. 15. a 18. října táhl za nimi jenerál Werder a rozbil hlavní stan ve Vesoulu, ležícím na železnici Mühlhausen-Belfort-Paříž. Odtud mohl, nechaje Belfort v levo, obrátit se buď na Besançon neb jihozápadně na Dijon. Ale obdržev zprávu, že francouzský jenerál Cambriel u Besançonu sebral novou sílu, obrátil se nejprv proti této pevnosti a proti Cambrielovi, nevěda, že tam utrží porážku.

Dne 22. října vytrhla badenská divise proti Besançonu, majíc k záloze pruskou brigádu. Francouzové se postavili u řeky Oignon (Oaňon) dvěma divisemi na odpor. U Rioz a Etus, dále u kamenného mostu přes řeku a na jiných stranách odráželi ustavičně útoky nepřátel a způsobili jim veliké škody. Němci hnali vždy zuřivě útokem, ale Francouzové, jakoby si s nimi hráli, přilákali je vždy do míst, kde se na ně mohli celou silou obořiti a k ústupu je přinutit. Jenerál Werder byl hotov, stůj co stůj dobyti postavení francouzského a dále i Besançonu. Když ale poznal, jak značnými silami Francouzové vládnou, musel chtěj nechtěj od boje ustáti a obrátit se s velikou ztrátou stranou na Dijon. Celé okolí Besançonu bylo rozjařeno zprávou o vítězství. Všude se zdvihali rolníci a tvoříce sbory střelecké, doráželi na ustupujícího nepřítele, jenž rychle táhl na Dijon.

Ale zle se mu dařilo. Jakmile se nějaký menší oddíl vojska opozdil, byl napaden a do posledního muže zničen. Potrava za sborem posýlaná nedorazila k němu ani jednou, neboť dříve než mohla sbor Werderův uzříti, byla od svobodných střelců zachycena. Tak byli Němci poukázáni jen na rekvisice, ale tím drážďili obyvatelstvo tím více. Dne 27. a 28. října byl sbor napaden od svobodných střelců a mobilní gardy u Essertenne a St. Seine. Sbory francouzské nikdy se déle v boji nezdržely, nýbrž jakmile nějakou část nepřátel pobily, ucouvly, aby samy neutrpěly ztrát, a kde se jim dalo, učinily na nepřítele nový útok. Značnější byl boj u Talmay dne 27. října, kde se postavila Němcům v cestu polovice sboru jenerála Michela, jenž přišel na místo jenerála Cambriela. Obsadiv místo a výšiny, pálil nemilosrdně do řad německých a teprv když celý sbor Werderův proti němu se obrátil, ustoupil po čtyrhodinném boji, v němž utrpěli Němci nové citlivé ztráty, tak že nebylo jim možno dále se odvážiti. Neboť kdyby od Dijonu proti nim Francouzové vytrhli, byli by přišli s dvou stran do ohně. I rozkázáno sboru, aby se vrátil do Vesoulu, což se také hned skutečně stalo.

Leč táhna zpátky, dověděl se, že Dijon není francouzským vojskem obsazen. I nechtěje přece opomenouti příležitosti k nekrvavému dosažení města tak důležitého, rozkázal jenerálu Beyerovi, aby město obsadil. I vzal brigády prince Viléma a Kellera a dorazil 30. října o 9. hodině před polednem před Dijon. Ale situace se přes noc změnila. Francouzové přijeli zatím po třech drahách do Dijonu a postavili se Němcům na odpor. Za ustavičné střelby na nepřítele, usadili se ve vesnici St. Apollinaire, ležící na kopci, jenž městu úplně vládne. Kdo má kopec, má i město, poněvadž je může dáti dle libosti rozstřílet. Francouzové vyvezli na kopec svá děla a mitraljesy a pálili dolů na Němce. Jedenácte německých praporů hnalo několikráte na kopec útokem, ale jsouce pokaždé odraženy, ustupovaly vždy v zhoubném dešti drobných kulí i granátů. Nemoudrý jenerál Beyer nechal je dvě hodiny dobývati vrchu bodákem. Po dvou hodinách dobyli polovice vrchu a dostali se tak do prvních chalup vesnice, které jim aspoň nějaké ochrany poskytovaly. Teprv pak obešel jenerál Keller levé křídlo Francouzův a dal na ně se strany páliti z tří baterií. Na pravé křídlo jejich puštěna již dříve střelba také ze tří baterií a tak přišli Francouzové do krutého ohně, v němž se udržeti nemohli. Po čtyrhodinném boji ustoupili na Dijon a badenská děla zasadivše se na výšině sv. Apolináře, střílela na město.

Brigáda Kellerova hleděla zatím zmocniti se Dijonu se strany východní. Tam leží obě předměstí sv. Mikuláše a sv. Petra a před nimi několik velikých dvorů. Zděné ohrady dvorů a zahrad, nerovné ulice, zbytky dávných hradeb města s příkopy a mosty, jakož i rameno potoka Suzonu, byly hajitelům na velikou výhodu. Mezi 3 a 4. hodinou zuřil tam boj. Každý jednotlivý dům musel býti vzat a jakkoliv Němci byli rozzuřeni, že i na samé nemocnice se dobývali, nemohli přece nikam postačiti a ucouvli za velikých ztrát. Jenerál Beyer, jenž si více netroufal města útokem dobyti, dal ukrutný rozkaz, že má býti ze všech baterií na město páleno. Pod ochranou děl shromáždila se opět brigáda Kellerova u parku Montmusardského. A právě přichází od Langres francouzský prapor posily. Dva prapory granátnického pluku č. 2. se na něj vrhnou a rozptýlí jej. Děla střílejí na město až do 11. hodiny v noci a zapálí na sedmi místech. Lítý Beyer nemaje na tom dosti, poručil na zejtří, že mají znova všechny baterie pustiti k Dijonu palbu Ale nebylo toho více potřeba. Francouzové, nechtějíce míti z města hromadu ssutin, odtáhli v noci a o půl čtvrté ráno byla oznámena Beyerovi deputace městské rady, chtějící ujednati kapitulaci. V několika hodinách byla smlouva uzavřena a o hodině s poledne obsadili Němci Dijon.

Garibaldi.

Na blízku míst, kde Werderův sbor se pohyboval, vystoupil zatím v řadách Francouzů muž, jenž přes všechny malé výsledky si přece zjednal jmeno statečného smělého bojovníka. Giuseppe Garibaldi nemohl odolati vábení francouzské republiky a jakkoliv byl nemocen a sláb, neváhal přece nikterak a opustiv 6. října skalnatý svůj Kozí ostrov (Caprera) vyjel do Bonifacio na Korsice, odkudž se do Marseille přeplavil. Sbor dobrovolníků, skorem vesměs členové bývalých jeho legií, přispíšil si již dřív a táhl již 26. října z Marseille do Toursu.

Starý bojovník byl při podniku svém veden nejlepším úmyslem. Nerozvažoval okolnosti, nedbal na nic. Že provolána byla ve Francii republika, na tom mu bylo dosti. Poznávaje, že Prušáci, vedouce dále válku po Sedanu, chtějí jen úplnému zničení francouzské republiky, hleděl, pokud mu možná bylo, zastati se práva a přispěti dle sil k odvrácení svrchované zhouby. Bohužel, že nemohl vykonati, co zamýšlel. Jak o něm ve vojsku německém soudili, snadno si pomyslit. Sprosté duše, které k ničemu jinému vychovány nejsou, než aby dle vůle nejvyššího kaprála si daly od nižšího každou chvíli trpělivě vysázet baštonádu, sprosté duše, které nemajíce ponětí o svobodě, v slepém poslušenství pro svého pána se potápějí, nemohou o něčem vznešenějším jinak než sprostě souditi. Ale jakoby se jim osud za to pomstit chtěl, dobyl na nich tento nenáviděný muž jízdné korouhve, **jediné** to korouhve, která po celou válku se strany francouzské ukořistěna byla.

Dne 7. října přistál v Marseille a 9. přibyl do Toursu, kde pod náčelnictvím Gambettovým se spořádala vláda francouzská. Předními její muži byli Gambetta, Cremieux (Kremié) a Glais-Bizoin (Glé-Bizoen) a nejvíce vynikal Gambetta, jenž byl nejen ministrem vnitra, nýbrž i ministrem války a chefem jenerálního štábu.

Když Garibaldi do Toursu přišel, uvítán jest s velikými poctami a slíbeno mu s počátku všechno, co si žádal. Gambetta poznal, že v Garibaldim nalezl bojovníka, jakých tenkráte francouzské vojsko velmi málo mělo, i neváhal jej také opatřit vším čeho třeba bylo. Ale to právě vzbudilo na druhé straně žárlivost francouzských jenerálů a tak vrženo první símě rozbroje mezi ty, kteří měli přece za jednu svatou věc bojovat, a nezdar celého podniku byl toho následkem.

Dne 14. října přitrhl Garibaldi do Besançonu a odtud do Belfortu. V Besançonu se několik dní zdržel, při čemž arci velkých radostí nezažil. Stál tam totiž sbor jenerála Cambriela a v čele volného sboru, jenž měl jižní Elsasy hájiti, dřívější klerikální poslanec Keller. Ti dva žárlivi jsouce na Garibaldiho a nespokojeni s tím, že Gambetta mu vše po vůli činil, přivedli jej hned za prvních dnů pobytu v Besançoně tak daleko, že sám Gambetta musel 16. října z Toursu přikvapit, aby nastalé neshody srovnal. Dne 18. října vytrhl pak Garibaldi z Besançonu do města Dole, jihozápadně odtamtud ležícího, zaměstnávaje se tam zřizováním vogesského sboru. Utvořil tři brigády, kterýchž první velel jenerál Bosák, druhé plukovník Marin a třetí Menotti Garibaldi, syn Garibaldiho. Tak uběhlo několik dní, až 7. listopadu vydán jest denní rozkaz, jímž Garibaldi převzal na sebe velení svého sboru. Dle původního svého plánu chtěl se vrhnouti se sborem svým do Voges a hořejších Elsas, tam překročiti Rýn, vpadnouti do Badenska a maje záda kryta neutrálními Švýcary, vésti drobnou válku v krajinách Černého lesa. Však kdyby plán svůj chtěl provésti, byl by musel si raziti cestu skrze sbor Werderův a dvě záložné divise pod jenerály Schmerlingem a Treskovem. To však nebylo možná. I obrátil se 8. a 9. listopadu v levo směrem k Loiře, do Autunu.

Obležení Paříže v měsíci říjnu.

Posádka Pařížská čítala na začátku října 50 tisíc mužstva řadového (XIII. a XIV. sbor), 6 tisíc jízdectva, 10 tisíc mužstva námořního, 100 tisíc gardy mobilní a 254 prapory gardy národní nestejně silné (v celku nicméně aspoň 200 tisíc mužů). Směle se může celkem počet obhájců Paříže v polovici října páčiti na 400 tisíc mužů, kteří ovšem nerovně hodili se za vojáky, jedni více, druzí méně a největší část docela nic.

Síla německého oblehajícího vojska (IV., V., VI., XI. a XII. severo-německý sbor vojska spolkového, pruská garda, I. a II. bavorský sbor a divise virtemberská) obnášela dohromady sotva 240 tisíc mužů. Neboť všechny jmenované oddíly v předešlých bitvách mnoho utrpěly a mužstvo doplňovací nebylo posud přibylo. Zdá se tudíž, že to byla veliká odvaha, když Němci silami pro začátek úplně nedostatečnými pokusili

se o podnik tak veliký a důležitý. Avšak audaces fortuna juvat. Způsob, jakým se Trochu v Paříži bránil, oprávňoval úplně smělost Moltkeho. V měsíci říjnu mohla se Paříž sama vyprostiti, což doznávají nyní i Prusové. Ale Pařížané měli důležitější věci na práci, než mysliti na své osvobození. Oni a Trochu rozstříleli čarovný zámek St. Cloud svévolně, jako praví barbaři; byl to vandalismus, jenž se proměnil v ohnivý sloup, který předcházel vypálení Tuillerií od komuny. Trochu jest tak dobře potrolejník, jako ti, kteří Tuilerie zmařili. V každém spořádaném státě byl by se kulky dosloužil.

Pruský oddíl voje ve Versaillesu měl se věru tenkrát krušně. Scházelo mu 150 tisíc mužů, kteří museli Mety sevříti, a když konečně bavorský sbor pod Tannem s 22. divisí pěchoty XI. sboru proti Orleanu odtáhl, aby pozoroval tvořící se novou Loirskou armádu, musela divise gardové obrany zemské o přítrž k Paříži spěchati, jakmile se mohla po vzetí Štrasburku hnouti.

Větší část toho měsíce bavili se Francouzi střílením z velikých děl pevnostních na přední stráže německé a v skutku také někdy nějakého muže zabili. Takovou daremnou střelbou stál každý zabitý Němec Francouze tisíc zlatých, což jest věru velmi nákladný spůsob válčení.

Zatím pak v hlavním staně pruském nahlédli, že Paříže nemožno než pravidelnou střelbou dobyti. Bylo tedy již v polovici října, ve vojenské poradě ve Versaillesu ustanoveno, dopraviti těžké oblehací kusy k Paříži, což byl ale velmi obtížný úkol. Očitý svědek*) píše o tom takto: Až k Nogentu a Nanteuilu a později až k Lasny mohla děla po železnici býti dopravena, odtud se ale musela 6—8, 10—12 mil po rozjezděných vozových cestách od koní táhnouti. Často muselo se zapřáhnouti 8—12 koní před jediné dělo a když se potom něco na laffetě polámalo, musel celý transport třeba kolik dní státi, až se škoda spravila v improvisované polní kovárně. Musely se překonávati nevyslovitelné obtíže a za neunavné činnosti uplynuly přece celé týdny, než byla děla dopravena na místo.

Teprv 21. října podnikli Francouzové z Mont-Valérien prudký výpad s 14 prapory pěchoty proti Bougivalu a podporovali jej střelbou z několika dělových lodic na Sekvaně. K čemu takovou půtku svedli, která konečně pro ně nešťastně a s velikou ztrátou se skončila, těžko říci. Co pouhé cvičení polní přišla jim tuze draho a co výpad neměla žádného účelu, neboť výpad, aby co prospěl, byli by museli ne se 14 prapory, ale s 200.000 muži podniknouti. Jiná větší půtka při výpadu udála se 28. října. Při té příležitosti odňali Francouzové gardě pruské ves Le Bourget, která ležela severovýchodně a nebyla bez důležitosti. Nadarmo pokoušelo se dělostřelectvo pruské dne 29. je z toho postavení vypuditi. 30. října hnalo ale 8 praporů pruské gardy útokem na Le Bourget, kterouž vesnici hájilo 8 praporů Francouzů (nejvíc mobilních gardistů) a zahnali tyto po čtyrhodinném, krvavém, pro obě strany záhubném boji.

Kdyby se bylo Francouzům podařilo, ono postavení uhájiti a v okruh svého opevnění připojiti, bylo by to bývalo velmi výhodné pro ně k novým výpadům. Pak by ale byli museli jinak jednati a nejen silnou posádku tam položiti, nýbrž i ji také dostatečnou zálohou (nejméně 10 tisíci muži) podporovati, aby se něčeho pořádného docílilo. Oněch 8 praporů pruské gardy, kteří hnali útokem na Le Bourget, měli zálohu v počtu nejméně 20 tisíc mužů za sebou; obrancové Le Bourgetu neměli žádné zálohy. A přece nebyla v Paříži nouze o lidi. Ovšem ale nedali velikému Trochumu vavříny velikého Mac-Mahona spáti. Bojoval, jak se zdá, ze záliby vždy pod znamením souhvězdí „býka".

K vůli změně vypukla 31. října v Paříži také malá revoluce. Pobouření nad ztrátou Le Bourgetu bylo příčinou, že část národní gardy chtěla pana Trochuho a jeho vládu hnáti k ďasu. Po kolik hodin panovala zmatenice; poněvadž ale vše se dálo jak jen možno bez plánu, nemělo toto hnutí žádných účinků a Trochu jest Paříži zachován. Během měsíce října pracovalo německé delostřelectvo s neunavnou pílí před Paříží a oněch hradbách, kterých potřebovalo k postavení oblehacích děl. Byly s nemalou vhodností založeny a řetězem mimochodných hražení mezi sebou spojeny.

Mezi tím prováděla německá jízda po venkově system rekvisiční čili vulgo drancovala všude, kam se jen dostati mohla s nemenší ukrutností než umělostí. Sám Julius von Wickede přiznává, že si tlupy německé „zvykaly vždy víc a více divokosti a hrubosti všeho druhu". Při tom drobná válka byla v rozkvětu a Prusům často bylo z franctireurů nevolno; jedna strana druhé velké škody působila.

Buď tu připomenuto jenom největších půtek z národní války francouzské. V noci na 16. října přepadli svobodní střelci v Ablisu na silnici z Versaillesu do Orleansu škadronu 16. pruského pluku jízdního. Za to bylo toto místo po několika dnech od Prusů úplně vypáleno, ač jeho obyvatelé se nijak onoho přepadnutí nezúčastnili.

Této praktiky, píše Wickede, vypalovati místa bez důkladného vyšetření, zdali obyvatelé se skutečně boje zúčastnili, užíváno vždy u větších rozměrech.*)

Že svobodných střelcův nijak neživeno, nýbrž že

*) Julius von Wickede, jehož líčení se vyznačují velkou pravděpodobností.

*) Jak budou řáditi Prušáci teprv, až zas vpadnou do Čech, když jejich listy již nyní denně hanu kydají na Čechy. A přece šlechta česká nic nečiní pro české ozbrojení, a přece míní naši první vlastenci, že slovy vlast zachrání. Vlast, pánové, zachraňuje se krnkovkami a osobní statečností. Až bude pozdě, nahlédnete to sami.

jakmile který byl chycen, ihned kulkou neb provazem skonal, rozumí se samo sebou. A přece pruský zákon o hotovosti zemské „zákonně“ zavádí franctireury, kteří mohou „všechny studně zasypati aneb otráviti“ a t d.

Ovšemť, co jest ozdobou a pýchou Prusa, to jest u jiných národů, jest-li toho používají proti Prusům, „známkou mravní spustlosti“. Hanba takové nehodné, každého národa vzdělaného nedůstojné přetvářce.

Pád Met a pravda o Bazaineovi.

Na straně francouzské i německé tvrdili, že chování se jenerála Bazainea až do 18. srpna bylo bez hany. Za porážky u Woerthu a Spicherenu prý nebyl zodpověden a rovněž tak že není vinen prodléváním u Met, poněvadž mu tak od samého Napoleona III. poručeno bylo.

prodlévání u Met. Že Napoleon III. nebyl vojevůdcem, věděli všichni jeho maršálové velmi dobře. Kde tedy Napoleon III. něco nepravého vyvésti chtěl, bylo povinností Bazaineovou, aby se držel jen a jen pravidla: „salus reipublicæ suprema lex esto“ (blaho země budiž svrchovaným zákonem).

Jenerál L'Admirault.

Bitvou u Woerthu nebyl Bazaine arci vinen. Ale něco jiného jest s bitvou na hoře spichernské. Tehdáž byl se svými pluky u bojiště tak blízko, že velmi dobře mohl zasáhnouti do boje, kdyby býval chtěl, a tím by byl také rozhodl pro vítězství zbraní francouzských. A skutečně optal se také mezi bitvou Frossarda, má-li mu pomoci; avšak obdržel zápornou odpověď. Leč pravý vojevůdce se neptá, nýbrž jedná vždy dle hlasu „pravého“ polního telegrafu, t. j. dle hřmění děl. Stejné platí o jeho

Když pak Bazaine takřka vlastním pánem byl, namáhal se arci zoufale, aby unikl záhubě. Avšak u Mars-la-Touru, jakož i u Gravelottu scházel mu „vyšší rozhled,“ jenž jediný způsobuje šťastné rozhodnutí. Zoufalému namahání Němcův neodporoval tam ničím, než „jednostrannou“ obranou, kteráž skorem nikdy nevede k šťastnému výsledku. Sám se také přiznává ve svém „Rapport sommaire“. že zásobování vojska bylo špatně zařízeno a nebylo ani postaráno o dostatečné střelivo.

Ale až dosud jest Bazaine pouhým prostředním vojevůdcem.

Však co se stalo po krvavém 18. srpnu?

Ještě ráno dne 19. srpna bývalo by Bazaineovi, dle výroku pruského jenerála Zastrowa, velmi dobře možno, zamezit uzavření své v Metách. Rovněž tak dobře mohl se později probiti a mnohem snáze spojiti se s Mac-Mahonem, nežli tomuto s ním.

Co jej zdržovalo? Byl to nedostatek ráznosti, čili pouhé politické ohledy?

Co se dotýče možnosti o probití se německou pozorovací armádou, slyšme, co o tom praví očitý svědek, pruský vojín:

„Bazaine mohl velmi dobře proraziti. Byť i ztráty jeho na bojištích a nemocmi bývaly sebe větší, velel potřeboval s velikou částí vojska se pustit do boje; neboť hrubá střelba předních tvrzí metských byla by hrála také nějakou úlohu a Němci, nemohouce místa svá úplně opustit, byli by mohli za 8—9 hodin (jak obyčejně bitva trvá) sotva 90.000 m. naproti němu postavit. Kromě toho byl také rychlý tok Mosely velkou závadou rychlého spojení německých vojů, tak rozsáhle kolem Met rozložených.“

Všechny ty úvahy jsou pravy.

„Boje o proražení“, pokračuje dále spisovatel, bývají arci vždy velmi obtížny a krvavy; neboť i když průčelí vojů již celou cestu volnu má, jsou vždy ještě boky silně ohroženy. Leč přes to nemůžeme si vysvětlit, proč po odchodu saského korunního prince, Bazaine neužil četných vojů svých a se neosvobodil. Značná

Jenerál Palikao.

přece ještě více než 150.000 mužů, kdežto německé vojsko oblehací od konce srpna sotva 200.000 čítalo. Ti byli však rozloženi kruhem, rozepjatým až na 6 mil. Bazaine mohl se vší silou vrhnouti na jeden bod kruhu a proraziti armádou německou dříve než by tam dána byla dostatečná posila. Jestliže to však neučinil, nelze přece při vší výbornosti německého vedení ubránit se myšlence, že Bazaine si nepřál, aby prorazil a proto že se o to veškerou silou nepokusil. Nebyl by ani přesila, jakou na kterémkoliv bodě mohl neočekávaně soustředit, byla by mu zajistila vítězství. Několik posledních proudů, které by již příliš bývaly od Němců ohroženy, mohl pak zanechati pod záštitou tvrzí.*) A s posádkou 30.000 mužů bývaly by Mety tak odpo-

*) Ani toho nebylo mu třeba se báti, kdyby byl stejnou chvílí podnikl několik zdánlivých výpadů a vojsko pozorovací řádně zaměstnával.

rovaly, jako kdysi Sebastopol, a tak by působily velice na rozhodnutí celé války. Bazaine se mohl oddati dne 22. srpna nejlepším nadějím, poněvadž všechny jeho sbory do té doby v místě bohatě opatřeném se náležitě občerstvily a znova vypravily, samo položení jemu velmi příznivo a vojsko oblehací jen málo kde zahraženo bylo."

Zkoušeli jsme každé slovo citátu a shledali jsme, že vše zcela správné a nevývratné. Známý Rapport sommaire by je mohl na nejmíň vyvrátit. Ze všeho toho jde však na jevo, že Bazaine nebyl muž, jenž by po vlastní vůli něco podnikl a svěží ráznost měl. Ale podrobnější zkoumání vedlo nás k tomu, že také tím by nebylo vše vysvětleno, nýbrž že Bazaine připustil, aby politika na jeho vojenské podniky „rozhodně" působila. Pokud to lze jemu samému a pokud Napoleonu III. přičísti, nedá se arci tak snadno určiti.

Po dnech u Woerthu a Spicherenu nebylo pro Francouze ještě všechno ztraceno, kdyby byli poznali svou hlavní chybu, že totiž jsou v menšině a kdyby ji byli opravili. A jak by to bývalo možná? Nevšímáme-li si politických poměrů a nedbáme-li především na „zlé svědomí" Napoleona III., nýbrž hledíme-li jen na vše se stanoviska vojenského, nemůžeme než říci, že všechno se dalo výborně provesti.

Nejprv měly býti Mety silně obsazeny a rýnská armáda vedena na Chalons, kde by se spojila se značnými pozůstatky armády Mac-Mahonovy. Se sbory se tvořícími a s mobilními gardami mohlo býti 300.000 mužů pohotově. Z těch by bylo 100.000 obsadilo Paříž, aby ji drželo na uzdě a bylo oporou sborů k hájení města dobrovolně se sestupujících. Ostatních 200.000 se 650 kusy měly ustoupiti za Loiru, povolati celou jižní Francii do zbraní a podniknout nebezpečné demonstrace proti jižnímu Německu.

V tom případě mohly dělati Mety a Paříž spolu s ostatními pevnostmi zemi nesmírné služby a vhodné použití polního vojska, které by bylo nyní na 400.000 vystouplo, mohlo se státi velmi zhoubným vojsku německému.

Ale praví se, že Napoleon III. poděšen jsa zprávami z Paříže došlými, udělil Bazaineovi rozkaz, aby zůstal v Metách a zachránil armádu pro budoucnost napoleonské dynastie. Tu pověsť potvrzuje nemálo okolnost, že Palikao v zákonodárném sboru často jistil, že „Bazaine může sice se probíti, chceli, avšak že trvá v Metách k vůli jistému plánu." Dobrodružná jízda Napoleona a Mac Mahona s ostatní částí francouzské polní armády k Sedanu a odtamtud do německého zajetí proměnila sice také pro Bazainea veškeru situaci. Den sedanský obdržel 36hodinnou bitvou, již svedl Bazaine u Noisseville, smutnější ještě relief. Že nebyli u Noisseville poraženi, nechápou Prušáci ještě do dnešního dne.

Zdá se, že po katastrofě sedanské Bazaine do opravdy nevěděl, co vlastně dělati má. Německé voje hradily se v postaveních před Metami stále více. K tomu nastala Bazaineovi otázka, co má začíti, jsa rozhodným přívržencem císařství, až by se s armádou probil, když přece již v Paříži byla republika prohlášena? Tak zůstal v Metách, jak se zdá, nerozhodnut aneb špatně počítaje a těšil se myšlenkou, že udržuje 200.000 Němců v nečinnosti a drží v rukou poslední rozhodnou kartu buď pro dynastii buď pro — sebe. Avšak když tak ohromné vojsko po delší dobu v Metách zůstalo, nebylo jinak možná, než že strávilo všechny zásoby a tím uspíšilo pád pevnosti.

Ve vojenské radě, odbývané dne 7. října, seznal Bazaine a jeho vyšší důstojníci: „že jest blízký okamžik, kdy armáda rýnská padne do nejhoršího stavu a že třeba jest na nejhorší se připraviti." Táž vojenská rada usnesla se dne 10. října na tom: 1. že armáda vydrží co možná nejdéle pod zděmi Met; 2. že se nepodniknou žádné operace, poněvadž výsledek jest více než k pravdě nepodobný; 3. že má počíti vyjednávání s nepřítelem v nejbližších 48 hodinách a uzavřena být čestná vojenská smlouva, kterou přijmouti by možno bylo; 4. kdyby nepřítel kladl podmínky, nesnášející se s vojenskou ctí a povinností, že bude učiněn pokus o proražení si cesty zbraněmi.

I vyslán jest do německého hlavního stanu jenerál Boyer s rozličnými návrhy, jimiž měl býti hlavně prospěch Napoleonův hájen. Tam vyjednával a sice zároveň hned o předběžných podmínkách míru. I mluvili Němci o odstoupení území; však o tom nechtěla slyšet bývalá císařovna Eugenie v Chislehurstě. Boyer se vrátil dne 17. října k Metám s nepořízenou. I byla odbývána v přítomnosti jenerála Changarniera nová vojenská rada, která sedmi hlasy proti dvěma se ustanovila na opětném poslání Boyera do pruského hlavního stanu. Boyer měl učiniti poslední pokus k osvobození armády rýnské ze strašného stavu a zachovat ji pro Francii. Avšak Bazaine „neobdržel více (jak v rapportu praví) dalších přímých zpráv o tomto poslání, nýbrž dověděl se teprv později, že nevedly k žádnému výsledku, poněvadž nebylo lze přijmouti záruky, žádané od německého hlavního stanu a přijmutí jich nad to nezáviselo jen na vojevůdcích armády."

Tak ztráceli v Metách poslední drahou chvíli a nepokusili se o proražení a spojení se s vojskem u Lille se shromažďujícím aneb s mladou armádou loireskou. Možná, že tu jednal Bazaine co věrný lokaj svého císaře; co věrný syn vlasti nejednal žádným způsobem. Ano, odhalení, jaké později učinil veliký počet důstojnictva v „Indépendant de la Moselle", přímo jej označuje velezrádcem. Jde z něho na jevo, že Bazaine dal sděliti úředně sboru důstojnickému největší nepravdy, jen aby proti záměrům jeho nic nenamítali. Tak pravili ku př. dne 19. října náčelníci důstojníkům, že Paříž jest již hladem přemožena a

v několika dnech že se vzdá. Že rozkol ničí veškerou obranu města, že členové prozatímné vlády již nemají veslo v rukou, polovice jich že jest v Toursu; že červený prapor již vlaje v Lyoně, Marseille a Bordeaux (?); že Normandie, přepadena sbory loupežníkův, povolala Prušáky na pomoc, Havre, Elboeuf a Rouen že již mají pruské posádky a ve Vendée že vypukla náboženská vzpoura. Prusko že žádá Elsasy a Lotarinky mimo několika milliard válečných útrat, Italie že chce míti vráceno Savojsko, Nizzu a Korsiku; pruská vláda, kteráž prý k míru hotova jest, že jej nemůže učinit, když jest bezvládí; že neznámo, zdali vladařka (Eugenie) s návrhem srozuměna bude," atd. atd.

Veliká část tendenčních zpráv, vypočítaných jen na to, aby důstojnictvo co nejvíce málomyslným učinily, byla pouhá lež.

Naproti tomu zvěstovaly denně v Paříži a v Toursu lživé zprávy o vítězných výpadech Bazaineových a „skvělém prodlužování offensivného odporu nedobytné pevnosti Met." V pravdě však zmáhal se nedostatek a zmatek armády v Metách denně vždy větší měrou. Zásoby byly vyčerpány a místo všeho požíváno jen špatného koňského masa; řadoví vojáci byli skorem beze vší kázně a jen garda držela přísnou disciplinu. Za nedlouho nebylo pak v skutku ani sil ani prostředků, aby se mohli odvážiti na vypad. Tak přišel konečně okamžik, v němž mohl princ Bedřich Karel přímo jednati o kapitulaci se stanoviska jen vojenského. Dne 24. října zaslal Bazaineovi vyjádření, že pruský hlavní stan nechce již dojíti výsledku „vyjednáváním politickým". Po té zprávě svolal Bazaine vyšší jeneralitu k opětné poradě dne 25. října. Uzavřeno v ní, ujistiti se přímým optáním v hlavním stanu německého pozorovacího vojska o úmyslech nejvyššího pruského velitele. Jenerál Changarnier odeslán k princi Bedřichu Karlu, aby vyjednal buď příměří, v němž by se vojsko mohlo zásobit aneb aby do Alžíru odtáhlo.

Princ Bedřich Karel nesvolil arci k těmto návrhům, jakkoliv by býval rád viděl pozorování Met ukončeno. I sešla se 26. října v Metách rozhodná vojenská rada, kteráž jednohlasně na tom se ustanovila, aby jenerál divise Jarras odeslán byl s plnou mocí k uzavření smlouvy. Hladem umořená rýnská armáda vzdávala se nepříteli.

Bazaine nesdělil až do poslední chvíle důstojnictvu konečný úmysl, nýbrž klamal je z úmyslu o podmínkách kapitulace.

Pád Met rozhodl osud Francie, neboť po něm bylo Němcům možno, obrátit veškery síly k potlačení odporu národa, který jim již osudným býti počínal. Jak na severu Francie, tak nad Loirou počínaly věci bráti na sebe takovou podobu, že pouze pozorovací vojsko od Met mohlo Němce osvoboditi z nebezpečí, jehož velikost sami ani netušili.

Smlouva kapitulační uzavřená mezi princem Bedřichem Karlem a Jarrasem, zní takto:

Čl. 1. Francouzská armáda, stojící pod velitelstvím maršálovým, jest zajata.

Čl. 2. Pevnost i město se všemi tvrzemi, zbrojí, zásobami všeho druhu a vším, co jest majetkem státu, odevzdány budou pruské armádě v tom stavu, v němž při podepisování smlouvy se nalézají. V sobotu dne 29. října o 12. hodině polední odevzdány budou pruské armádě tvrze Saint Quentin, Plappeville, Saint Julien, Quelen a Saint Privat, jakož i brána Mazelle (štrasburská). O 10. hodině ranní téhož dne budou puštěni důstojníci dělostřelečtí a ženijní do jmenovaných tvrzí, aby obsadili prachárny a vyhledali podkopy.

Čl. 3. Zbraně, jakož i všechen materiál vojska, jako prapory, orly, děla, mitraljesy, koně, vozy, střelivo a j. v Metách a tvrzích, odevzdají se pruským komisařům. Voje budou rozestaveny dle pluků neb sborů, bez zbraní a vedeny ve vojenském pořádku na místa pro ně určená. — Důstojníci se pak vrátí buď do Met, buď do opevněného ležení, aby se zavázali čestným slovem, že neopustí místo bez poručení pruského komandanta. Vojáci podrží své tornistry, všechna zavazadla i věci potřebné.

Čl. 4. Všichni jenerálové, důstojníci, jakož i vojenští úředníci řádu důstojnického, kteří odevzdají písemné čestné slovo, že až do ukončení války nebudou bojovati proti Německu a žádným způsobem proti němu jednati nebudou, nestanou se zajatci; důstojníci a úředníci, kteří výminku přijmou, podrží své zbraně a věci, které jim osobně náleží. Aby se uznala statečnost, s jakou se vojsko a posádka po čas války držela, jest kromě toho dovoleno důstojníkům, kteří se do zajetí odeberou, aby podrželi kordy a šavle, jakož i všechno, co jim osobně náleží.

Čl. 5. Vojenští lékaři zůstanou bez výminky při vojsku, aby pečovali o raněné. Bude s nimi jednáno dle podmínek ženevské úmluvy. Totéž platí o mužstvu v nemocnicích.

Čl. 6. Podrobné otázky, které hlavně jednají o dobru města, probírají se v následujícím přídavku, který má stejnou váhu s úmluvou.

Čl. 7. Každý článek, který by mohl vzbuditi pochybnost, bude vždy vykládán na prospěch francouzské armády.

Tak se stalo na zámku Frescaty dne 27. října 1870. L. Jarras. — Stiehle.

Válečná kořist učiněná od Prusův v Metách byla tak veliká, že nemá v dějinách nových a starých dob sobě rovné. Vzdalo se 173.000 mužů, mezi nimi 6000 důstojníkův a tři maršálové i s „nedobytnou" pevností. V té se nalezlo ohromných potřeb válečných za 80 milionů franků, totiž 800 pevnostních děl, výprava pro

více než 85 baterií, 66 mitraljes, na 300.000 pušek, kyrysy, šavle a j. v největším počtu, na 2000 vozů, mnoho jiného materiálu a pak 53 orly a prapory.

Německý vojenský spisovatel myslil, že maršála Bazaina zbaví nejlépe výčitky o zrádě, když řekne o německých vůdcích, „že čestné smýšlení pruských jenerálů by ani jim nebylo dovolilo, aby se shodli s nepřátelským vůdcem, který by svou armádu zradit chtěl.“ Hodný človíček bezpochyby již zapomněl, „že čestné smýšlení“ pruských jenerálů r. 1866 velmi dobře se shodlo s utvořením legie Klapkovy. — Mnohem důležitější jsou nám v ohledu tom francouzská svědectví, kteráž úplně se shodují s naším míněním, již dříve vysloveným.

Francouzský důstojník, jenž všech bojů u Met se zúčastnil, posoudil velmi dobře v „Indépendance belge“ (Endepandans belž) muže, kterémuž bylo ponecháno, aby po dni u Sedanu zůstavil Francii ještě smutnější den. Praví: „Bazaine přehledl na bojišti sotva dva kilometry, které před sebou měl. To stačilo snad jenerálu africkému neb mexickému, ale nikoliv muži, jenž se má bíti se stem tisíců mužů a to s průčelím až tři neb čtyři míle dlouhým. Jsa špatně obsluhován a nemaje odvahy zbaviti se nešikovných pomocníků, kteří mu komando téměř nemožným činili, vzdal se Bazaine takřka úplně všeho velení. K jeho vlastní neschopnosti připojila se ještě nedostatečnost sil jeho jenerálního štábu. Překročiti Moselu na šesti místech zároveň bylo jenerálnímu štábu již složenou operací a co se dotýče bitev, mluvilo se o nich pouze jen k vůli rozdílení odměn.“

Při takovém vyznání jsou téměř proroctvím slova francouzského vojenského plnomocníka, jenž jasně na věci patře o rok před tím do Paříže psal: „Chraňme se pruského jenerálního štábu.“

Rovněž tak nestranný a cenný úsudek zanechal nám o Bazaineovi jenerál Changarnier, o němž Bazaine ve svém rapport sommaire sám praví: „Changarnier byl po celou dobu tažení armádě rýnské krásným příkladem sebezapírání a udatenství v bojích a moudrým i lojálným vůdcem v poradách.“ Avšak tento zcela nestranný svědek praví: „Maršál Bazaine nebyl sprostý zrádce, avšak byl úplně neschopen, veleti tak ohromnému vojsku, kteréž mu svěřeno bylo, ano i jen úplně přehlednouti jeho potřeby. Sám počet jej mátl. Nevěděl, jak je má pošinouti do pochodu a nepodal ani důkazy úsudku ani jasného rozhledu.“

Ostatně má jenerál Changarnier Bazainea za pouhého sobíka, jenž neklade nejvýše čest země, nýbrž jen vlastní slávu a vlastní zisk. Bazaine měl ustavičně za to, že Paříž se dlouho neudrží a pak že bude prohlášen mír a tím že jeho vojenská sláva a válečná důstojnost zůstane neporušena. Ano ještě více, Bazaine doufal, bude-li mír brzo prohlášen, že vytáhne z Met v čele svých 150.000 mužů a země že o něm bude mysliti, jak veliký to jest rek, kterýž udržel Mety proti všem a zachoval Francii jádro armády.“ Z toho lze poznati, pokračuje Changarnier, jak daleko jde Bazaineova neschopnost a ješitnost. Byv zatlačen dne 19. srpna k Metám, mohl velmi snadno v srpnu neb v září neb i ještě v prvních dnech října s celou armádou vypadnouti. To jest nepopíratelná pravda. Aspoň až ku konci září byli vojáci poslušni, každý rozkaz byl okamžitě vyplněn, o červeném republikanismu nebylo v řadách vojska nic známo. S nejlepší pěchotou, dobrým dělostřelectvem a dobrou jízdou byl by musel vypadnouti. Ale Bazaine byl pouhý sobík, poněvadž se domýšlel, že po ujednaném míru o něm řeknou: „Vizte reka Bazainea; zachoval nám Mety, když všechny ostatní pevnosti jedna po druhé padly.“ Arci nebylo v posledních desíti dnech již více možno o výpad se pokusit, poněvadž nebylo více dělostřelectva a jízdy. . . . Měli jsme snad ještě v Metách asi 135.000 mužů bojovných, neboť aspoň 25.000 bylo raněno a 10.000 nemocno. Jízdy a dělostřelectva více nebylo, poněvadž jsme neměli koní. Ztrátou obou těch zbraní sklesla naše síla na polovici. V jakém stavu jsme to byli, když jsme kapitulovali! Všechny koně byly ztráveny; neměli jsme soli. Koňské maso není špatné, je-li tučné a je-li k němu chleba a soli; ale naše koňstvo bylo hubeno, soli nebylo — pak arci chutná koňské maso ošklivě. S vojáky tak živenými nelze proti nepříteli obstáti. K tomu ještě chodili vojáci za posledních dob uzavření až po kolena v blátě. Prudkými dešti jsme skřehli a hlad nás konečně přinutil ku vzdání. Ale prošlo 58 dní, v kterých mohl Bazaine krásnou armádu vésti na bojiště a zachránit Francii . . . Jak jsem řekl, nepokusil se Bazaine ani jednou do opravdy, aby unikl z Met. Každý výpad byl jen zdánlivý výpad, jeho operace pouhý klam. Byli arci v Metách ještě čtyři vyšší důstojníci, kteří byli pro nečinnost. Bazaine a jeho přátelé nejednali jako vojáci; myslili jen na vlastní budoucnost . . .“

Jásot v pruském hlavním stanu dokazoval nejlépe, jak veliká jest rána, kterou Francie obdržela pádem Met. —

Vystoupení Ruska.

Hned počátkem německo-francouzské války vyslovili jsme přesvědčení, že nezůstane bez účinku na útvar poměrů evropských. Od té doby stalo se sjednocení Německa alespoň v „zásadě“ a italská jednota stala se skutkem po snadném dobytí Říma. Jen ve světě slovanském bylo dosud ku podivu ticho a zdálo se, jakoby válka měla pro něj přejíti — aspoň v první chvíli — beze všech následků.

Zatím se naskytlo dosti znamení, že aspoň mezi Ruskem a Pruskem jsou vzájemné styky, z kterých možno bylo souditi na úmluvy pro jisté případy. Hned z počátku prohlásily bruselské noviny „Nord“, zastupující prospěch Ruska, že Rusko nestrpí, aby Rakousko hledalo v nynější válce odvetu za r. 1866. Když pruská vítězství rychle po sobě následovala, počala sice veliká část ruských listů projevovati sympatie k Francii, ale ruská vláda nevystoupila přece ani nejmenším proti Prusku. Ba později se i proslechlo, že sám car králi Vilému častěji gratuloval pro mnohá vítězství a korunní princ pruský jmenován jest ruským polním maršálem. To svědčilo o pevném přátelství obou dvorů, které zajisté spočívalo na pevném základě. Leč všechno bylo dosud jen pouhou domněnkou, která sice pro sebe měla mnoho příčin, ale přece ještě žádného jistého důvodu.

Krátce před vypuknutím války došlo nás sice pokynutí, že Prusko nemá nic proti rozluštění východní otázky ve smyslu ruském, když Rusko mezi válkou neutrálným zůstane. Leč brzo na to opět se pravilo, že Rusko přípověď Pruska vzalo k vědomosti, že ale dříve ještě pokojné vyčká, až jak Prusko bude hotovo s Francií, která dosud za tak mocnou byla považována. Však ku podivu bylo, že i po dnu sedanském, jenž o pádu Francie rozhodl, tak nápadně tiše se chovalo.

Ale ticho bylo jen zdánlivé. Jak ruská diplomace, tak vojenský odbor byly stále činny. Rusko se zatím přesvědčilo o nesmírné vojenské síle Německa a bezpochyby pochopilo, že jest třeba kouti železo, dokud jest žhavé, t. j. že musí sáhnouti po Černém moři dříve, než Německo přespříliš zmocní.

Zdá se, že diplomati ruští byli v ohledu tom ještě od pruských pobádáni. Prušákům nejspíše pomohlo dvojstranné se chování Anglicka, že přiměli Rusko, aby doznalo barvu a vystoupilo s pravým úmyslem svým dříve než obrovský boj na západě našeho dílu světa byl úplně vybojován. A tak se stalo, že Rusko u všech dvorů evropských z nenadání oznámilo, že se déle nebude držeti úmluv z r. 1856. Smlouvy ty ukládaly arci Rusku nesmírné oběti, poněvadž mu zakazovaly, aby ani loďstvo jeho na Černé moře neploulo, ani na jeho březích nebyl založen nějaký námořní arsenál. Smlouva ta byla pro Rusko tím trpčejší, poněvadž zasazovala jeho činnosti na východě hroznou ránu; neboť jak v politice tak ve strategii chrání na východě národy pouze moc před tyranií půlměsíce, která vládne na Černém moři silným válečným loďstvem. Vyjádření Ruska, že více smlouvy neuznává, působilo tudíž na ostatní moci jako udeření blesku. Největší pobouření spůsobila pak v Cařihradě, Vídni a v Londýně.

Ve Vídni ztratili hned z počátku hlavu úplně, že až se neostýchali poptati se v Londýně, jak se mají naproti ruskému oznámení zachovati. Organy bývalého říšského kancléře Beusta byly všechny zcela bez sebe a odvolávaly se na předešlé vyjádření se p. Beusta, jenž tvrdil, že Rakousko proti tomu docela nic míti nebude, když o přáních Ruska na evropském kongrese bude jednáno a k nim, pokud spravedlivými se prokáží, i svoleno. Avšak právě v nynějším vyjádření Ruska viděli naši poloúřadní crimen capitale. P. říšský kancléř sám napjal již arci mírnější struny, chtěje, aby Rakousko bylo aspoň jen skromným prostředníkem v důležité záležitosti, kteráž byla již prvním počátkem rozluštění otázky východní.

Avšak Rusko vědělo zatím velmi dobře, co dělá a hledělo si urvat aspoň malou odměnu za neutrálnost, s kterou se chovalo ve válce německo-francouzské, dříve než by mu Prusko vůbec přes hlavu přerostlo. „Věčný mír“, k němuž r. 1856 mocnosti mír uzavírající se zavázaly, nemátl je ani dost málo v pomýšlení na válku a berouc si opětné panství na Černém moři, bralo si mzdu za padlé Mety.

Národní vojsko ve Francii.

Vláda „národní obrany“ rozdělila Francii na 4 vojenské obory, které takto udány byly:

1. Nejvyšší velitelství *oboru severního:* nejprv pod jenerálem divise Bourbaki, pak pod jenerálem Farre a posléz pod jenerálem Faidherbe (Féderb). Hlavní stan Lille.

2. Nejvyšší velitelství *oboru západního:* jenerál divise Fiereck; hlavní stan Le Mans.

3. Nejvyšší velitelství *oboru středního:* jenerál divise De Polhés (Polé); hlavní stan Bourges (Burž).

4. Nejvyšší velitelství *oboru východního:* jenerál div. Cambriels, později jenerál Michel; hlavní stan Besançon.

Roztřídění vojska (ordre de bataille) *armády pařížské* bylo toto:

Nejvyšší velitel jenerál Trochu, guvernér Paříže. Jenerální štáb: jen. Schmitz; podvelitel jen. Foy; velitel dělostřelectva jen. Guiod; velitel odboru ženijního jen. de Chabaud-Latour (Šabó-Latúr); jenerální intendant jen. Wolf.

I. armáda: Národní gardy 276 praporů (300.000 mužů).

Vrchní velitel jen. Clément Thomas. Jenerální štáb: plukovník Montagut (Montagy). Legie jízdy: plukovník Quielet. Dělostřelectvo (5 baterií) plukovník Schoelcher.

II. armáda: S válečnými prapory mobilních gard 150.000 mužů.

Vrchní velitel jen. Ducrot (Dykro); jenerální štáb: jen. Appert; podvelitel: podplukovník Warnet; velitel dělostřelectva: jen. Frébault; velitel odboru ženijního: jen. Tripier.

První (dříve XIII.) *armádní sbor:* jen. Blanchard; jenerální štáb: jen. de Valdan. Dělostřelectvo: jen. de Ubexi; ženijní odbor: jen. du Pouet.

1. divise: jen. Matroy. 1. brigáda: jen. Martenot; 2. brig.: jen. Paturel.

2. divise: jen. de Maudhuy (Módij). 1. brig.: plukovník Valentin (mobilní gardy z province). 2. brig.: jen. Blaise (Blés).

3. divise: jen. Blanchard. 1. brig.: plukovník Comte (mobilní gardy z province). 2. brig.: jen. de Mariouse (Marjús).

Druhý (dříve XIV.) *armádní sbor:* jen. Renault (Renol); jenerální štáb: jen. Ferri-Pisani. Dělostřelectvo: jen. de Boissonet; odbor žen: plukovník Corbin (Korbén).

1. divise: jen. Susbielle. 1. brig.: plukovník Bonnet. 2. brig.: jen. Lecomte.

2. divise: jen. Berthaut. 1. brig.: jen. Bocher. 2. brig.: plukovník Boutier (Butže).

3. divise: jen. de Maussion (Mosjon). 1. brig.: jen. Courty. 2. brig.: jen. Avril de Lanclos.

Třetí armádní sbor: jen. d'Exéa; jenerální štáb: plukovník de Belgarie. Dělostřelectvo: jen. de Princeteau (Prénstó); odbor žen: plukovník Ragon.

1. divise: jen. de Bellemare. 1. brig.: plukovník Fournés. 2. brig.: plukovník Colomieu.

2. divise: jen. Mattat. 1. brig.: jen. Faron (mobilní gardy z province). 2. brig.: jen. Daudel. Divise jízdy: jen. de Champéron. 1. brig.: jen. de Gerbois. 2. brig.: jen. Cousin (Kusén). Pluk četnictva na koních: plukovník Allaveine. Dělostřelectvo: 80 baterií děl polních a mitraljés.

III. armáda: Depotní prapory bývalé císařské gardy, jakož i několik řadových praporů a námořníci. Nejprv pod velitelstvím nejvyššího jenerála Trochu, později pod jenerálem Vinoy — 70.000 mužů.

1. divise: jen. Soumaine (Sumén); jenerální štáb: podplukovník Péchin. 1. brig.: jen. Dargentolle (Daržantol); 2. brig.: jen. de Charrierè (Šarjer).

2. divise: 1. brig.: plukovník Lavoignet (Lavoaně). 2. brig.: plukovník Haurion. 3. brig.: podplukovník le Mains (le Mén).

3. divise: jen. de Linièrs; jenerální štáb: praporník Morlaincourt (Morlencour). 1. brig.: plukovník Filhel de Camas; 2. brig.: plukovník de Chamberet.

4. divise: jen. de Beaufort; jenerální štáb: praporník Lecoq. 1. brig.: jen. Dumoulin (Dymulén); 2. brig: kapitán fregaty d'André.

5. divise: jen. Corréard; jenerální štáb: praporník Vial. 1. brig : podplukovník Champion; 2. brig.: plukovník Porion.

6. divise: jen. d'Hugues (Dyg); jenerální štáb: praporník d'Elloy. 1. brig.: kapitán fregaty de Bray (Brej); 2. brig.: plukovník Bro.

Divise námořníků: pod viceadmirálem de la Roncière. 1. brig.: contreadmirál Pothuau (Potyo); 2. brig.: kapitán fregaty Lamotte-Tenet; 3. brig.; kapitán lodi Salmon. Jízda: 1. brig.: jen. de Bernis; 2. brig.: podplukovník Blondel.

Divise námořníků byla posádkou na sv. Diviši.

K pařížské armádě patřilo také v srpnu utvořených devět sborů, XIII. armádní sbor pod jenerálem Vinoy, který tehdáž marně se spojiti chtěl s armádou Mac Mahona, jakož i XIV. armádní sbor pod jenerálem Renaultem. Každý sbor čítal asi 35.000 mužů. Kromě toho se utvořil sbor z mužstva depotního a dobrovolníkův, úhrnem asi 30.000 mužů. Celkem asi 90.000 až 100.000 pěchoty, k nimž možno bylo připočísti asi 10.000 jízdy. Námořnictva se počítalo na 15.000. Bylo tudíž úhrnem vojensky vycvičeného mužstva na 125.000. Dále bylo vycvičených mobilních gard a dobrovolníků 100—130.000 mužů. Národních gard pak se udává 350.000 mužů. Veškerá vojenská síla v Paříži obnášela tudíž kolem 600.000 mužů.

Rozstřídění armády loireské, později západní. (Přes 200.000 m.).

Nejvyšší velitel: jen. La Motterouge (Motruž); později jenerál Aurelles de Paladiue (Orel de Paladin).

Patnáctý armádní sbor: jen. Reyan, později Pallières.

1. divise: jen. Sol. 1. brig.: jen. Trippard; 2. brig.: jen. Bertrand; 3. brig.: jen. Nabron.

2. divise: 4. brig: jen. Martineau-Dechenez (Martyno-Desné); 5. brig.: jen. Bressolles (Bresol).

Šestnáctý armádní sbor: jen. Chanzy (Šanzy), později Jaurequiberry (Žoregibery).

3. divise: jen. Negrier. 6. brig.: jen. Soins (Soen); 7. brig.: jen. Michaud (Miso).

4. divise: jen. Marylay. 8. brig.: jen. Poitevin (Poatven); 9. brig.: jen. Rouvray (Ruvrej). Jízda: jen. Michel. 1. brig.: jen. Longverue; 2. brig.: jen. Ressayre.

Sedmnáctý armádní sbor: jen. Durieu (Dyrje), později Colomb.

2 divise pěchoty a 1 brigáda jízdy.

Osmnáctý armádní sbor: jen. Bourbaki (Búrbaky), později Billeuf. (Bourbaki velel v listopadu časem i dvěma sborům a později nově utvořené armádě východní).

3 divise (10 brigád) pěchoty a 1 brigáda jízdy.

Dle toho byla loireská armáda silná na 160 000 mužů. Nad to byl ještě:

Devatenáctý armádní sbor: jen. Baral. 2 divise pěchoty a 1 sbor jízdy.

Dvacátý armádní sbor: jen. Crouzat.

Dvacátý první armádní sbor: Kératry, později Briand.

S armádou loireskou měla zároveň operovati *armáda západní* čili *armáda bretagneská*, nejprv pod hrabětem Kératry. Silná byla asi 60.000 mužů a zahrnovala v sobě právě uvedený XIX. a XXI. sbor. Ještě ku konci listopadu byly obě armády silny 200.000 mužů.

Vojsko, kteréž Němcům vchod do Bretagne zamezovalo, bylo značné. Armáda k osvobození Paříže určená, čítala ještě v prvních dnech prosince na 200.000 mužů. Chovala v sobě všechny voje, které zbyly po katastrofě u Sedanu a Met, ve Francii a v Alžíru, všechno vojsko doplňovací, sebrané v listopadu a jezdectvo vyslané z Alžíru.

Po dobytí Orleansu byly utvořeny ze zbytků poraženého vojska dvě nové, podle sebe operující armády. A sice velel *první armádě* (*západní*), silné ku konci prosince přes 150.000 mužů, jenerál Chanzy, chef štábu byl Vuilleat; *druhé armádě* (*východní*) jenerál Bourbaki, chef štábu byl plukovník Boré.

K těmto hlavním armádám republikánské Francie, patřily nejlepší části armády lyonské, všechny hotové voje ze středu Francie, mobilní gardy, volní střelci z jihu z Bretagne a Vendeé, jakož i posádky a námořnictvo Jízda byla z větší části znova utvořena.

Severní armádu u Lille a Amiens s centrum v Elboeuf utvořili Bourbaki, Farre a Faidherbe a čítala na 150.000 mužů. Jádrem její byly dvacátý třetí a dvacátý čtvrtý armádní sbor. Tak zvaná *armáda havreská,* silná asi 30.000 mužů, měla se s ní spojit.

Armáda lyonská vzrostla do 120.000 mužů, načež se rozstoupila k posile armády loireské a vogeské. Zbytek táhl ku konci prosince proti jenerálu Werderovi Dále se také mluví o *jižní armádě,* 60.000 mužů utvořené již na začátku října.

Armáda vogeská čítala 60.000 mužů a měla po sobě za jenerály Cambriela, Cremera, Michela a konečně Crouzata. Hlavní stan byl Besançon. Když některé oddíly nejprv k armádě loireské a pak k východní odešly, připojil se zbytek jejich ke sboru Garibaldiho.

Sbor Garibaldiho měl přes 30.000 mužů. Hlavní velitel byl Josef Garibaldi. Jenerální štáb: Bordonne Lobbia. Intendatura: Baumes (Bom). 1. brig.: jen Bosák-Hanke; 2. brig.: velitel Delpech; 3. brig.: Menotti Garibaldi; 4 brig.: Ricciotti Garibaldi; dělostřelectvo: Ollivier; jízda a jednotlivé sbory.

Tábory k vycvičení a spojení hotových národních gard byly dle vládního dekretu ze dne 24. listopadu zřízeny v St. Omer, Cherbourg, Conlie, Never, La Rochelle, Bordeaux, Clermont-Ferrand, Toulouse a v Lyoně. Tábory v Omeru, La Rochelle a Cherbourgu měly dosíci strategické důležitosti a pojmouti 250.000 mužů; každý jiný 60.000 mužů.

Dobytí a ztráta Orleansu.

Gambetta odebrav se do Toursu, rozvinul tam činnost opravdu zimničnou. Působil tam jako neobmezený diktator a jediná jeho snaha byla armády ze země vydupat. Kdyby Gambetta vojenské vědomosti Carnota po ruce byl měl, byl by snad válečné jizvy první revoluce francouzské obnovil. Myšlenka, která jej vedla, byla všeobecná hotovost, kterou v pravdě uskutečnit uměl. Než, pouhá všeobecná hotovost bez vůdce a bez nového válečného systému není nic jiného, nežli hromada dělového pokrmu, kterýmž na nejvýše válku prodloužiti možno, nikoliv ale proti dobře vedenému pravidelnému vojsku nepřátelskému šťastně pro sebe rozhodnouti.

Nejdříve byli všichni na neurčito dovolení anebo již do poslední záložné třídy náležející vojínové ku praporům povoláni. Taktéž z Alžírska a ostatních francouzských osad bylo vojsko v největším pospěchu sbíráno, jak jen se co sebrat dalo. Posléze muselo také loďstvo, které beztoho v letě krom stíhání nějakého půl sta německých lodí obchodních žádných nedobylo vavřínů, největší část svých námořníků a lodníků vydat k vojsku pozemnímu.

Všechna tato opatření byla velmi rozumná, neboť takým spůsobem bylo možno potřebné živly do nových plukův vzdělati. Krom toho vyšlo přísné provolání všemu lidu mladému po celé zemi, aby vstoupil do praporů mobilních gard, provolání, které skoro všade s vlasteneckou oddaností bylo prováděno. I nebylo na

tom ještě dosti: pro drobnou válku zřízeny byly nesčíslné sbory dobrovolnické.

Všechno to bylo by bývalo velmi dobré, kdyby mocná vojenská síla organisační tyto síly náležitě byla slučovala a jim toho vojenského ducha byla dávala, kterého jedině úplné povědomí pevného a jistého velitelství a vrchního vedení mladým vojenským živlům umí propůjčet. To ale scházelo právě tak, jako že objevil se veliký nedostatek čilých a nadaných polních jenerálův.

Francouzští jenerálové byli skoro veskrze lacinými hrdinskými činy v malé válce proti Kabylům v Alžíru, Číňanům, Kočinčiňanům i Mexikanům pokaženi a nemohli se, jsouce zvyklí malému rozměru a poměrům obmezeným, u veliké válce rozhlednouti a ustáliti. Bojíme se, že v podobném případu i ruským jenerálům se to díti bude, kteří taktéž jen válkám s polodivými plemeny a národy uvykli, velice se na pozoru míti musí, aby u veliké válce proti evropské říši vojenské neztratili pravou rovnováhu.

S velikou energií uměl Gambetta ostatně tak těžkou otázku brannou rozřešiti. Velmi citlivému nedostatku zbraní ozývajícímu se hned zprvu pomohl on tím totiž, že zbrojný průmysl ve Francii sprostil všech pout a jej odměnami k mimořádné činnosti podněcoval. Kromě toho pořídil, ovšem s velikými útratami, veliký a rozsáhlý dovoz zbraní z Anglie a ze severní Ameriky.

Za shromaždiště všech těchto nových bojovných sil bylo strategicky důležité poříčí Loiry ustanoveno a za jejich strategický účel osvobození Paříže vytknuto.

Již počátkem října počaly se četné tlupy francouzského vojska na Loiře shromáždět. Temná zpráva o tom donesla se také brzo do Versaillesu do německého hlavního stanu; avšak tam nechtěli z počátku tomu věřiti, že by Francouzi do opravdy byli schopni novou armádu postaviti. Ani Moltke, ani král Vilém nedomýšleli odpoutanému lidu tolik potřebné odvahy a síly.

Když pak ale pořáde určitější zprávy o vzrůstání nové armády loirské docházely, vydán byl potom přece více pruským jízdným divisím, které nejprvé sesíleny byly několika bavorskými prapory, rozkaz, aby nájezdy až k Loiře činily. To spůsobilo řadu šarvátek, zvláště se svobodnými střelci a mobilní gardou, z nichž zde toliko bitku u Epernonu a les Alluett a Herbeville uvésti chceme, při čemž německé pluky svůj nový systém paličský již s jakousi mistrností prováděli.

Ale 3. října utrpěla 1. jízdná divise na svém postupu k Orleansu u Toury, kde na značné válečné síly vrazila, velikou ránu, takže musela na Etampes ucouvnouti.

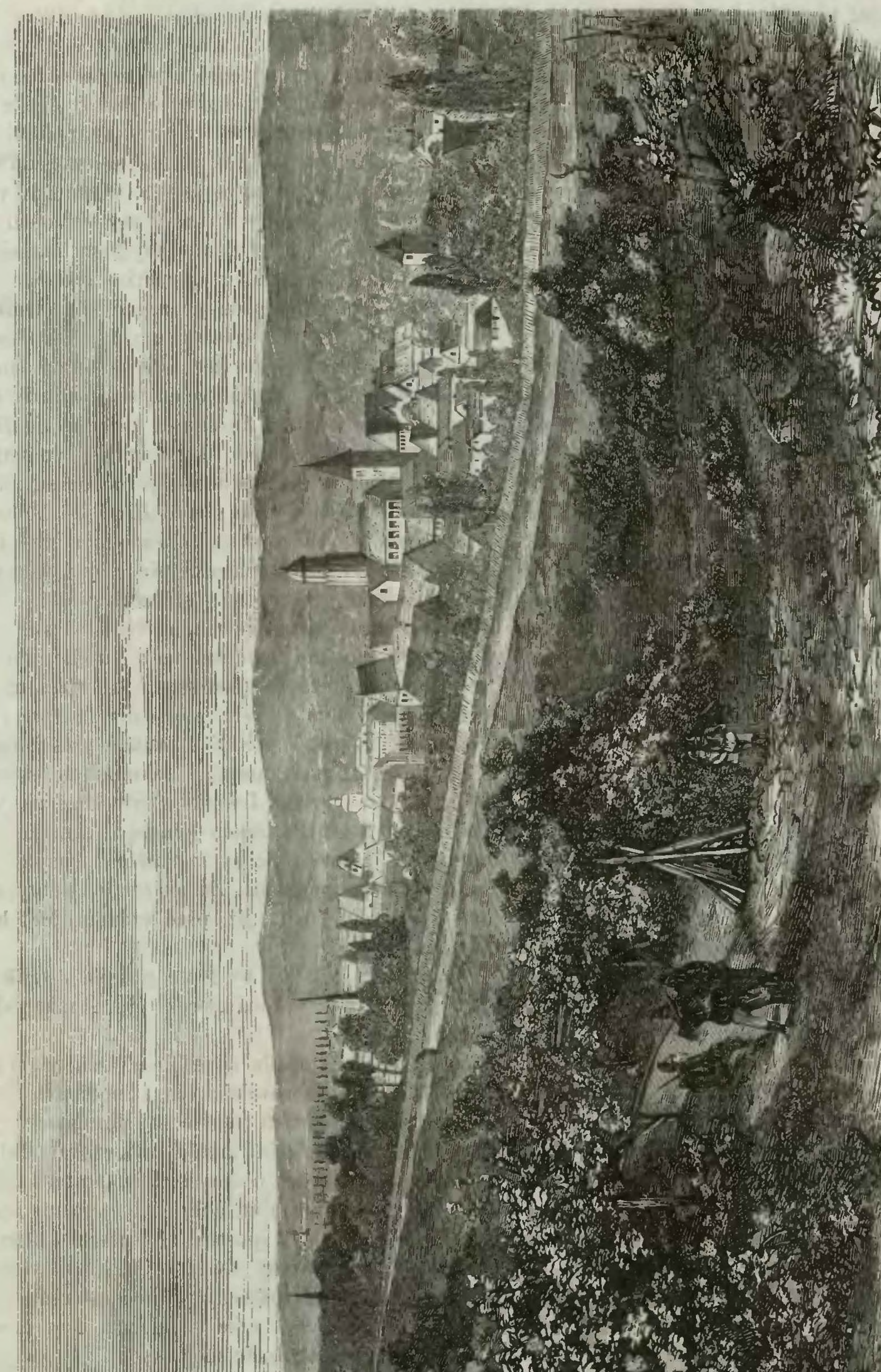
Také více menších jízdných odsylek muselo na rozličných místech se vrátit, a tak ve Versaillesu uznali, že na jižním boku ne zcela bezpečni jsou a že něco musí učiniti, aby nepřítel jim nepřerostl přes hlavu.

Jenerál Moltke tedy nařídil, aby 1 bavorský sbor pod velením jenerála Tanna, sesílený 22. divisí pěší z XI. severoněmeckého armádního sboru a 2. severoněmecká divise jízdná do Arpajonu táhly, aby 4. divisi jízdnou přijali. U Arpajonu stojící Francouzi ustoupili této přesile, jenerál Tann jim v patách následoval a tak strhl se 10. října u Artenaye mezi 35.000 Němců a 25.000 francouzského zálohového vojska řadového, mobilních gard a svobodných střelcův, boj sedmihodinný, který po poledni o 5. hodině ústupem Francouzův se ukončil. Poněvadž se už stmívalo a voje Tannovy velice byly umdleny, nebylo Francouzův pronásledováno. V rukou vítězův zbylo 2000 zajatých.

Druhý den v 6 hodin ráno postoupil Tann od Artenaye dále k Orleansu; 22. severní německá divise pod jenerálem Wittichem přes Briey na Boulay a vedle ní 4. severní divise jízdná tlačila se do předu, co zatím bavorské brigády přes Chevilly k Orleansu táhly a 2. severoněmecká divise jízdná četné sbory nájezdné tak zvaným lesem Orleanským předeslala.

V bitce u Artenaye 10. října velel Francouzům jenerál Motte-Rouge. Kdyby tento velitel byl dovedl již tam všechny síly bojovné, kterýmž velel a kteréž přes 40.000 mužův počítaly, soustředit, byl by oněm 35.000 mužům jenerála Tanna na všechen spůsob zcela jinak odolal, nežli jen s oněmi 20 000 mužův, kterých užil tam. Bylo-li nemožno takový počet vojska u Artenaye spojiti, byl by zajisté přece dosti času měl, je v pevném postavení u vsi Ormesu soustředíti, kdež německé voje následujícího dne (11. října) opětně do boje vyzval, který ale zase pro Francouze, když jejich křídlo zaskočeno bylo, nešťastně se skončil. Od Ormesu vtrhla vojska německá až k Orleansu, v jehož předměstí se opět prudký strhl boj, který teprva potom šťastný obrat pro armádu Tannovu dostal, když před městem stojící bavorské dělostřelectvo na předměstí oheň metat počalo. Zmahající se požár připoměl o osud města dbalé Francouze, že přes Loiru ustoupili a starosta města Orleansu jenerála Tanna o ušetření města Joanny d'Arc prosil. Po polední o 5 hodinách měl potom Tann svůj slavný vjezd do Orleansu, k němuž neobratností Motte-Rougea, znajícího dobře po francouzsku armády zaprodávat, velmi lacino přišel.

Dobytí tohoto města bylo ostatně pro Němce velmi důležité. Tu totiž sbíhají se dráhy Nantesu, Bordeaux a Toulousy s francouzskou dráhou ústřední, která Paříž spojuje s Lyonem; pak dále vedou zde dva veliké mosty přes Loiru a konečně bylo 50.000 obyvatelů čítající město ještě bohato zásobami všeho druhu. Dobytím Orleansu tedy přetrhli železničné spojení Toursu, sídla diktatora Gambetty s velikým dílem Francie, a to nesmírně stížilo postup francouzské loirské armády na Versailles. Kromě toho byly severně od Orleansu ležící úrodné nivy Beauce tím spůsobem nemilosrdnému plenění od vojsk německých přečasto na rekvisici odkázaných ponechány, kdežto jižněji od

Pohled na Weissenburg.

Orleansu táhnoucí se neúrodná a neschodná krajina Sologne Francouzům velmi nepříznivým byla dějištěm.

Tím, že Němci až po nížiny Loirské, které severní a jižní Francii poněkud od sebe dělí, se zmocnili zajisté nejúrodnějších a nejzásobenějších částí celé země, zadali Francouzům těžkou ránu. Gambetta činil za neštěstí ono právem jenerála De la Motte-Rouge odpovědným a také jej sesadil. Jakýkoliv byl okamžitý prospěch Tanna, přece tím ztratil mnoho ceny, že neměl v rukou dostatečných válečných sil, aby vítězství dále mohl užiti. On nesměl ani pomýšleti na další postup za Loiru na Tours, on musel se toliko na to obmeziti, že po pravém břehu Loiry na západ pustil 22. severoněmeckou divisi pod jenerálem Wittichem, který 16. října z Orleansu vytáhl a v městě Peravy se s pruskou jízdnou divisí pod velením prince Albrechta spojil, aby vyčistil toto pobřeží od nepřátelských nájezdných sborův.

Nevraziv posud ještě na nepřátele, dostal se tento voj 18. října pobliže Chateaudunu, který silně byl zabarikádován a jejich průchodu se statně opřel. Nemělo ovšem toto město žádné strategické důležitosti, ježto Němci je mohli snadno obejít, a k tomu nijak nezamýšleli trvale je obsadit. Avšak vůdcům německých vojsk záleželo na tom, šířiti strach a tak zvaný příklad na výstrahu dokázat. Sláva, kterou si Tilly sbořením Magdeburku dobyl, jako hvězda jim zářila při tomto podniku, který v dějinách nového válečnictví o samotě stojí. Na hrdinsky bránící se město bylo ze třiceti děl po několik hodin stále bez milosti stříleno, až na všech koncích a stranách plamenem se vzňalo. Potom teprva na ně učiněn pravý útok, a v ohavnostech, které na sboření Jerusalema, Magdeburku a Saragossy upomínají, konečně i dobyto.

Dobytí Chateaudunu, jež péra německá bohužel namnoze jako hrdinný čin líčila, nebylo nic jiného, než druh nejsurovější vojenské zuřivosti, proti níž veškeré výjevy zoufalé francouzské msty jsou omluveny. Takové hrdinství dokázali i panduři Trenkovi. Jeden pruský očitý svědek a spolubojovník ujišťuje nás, že posléze bojovníci ve strašné noční pouliční bitvě takovou šílenou vražednost strhli, že potom již skutečně nevěděli, zda-li nepřítele či přítele zabíjí. Jeden pruský vojín dle výpovědi hodnověrných svědků zemřel ráno po krvavém dobytí Chateaudunu „neporaněn“ z té hrůzy, jakou to strašné divadlo té dravčí zuřivosti na něj spůsobilo. Jací jsou to asi vůdcové, kteří zalíbení mají na podobné litici válečné! Po dni Chateaudunském bývali by měli Francouzi plné právo, kdyby byli každého chyceného důstojníka pruského zastřelili.

Jediná věc, které spustošením Chateaudunu dosaženo bylo, bylo několik dní potom následující dobrovolné vzdání města Chartresu, které také se už zatarasilo a na odpor odhodlalo.

Ze Chartresu postupovaly voje pruské dále ku Dreux, jehož se taktéž zmocnili. Na pochodu tomto bylo jednotlivým odsylkám četné půtky s franktireury podstoupiti. Válka s národem velmi citlivě se projevovala.

V Toursu zatím velmi brzo se dověděli, jak velice se Tann odesláním 22. divise a jízdné divise seslabil. Také věděli, že sám první bavorský armádní sbor nemocemi mnoho utrpěl. Tak počátkem listopadu měl Tann v celém sboru svém sotva asi 18.000 mužův ve zbrani.

Gambetta ustanovil tedy, aby výbojem se zase počalo a veledůležitý Orleans aby Němcům nejprvé zase vyrván byl. Po neustálém domáhání podařilo se diktatorovi počátkem listopadu povznésti sílu armády Loirské zase na více než 100.000 mužův, kteří sice nebyli nejlépe disciplinárně svedeni, ale za to národním fanatismem naplněni. Vrchní velení této armády bylo svěřeno starému jenerálu Aurellu de Paladine, muži opravdu nadanému a statečnému, který také výpravu šťastně podnikl. Podařilo se mu totiž zprvu sbořený most přes Loiru u Beaugency zase obnoviti, tak že ho mohl zase k přechodu svých vojsk užiti. Že se to bez obtíží státi mohlo, ačkoliv jízda německá přece by bývala silná dost břehy Loirské dostatečně ostříhat, svědčí o tom, jak často se strany německé mnoho zanedbávali.

Po tomto mostě přešel tedy Aurelles de Paladine se svou armádou mezi Toursem a Chartresem na pravý břeh Loiry v tom úmyslu, aby jenerála Tanna v Orleaně obešel a pak z pozadí s velikou přesilou naň udeřil a složit zbraně donutil. Jakmile by se to stalo, měla veškerá armáda Loirská neprodleně na Versailles postupovat a na Pařížskou oblehací armádu najednou udeřiti, a zároveň že by z Paříže mocným výpadem velice byla podporována. Záměr ten byl dobrý, ale býval by ještě lepší, kdyby již před vzdáním Met byl uskutečněn.

K tomu pak byl by tento podnik s velikou rychlostí musel býti vykonán, což přece nikterak zde se nedokázalo.

Ráno 8. listopadu dověděl se Tann, že po přechodu četných sborův dobrovolnických a mobilních gard přes Loiru také po onom mostě u Beaugency, již sbor 40.000 mužů pravidelné armády následoval. Tato zpráva dokonale jej poučila o úmyslech nepřátelských a přiměla jej, jakkoliv mu to bolné bylo, Orleans ještě téhož večera (o 9. hodině) opustiti, aby ušel obklíčení. Oznámiv 22. severoněmecké divisi v Chartresu stojící úmysl nepřátel, nastoupil zpátečný pochod směrem k Artenay, doufaje, že zase ve 4 míle vzdáleném Toursu se aspoň se 4. divisí jízdnou bude moci spojiti.

Již následujícího dne (9.) vrazil sbor Tannův časně z rána u Coulmieru, sotva dvě míle od Orleansu, na francouzský předvoj, který vedl jenerál Polhés. Francouzové měli v rukou četné dělostřelectvo, a nemeškali na Bavory počtem slabší, kteří na spěch zaujali pevné postavení, silou udeřiti. Po tuhém boji donucen byl

Tann ustoupit tak, že by ten ústup býval pro něj osudným, ba snad jeho úplnou záhubou, kdyby mu (již odpoledne o hodině páté) soumrak nebyl pomohl, pro nějž Francouzi dalšího opravdového pronásledování nechali. Proč Francouzi neužili sedmi do boje hotových plukův jízdy k pronásledování, a proč Bavory ještě týž večer pohodlně až do Peravy vrátiti se nechali, ačkoliv jim zpátečný pochod onen snadno mohli zastoupiti, jest nezodpovězená otázka zvláště osobivé intelligenci francouzského vůdcovství.

Bavoři utrpěli ztráty u Coulmieru a v několika jiných bitkách, jež druhé den potom jim bylo podstoupiti, nejméně 3000 mužův a pozbyli dvě děla. Arci bojoval Tann sotva s 15.000 mužů u Coulmieru nejméně proti 25.000 mužů vojska francouzského, ale bitvu také prohrál a podal teprva pravý obraz ztráty Orleansu. Strategicky měla tato ztráta ovšem nyní jen nepatrnou důležitost, když už oblehací armáda německá z Met k Loiře se valila, mravní působnost tohoto prvního francouzského vítězství byla ale veliká, poněvadž zazněla jako jediný jásot celou Francií, a co jen zbraň uneslo spěchalo pod prapory diktatora.

Utvoření XIII. armády a její první boje.

Byla to veliká chyba jenerála Aurella de Paladine, že jenerála Tanna nepronásledoval dále bez ustání. Tím ztratil veškerý plod vítězství u Coulmieru zase velmi rychle. Proč nechali Tanna bez překážky ujít do Toury a tam spojiti se s 22. severoněmeckou divisí a se 4. jízdnou divisí namísto, aby jej bez ustání pronásledovali a jak to velice by možno bylo, zničili.

Na místo toho zůstalo toliko jedno oddělení Francouzů na pozorování Tanna, co zatím valný voj se obrátil severozápadně, jakoby na Rouen chtěl táhnouti. Oddílové francouzského hlavního sboru postoupli ovšem až ku Dreux, odkud Versailles zdál se býti ohroženým. Tento pohyb býval by úplně dobrý, kdyby sbor Tannův již býval zničen, ale takto nevyšlo ze všeho nic jiného, nežli rozsáhlá obapolná cvičení pochodová.

Moltke pojal tu věc docela správněji než Francouzi. On rozkázal bez prodlení aby z versaillské oblehací armády 17. pěší divise (pěší pluk hanseatský čís. 75, 76, meklenburské pluky 89, 90, 14, myslivecké prapory 17 a 18, meklenburští dragouni, 11. pluk hulánů a 4 meklenburské baterie) pod zatímním velením jenerála Treskova vytrhla a pochody urychlenými sboru Tannovu se blížila, s nímž se voje tyto bez nepřátelské překážky spojily.

Od té doby tvořily I. bavorský sbor pod Tannem, 22. severoněmecká pěší divise pod jenerálem Wittichem, 17. severoněmecká divise pěší a jenerál Treskov a 2. a 4. severoněmecká divise jízdná, dohromady tak zvanou XIII. armádu pod vrchním velením velkovévody Meklenbursko-Zvěřinského. Poněvadž ale tato armáda vesměs vzato, přece jen 50.000 mužův čítala, byl by Aurelles de Paladine se svými 100.000 vždy ještě měl dosti možnosti, na něj udeřiti a jej poraziti, prvé než by princ Bedřich Karel s oblehací armádou od Met na posilu dorazil. Než, Francouzům scházelo potřebné úsilnosti postoupiti v před a takový postup obezřele a obratně vedený byl by zde právě se musel podařiti, — takže XIII. armáda úplně dostála svému úkolu, t. j. skličovala nepřítele tak dlouho až toužebně očekávaná pomoc přišla. Pruský jenerální štáb, který vedl tuto armádu, dal jí ovšem velmi obratně manevrovati, než, co by bylo všechno pomohlo, kdyby Francouzi chutě a v pravý čas do ohně byli šli?

17. listopadu udeřila 17. divise na Francouze v Dreuxu a s malými ztrátami vytlačila je z města tohoto. Ale následujícího dne svedla 22. divise u Chateauneufu, 2½ míle od Dreux, směrem k Mansu, bitku opravdovější, která zatím ústupem Francouzů se skončila. V té době nastoupil na místo Aurella de Paladine jenerál Chanzy, který armádu svou rozmnožil v sílu 120.000 mužův a záměr měl, vrhnouti se od Le Mans mezi armádu velkovévody Meklenburského a oblehací sbor Pařížský, na kterýžto také udeřiti zamýšlel, až by se prvé spojil s jiným francouzským sborem, který se na západě tvořil. Umysl jeho rozbil se hlavně tím, že jeho tak četná armáda většinou příliš nekázněna byla a nemohla tak rychlé a jisté pohyby podnikat, jakých by tu nezbytně bylo potřeba. Mimo to nebyla na zimní válečnou výpravu nikterak s dostatek vyzbrojena a zaopatřena, trpěla skoro všemi nedostatky a mohla se v krajině německou jízdou notně vyssáté u velikých trampot, jimž bez ustání a nad míru byla podrobena, jenom špatně zásobovat.

XIII. armáda hleděla ostatně pořáde do toho času, až by o řady prince Bedřicha Karla příhodný opor našla, s nepřítelem nepřetržitě býti ve styku, aby tak zabezpečila se před hrozícím zaskočením. Toto smělé jednání 50.000 proti 120.000 mužů zdá se, že Francouze také popletlo. Dle pravidel válečných rozumí se, že to nebylo. Přece však v boji vycvičené, přísně kázněné vojsko může si ovšem proti na chvat sebraným, slabě anebo pranic nekázněným tlupám bojovným mnoho, velmi mnoho dovoliti.

21. listopadu svedeno bylo více malých ale pro

Němce příznivě svědčících půtek u La Loupe asi 1 míli od Chartresu.

22. listopadu obsadily voje velkovévody Nogent. Taktéž postupoval XIII. armádní sbor na celé čáře proti Sarthe a odstrčil stranou nepřítele, který nebyl schopen své převahy číselné platně užíti. To bylo v tom nejdůležitější, že si Chartres drželi, a silnici odtud přes Rambouillet do Versaillu vedoucí zajistili, čímž opravdové ohrožení oblehací armády pařížské odvrátili. Hlavní páka, proč XIII. armádě se všechno tak velice podařilo, byl strach Francouzů ze strategických kouzel Moltkeho. Všade se obávali, že budou zaskočeni, všade větřili nový Sedan.

Válka až na nůž.

Stvůra Napoleona III. musela se sbořiti, poněvadž byla založena na lži a klamu a trvalý základ všemožně hledala v úsilném porušení francouzského národa. Všechny její domnělé divy ve skutečnosti vrátily se nedostatkem vlastní vnitřní pevnosti při prvním útoku velikého sousedního národa, který tou jedinou myšlenkou byl naplněn, že své vnitřní utvoření nechtěl dle libovůle a choutky nějakého Napoleona a jeho pomocníků si dát předpisovati.

Oprávněná mravní myšlénka obrany našla v německé soustavě obranné a v úspěchu německých zbraní potom také neobsáhlé výmluvnosti a podala svůj skutečný protest tak stručně tím, že Napoleon se svými jenerály a svojí armádou jako zajatí do Německa měli smutný vjezd.

Co se stalo po dni Sedanském krátce jsme vylíčili. Republika přišla ve Francii na místě bídné zašlého císařství, které svou poslední hroznou hanbu ještě ve zrádném zdání Met slavilo. Ale co veškerý svět úžasem naplnilo bylo to, že všechna německá vítězství a všechny francouzské porážky neměly za následek mír.

Ovšem dělo se mezi francouzskou prozatimní vládou a pruským hlavním stanem vyjednávání o příměří, které mělo býti branou brzkého uzavření míru. Francie byla volna k tomu, že zaplatí útraty válečné, ano byla by i svolila sbořit svoje nejdůležitější pohraničné pevnosti. Avšak ze strany německé nebyli s tím spokojení, žádajíce hned postoupení dvou nejdůležitějších území, Elsas a Lotarinků, jejichž obyvatelstvo sice částečně ještě podnes německého kmene jsouc ve svém smýšlení ale daleko vzdáleno je toho, politickou národnost francouzskou se sebe setříti. Tomu postupu území svoliti nedovolovala Francouzům hrdost národní, od tohoto požadavku ustoupiti zase nedaly Němcům jejich dosavadní velikánské výsledky. „Dobuďme“ myslel si pán i lid „jen brzo Paříž a vše ostatní potom zcela samo sebou půjde.“ Než Paříže nebylo tak snadno dobýti.

Pan Moltke je zajisté soustavný stratéga s právě tak chladným a jasným zrakem, toho schopen, veliké vojenské návrhy osnovati, ale na všecko zdá se, že také nepomyslil.

Země, mající tak rozsáhlé břehy jako Francie, a tak značné, ačkoliv ostatně nikterak výborné loďstvo, nedá se tak snadno válkou pozemskou přemoci. Kdyby Německo bylo mělo válečné loďstvo, které mohlo by šíré moře držeti, bylo by jím porazilo loďstvo francouzské a pak ve francouzských přístavech obstouplo, bylo by zabránilo Francii na novo se zbrojiti.

Německé loďstvo ale bylo počátkem války tak slabé, že do žádné srážky s francouzským sebe slaběji ozbrojeným loďstvem odvážiti se nemohlo. Příklad severoamerických svobodných obcí z poslední severoamerické války občanské, příklad ten, v krátké době poříditi sobě loďstvo válečné; byť sebe více stálo, co v Americe skutkem pomohlo, zdá se, že pruským jenerálním štábům ušel nadarmo.

To byla první velká chyba v německém válčení. Jiná nemenší chyba ale byla v systematicky zdlouhavém pochodu od Sedanu do Paříže, který předce k nijakému jinému výsledku nevedl než k pouhému obklopení tohoto ohromného města světového. Kdyby byli jen se dvěma sbory armádními od Sedanu ve spěšných pochodech k Paříži táhli, nebyly by tamější pevnosti ani pořádně ozbrojeny, ano i ve stavu skoro bezobranném, město pak samo bylo v plném zmatku, aby dobře zřízené armády obranné zastihli. Tehda bývalo by Paříž velmi rychle dobyti, kdyby toto dobytí třeba ztrátu skoro 10.000 bojovníků stálo. Avšak tu chápali se hojně zvolna a učeně svého díla a samou učeností nepozorovali, že, když před Paříží nečinně stáli, tři nové francouzské armády, opírající se na loďstvo, volné spojení pomořské a na pevné přístavy, které ve spojení s válkou národní a silnou obrannou armádou pařížskou nyní zastupovala, jsou mnohem značnější moc nežli ona byla, kterou Napoleon III. na počátku války pohromadě držel.

Na tom stavěl Gambetta svůj plán, kdy v povědomí tom, že zastupuje čest Francie, strašná slova pronesl: „válku až na nůž!“ Jeho myšlenka byla: „pokud Francouzi své loďstvo, své pevné přístavy a pevnou vůli „vésti válku až na nůž“ podrží, potud žádná sebe větší zemská armáda a sebe větší zpustošení nedokáže vyrvati z ruky meč hrozné války hubící.“

Myšlenka Gambettova byla dobrá, ale — s myšlenkami sebe většími nedobude se nyní u psacího stolku také žádných bitev a nevdechne se stárnoucím jenerálům žádný genius a nekázněnému vojsku duch vojů Caesarových. Za Moltkeho myslelo přečasto pruské vojenské zřízení. Pruské zřízení vojenské to bylo, které „válku až na nůž“ vydrželo.

Obležení Paříže v měsíci listopadu.

Před Paříží bylo v první polovici měsíce listopadu dosti poklidno. Dělostřelci ve tvrzích krátili si chvíli, střílejíce po jednotlivých strážích německých a tím promrhali veliké množství střeliva, aniž by byli nějakou patrnou škodu způsobili. Někdy rozhovořila se také děla oblehatelů, zachtěloli se Pařížanům podniknouti nějaký výpad, což se však často nedělo a také ani za řeč nestálo. Za to ale bez přetržení pracovalo se o náspech a opevňovalo se na obou stranách.

Němci obkličovali Paříž pořád více soustavným opevněním, kteréž je před všemi i těmi nejsilnějšími výpady chrániti mělo a jež se pak také výborně osvědčilo. Čím více tím způsobem proti Paříži se ubezpečovali, tím méně měli se co obávati útoků francouzské armády loirské, jejíž přední voje sice jedenkráte až k Dreuxu postoupily, jež ale, dokud jí to lze bylo, neodvážila se k žádné rozhodné ráně.

Thiers.

Avšak ani v Paříži nelenili, nýbrž přičinili se ze všech sil, aby tuto obrovskou pevnost ještě strašlivější učinili. Tato píle byla i ve Versaillesu dobře znamenána a uznáno, že již nelze více pomysliti na opravdový útok na Paříž. „Vyhladověti a trochu bombardovati“ stalo se heslem.

V Paříži úsilně pracovali na zmohutnění branné moci. Škoda jen, že slabému a zoufajícímu Trochumu nepřipadlo na mysl, aby těchto vojů užil, dokud to možno bylo.

V hlavním městě Francie nacházely se té doby troje armády; první pod velením jenerála Klementa Thomase čítala 260 praporů, druhá pod velením jenerála Ducrota skládala se ze tří sborů, dohromady 8 divisí pěchoty a 1 divisi jízdy čítajících, třetí pod přímým velením Trochuho, jíž zvláště k posádkám ve tvrzích upotřebeno, čítala i s námořníky 7 divisí.

Vladaři pařížskému, Trochumu, stáli po boku jenerál Schmitz co náčelník jenerálního štábu, jenerál Foy co druhý náčelník, jenerál Guyon co vrchní velitel dělostřelectva a jenerál Chabau la Tour co vrchní velitel vojenského stavitelství.

Vojska tedy Trochumu rovněž tak nescházelo jako Aurellesovi de Paladine. Byla to strašná branná moc, již Francie vypravila. Avšak bohužel, jak nemoudře hospodařilo se s tímto materiálem!

Připouštějíce, že zvláště pařížské vojsko k vybranému počítati se nemohlo, trváme, že by byl každý jiný vojevůdce, kterýž by nebyl býval ospalec, tohoto vojska užil k tomu, aby dnem i nocí na nejrozdílnějších místech na oblehající dorážel a je znepokojovalo. Zajisté nebyli by se mohli Němci před Paříží tak opevniti, že na konec jako v nějaké pevnosti bezpečni byli, kdyby se tak bylo stalo. Jak lehko mohli obležení každé noci je znepokojovati, na ně vždy novými nezemdlenými vojíny doráženi a jim ani poklidu ani spánku nepopřívati, až by byli uznali, že nadešla doba příhodná nepřatelský okruh na vhodném místě napadnouti a proraziti.

Proražení bylo jak u Met tak i u Paříže docela snadné. Ráznou bitvou, svedenou na proražení šiků nepřátelských byli by Francouzi na počátku měsíce listopadu takořka musili vítězství obdržeti. Tytéž výčitky, jichž si Bazaine svým jednáním u Met zasloužil, přísluší také z většiny plnou měrou Trochumu.

Nebylo tedy divu, že pod tímto slabým a zbabělým vůdcem živlové nepořádku, jichž nedovedl na bojišti pro vlast využitkovati, čím dále tím více se vzmáhali, až vzrostli k tomu, co se později k úžasu celé Evropy objevilo, v revoluci pařížské komuny. „Divoké síly“, jež v hlavním městě se nacházela a teprva „po válce“ se vyzuřila, byl by jiný skutečný jenerál proti vnějšímu nepříteli dobře užil ale Trochu vychoval ji pro občanskou válku.

A tento muž, jenž neuměl pochopiti velikou myšlenku pravého zoufalého odporu a jenž nižádný jiný zmínky hodný skutek provesti nedovedl, nežli spálení překrásného zámku St. Cloudu, troufal si pak vysloviti vůči celé Francii tato slova: „že pokládal obranu Paříže od samého počátku za vznešené „bláznovství“ a že pouze proto řídil obranu, aby zachoval vojenskou čest Francie.

Věru, má-li Španělsko svého Dona Quixota pouze v románu, za to nalezla ho Francie v skutečnosti ve svém nesmrtelném Trochum. Moltke zajisté dobře ví, čím je tomuto člověku povinován a chovati jej bude do své nejdelší smrti v nejvděčnější paměti

Nedbajíce vážných věcí, jež by se vykonati daly, pomýšleli v prvních dnech listopadu v pařížských vládních kruzích na „nemožný“ mír. Chytrý starý Thiers, jemuž vítězství u Coulmiersu v hlavě vězelo, domníval se, nemaje ani tušení o tom, že v německém staně po pádu Met dalšího průběhu války se neobávají, že již nadešla doba, kde budou Němci povolnější.

Promlouvav dříve ve Versaillesu, odebral se Thiers s pruským dovolením do Paříže, aby se s některými tam se nalézajícími členy prozatímní vlády uradil. Nejdříve mělo se uzavříti příměří a vyjednávání dospělo již tak daleko, že i král Vilém „v principu“ svolil k uzavření 28denního příměří, když byl Thiers prohlásil, že Francie vedle přání nestranných mocností chce uzavříti příměří.

Thiers navrátiv se z Paříže vytknul Bismarkovi, nemálo nad tím udivenému, za první podmínku příměří, „aby Němci nebránili po čas příměří v zásobování Paříže“.

Tato žádost byla tak tuze chytrá, než aby přijata býti mohla. Neboť kdyby se Paříž opět zásobila, byl by její odpor snad zase na půl leta zabezpečen, a kdo ví, co by se mezi tím časem v ostatní Francii neudálo? Konečně byli by Francouzi válce zvykli a snad i štěstí válečné bylo by se na ně zasmálo. O tom nemohlo tedy býti řeči, ačkoli Thiers co náhradu za tuto „první podmínku“ Prusům slíbil, „že za doby příměří zvolí se v celé Francii sbor ústavodárný, s nímž pak bude moci pruský král o uzavření míru vyjednávati.“

Thiers učinil dne 4. listopadu ve Versaillesu tento návrh a obdržel, jak se samo sebou vyrozumívá, okamžitě úplně zamítavou odpověď, s níž se opět do Paříže odebral, a dne 7. listopadu se navrátiv Bismarkovi zvěstoval, že rek Trochu o jiných nežli sdělených podmínkách slyšeti nechce. Tato pošetilá pýcha Trochuho korunuje celé jeho dílo.

Lépe byl by učinil, kdyby se do vyjednávání nebyl pouštěl, ale pak by byl musil míti v hlavě jakýs obhajovací plán a dostatečnou srdnatost. Považoval-li však hájení Paříže za vznešené bláznovství, neměl v této hrozné hře déle arciblázna představovati, nýbrž měl ubohé město i jeho obyvatelstvo ještě v čas dalšího utrpení ušetřiti.

Ovšem nepanoval v měsíci listopadu v Paříži opravdový hlad; město bylo vskutku bohatěji zásobeno, než německý jenerální štáb se domníval. Ale obležení již dosti pocifovali neštěstí svého. Mimo koňské maso nebylo lze dostati v tomto vyhýčkaném městě evropského labužnictví jiného masa. Mouky a vína bylo s dostatek, ale mléka a zelin pořídku, taktéž i paliva, ač neobyčejně krutá zima co zvláštní spojenec Prusů panovala. Úmrtnost, zvláště mezi dětmi, zmáhala se v míře veliké.

Teprva v posledních dnech měsíce listopadu podniklo pařížské vojsko dva větší výpady, totiž dne 29. a 30. Tyto výpady byly ve spojení s pohyby loirské armády jenerála Aurellesa de Paladine, kterýž dne 28. listopadu u Beaume la Rolande se namáhal, aby prorazil do Fontainebleau, což se mu však nepodařilo.

Výpad ze dne 29. stal se směrem k dědinám L'Hay, Chevilly, Thiais a Choisy le Roi pod ochranou děl tvrzí Mnotrouge, Bicêtre, Ivry a Choisy proti částem VI. sboru pruského. Když byly tvrze prudkou bitku zahájily, vrazily silné francouzské proudy proti Choisy le Roi. pařížská obrana obsadila tamější nádraží. Skorem současně udeřili Francouzi na vesnice Thiais a Chevilly, jež leží na silnici k Fontainebleau vedoucí. Jelikož ale zde postavené vojsko VI. sboru důrazně se jim protivilo a posil neobdrželi, ukončila se potyčka po šesti hodinách tím, že Francouzi, nedobyvše půdy, opět za tvrze ustoupili.

Kdyby se byl tento výpad dne 16. neb 17. stal, a nutnou přesilou a rozhodností za tím účelem a cílem vykonal, aby se obležení do Fontainebleau probili a tak s armádou loirskou spojili, byl by se s účinkem neminul. Jinak ale byl a zůstal bez vší důležitosti. Vždyť i ztráta Němců obnášela prý pouze 100 mrtvých a raněných.

Důležitější však byl výpad dne 30. listopadu (ačkoli notně opozděný), jejž jenerál Trochu sám řídil. Když byly tvrze opět hřmotnou ouverturou zanotily, vyrazily značné francouzské oddíly mezi Sekvanou a Marnou na přední území ostrova St. Mauru. Byly to dva silné proudy, 60 000 mužů čítající, z nichž jeden od tvrze Charentonu jihovýchodně na Bonnevil, druhý od tvrze Nogentu na Champigny byl vyšel. Vrazivše nejdříve na Virtemberčany, přinutili je po tvrdošíjném a pro tyto drahém odporu k vyklizení vesnic Villiersu, Champigny, Bonneuilu a Conilly. Virtemberčanům na pomoc přispěchavší oddíly VI. a XII. severoněmeckého sboru nepochodily lépe. Byli od Francouzů zahnáni, již se večer toho dne co vítězové v dobytých vesnicích opevnili.

Němci utrpěli velmi značné ztráty účinnou palbou několika francouzských lodic dělových, na Sekvaně plo-

vojících a děly, postavenými na obrněných vozích železničních.

Místo aby úspěchu tohoto použil a dne 1. prosince dále proti nepříteli v tomto směru postoupil, choval se Trochu druhého dne zcela nečinně, ačkoli měl dosti čerstvého nezemdleného vojska a Němci proti němu stojící dosti četní nebyli, aby, předcházející bitvou zastrašeni jsouce, s prospěchem odporovati mohli.

Výpad ze dne 30. listopadu stal se tím způsobem blížencem nepochopitelné bitvy Bazainovy u Noissevillu.

Postup druhé armády k Loiře.

Vytknuli jsme již, jak důležité a velice šťastné pro Prušáky bylo, že Mety poměrně předčasně (dne 27. října) se vzdaly.

Zajisté nikdo nebude chtíti při posuzování válečných příběhův ve Francii pochybovati o výbornosti pruského zřízení a velení, jakož i obětovnosti německých vojínů, zvýšené dosaženými úspěchy, ale taktéž nelze odpírati, že Prušáci vítězství svá nejen svému přičinění, nýbrž i stejnou měrou nad pomyšlení velikému neštěstí a neobratnosti nepřítele, jakož i svému řídkému štěstí přičítati musí. Kde nedostačovala udatnost německá, zpomohla zrada, a zdálo se skorem, jako by Prusové osud do služby své byli najali a chod událostí dle své vůle řídili.

Skvělé výsledky válečné účinkovaly, jak se samo sebou rozumí, ihned také na politiku; Německo klanělo se ve svém opojení šťastnému Prusku a vlády evropské pohlížely — nevědouce si rady — na neočekávané události.

Po vzdání Met uvolnilo se právě v rozhodné době 200.000 Němců. Avšak celé toto vojsko neobrátilo se proti francouzské armádě loirské. Druhý (pomořanský) sbor odebral se pod velením Fransecky-ho co záloha k Paříži; první (východní pruský) a osmý (porýnský) sbor — první armáda tedy — daly se na sever, kde Manteufel kruté podstupovati musil boje; sedmý (vestfalský) pod Zastrowem ustanoven k obléhání několika pevností na severu Francie. Proti loirské armádě (ač zpočátku také ne celá určena) zbyla pouze druhá armáda, asi 100.000 mužů čítající, jež z 3. (braniborského), 9. (šlesvícko-holštýnského) a 10. (hanoverského) sboru, vyjímajíc 17. divisi pěchoty, již zastoupila hesensko-darmštadtská divise, se skládala.

Chybou Aurellesa de Paladine, že po bitvě u Coulmiersu přímo na Paříž nepostupoval, čímž by byl Němce přinutil, aby upustili od obležení a svedli bitvu mezi dvěma ohni, podařilo se Bedřichu Karlovi svou armádou francouzské plány stran Paříže docela zmařiti.

Jak těžce jednotlivé oddíly druhé armády při tom se musily namáhati, lze posouditi z velikých pochodů, jež vykonaly. 9. sbor odrazil od Met dne 30. října a přibyl až do Thiancourtu. Měl nařízeno, s 10. a 3. sborem, jež s ním současně na pochod se dali, na Lyon táhnouti. Dne 31. stál hlavní stan v St. Michelu na Maase. Zde potrval dva dni, kdežto voje dále na jih se daly. Dne 2. listopadu byl přeložen do Bar le Duc, kdež sbor po celý den odpočíval. V následujících dnech táhnul do údolí Marny, kdežto hlavní stan trval po 3 dni v St. Dizieru. Nyní ubírali se rychlými pochody na jih. Dne 7. nalézal se sbor u Moutienderu, tak že nyní více na západ posunut byl; dne 8. u Brienne Napoleon, 9. překročil řeku Aube a přibyl do Pirney a dne 16. dorazil k Sekvaně do Troyes.

Až doposud byl určen s oběma druhými sbory proti Lyonu. Sbor postupoval v široké čáře, a ač veliké pochody musil vykonati, obdržel přece za dlouho trvající sklíčení u Met náhradu dobrými byty, tak že stav zdravotní, u Met tak prabídný, velmi se zlepšil. Po událostech u Coulmiersu dne 9. listopadu obdrželi však tyto tři sbory jiné nařízení. Všecky tři musili se dáti rychlými a nepřetržitými pochody k Orleansu. 10. sbor postupoval v čele, na pravé straně ubíral se 9. a na levé třetí sbor. Jižně od Troyes potkávala se již vojska s tlupami svobodných střelců. Cesty byly pobořeny, barikády a záseky zřízeny. Kromě nerovné cesty překážely jim také veliké lesy, jež zvláště u Fontainebleau náramně rozsáhlé jsou.

Ukázali-li se jednotlivé oddíly ve vsích, bylo po nich stříleno. Vyslané hlídky přicházely v nebezpečí, že by mohly býti odloučeny a přepadeny. Dne 11. listopadu, když již byl započal pochod na pravo a zatáčka na západ, přeložen hlavní stan do Estisai. Dne 12. nacházel se sbor již u Villeneuve Archevêque. Druhého dne (13.) postoupil do Port sur Sonne a překročit řeku Sonnu, aby se obrátil k Sekvaně. S největším namáháním dorazil dne 14. k Moretu sur Seine a lesům Fontainebleauským. Té doby zaujímal sbor ještě šikmé postavení proti útoční čáře nepřítelově. Nyní táhl jihozápadně lesem Fontainebleauským, jenž se vší možnou plí neschůdným učiněn byl. Množství stromů bylo zporáženo a leželo přes cestu, příkopy byly vykopány, záseky a barikády zřízeny. Zákopníci musili se namáhati, aby všecky cesty opět schůdnými učinili; konečně však pochod tím nemohl zadržán býti. Již dne 15. dosáhl sbor městečka Milly a Chapelle la Seine. Dne 16. stal s čelím k jihu obráceným jižně od Etampes

u Mereville. Nyní dosáhl cíle svého. Nepřetrženými pochody, jež 10 dní za špatného počasí a po neschůdných cestách trvaly, octnul se před nepřítelem s oběma druhými sbory, jež východně u Malesherbes a Montargis divisí jízdy na chartreské a etampské silnici, vedoucí k Orleansu, stál.

Princ Bedřich Karel dobře věděl, že velkovévoda meklenburský mezitím podporovací pohyb tak dalece

Jenerál von Bose.

se nacházely. Nyní započal strategický pochod těchto tří sborů. Nejdříve posunut 9. sbor dne 17. ještě o něco na západ k Angerville, v kterémž postavení do 21. potrval.

Konečně 22. postoupil zase na jih, aby přímo proti nepříteli stál. Hlavní stan přeložen do Janville. Dne 23. pohyb byl vykonán, přední voje posunuty až k Santilly a Chateau Gaillard, takže 9. sbor spojen s 2. vykonal, že oblouk kolem nepřítele již v rozsáhlém okruhu uzavřen jest.

Dle plánu Moltkeho měla se totiž celá armáda opříti o Loiru a kolem nepřítele tříčtvrtikruh učiniti, jenž by se tak zúžil, že by všechny oddíly před tváří nepřítelovou stály, načež by operace na jeho ústupní čáře počíti mohly.

Tak pěkně však, jak byl vymyšlen, přece neprovedl se tento plán.

Šťastná výprava dobrovolníků.

Právě v té době, kdy německá vojska pod velením prince Bedřicha Karla k Loiře postupovala, tesknil si německý list úřadní nad bujně zkvetající „malou válkou“ od Francouzů připravovanou následujícím způsobem: „Jako druhdy Carnot, chce nyní Gambetta válku množstvím vésti, nepřítele všude znepokojovati a napadati. Vojska a tlupy vydupal zrovna z půdy; objevily se na Loiře, i na severu i na západě. Ač nezvítězily, přičiňují se, aby podle „Carnota“ všude v přesile se nacházeli, a ač nemají vždy a každodenně chuti k útoku, stalo se u nich zvykem vyhnouti se a dáti se nepřítelem vyhledati. Byvše rozprášeni a zaplašeni, srotí a vzmuží se brzy a vrací se zpět. Pak vyhlídnuvše si příhodné chvíle vytrou nepříteli zrak, udržují jej v nepokoji, v obavě o zabraná četná postavení; jest to hra, jež při jejich velikém množství a rozsáhlém prostranství, přes něž rozšířena, již pěknou chvíli trvá a ještě dlouho potrvati může.“

Tento zajisté nepodjatý hlas pruský dosvědčuje více než všechny skvělé zprávy francouzské, jak veliké musilo býti vlastenectví francouzského národa, jež uprostřed velice vzdělané země hroznou uchystalo válku národní a proti nepříteli vedlo, jenž ve svých odvetách vždy ukrutným byl.

Pohled na Sedan.

Jeden z nejšťastnějších podniků „malé války“ provedl však syn stařičkého hrdiny Kaprerského, Menotti Garibaldi. Tento udatný a smělý důstojník, druhdy ve své krásné domovině můj soudruh válečný, vniknul, dříve než na Loiře k rozhodnéráně přišlo, nad míru odvážlivým a rychlým pochodem do široké mezery, jež mezi II. armádou pod princem Bedřichem Karlem a XIV. armádou pod Werderem nikdy docela se neuzavřela. Dostal se se sborem nanejvýš 1500 mužů čítajícím, veden jsa průvodčími krajiny povědomými, dne 19. listopadu o 4. hodině ranní do místa Chatillon sur Seine, nalézajícího se skoro mezi Dijonem a Troyes v departementu Côte d'or.

Tamější posádka, sestávající z jednoho praporu pěší zemské obrany od pluku Unny a dvou setnin 4. vestfalského záložního pluku husarů, byla v temnotě tím více překvapena, jelikož zanedbala všech nutných opatření spoléhajíc se na to, že nepřítel za zády německého vojska s těží něčeho podnikne. Němečtí vojáci byli skorem všichni ještě ve svých bytech překvapeni, větším dílem zajati, dílem ubiti a zbytek rozprášen.

Tento válečný čin nebyl ovšem veliké důležitosti, avšak byl německým vojům ponaučením, jež je pobádalo k největší ostražitosti. Kdyby se byly podobné nájezdy tak dobře vedené a neočekávané častěji opakovaly, byly by německé silnice vojenské ve Francii co spojovací čáry k strategické opoře v Německu ztratily mnoho prospěšnosti své při zásobování a doplňování vojska. Francouzové neměli však ani v „malé válce“ dostatek řádných vůdců. Jejich staří vojínové z Alžíru a Mexika, k tomu zvláště způsobilí, byli již dávno zhynuli na bojištích aneb úpěli, vzdáleni jsouce vlasti, „v studeném Německu“ v zajetí.

Ostatně přičinili se Prušáci, aby vůdcům dobrovolnických čet odňali chuti k dalším podnikům, ukrutně pokutujíce místa, kdež se Francouzům náběh byl podařil. Taktéž část Chatillonu sur Seine padla za oběť jejich pomstě, byvši zapálena a pobořena. Jest to na pohled praktické, ale vskutku zahubné zařízení, jež dříve nebo později za následek míti bude krev a oheň.

Německý dopisovatel z bojiště vyslovil se té doby o zdivočení německého válčení takto: V německé armádě panuje velká rozhořčenost. Prodlévání s rozhodnými ranami, množící se zákeřnické přepadání jednotli-

vých stráží a hlídek od obyvatelstva, proryvaná, nerovná a srostlým divokým křovím a stromovím pokrytá půda, jež v rychlém a souvislém postupování a operování několika vojsk (i v užití jízdy a dělostřelectva) těžce překáží a jinak nepravidelným četám mnoho výhod poskytuje — to vše přičiňuje k tomu, aby rozhořčením naplnilo německé vojíny. Naše vedení války, jsouc pro vojíny nejvyšší měrou unavující, jest na druhé straně tak bezmilosrdné, rozhořčené a vší lidskosti zbavené, že bych je nebyl nikdy v naší době pokládal za možné.

Bitva u Beaunu la Rolande.

Po potýčce Coulmierské (dne 9. listopadu) zaujal jenerál d'Aurelles na poukázání *) ministra vojenství postavení v okolí Orleansu. V nejbližším okolí města byly vykonány přípravy obranné, a v nějaké vzdálenosti druhá čára obsazena, jež panovala okrslku asi 11 kilometrů. Z Rochefortu bylo sem dopraveno 95 kusů; jimi byly baterie vyzbrojeny a svěřeny četě 600 dělostřelců námořních. Armáda sama tvořila polokruh od lesa Cercotteského až do okolí Menuga kolem Orleansu. Na samém kraji křídla levého stál 17. sbor pod jenerálem Durieum, později ale pod jenerálem de Sonis, a postavil se v Chateaudunu, což bylo postavení velmi nebezpečné, a sbor mohl lehce odříznut býti, poněvadž místo ono bylo příliš v popředí. Nezbývalo nic jiného, než postavení ono opustiti. Co se armády celé týká, stál na samém levém křídle jenerál de Chanzy se 16. sborem, v středu sbor 15. s hlavním stanem pod velením jenerála Martina de Palliersa; v pravo sbor jenerála Gronzata, jenž naspěch ze Chancy povolán byl, a na kraji levého křídla sbor 18., jenž svěřen byl znovu jenerálu Bourbakimu, veliteli první armády. Dříve stál tento sbor u Gien, nyní si vyhledal postavení na konci lesa orleanského, čelem proti Montargion. Co se Němců týče, stál princ Bedřich Karel pravému, a velkovévoda meklenburský levému křídlu francouzskému naproti. Plán francouzský čelil k tomu, aby jeden díl nerozumně rozpůlené armády dostal se do Mansu, a tam se spojil s bretoňským vojem a vpadl potom, kdyby možno bylo, XIII. armádě německé v zad. Druhá silnější polovice byla ustanovena k tomu, aby pod velením Aurellesovým postoupila přes Beaune la Rolande k Fontainebleau.

Takovýto plán měl jen jedinou ale velikou chybu, že totiž vykonán byl pozdě, tehdy teprv, když princ Bedřich Karel stanul na vlastním bojišti. Ne sílu svou rozpůliti, nýbrž spojiti a pak jako zhoubná bouře vpřed útokem hnáti měli Francouzové, chtěli li zvítěziti nad Moltkem, jenž pracoval výborným materiálem válečným, a mohl umělé operace před se bráti. Tu měli jednati Francouzové ne podle rozdrobujícího systemu Napoleona III., ale podle příkladu svých předků v první revoluci francouzské. S úplným tudíž právem můžeme přisvědčiti Vickedeovi, když praví: Byla to ohromná pošetilost, jenom s jednou částí tak zvané armády loirské odvážiti se na II. armádu pod princem Bedřichem Karlem, místo co se měli na ni s celou její přemocí bez všelikých ohledů a starostí o vše ostatní vrhnouti a ji snad, (což se ovšem též mohlo též nepodařiti) rozdrtiti.

Již 24. listopadu udála se mezi X. sborem a velkovévodskou hesskou brigadou jízdeckou proti třem divisím 20. francouzského sboru srážka, která celý den trvala, v které se ale Francouzům nepovedlo rozprášiti Němce, kteří ze začátku po jednotlivých brigadách bojovali. Němci udávají, že v této bitce jenom 250 mužů buď mrtvých buď raněných čítali, a nepřátelskou ztrátu páčí mnohem výše. Zdá se tudíž, že se tu více jenom škádlilo než bojovalo. Chtěli-li Francouzové nepřátely opravdu rozprášiti a nezůstati pouze při „chtění“, pak jsou tyto zprávy opravdu směšné.

K vlastní bitvě u Beaunu la Rolande došlo to teprv dne 28. listopadu, kdež celý 20. a díly 15., 16. a 18. sboru v počtu 60 tisíců mužů odvážil se na desátý válečný sbor německý, podporovaný od 5. divise III. sboru a od 1. jízdecké divise.

Boj počal za časného rána a byl velmi krušný pro X. sbor německý, na nějž byl útok učiněn s přesilou a s divokým chvatem. Avšak sbor ten držel se tuze v svém výhodném postavení. Chladnokrevní Vestfalové a Hanoveráni neustupovali. Tak trval boj až k třem hodinám odpoledne, když 5. pěší divise III. sboru armádního a i jízdní pluky 1. divise jízdecké na boji počaly bráti účasť. Ačkoliv posud v menšině, přešly německé síly válečné s velikou okázalostí k offensivě a vypudily po tuhém boji do 5 hodin Francouze po celé čáře ze všech postavení. Chráněni tmou, nastoupili na to Francouzové zpáteční pochod; starší sbory v úplném pořádku, ale sbory mobilních gardistů v úplném zmatku. Němci nepomýšleli opravdově je pronásledovati, neboť zajali sotva 15 set Francouzů. Byliť Němci sami značně vysíleni. Ztráty na té i oné straně neudávají se výše nad 11—12 set, což jest zase nepatrný počet v poměru k počtu bojovníků.

Kdyby tu byl Aurelles de Paladine místo s 60 tisíci vešel v boj s 90 až 100 tisíci mužstva, byl by

*) Tak mluví francouzské úřadní zprávy, podle čehož tehdy Aurelles de Paladine vlastně nenese sám vinu svého opozdění.

býval den jeho. Pak by mu bývalo lehkou věcí Němce po celé čáře vytlačiti, rozděliti a zničiti. Cesta k Fontaineblean by mu byla bývala uvolněna, výpady z Paříže dne 29. a 30. listopadu by byly měly docela jiný význam.

Po své porážce však nevěděl Aurelles co lepšího počíti, než táhnouti se zpět k Orleansu. Na obnovení bitvy s důraznějšími prostředky on pomýšleti nemohl. Princi Bedřichu Karlovi ale nic více nevadilo spojiti se s XIII. armádou, vedenou od velkovévody meklenburského a nepřítele vytisknouti za Loiru. Největší obtíž ležela pro něho nyní v tom, že po cestách nemohlo se ani jeti, neboť byly úplně zkaženy a plny záseků a barikad, že nebylo potravin v celé zpustošené krajině a že váznul dovoz všech potřebných věcí.

Od bitvy u Beaune la Rolande až k opětnému vydobytí Orleansu.

Třináctá armáda pod velkovévodou meklenburským hnula v před směrem k le Mansu, vzavši dne 17. listopadu Dreux. Podlé plánu Moltkeho měla to býti její úloha, nepřítele na levém křídle obemknouti. Na neštěstí byl ale vévoda meklenburský sice panovník, nikoliv ale vojevůdce z boží milosti. Jeho výkony neušly pozoru nepřítelovu, nýbrž sloužily mu za výstrahu, aby se kladeným osidlům vyhnul. Bylo podívání, jaké to pochody velkovévoda s třináctou armádou v druhé polovici listopadu vykonával, a jak se mu Francouzové ne bez důvtipu vždy a vždy vyhnuli, a přece ho takřka pořád drželi pod krkem. Dobrý ten vévoda točil se pořád v kruhu, aniž by cíle svého dosáhl. Že ho Francouzové jenom škádlili. a opravdově do něho se nedali, bylo pro něho veliké štěstí, jakož on vůbec byl velmi šťastný vojevůdce, jehož moudrá péče se vždy k tomu hlavnímu bodu sestřeďovala, aby on a jeho jenerální štáb si nikdy nemohl naříkati na špatnou kuchyň, ať si již vojáci jeho hladem padali nebo ne. L'art de vaincre, c'est l'art de se nourir.

Následkem bitvy u Beaune la Rolande docílilo konečně jeho levé křídlo spojení s pravým křídlem armády prince Bedřicha Karla.

Armáda meklenburská zaujala 1. prosince toto postavení: nejdále na východ, tudíž na samém levém křídle stála 22. divise u Toury na silnici vedoucí z Etampes do Orleansu. V prostředku držela 17. divise u Alleinesu silnici od Artenay do Chartres. V pravo stál 1. bavorský sbor pod jenerálem Tannem u Orgeres na silnici z Allainesu do Chateaudunu. Konečně ležela 4. jízdní divise na pravém křídle, co zatím 2. jízdní divise silnici z Artenay kryla.

An v ten čas Gambetta byl nepravě zpraven, že jenerál Ducrot pozorovací armádu prorazil a až k Longjumeau pokročil, dal tedy rozkaz, aby armáda loirská hnula k Paříži. Následkem toho přišlo to již na 1. prosince k celé řadě jednotlivých potyček. Dne 1. prosince předsevzali Francouzové pilnou přehlídku k Orgénes, kdež stáli Bavoři, a vytiskli tyto něco zpět.

Šestnáctý sbor francouzský narazil potom 2. prosince na blízku Loigny zase na bavorský předvoj a byl od něho na počátku půtky až k Loigni odražen. Zde však Francouzi stanuli, poslali čerstvé čety do boje a hnali nyní sami Bavory až k místům Vileprost a Coury Chateau zpět, kdež musel Tann poslední své zálohy poslati do boje. Držel se ale přece tak dlouho, až 17. pěší divise po velmi horké půtce ves Loigny vzala. To když se stalo, přešli z nemilého svého postavení Bavoři zas k ofensivě tím spíše, když se boje také súčastnila čtvrtá jízdní divise. Věc se skončila tím, že Francouzi o 1 hodině polední nastoupili zpáteční pochod, ovšem v dobrém pořádku.

V tentýž čas, kdy Bavoři a 17. divise u Loigny bojovali, šlo 22. divise z Toury k Baigneauxu, vypudila nepřítele z míst těch a táhla se k Paupry, na blízku kteréhož místa se rozbouřila divoká srážka v lese, v níž hlavně 94. severoněmecký pluk silně utrpěl.

Na konec však přece zahnala k večeru 22. divise nepřítele, podporována od pruské kavalerie až za Artenay zpět. Mezi tím obnovil se zase odpoledne po přestávce boj okolo Loigny; obnovil jej 18. sbor válečný. Po velmi silné potyčce, při níž nejvíce meklenburský pluk č. 90. utrpěl, podařilo se 17. divisi k večeru úplně se Loigny zmocniti. Ztráty francouzské na ten den prý dostoupily 1500 mužů raněných a mrtvých a 2000 zajatých. Mimo to ztratili 11 kusů. Němci udávají ztráty na mrtvých a raněných počtem 1100 mužů. *)

*) Zpravodaj časopisu „Times" v ležení francouzském páčil naproti tomu jedině ztrátu francouzskou na raněných v bojích dne 2. a 3. prosince na 15.000. Kde jest pravda? Zpravodaj „Timesu" vypravuje dále o spůsobu oněch bojů: Boj, zdá se, byl velmi zuřivý. Důstojník jakýsi, jenž nebyl poprvé v ohni, vyjádřil se, že posud tak prudkou kanonadu neslyšel. Naposled nebylo již ani ničeho viděti a slyšeti, tak hustý byl kouř, tak pekelný ryk. Granáty padaly jako kroupy, zarývajíce se hluboko do zmrzlé země

Vysledek těchto bojů byl, že Francouzové byli zase více k Orleansu tištěni, a že pak dne 3. prosince celá německá čára jedním proudem proti nim postupovati mohla.

Princ Bedřich Karel vehnal také na tento den s IX. a III. sborem Francouzy u Chilleursu do lesa Orleanského, an zatím velkovévoda meklenburský vesnice Gidey, Janony a Pruns po tuhém boji za velikých na obou stranách ztrát dal od 17. divise útokem vzíti.

Pak bylo 4. prosince všecko k útoku na Orleans připraveno. Město toto bylo ovšem velmi silně v celém okolí od Francouzů opevněno. Aurelles de Paladine byl na vahách co má učiniti, zda úplně zpáteční pochod nastoupiti, anebo zoufale Orleans brániti. Kdyby učinil to poslednější, mínil, že se musí přes všecky své dost značné síly (110.000 mužů) obávati úplného sevření od Prusů, po čemž by muselo následovati složení zbraně. Gambetta ovšem žádal brániti Orleans až do posledního muže, avšak bylo mu mylně řečeno, že má Aurelles de Paladine 200.000 mužů a více než 500 děl, a že zákopy od francouzských zeměměřičů okolo Orleansu zřízené jsou tak pevné, že by se daly od 30.000 dobrého vojska šest neděl hájiti proti 300.000 Němců. Nehledě ani k nepodstatnosti této zprávy, nevěděl Gambetta nic o tom, aneb nechtěl ve svém vlastenectví, jak velice armáda loirská byla dlouhou řadou těžkých půtek seslabena. Ráno dne 4. prosince stály před Orleansem 4 pruské a jeden bavorský sbor s posilou 6 záložních jízdních divisí, moc to asi 110—120.000 výborného vojska, jejichž disciplina je učinila dvakráte silnějším nepřítelem, než jakého by Francouzové byli mohli zmoci. Útok počal hned ráno tohoto dne, pruský IX. sbor hnal útokem uprostřed krvavého boje na železniční násyp před Orleansem, jejž Francouzové velmi silně upevnili a na vesnici Cercottes v středu postavení francouzského. Francouzi se statečně bránili. Na pravém křídle odrazil Francouzy velkovévoda meklenburský na silnici z Verdunu do Orleansu a také levé křídlo, sbor totiž braniborský, dělalo dobrý pokrok. Večer o 5 hodinách stáli Němci severně, východně a západně před Orleansem a byli pány náspů železničného a předměstí St. Jeanu a stavěli již své baterie, aby stříleli na Orleans. Francouzům nezbývala již než silnici na jih, kudy mohli volně odtáhnouti. Úřední zpráva francouzská líčí události od bitvy u Beaunu la Rolande až k vzetí Orleansu jak následuje, a zdá se, že dost upřímně:

Po této události uskutečnila německá armáda svůj dávno zamýšlený plán. Couvla něco zpátky, aby nás svedla k tomu, opustiti naše postavení na Loiře. Mezitím došly zprávy z Toursu o událostech okolo Paříže a pan Gambetta, který myslil, že jenerál Ducrot v skutku až k Longjumeau se dostal, dal loirské armádě rozkaz hnouti se k Paříži Prvního dne na pochodu narazilo levé křídlo francouzské na bavorský sbor u Patay, jež osadilo pevné postavení mezi Cormainvillem a Terminiersem. Naše tlupy dobyly tohoto postavení, jakož i ono u Villepionu a Faverollesu, což bylo rozhlášeno jako skutečné vítězství. Nám se zdá ale, že to vše bylo v nepřítelově plánu, aby nás tím dále vylákal od Orleansu, a naše domněnka se tím ztvrzuje, že jsme velmi málo Němců zajali a žádných děl se nezmocnili. To stalo se dne 1. prosince. Následujícího dne byl 17 sbor (Sonis) a část 16. (Chancy) a ve svých posicích, který si byl den před tím vydobyl, přesilou napaden. Strašná kanonáda mezi ním řádila. Nic nepomohlo rekovství jenerála Chancyho a několika pluků, sbory naše byly zapuzeny. Dne 3. prosince napadl zase Bedřich Karel náš 15. sbor (Pallières) a 20. (Crouzat) a Pithiviers. Jako naše levé, tak bylo i pravé křídlo poraženo a do lesa Orleanského a do Chilleursu zahnáno. Ač jsme byli na celé čáře poraženi, nemůže přece býti řeči o bitvě řádné. Každý sbor bojoval o sobě a o sobě byl také přemožen. Porážka celé armády nicméně byla úplná. Sbor 18. odloučen od zbytků armády, byl nucen dáti se směrem k Sully, kdež se mu podařilo přes Loiru přejíti. Jenerál Crouzet docílil přechodu u Jargeau; jenerál Pallières táhnul za nepřítomnosti nejvyššího velitele k Orleansu, jejž nemínil že bude moci udržeti, a tlupy, které ho následovaly, přešly rovněž Loiru. Jiné sbory zdá se že se daly jinými směry.

Co se týče vyklizení Orleansu, mluví francouzské zprávy takto: V noci z 3 na 4. prosince prohlásil to jenerál Aurelles de Paladine za potřebné, Orleans opustiti. Vláda mínila, aby Orleans byl hájen, když ale jenerál d'Aurelles na tom zůstával, že pochod zpáteční jest nezbytný a ubezpečoval, že lid jeho není vstavu odolati, bylo mu ponechána vůle, aby jednal dle svého zdání. V poledne 4. prosince telegrafoval d'Aurelles do Toursu, že náhled svůj změnil, že 16. a 17. sbor obrátil k Orleansu, 19. a 20 zpet zavolal, sám že jest v Orleansu. Ministr válečný odejel tehdy v dvou hodinách do Orleansu, aby se o sestředění vojska přesvědčil. Avšak již o půl páté hodině musel se vlak zastaviti před vesnicí La Chapelle, poněvadž pruská jízda na něho střílela. Okolo 9. hodin večer došla telegrafická zpráva z Toursu, která hlásila, že tam došel nový telegram od d'Aurellesa, v nížto stálo, že jenerál doufal zameziti vyklizení Orleansu, jeho namáhání však zůstalo bez výsledku, a v této noci že opustí se město. Před tímto

---

Prusové byli velmi silni svou jízdou a zužitkovali jí. Nejprvé přivedli francouzskou pěchotu ve zmatek ohněm dělovým a potom ji napadli hustými řadami jízdy. Opětovali zas a zas strašně . . . . jednou docela s 3000 jízdy.

O bojích dne 2. a 3. prosince psal pruský vojenský korespondent, očitý svědek jak následuje, ovšem docela rozdílně od úředních udání: „Bitva u Toury a Bazaches dne 2. prosince byla poměrně krvavější než u Wörthu, a vojáci republiky lépe se bili než vojáci císařství, ztratili ale nicméně 5000 mužů a 16 kusů. Počet jejich mrtvých jest rovněž veliký. Ztráty německé na mrtvých a raněných jsou rovněž veliké.

těžkým rozhodnutím, že byly ihned dány rozkazy, které by zpáteční pochod vojsku zabezpečily. Gambetta přišel o 3 hodinách ráno do Toursu zpět a našel tam tyto depeše: V Orleansu 5. prosince. Půlnoc. Jenerál Palli-eres ministru vojenství. Nepřítel žádá vyklizení Orleansu, sice že bude bombardovati. Poněvadž město se udržeti nemůže, slíbil jsem vyklizení jmenem jenerála en chef. Námořní baterie jsou hřeby zaklíněny, prach a materiál zničen.

Z postavení u Loigny byli Francouzové okolo 8 hodin večer vypuzeni, když také meklenburská brigáda, počítaje v to 89. a 90. pluk, v boji se zúčastnila, jejichžto pokročením Francouzové byli donuceni ustoupiti ze hřbitova, jejž zvláště urputně hájili. Dnešní den (3. prosince) počal obsazením Artenayesu od 9. sboru Rozpředl se potom prudký boj dělový nejdříve u Caenzy a Bucy le Roi, jenž se odpoledne rozšířil na obor nejméně dvou mil. I dnes si vedli Francouzové dobře. Jejich granáty ovšem škody velké nespůsobily, za to zas zle řádily chassepotky. Útoky francouzské pěchoty na batterie německé byly sice odraženy, ale předce kleslo mnoho artilleristů kulkou francouzskou. K večeru ustupovali Francouzové po celé čáře. Všude pronásledovalo je dělostřelectvo a na konec zúčastnil se boje 10. a 3. sbor, přišedše od jihu. Pěchota jak jsem pozoroval, nepřišla tuze do ohně. Třetí prapor 75. pluku vzal as hodinu cesty odtud ležící vesnici Donizy a udržel ji pomocí artillerie proti opětným útokům námořní pěchoty. Divise 22. dobyla Chevilly, jež leží na silnici Orleanské, as $2\frac{1}{2}$ míle od tohoto města.

Po vyklizení Orleansu byl Aurelles de Paladine nejen od Gambetty zbaven velitelství nad armádou loirskou, ale i vyšetřovací komise k posouzení jeho chování se zařízena. A předce byl tento jenerál nejschopnější vůdce ze všech, kteří až dotud Francouzům v teto válce veleli. Dvě toliko chyby možno mu vyčítati: jeho dlouhé váhání po šťastné pro něho bitvě u Coulmiersu a potom vskutku neomluvitelné rozpůlení armády loirské. Obhájcové jeho ovšem tvrdí, že oboje stalo se na rozkaz Gambettův. Avšak jak mohl se tak zkušený jenerál tak nevojenským rozkazům člověka nevojáka podrobiti, jestli s nimi více méně sám nesouhlasil? Když Gambetta nařizoval věci, kteréž přímo k zhoubě vojska čelily, tož měl Aurelles de Paladine spíše žezlo velitelské složiti, nežli teprv až se následky převrácených výpočtů spůsobem osudným v jeho vojsku zjevně ukázaly.

Zdá se to býti jistou věcí, že Aurelles de Paladine jakož váhal tak i svoje síly rozdělil proto, poněvadž se domýšlel, že tím disciplinu a vydatnost svého vojska zvýší. To jedině dává jakési vysvětlení celého jeho chování.

Francouzská severní armáda a její boje až k bitvě u St. Quentinu.

Neustále musíme se při vypisování této podivuhodné války vraceti ke kapitulaci Met, kteráž konečně sama činí rozhodný oddíl této veliké tragedie. Vylíčili jsme doposud pouze usilování francouzské armády loirské, aby osvobodila Paříž, a viděli jsme při tom, že by se to bylo mohlo podařiti, kdyby Bazaine v nejrozhodnější době svým neomluvitelným jednáním nebyl býval přiměl poslední armádu druhého císařství ku vzdání. Povšimneme-li si nyní utvoření a činů severní armády francouzské, nabudeme pevného přesvědčení, že, kdyby nebyl býval na konci měsíce října francouzský Sebastotol na Mosele padl, bylo by se postavení obkličující armády německé před Paříží vůči společnému namáhání loirské i severní armády stalo nejen nejistým, alebrž zrovna osudným.

Kdežto ale po vzdání se Met jedna divise VII. sboru německého prozatím v této obrovské pevnosti zůstala, 14. divise pěchoty téhož sboru oblehání pevností Thionville, Longvy, Montmédy, Mezières a částečně též Verdunu převzíti musila, III., X. a IX. (vyjma 17. divisi pěchoty) sbor co II. armáda pod princem Bedřichem Karlem proti loirské armádě táhly, postupovala 1. armáda, složená z I. a VIII. sboru pod velením jenerála Manteuffela na severovýchod Francie, kdež z Met uprchlý jenerál Bourbaki rázně a obratně u Lille francouzskou severní armádu zřizoval.

Tato severní armáda sestávala okolo polovice měsíce listopadu z 12.000 námořníků, 35.000 m. řadového vojska, jež povolány z pevností a osad, 60.000 m. národní a mobilní gardy a 8000 svobodných střelců, dohromady čítala tedy přes 110.000 mužů. Taktéž nesmí býti nepovšimnuto, že mobilní gardy z Bretaně a Vendée, nadchnuty jsouce náboženským fanatismem, vyrovnaly se statečností, odhodlaností a oddaností řadovým vojům. Nad to spolehala tato armáda, jež měla sice dostatek dobrého dělostřelectva, ale příliš málo jízdy, na výborné strategické opoře pevností Arrasu, Cambrai, Douay a zvláště skorem nedobytného Lillu, na kteréž po každé porážce bezpečně ústup svůj nastoupiti mohla, by se bez dalšího znepokojování opět seřadila. Vlastní

tvůrce této armády, jenerál Bourbaki, odevzdal její velení již v listopadu jenerálu Faidherbovi a obdržel vrchní velení nad znovuzřízenou armádou v Lyoně, jíž důležitý úkol udělen.

Faidherbe narodil se r. 1818 v Lille a považován byl za schopnou a důmyslnou hlavu; prokázal se, byv jmenován r. 1852 vladařem Senegalským, co muž veliké váznosti a znamenitých organisačních vloh a znám byl též co geografický spisovatel. Větší část jeho prací otištěna v Annuaire du Senegal (1858, 1860 a 1861) a v Bulletin de la Société de géographie. Posledně byl vrchním velitelem vedlejší divise Bona. Jeho zdraví silně utrpělo v Senegalu. Patrno jest, že byl za císařství odstrčen, nyní ale dokázal skutkem, že byl zajisté jeden z nejnadanějších a nejstatečnějších důstojníků francouzského vojska. Kdyby byl býval dříve v čelo (dříve zřízené!!!) armády severní povolán aneb kdyby se byly bývaly Mety jen o měsíc později vzdaly aneb Bazaine armádu Mety obkličující smělou operací strategickou v širém poli ochromil, byl by se býval Faidherbe velmi nebezpečným stal pro severní stranu obléhací armády před Paříží. Bohužel scházelo Francii po celou válku předběžných příznivých okolností a proto musí posuzovatel této války tak často sáhnouti k osudnému „kdyby“.

Dne 7. listopadu odrazila první severoněmecká armáda od Met po dvou hlavních silnicích, aby potlačila hnutí válečné v severovýchodní Francii. I. armádní sbor postoupil na pravém křídle přes Briey a Rethel k Laonu, VIII. armádní sbor přes Verdun, Remeš a Soissons ku Campiègne. Les argonnský vyklizející přední voje měly mnoho potyček s dobrovolnickými četami. Takřka mimochodem dobyta pevnůstka La Fère a obsazena pevnost Ham, jíž nebylo lze brániti.

Dne 23. listopadu spojily se obě části I. armády na řece Oise, a postoupeno k Amiensu.

Setkavše se v několika bitkách u Quesnelu a Mézièresu s Francouzi dověděli se Němci, že Faidherbe u Amiensu se opevnil a své postavení náspy obehnal. Dne 27. listopadu strhla se tamtéž bitva. Manteuffel měl po ruce celý VIII. sbor, od I. sboru armádního však pouze jednu brigádu pěchoty, dělostřelectvo a něco jízdy a mimo to 3. divisi jízdy.

Kdežto VIII. armádní sbor hned s rána dne 27. listopadu přímo na Amiens postupoval a přitom brzy s Francouzi se utkav za značných ztrát obou stran je přinutil, aby neustále ustupovali, až večer pouze hodinu od Amiensu vzdálen stál, bral se I. sbor s 3. divisí jízdy k výšinám Gentellesu a Villers-Bretonneuxu, při čemž francouzskou pěchotou s velikou udatností napaden a dlouho zdržován byl. Sami němečtí dopisovatelé připouštějí, že, kdyby zde byli Francouzi něco jízdy měli, pruské voje nebyly by mohly dále, totiž byly by bývaly poraženy. U večer ucouvnuli Francouzi z bojiště, zanechavše několik tisíc (od VIII. sboru zahnaných) zajatých národních a mobilních gardistů a přes tisíc mrtvých a ustoupili k Amiensu. Bojovali v počtu 45.000 mužů udatně proti 40.000—45.000 Prušáků.

Ztratili 9 děl a dva prapory. Velká část mobilních a národních gardistů zapomněla při ústupu na všechnu taktickou souvislost. Řadové pluky a námořníci zachovali na ústupu, směrem k Arrasu konaném, výtečný pořádek. Bitvu ztratili Francouzi pouze proto, že neměli žádné jízdy a naproti tomu nepoměrně mnoho mladých necvičených vojínů, již kromě toho neměli nutné potravy a proti osvědčenému nepříteli státi musili. Dne 28. listopadu obsadil Manteuffel zámožný a bohatě vším opatřený Amiens, jenž nyní v jeho moci se nacházeje německou armádu před Paříží proti útokům a nájezdům severní armády chránil.

Již dne 28. a 29. listopadu vyslal jenerál Manteuffel silná oddělení svého vojska, zvláště jízdu, za nepřítelem k Arrasu a Abbévillu, aby nepřítele s očí neztratil. Se svým hlavním vojskem dal se dne 1. prosince na pochod z Amiensu, zanechav tam četnou posádku a zbořiv dočista železnici do Arrasu a Lillu vedoucí. Cíl jeho byl Rouen, kdež stál francouzský sbor, jehož síla se páčila na 45.000 mužů. Při tomto postupu činil VIII. sbor, jenž přes Forges a Bouchy k Rouenu se ubíral, pravé křídlo, I. armáda nyní sesílená, jež přes Breteuil a Gournoy táhla, levé křídlo.

Dne 4. prosince vrazil VIII. sbor pod velením jenerála Göbena mezi Forgesem a Bouchy na dvě francouzské divise pěchoty, jež nemajíce pražádného jízdectva a příliš málo dělostřelectva, po kratičké potyčce v dobrém pořádku ustoupily. Taktéž k obraně Rouenu určený sbor nemaje se za dosti silna ucouvnul, a tak dorazil Göben již dne 5. a Manteuffel dne 6. prosince do Rouenu.

Toto bohaté město obchodní, 100.000 obyvatelů čítající, u něhož se několik drah do Havru a Dieppe s drahou od Paříže křižuje a k němuž Sekvana i pro dosti veliké mořské lodi splavna jest, bylo doposud hlavním skladištěm pro všechen dovoz zbraní a střeliva z Anglie a severní Ameriky. A tato okolnost, jakož i bohaté zásoby, činily dobytí tohoto města důležitým. Z Rouenu vyslal Manteuffel jeden sbor do přístavu Dieppe, kterýž jej „mimochodem“ obsadil a vybral výpalné. Do Havru, pouze 12 mil od Rouenu vzdáleného, byla cesta otevřena. Ač toto důležité námořní město Němce vábilo, nesměli se přece odvážiti až k němu nechtěli-li svá spojení při rozpoutané národní válce uvésti v nebezpečí a dáti se v šanc nějaké katastrofě.

Mezitím Faidherbe s velikým úsilím nejen znovu seřadil a vypravil své vojsko pod ochranou pevností Lillu a Arrasu, nýbrž i sesílil je přibyvšími Bretonci. Ke konci prosince měl opět skorem 70.000 mužů. Z těchto určil 50.000 mužů k nové ofensivě, již dne 21. prosince postoupením z Lillu a Arrasu započal. Dověděv se o pohybech Faidherbových, soustředil Man-

teuffel svá vojska (zajisté přes 45.000 ne-li 50.000 m.) dvě míle severovýchodně od Amiensu na říčce Hallue, kdež se dne 23. prosince krvavá strhla bitva.

Od Amiensu jdou dráhy, jež staré hlavní město Pikardie se severem (Arrasem), východem (Terguierem, jakož i Laonem a Remeší) a s jihem (Creilem, jakož i Paříží) spojují, nejprvé v jednu čáru sloučeny, míli daleko jihovýchodně až k Longueau, blízko něhož Avre do Sommy vtéká. Zde odlučuje se nejdříve dráha k Paříži vedoucí. Dále na východ odděluje se jiná dráha; jedny koleje vedou na sever přes Corbie a Albert do Arrasu a Lillu, druhé východním směrem přes Ham k stanici severní dráhy, Terguieru."

Blízko tohoto místa vtéká se severu do Sommy přítok Hallue, též Querrieux nazvaný; vyniká u Vadencourtu a teče, provinuje se hrboly skorem docela rovně k Sommě, jíž u Daoursu dotéká. Zde u říčky Hallue, od Coutaye (na silnici od Amiensu k Arrasu vedoucí) přes Querrieux a Pont Noyelles (na silnici od Amiensu k Albertu) a dále přes Bussy až Vecquemontu a Daoursu, tedy až k Sommě a dráze rozprostřena tábořila francouzská armáda v pevném postavení, její velitel, jenerál Faidherbe, rozbil svůj hlavní stan v Corbie. V tomto postavení, asi $1^1/_2$ míle severovýchodně od Amiensu udeřil Manteuffel dne 23. prosince na Francouze. Boj trval od 11 hodin až do 6 hodin večer, tedy do čiré noci. Dle německých zpráv byly všechny útoky Prusů na pravé francouzské křídlo odraženy a nemohli tito ani po sedmihodinné bitvě, jež počínajícím večerem teprv ukončena, nějakých úspěchů dobyti. Naproti tomu bylo prý levé francouzské křídlo od Beaucourtu přes Querrieux až k Pont Noyelles rozhodně zatlačeno. Ostatně připouštějí Němci, že v noci obě vojska skorem na týchže místech tábořila, kdež byla ráno stála.

K objasnění těchto údajů podáváme zde zprávu jenerála Faidherba o této bitvě, za niž sluší Francouzům plná chvála. Zpráva zní doslovně:

Vojsko tábořilo od dvou dní v Corbie a ve vesnicích roztroušených podle břehu potoka, zvaného Hallu, který vtéká do Sommy u Daoursu. Zvolilo za bojiště výšiny, obrubující levý břeh, ponechávajíc nepříteli, aby přešel údolí; nepřítel, přicházeje z Amiensu a chtěje na ně udeřiti, musil táhnouti od pravého břehu. Jenerál Faidherbe nařídil vojsku, aby ve vesnicích činilo jen lehký odpor několika harcovníky a ustoupilo pak na výšiny. Tento rozkaz byl zevrubně vykonán a k 11. hod. obojí vojsko stálo proti sobě, oddělené pouze úzkým, bahnitým údolím a střílelo na sebe z děl přes domy; s každé strany hřmělo 70—80 děl. Nepřátelští harcovníci vnikli do vesnice a vyměnili několik ran z ručnic s našemi harcovníky. Poněvadž okolo $3^1/_2$ hodiny střelba děl na obou stranách ochábla, dán rozkaz po celém šiku naší pěchoty, aby vrhla se na nepřítele a zatlačila jej za vesnice. Rozkaz tento byl vykonán s velkou udatností a pružností. Na nejkrajnějším levém křídle divise Molaucova dobyla Daoursu a Vecquemontu, divise Ressolova Pont-Noyellesu a Querrieuxu. Divise Robinova, mobilní to gardy ze severu, vnikla do vesnice Béhancourtu. Konečně divise Derrojova na pravém křídle zmocnila se vesnice Ravelincourtu, pronásledujíc nepřítele hodně daleko za ni. O 5. hodině byl úspěch všude úplný; avšak poněvadž setmělo se, nebylo lze více rozeznati přítele od nepřítele a Prusové použili toho, jakož i nerozhodnosti tím spůsobené a vnikli bez boje opět do Daoursu, Querrieuxu a Béhancourtu. Naše vojsko zaujavši opět všecka svá postavení z předešlého dne, přenocovalo v nich a zůstalo tam i druhý den až do 2 hodin odpoledne, čekajíc, zdali nepřítel nepokusí se o obnovení boje, což se ale nestalo. Toliko z daleka vystřeleno několik ran z ručnic. Vidouc takto vítězství své potvrzeno, odtáhlo vojsko do svých táborů mezi Corbie a Albertem. Naše mladé vojsko velmi mnoho utrpělo zimou a nedostatkem, nevyhnutelným za takých okolností. Chleb, jenž byl mu dán na bojišti, byl zmrzlý a tudíž nepožívatelný. Ztráty mohou páčiti se na 200 mrtvých a 1000 až 1200 raněných, většinou jen lehce. Neznáme ztrát nepřítele, jež dělostřelectvo naše, výborně obsluhované, a velmi živá palba našich dělostřelců musila jim v značné míře spůsobiti. Zajatí i ranění zůstali v našich rukou. Severnímu vojsku popřáno bude několik dní odpočinku v dobrých obydlích. Jenerál divise a velitel severního vojska: Faidherbe.

Obležení Paříže v měsíci prosinci.

Viděli jsme již, jak málo Francouzi využitkovali šťastný výpad dne 30. listopadu proti částem VI. a XII. severoněmeckého sboru a Virtemberčanům. Nechaliť celý den 1. prosince, kde se jim tolik výhod naskytovalo, nečinně minouti. Mezi tím Moltke, maje za to, že není radno, aby se Francouzi v dobytých vesnicích Villiersu, Champigny, Bonneuilu a Conilly silně opevnili, jelikož by tím výborné opory k dalším výpadům nabyli, vydal rozkaz, aby virtemberské, saské a pruské voje dne 2. prosince opět útočně postoupily a ztracené vesnice znovu dobyly. Kromě toho přidělil Virtemberčanům na posilu oddíly II. pomořanské armády, jež nedávno byla od Met přišla.

Vedle tohoto nařízení udeřily dne 2. prosince o 7.

hodině ranní XII. sbor a 1. virtemberská brigáda na vesnice Brie sur Marne a Champigny, od Francouzů silně obsazené. Vojska velmi prudce se utkala. Obě vesnice byly nejdříve od Němců, pak zase od Francouzů a konečně opět hlavním útokem od Němců dobyty. Po krvavém, ale neprospěšném odporu, při kterémž opět dostatečnou zálohou podporováni nebyli, ucouvli Francouzi, vzdavše se celé dne 30. listopadu dobyté půdy, za své tvrze. Dle souhlasných svědectví německých bojovali Francouzi dne 30. listopadu i 2. prosince velmi udatně, ba veliká část jejich důstojníků s hrdinností nadlidskou. Avšak co jim to bylo platno, když Trochu neposlal posily a bezpochyby ani dobře nevěděl, proč jeho voje vůbec bojují a se obětují.

Nesmyslné a špatné vedení pokazí vše. V žádném jiném vojště, kromě rakouského snad, nenadržovalo se vojenské samorostlosti pánů jenerálů tolik jako ve francouzském. Následkem toho měla francouzská armáda výborné brigádníky a divisijní jenerály, avšak žádné vojevůdce, jenž by dovedli 100.000 mužů v bitvě říditi a spojitost jejich pohybů, jež arci „pouhému oku" neviditelna, duševně přehlížeti a upravovati. A při sám Bůh! spíše pravý vojevůdce jako Žižka, třeba slepý byl, zvítězí, nežli aby některý z těch krátkozrakých vojenských břidilů, kteříž pouze proti povstalcům velicí jsou a nic jiného v hlavě nemají kromě parádní taktiky, bitvu v novověkém spůsobu svedl.

Také pruské voje II. a VI. sboru dne 2. prosince statně se přičinily a mnoho přispěly k tomu, že Francouzi, ztrativše 4000 mrtvých a raněných a 2000 zajatých, musili ucouvnouti. Mnoho-li mrtvých Němci měli, nelze při uznané pravdymilovnosti úředních zpráv na jisto postaviti. Moltke se domníval, že Francouzi bitvu dne 3. prosince zase obnoví. Pochopilť dobře celý stav věcí, neboť jen tehdy byly by bitky nějaký účel měly, kdyby se byly neustále obnovovaly. Avšak Trochu jsa toho náhledu, že cti jeho vojska stalo se nyní opět nejméně na půl měsíce zadost, choval se v nejbližší době zase pěkně tiše.

Stav obyvatelstva pařížského zhoršoval se mezi tím v měsíci prosinci čím dál tím více. Počala krutá zima ve Francii neobyčejná, nastal i velmi citelný nedostatek paliva a taktéž i potravin. Mimo koňské maso zbyly pouze co zvláštní lahůdka psi, kočky a krysy ve větším množství. Králíček platil se 50, husa 80 franky.

Místo plynem osvětlovalo se město petrolejem. Úmrtnost přibývala strašlivě.

Teprva ke konci tohoto měsíce počal se hlavní stan opět trochu hýbati. Jak se zdá, šlo nyní o to, aby se zjednalo spojení pařížské posádky s francouzskou severní armádou pod Faidherbem, jejíž činnost líčíme ve zvláštním oddíle. V Paříži kojili se totiž nadějí, že Faidherbovi podaří se, německá vojska u Amiensu postavená poraziti a k Paříži postoupiti. Vycházeje od této domněnky nebyl výpad dne 21. prosince ovšem bez účelu.

Již dne 20. prosince znamenáno od oblehatelů, že Francouzi takové přípravy činí, jež dají s jistotou veliký výpad předpokládati. Dne 21. o 7. hodině ranní vyrazili Francouzi po prudké palbě všech tvrzí a posunutých baterií na Le Bourget, jehož se také částečně, ale jen částečně zmocnili. Jeden prapor Alžbětina pluku a setnina střelců gardy zoufale zde odporovaly tak dlouho až o 10. hodině dopoledne přibyla posila, sestávající ze dvou pruských baterií a 10 setnin rozličných pluků gard, jichž pomocí Francouzi konečně o 3. hodině odpolední docela z vesnice vypuzeni byli. Jiný francouzský voj marně dobýval vesnice Stainsu, od pruských gard obsazené. Celá bitka stávala se pořád více pouhým bojem dělostřeleckým, při němž děla tvrzí, franc. polní baterie a mitrailleusy pálily proti 96 dělům pruských gard. Odpoledne udeřili Francouzi také na postavení Sasů u Villiersu, byli však 2 pruskými bateriemi přinuceni ustoupiti. Je patrno, že Trochu zamýšlel tímto opět nezdařeným výpadem dosáhnouti silnice, od Paříže do Arrasu vedoucí, a tím i spojení s jenerálem Faidherbem. Místo aby byl nejméně 100.000 mužů k tomu účelu užil, vyslal jen 20.000 mužů a nedocílil takým spůsobem nic jiného než porážku svého vojska.

Mezi tím časem zařídili a připravili němečtí zákopníci a dělostřelci vše potřebné k bombardování Paříže. Dne 24. prosince stála všecka děla pod velením prince Hohenlohe a plukovníka von Rief pohotově. Strašná palba mohla tedy počíti.

V Paříži byla nouze již tak veliká, že týdně 4300 osob zmíralo a že nedostávalo se prken na rakve a povozů na odvážení mrtvol. Zdálo se, jako by nic více nescházelo než postrach bombardování.

Sotva že ve Versaillesu se dověděli, že vše přichystáno, odložili všechnu lidskost a nařídili, aby se hrozné to divadlo započalo.

Mont Avront, pahorek na východě města, teprva nedávno hradbami opevněný a ozbrojený, jenž svou střelbou zvláště saským vojům překážel, měl sloužiti za zkoušku pro německé oblehací dělostřelectvo.

Dne 27. prosince za šeřícího se rána počala německá děla proti tomuto místu bíti. Stříleno ze 76 děl, ponejvíce 12 a 24liberních, postavených u Raincy a Mont-Fermeil na pravém, u Noisy-le-Grand na levém břehu Marny. Z počátku odpovídala francouzská děla statně, ale již dne 28. prosince byly všechny baterie francouzské na Mont-Avrontu umlčeny. Taktéž i nádraží Noisy-le-Sec, pod jehož ochranou Francouzi několik baterií zřídili, bylo v témž čase již rozbořeno a opuštěno.

Dopoledne 29. dostali se Sasové nenarazivše na nepřítele na Mont-Avront, kdež v opuštěných náspech nalezli dva podstavce od 24liberek, zaházené zbraně a strašně zohavené mrtvoly. Patrno, že pahorek s největším spěchem opuštěn.

Obsazení Mont-Avrontu mělo však tím větší důle-

žitost, jelikož odtud německé baterie ovládati mohly lidnatá předměstí Belleville a Antoine.

Příštího dne počato palbou na tři východně ležící tvrze Rosny, Nogent a Noisy, z nichž každá 52 až 54 děly nejtěžšího kalibru opatřena byla. Započal hřmotný boj dělostřelecký, avšak na žádné straně nespůsobilo se prozatím mnoho škody.

Konec míru pražského.

V naší době platí rychlé k skutku se rozhodnutí; ono již mnohokráte mapu Evropy značně změnilo. Za naší doby stihají se v pestré směsici v řadě nepřetržité důležité státní výkony jeden za druhým. Otázky práva mezinárodního byly dříve kořistí nekonečných hádek, nyní se ale jednak ostřím meče, jednak nátlakem o meč se opírající přemoci rychlé a ráz na ráz rozřešují. Jedině ony otázky, při nichž národní pokrok hlavním a rozhodujícím činitelem býti by musel, jsou pořád ještě ve staré smutné míře zakrnělosti.

Nedávno vyjádřilo se jednoduše Rusko, že neuznává více mír z roku 1856 za závazný. Vědělo co činí, když takto dříve mu učiněnou pohanu jednoduchým ale zajisté mužným vyjádřením zahladilo. V pevné důvěře v nově nabytou sílu, ve své vojsko, ve své nedávno za nemožné počítané kolosální spojovací dráhy, ve vlastenectví velikého národa, okázalo Rusko dotyčným mocím konečně své odhodlání, nenésti více křivdu, kterou bylo stíženo v hodinu krvavé chabosti.

Jest-li se dotyčným mocím takové vyjádření nelíbilo, bylo jim volno, slovem a skutkem se mu postaviti na odpor, předpokládaje, že doufati mohly odporem takovým nějakých skutečných výsledků docíliti.

Nemnoho neděl po ruském vyjádření vystoupilo Prusko s něčím podobným, když veřejně vyznalo, že nemíní se více řídíti oněmi smlouvami, které neutralitu Lucemburku zaručily. I to bylo veskrz jednostranné rozhodnutí, jakéž by bývalo za dřívějších časů spůsobilo veliké pobouření; nyní ale sotva několik anglických a holandských státníků přimělo k tomu, že sáhli k péru. Bylať neméně i francouzsko-italská konvence považována za smlouvu ode všech mocí evropských za právo uznanou a přece ji pohřbili předešlé léto asi za hřmotu půl tuctu děl a pušek.

Tou dobou ovšem i cosi většího se dokonalo. Válkou francouzsko-pruskou byla hradba, kterou mír pražský jednotě německé v cestu postavil, totiž čára mohanská, beze všech okolků odstraněna. Na tom se však ještě nepřestalo. Snahy v Německu odtud k tomu směřovaly, aby fysickému odstranění dostalo se záře mravního činu s legitimním stvrzením. Shodla se tudíž knížata německá a města svobodná, když v tom počátek učinil král bavorský, potomek nejstaršího rodu panovnického v Německu, aby králi Vilémovi pruskému německou korunu císařskou nabídli a tím jej splnomocnili, aby jako nejvyšší spolkový náčelník ve válce a míru nad celým Německem panoval. Shodnutí toto brzo na to sněm severoněmecký přijal a jménem národa schválil, ačkoliv bavorské zastupitelstvo národní dotud k takové novotě nedalo hlasu svolujícího.

Rakousku nechal pražský mír zadní vrátka otevřena, aby jimi mohlo vliv míti na Německo, ač mírem pražským zdánlivě docela z Německa se vylučovalo.

Těmito zadními vrátky byla výminka, že mají jihoněmecké státy mezi sebou učiniti spolek užší, kterémuž by volno bylo, po případě užší přilnutí k spolku severoněmeckému připravovati. Vídeň se nadála, uskuteční-li se takový spolek, že se podaří nejenom jej od severoněmeckého spolku oddáliti, ale i ku spolku s Rakouskem pohnouti. K tomu byly veškeré snahy rakouského ministeria zahraničných záležitostí obráceny; ale nepotkaly se ani s nejmenším úspěchem.

Zajisté ve vší opravdovosti doufali ve Vídni, že až jenom roku 1871 doba osudného spolku na výboj a odboj mezi jihoněmeckými státy a Pruskem ke konci dojde, že bude snadnou věcí, obě polovice Německa úplně od sebe odloučiti. A přece byli ve Vídni tak krátkozrací, že nejen nic nečinili, aby válku francouzsko-německou zamezili v roku 1870, v posledním to roce nenáviděného a obávaného spolku na výboj a odboj, ale že si lichotili dokonce v poslední hodině, že pohnou jihoněmecké státy k zrušení tohoto spolku, k vůli čemuž skorem meze neutrality by se byly opustily.

Jihoněmecké státy ale slovo nerušily, nýbrž přichylily se v průběhu války tak blízko k Severoněmecku, že se již tenkrát dalo předvídati, že budoucím rokem skončiti se mající spolek na výboj a odboj promění se v národní politický poměr spolkový pod pruským nadvládím. Když tento nový poměr již takřka legitimisován byl, pospíšila sobě ouřední pruská „Provinzial-Korespondenz“ přinésti pěkňoučký článek, v němž velmi dvorným spůsobem tuto mutatio rerum rakousko-uherské vládě v známost uváděla, co zatím od pruského vyslance ve Vídni byl jí podán spis podobného obsahu, nad kterýmž se pan Beust tou měrou radoval, že jej bez odkladu Jeho Veličenstvu císaři pánu do Meranu k osobnímu nahlednutí dopravil. — My máme ovšem jenom článek v „Provinzial-Korespondenci“ před očima a

nikoliv onu notu, která se dostala do rukou kancléře říšského, aby ho přivedla do povznešeného mysli rozpoložení. Avšak my nepochybujem, že ton obou článků jest stejně spůsobný a roztomilý.

A proč by nebyl? Proč by Prusko svému sousmluvčímu z roku 1866 zrušení tak pracně od poslednějšího zjednaného míru pražského snad ještě hrubými slovy oznamovalo? Byl snad kníže Gorčakov nezdvořilý, když v známost uváděl mocím usnešším se, že se nebude více na smlouvy od roku 1856 ohlížeti? Či snad notifikovala Italie zrušení konvence zářijové mocím evropským méně charmantním spůsobem?

V článku Berliuské „Prov.-Korespondenze" ostatně nestálo nic tak valně pro Rakousko potěšitelného. Nestálo tam vlastně nic jiného než: Bude-li Rakousko pokojně se dívati, jak jsme my důkladně zrušili, když nám tak žádné příčiny nepodá, abychom se dále vyjadřovali, tož ovšem nepociťujeme pro tentokrát chuti, vzíti se s ním do křížku. Ten a ne jiný byl krátký smysl onoho vyjádření, jehož diplomatický otisk zajisté trochu ocukrovaný prý ve Vídni spůsobil příjemné pocity, jak to c. k. korespondenční ústav urbi et orbi oznámiti ráčil.

Co se nás týká, my vídeňské vládě nikterak tuto její radost nezávidíme ani v tom nejmenším, ač nemůžeme opomenouti, že nám nicméně tato radost velmi podivná, neřku-li neočekávaná připadá. Jak se tomu mohl pan hrabě Beust těšiti, když dostal od Pruska černé na bílém, že je konec jeho snahám po znovudosažení vlivu na Německo? Žádný člověk zajisté se nemůže těšiti, když zří, že všechny jeho nejzamilovanější naděje jsou zničeny, byť mu i jakkoliv zdvořile tak smutná skutečnost byla sdělena. Radost vídeňského kabinetu musí tudíž odjinud pocházeti. A nemýlíme se, tušíme, myslíme-li, že se tam proto tak radovali, poněvadž od Pruska neočekavali zdvořilého ohlášení vykonaného zrušení smluv, ale docela jiných a horších věcí, proti kterýmž ovšem dotyčný spis jako pravá útěcha zněl. Kdož se pamatuje na počínání si Rakousko-Uherska hned na počátku války a kdož je z očí nespustil i po čas války za rozličných případů, snad dovede tehdejší příjemné překvapení vídeňských rozhodujících kruhů sám nejlépe posouditi.

Další boje s francouzským vojskem nad Loirou až k bitvě u Le Mansu.

Po druhém vzetí Orleansu od Němců byl jenerál Aurelles de Paladine sesazen a za nástupce jmenován jenerál Chancy. Francouzské voje táhly se po pádu Orleansu dvěma směry rozličnými, totiž jen. Bourbaki s XVIII., XX. a XXII. sborem, k němuž později přirazil sbor XXIV., směrem k Bougesu a Dijonu, jen. Chancy však s XV., XVI. a XVII. do Toursu a později do Le Mans-u.

Mezi tím Francouzové přáli si jen krátkého oddechu a tím spůsobili nutně, že vítězové Orleanští nemohli odpočívati na dobytých vavřínech a požívati rovněž nutně potřebného odpočinku. K objasnění znázornění uctyhodné vytrvalosti, kterou tenkráte francouzské vojenské velitelství přes všecken předcházející nezdar rozvinovalo, sloužiž správa z hlavního stanu velkovévody Meklenburského o bojích u Meung-u od 7. do 10. prosince. Tato zní u výtahu:

Jest dnes 9. den v prosinci. Mezi těmito devíti dny tohoto posledního měsíce v roku byly jen dva, kde voj velkovévody Meklenburského nebyl v ohni. Ačkoliv Němci v žádný den neustoupili s bojiště, jsou ztráty, které utrpěli, ohromny. Nikdo neměl to za možné, že po těch čtyrech krvavých dnech, po kterých následovalo vzetí Orleans-u, Francouzové jen 2 dni budou potřebovati, aby nové síly k třídenní bitvě sehnali, bitvě to, v kteréž výsledek více než jednou pochybný byl. Také princ Friedrich Karel podceňoval daleko síly Francouzů, jinak by byl sboru velkovévody mnohem dříve, než se to stalo posilu odeslal. Teprv dnes večer, když již bylo rozhodnuto o výsledku, přišla dlouho kýžená, nalehavě žádaná podpora. Včerejší den skončil přes všecky na německé straně, jmenovitě na obou křídlech, vydobyté prospěchy více méně nerozhodně. Místo, kolem kterého hlavní síla Francouzů sestředěna byla, bylo Cernay. Cravant byl již ráno od divise Wittingovy obsazen, kteráž se v něm přes mocný útok Francouzův udržela. Hůře bylo s námi ve středu, kamž směřoval hlavní útok Francouzů. Ovšem udrželi se Bavoři v Beaumont-u, kteýž byli ráno útokem vzali, ale pokus postupovati přes ves se nezdařil. Nejednou táhli se v nepořádku zpět. Již 8. pros. bylo Beaugency, o kteréž se nyní hlavně jednalo, od 17. a 22. divise podporovaných od Bavorů dobyto. Tyto tlupy musili se však tam se střídavým výsledkem proti rozhodné francouzské přemoci, kteráž udatně bojovala, celý den bíti. Také zde byly ztráty znamenité. Pluk 75. vzal útokem Messas, byl ale od obsazení Vernon-u, kteréž mu rovněž uloženo bylo, nastalým soumrakem zdržen; však co se nemohlo dokonati ve dne, vykonalo se v noci. Ke 12. hodině zapálily se ohromné strážní ohně, kteréž na levo i na pravo vrhaly veliký stín.

Mračny kouře zastřeny, postupovaly první a druhý prapor ve vší tichosti proti Vernonu. Ves byla obklíčena a mžikem vnikli bojovníci do ulic a domů, volajíce mocným hlasem „hurrá“. Také Bavoři nedopřáli si v noci pokoje. Le Mel, kteréhož ve dne nadarmo dobýti se snažili, bylo vzato od nich pod pláštěm noci. Dnes časně z rána počal boj opět. Ještě bylo tma, když již temné hřmění děl do Meungu zaznívalo. Divise 22. a Bavoři byli opět nejprvé zaměstnáni. Divise Wittigova dobyla Cernay, třetí bavorská brigada Villorceau a 4. bav. brigada Villecheaumont. Nebylo ještě 10 hodin když tři vesnice, o kteréž se včera celý den bojovalo, byly v německých rukou. O 11. hod. Francouzové již všude počali ustupovati k Vendome.

Tento zde zvláště uvedený příklad nočního boje, kterýž tak často v tomto polním tažení se přihodil, ukazuje, jaké zručnosti Prusové v tomto taktickém problemu, pocházejícím z dobře pojmutého splynutí drobné války s válkou ve velkém dosáhli.*)

Také princ Friedrich Karel počal opět postupovati a obsadil již dne 10. pros. bez odporu Blois.

Také po vzetí Beaugency a Blois neposkytli Francouzové Němcům žádného pokoje, nýbrž snažili se spíše Blois vydobyti zpět, což se jim nezdařilo, ačkoliv měli četné dělostřelectvo.

Předvoj XIII. sboru ke kterému tlupy X. sboru vojenského přirazil, učinily útoky pak na Francouze 15. ve Vendôme-u, kde to přišlo k velmi tuhému boji, kterýž tenkráte vypadl šťastně pro Němce. Ve Vendôme-u se našly listiny ouřední jenerála Chancy-ho, z nichž nesmírné ztráty vysvítaly, které francouzská armáda loirská v neustálých půtkách, za zimy neobyčejné a namáhání všeho druhu při nedostatečném zaopatření jakož i špatném pořádku utrpěla.

Dne 19. prosince přeložil princ Bedřich Karel hlavní stan zase do Orleansu, an Moltke si nepřál, aby se šlo za Loiru. Kolony levého křídla německého postupovaly ale neméně dne 20. prosince za ustavičných potyček k Toursu, jejž dne 21. skorem beze všeho odporu (však jen na nedlouho) obsadili. Diktator Gambetta přesídlil již dříve vládu do Bordeauxu. Když byly německé čety opanovaly mosty v Toursu, v Blois, ve Vendôme a Orleansu, zdálo se, že oblehací armáda před podniky Chancyho důstatečně pojištěna, pročež měly se německé čety II. sboru armádního, kteréž velmi utrpěly namaháním. Že jim bylo oddechu a zotavení velmi potřebí, v tom se shodovaly i německé zprávy jednomyslně. Jmenovitě musel I. bavorský sbor armádní Tannův od XIII. armády býti odloučen, neboť jeho řady nesmírně prořídly, a byl poslán k vůli zotavení k armádě před Paříží, kdež vyplnil mezeru, kteráž povstala tím, že II. pruský sbor armádní spěšnými pochody odrazil do departementu Côte d'or, aby tam společně s III. sborem velmi stísněný sbor XIV. jenerála Werdera vybavil.

Chancy použil pokoje mu poskytnutého, a s neunavnou ráznosti pracoval o reorganisací svého vojska, jež zase čítalo 120.000—130.000 mužstva, když k němu nemalá síla z jihu přirazila. Jeho pěší prápory byly ovšem velmi rozdílného jádra, a jízdy postrádal, neboť mobilisované záložní švadrony a arabští gumové ji sotva nahraditi mohli. Nejlepší bylo ale jeho dělostřelectvo, jež ale zase mělo nouzi o dobrou přípřež, čímž na obratnosti mu velmi mnoho ubývalo.

Co se týče Němcův, zaujal koncem listopadu III. a IX. sbor čáru Orleansko-Beaugmyskou a Orleansko Grenskou; sbor XIII. stál u Chartres, co zatím X. sbor stranou Blois na Loiře na blízku nepřítele ležel a značné oddíly jizdecké daleko v před pokročily přes Sologne až k Vierzonu. Ukázání se těchto posledních svedlo jenerála Chancyho k domínce, že armáda prince Bedřicha Karla k Troyeru táhne, aby vpadla vojsku Bourbackiho v bok. Chancy umínil si tedy opět v před se hnouti, an i princ Bedřich Karel od Moltkeho dostal rozkaz v před se bráti, aby napadl, jak se zdálo, odchodem Bourbackiho seslabenou armádu loirskou a podle možnosti ji zničil.

*) Noční boj jest ostatně dle našeho náhledu k tomu určen, aby v příští velké válce ještě daleko důležitější úkol hrál. Naproti zdokonalení střelné zbraně jest to „vejce Kolumbovo“.

Německá císařská koruna.

Bylo to v roku 1849. Berlín byl ještě ve stavu obležení, reakce slavila tam svou ovšem nekrvavou ale předce svobodovražednou vítězoslávu. Ve Frankfurtě na Mohaně ale zasedal slavný německý parlament, ve kterém také pánové Giskra, Stremayer, Gross (z Liberce) a jiné podobné veličiny seděly. Všem těmto pánům nešlo se „svobodou německou“ nijak do opravdy, proto také umlčeli stranu republikánskou pomocí tehdejšího říšského ministra pana Šmerlinga (který při provolání frankfurtského povstání prvním byl, který děla proti „bezbranným německým bratrům“ vytáhnouti dal) spůsobem ne právě parlamentárním, a také tak málo počestným. Na čem jim ale záleželo, to nebyla také pravá, jen svobodon

založená jednota německá, nýbrž onen spůsob centralistické jednoty zdánlivé, která by podělila veškeré tamnější navrchu plovoucí pány lžipoctivce všelikými prebendami říšskými, jak aspoň sami doufali a žádali. Z té příčiny nebylo jim to nikterak na závadu, tehdejšímu králi pruskému, Bedřichu Vilémovi IV., ačkoliv týž se svým vlastním lidem tehdá byl v tuhém sporu, a který na své vlastní hlavní město „k utišení“ stav obležení dopustil, korunu císařskou předce nabízeli.

Než v pruském hradě královském, kde tehdá nynější král Vilém, jako princ pruský, rozhodnou hrál úlohu, nenašla tato nábídka koruny žádného příznivého uvítání; Frankfurtský parlament se svou ochable-liberálnou osminou nebyl ještě ani tehdá pruskému vojenskému království po chuti, když prosebně se vrhl před ním na kolena.

„Císař z milosti parlamentu, anebo vlastně z milosti luzy“, — tak ozývalo se v tehdejších berlínských dvorských kruzích, „nesmí král pruský nikdy slouti, neboť to by znamenalo jeho vznešenou minulosť obětovat za korunu pozlátkovou.“

Panující rod Hohenzollern zamítl tedy z „takých rukou“ podávanou sobě císařskou korunu a zajisté dobře učinil, neboť tehdá bylo na světě ještě mocné Rakousko, které ovšem takovou korunu snad v korunu papírovou mohlo obrátiti.

Zatím zvolna uzrál osud. Rakousko, t. j. rod Habsburgo-Lotarinský, tento dědic někdejší svaté-římské říše německého národa, pozbyl předce během časův Burgund, Elsasy, Lotarinky a konečně i Belgii pro Německo. Když pak už pro Německo nic více ztratit nemohli, počali trpět újmu na vlastní své útraty, a tak zmizela královská lombardská koruna a prsten dóžův Benátských tak dobře, jak teprva nedávno před tím společně s Prusy dobytá německá země Šlesvik-Holstein. Všechny tyto ztráty panujícího rodu Habsburgo-Lotarinského byly ale tolikeréž výhry a posily domu Hohenzollerův, kterému „pražský mír“, ač ještě teprva zdaleka a velmi nepřímo, předce již nejbližší nápadnictví na skutečnou císařskou korunu německou, t. j. na skutečnou vládu Německa sliboval.

Aby tu vládu nastoupl, bylo potřeba jen ještě vítězné války s Francií, a tato válka celého Německa pod vůdcovstvím Pruska nebyla nadarmo a dovedla takměř hned od svého počátku k výsledkům zrovna obdivuhodným.

Celý svět se tomu arci divil, proč král Vilém po vítězství u Sedanu tolik trval na připojení Elsas a Lotaringů k Německu — na tato okolnost přece nepřidá nic ku slávě jeho, nýbrž bude ještě jeho vítězství na ujmu, a na všechen spůsob je neobsáhle může zdražit.

Ale dvoru Hohenzollerů záleželo právě na tom, světu a zvláště Německu dokázati, že v budoucnosti přidaný titul německého císaře „povždy říše rozmnožovatel“ dobře dovede zastávati, pročež hned že počítí chce, země od Habsburgu ztracené za všechnu cenu zase dobývati. Po dni Sedanském mohl král Vilém zajisté jakožto nejslavnější král pruský uzavříti mír a do Berlína se vrátiti, ale on chtěl rodinné město své ne již více jako prostý král, nýbrž již jako císař viděti. Dnové pařížští mají nyní, tak mluvilo se v německém hlavním stanu ve Versaillu, jen již býti počítáni. Pozvání pánům německým knížatům, kteří vítěznému vjezdu do hlavního města Francie přítomni býti měli, již na všechen spůsob byla vydána. Čas, kdy s německou císařskou korunou vyjeti se muselo, byl již tedy blízký.

Opět se vzbudila v lůně pruské dynastie otázka, jak se císařská korunovace uskutečniti má? zdali německým parlamentem anebo volebným shromážděním starých německých kurfürstů (ve smyslu novém, to se rozumí!) či prostě tak, aby král tuto skvostnou korunu hned v Notre-Dámě ze stolu Páně vzal? Než všecky tyto spůsoby jevily se po zralém uvážení nepříhodnými a tak přišlo se na jiné cesty; dali nejvyššímu německému knížeti po Prusku, t. j. králi bavorskému učiniti začátek, aby krále Viléma jednoduše za císaře provolal. Následkem toho uzavřena byla u vyjednávání o budoucí jednotě Německa s Bavory zvláštní smlouva, zemi této zvláštní postavení zabezpečující, která opět měla za následek, že král bavorský králi Vilémovi listem vlastnoručním nabízel titul a taktéž vlastnoručně králi saskému a rovně i ostatním německým knížatům návrh učinil, „aby společně s ním u Jeho Veličenstva krále Pruského vymohli, aby s užíváním práv předsednictví spojen byl titul císaře německého.“

Docela podle úmyslů pruského dvoru přednešen byl tento veledůležitý návrh říšským předsedou spolkového kancléřství Delbrückem v severoněmecké sněmovně v tak suché formě, jak jen možno bylo. Na dvoře Versailském nechtěliť ani od zastupitelstva lidu za císaře býti provoláni, nýbrž aby jemu to nanejvýše bylo úřadně sděleno, že od knížat německých svobodně k tomu vyvolen byv, za dobré to právě uznat ráčil a s tím po všem!

I to zdálo se ovšem ryzepruským rodům šlechtickým, kteří často ze starších rodů se cítí nežli Hohenzollerové, ještě převelikou výhodou, která se tím německé lidovládě prokazuje. Německý císař, pravili, který předce nemá více práv nežli by jich pravý ryzepruský král beztoho již mohl míti, není vlastně nic jiného, nežli prázdný titul, není-li to ve smyslu konservativním ještě politování hodný krok na zad od přísného patriarchálného království k „národní monarchii“.

Jinak ale byli němečtí radikálové knížaty nabídnutou titulaturou ještě méně poučeni, a neosmělovali se již ani, jak dokázal posel Bebel, v síních severoněmeckého sněmu veřejně mluviti o budoucí „německé“ republice.

Než, když už zjevno bylo, že král Vilém chce německým císařem slouti a býti, když už najisto roz-

hodnuto bylo, že většina obyvatel čistého Německa aspoň na „okamžik“ jakému koliv obnovení německé císařské koruny jásotem se radovati bude, musela skutkem dokonaná německá jednota také toto dotvrzení a závěrek dostati. My se své strany přejeme velikému německému národu znamenitou změnu jeho vlastních poměrův, které si sám učinil, bez závisti. Zdali se v severoněmeckém federalismu s přísným vojenským hrotem docela blaze bude cítit a ve svých národních a kulturních zájmech veskrze zabezpečen bude, to je jeho věc. Jeť každý národ svého blaha strůjce. Něco jiného je ovšem to, jaký dojem učiní ve Vídni tato událost a tu ovšem nemůžeme toužebné přání zamlčet, aby tam „nové“ císařství aspoň ten výsledek mělo, a jisté lidi z onoho neplodného „starého císařského snu“ probudil a konečně tam přivedl, aby na vlastní raději půdě novou zdravou budovu stavěli. Dům Habsbursko-Lotarinský může se klidně vzdáti německé koruny císařské, ale jen ať se o to zavčas postará, aby snad „nový německý císař“ někdy také „pro Německo“ proti Rakousko-Uhersku jako „povždy říše rozmnožovatel“ neráčil vystoupiti.

Boje nových armád francouzských pod jenerálem Bourbakim s XIV. německým sborem armádním pod jenerálem Werderem.

Teprv na začátku prosince zosnoval Gambetta plán utvořiti novou armádu, která měla za úlohu přes Besançon do Dijonu pokročiti, po vzetí tohoto města Belfort *) osvoboditi a odtud jedním proudem vniknouti do Elsaska, druhým pak přes Vesoul a Epinal k Nancy se vrhnouti, tohoto důležitého místa Němců ve Francouzsku se zmocniti a tak německé armády u Paříže proraziti.

Tento plán velmi dobrý, kdyby byl v čas a rázně býval proveden. Kdyby se bylo v prosinci Nancy jenom na 14 dní Francouzům do moci dostalo, tož by cernirování Paříže pro nedostatek veškerého dovozu bylo bývalo naskrze nemožné. K tomu potřeba uvážiti, že u Dijonu ležící sbor Werderův sotva 36.000 mužů čítal, kdežto mimo v pevnostech v celém Elsasku a Lotrinsku s těží víc než 20.0000 upotřebitelného vojska se nacházelo, a to byli ještě větším dílem pluky zemské obrany a záložní jízdy. Že konečně i „malá válka“ *) velmi značného rozšíření došla, muselo bez toho do Francouzska v prosinci 40.000 zemských obranců posláno a po rozličných místech rozděleno býti.

Mezi tím na štěstí pro Němce objevila se francouzská východní armáda rovněž příliš pozdě, než aby se byla mohla těmto osudnou státi. Původně sestavena ze tří sborů, které už dosud k armádě loirské patřily v síle 70.000 mužů, byla zvětšena 30.000 muži z ležení lyonského a jinými 30.000 muži, kteří právě z jihu přira-

*) Belfort má pro Francouze znamenitou důležitost. Tato pevnost leží v přirozené bráně Elsaska, v údolí to, jež se co rovina na šest mil z šíři rozkládá, severně na uzel hor Vogeských, jižní na severní výběžky pohoří Jurskébo hraničí, a v každé roční době pro větší oddíly vojska schůdné a jisté jest. Všecky průsmyky vogeské totiž 1) průsmyk pevnosti Bitschen opanovaný, kterýž Weisenburg, Wörth a Hagenau spojuje, 2) průsmyk vedoucí podlé pevnosti Lichtenbergu, 3) průsmyk vedoucí podlé pevnosti Lützelsteinu, 4) průsmyk vedoucí z Gabernu do Saarburgu se železnicí Štrasburko-Lunevillskou, 5) průsmyk spojující Štrasburg, Mohlsheim, Mutzig a Senones, 6) průsmyk mezi Schlettstadtem a Senonesem, 7) průsmyk, kterýž vede ze Schlettstadtu do St. Dié, 8) průsmyk táhnoucí se od Kolmaru přes Kaisersberg do St. Dié, tak zvaný Murthský, 9) průsmyk z Mühlhausu přes Thanu do Remoumontu běžící, všecky tyto průsmyky mají menší větší vady. Ony pod číslem 2, 3, 5 a 6 jmenované jsou téměř neschůdny, kdežto ostatních v zimě větší vojenské oddíly jen s velkou obtíží použiti mohou. Schůdnosti brány Elsaska u Belfortu však nemohou účinky počasí nikterak býti valné na ujmu. Brána Elsaska u Belfortu umožňuje Francouzsku, kterou koliv chvíli s velikými sbory válečnými z jižního Francouzska vyraziti, Černý les obsaditi a jihoněmecké státy překročiti, an Belfort je zároveň ústředním bodem více silnic a drah železných z již. Francouzska. Po vzdání se Štrasburku bylo by se muselo ihned přikročiti k obležení Belfortu, a pevnosti Schlettstadt a Nový Breisach by se byly musely za nedostatku materiálu jenom blokirovati.

*) Malé z počátku hrstky franktireurů, které jen porůznu o sobě dávaly věděti, stávaly se pomalu většími a smělejšími. Vojáci rozprášených armád se k nim přidružovali, provolání k přistupování do gardy mobilní bylo ochotně přijato, a již v září opanovaly tyto tlupy jižní část Vogesů a měly svoje shromaždiště v Belfortu a Besançonu, jakž tenkráte vysvítalo z papírů odňatých zajatcům a mrtvým. Tenkrát koncem září mysleli jedni, kteří národ francouzský docela chybně posuzovali, že se tyto tlupy, vyskytnuvší se v počtu 6000 mužů, dají jen tak „rozfouknouti“; druzí zatím, kteří na vše se rozvážněji dívali, a na povahu lidu francouzského jakož i na prohlášení republiky pravý ohled brali, kteří po kapitulaci Sedanské předzvídali tento zmatek, v jakémž dále válka zabřede, druzí zatím mínili: že musí se zatím dosažený výsledek zabezpečiti a spojení s Německem etapami krýti. Nepravíme, že to bylo docela opomenuto, ale dokona provedeno to býti nemohlo.

zili, čímž dostoupila počtu asi 130.000 mužů. Sestávala z polovice ze starých vojáků, z polovice z gardy národní a mobilní. Jízdy měla jen po skrovnu, za to důstatek děl, jen že tato větším dílem měla velmi bídnou přípřež. Její vyzbrojení dálo se vůbec s velikým kvapem, a bylo proto také velmi nedokonalé. Nebyla to tedy malá úloha vykonati s takovou armádou zimní tažení. Avšak Bourbaki uvázal se v to (a Bourbaki byl jeden z nejlepších vůdců francouzských) s touto armádou odvážně ono tažení podniknouti. Garibaldi měl ho z Dôle svými osmnácti tisíci mužů podporovati.

Jak dříve podotknuto bylo, měl jenerál Werder se svým hlavním sborem Dijon obsazený, odkudž časté hlídky vysílal, aby si svoje spojení z jedné strany do Elsas, z druhé přes Epinal a Vesoul k dráze Štrasbursko-Nancyské zabezpečil. Takové hlídky měly velmi těžkou úlohu, poněvadž právě pohoří Cote d'or malou válku velmi umožňovalo.

Bezpečnost vojenských silnic byla velmi často přerušena od sborů franktireurských, které v tomto kolik mil dlouhém pohoří s mnohými údolími, lesy a propastmi (od Chalons sur Laône až k vysočině Langresské) jakož i v pevnosti Langres s posádkou 8000 mužů byl častěji od sboru zemské obrany cernirován, poněvadž ale nebylo žádné dělostřelectvo k obležení při ruce a sbory cernirující brzo tam brzo tam upotřebiti se musely, nacházely výhodné úkryty. Celá tato krajina byla malou válkou strašlivě spustošena.

Jenerálovi z Werderu nebylo již v polovici prosince v Dijonu příliš volně. Když konečně se dověděl, že se u Nuitsu (tři míle od Dijonu) značné síly válečné sestředily, měl za to, že na ně musí spíše sám udeřiti, než aby čekal na jejich útok, a poslal proto divisi bádenskou proti tomuto staništi, kdež se rozpředla prudká srážka, kteráž trvala od samého poledne až do tmy, a útokem Francouzů na Nuits se skončila.

Bádenští zaplatili vzetí tohoto místa tisícem mužů, šli ale nicméně druhého dne zase k Dijonu zpět, poněvadž cítili, že jsou nepříteli tuze vystaveni. Zatím pak táhl sbor Bourbakiho spěšnými pochody z Bourgesu a Lyonu, kdež se byl sestředil, přes Besançon směrem k Belfortu. Kdyby se Bourbakimu bylo podařilo, jedním oddílem své armády Belfortu dříve dostihnouti než jenerálu Werderovi tam se nazpět dostati, byl by musel jenerál v. Treskow nejen více na obležení tohoto místa nepomýšleti a se co nejrychleji do nejbližších pevných míst uteci, ale Francouzy by byli měli vyhlídku, jenerála Werdera buď zaskočiti, buď jej do Nancy zpět zatlačiti.

Avšak již „prozřetelnost německých vojů“, Moltke totiž, o úmyslech Francouzů zvěděl a proto II. sbor armádní od Paříže přes Troyes do Chatillonu poslal. Mimo to poručil i VII. nyní uprázněnému sboru v tom směru postupovati. Jenerálu Manteufflovi svěřeno vrchní velitelství. Převzal velitelství dne 10. ledna nad touto novou německou armádou jižní. Moltke poručil ještě i jiným uprázdněným plukům postoupiti do departementů des Voogeského, Haute Saôneského a Haute-Marneského, aby zabránili Garibaldimu vyraziti k strasbursko-pařížské dráze.

Konečně dostala i bádenská divise rozkaz, Dijon dne 27. prosince opustiti a 29. prosince (po pochodu 15 mil za tři dni)*) do Vesoulu přiraziti. Rovněž myslily i pruské tlupy, které právě Langres byly sevřely, do Vesoulu se vrátiti, kdež se nejprvé celý Werdera sbor sestředil a odtud v prvních lednových dnech se dal v pochod na Belfort. Dne 5. ledna stálo již 40.000 mužstva francouzského u Rioz-u na silnici z Besançonu do Vesoulu. Při pochodu samém z Vesoulu do Belfortu setkal se Werder u Villersexel-u dne 9. ledna s XX. sborem francouzským pod jenerálem Clinchampem, kterýž sbor později oddíly XVIII. sboru pod jenerálem Billantem podporován byl. Tyto válečné síly francouzské chtěly sboru Werderovu cestu zastoupiti. Villersexel leží téměř v prostředku mezi Vesoul-em a Montbeliard-em, a pevnost Belfort může odtud býti dostižena dvěma denníma pochody. Francouzové by byli tudíž výborný pohyb vykonali, kdyby se jim bylo podařilo, Werdera zastaviti, dokud by ostatní síly jenerála Bourbakiho sem nepřispíšily, aby ho úplně sevřely. Francouzové z počátku velmi ohnivě napadali, minuli se se svým vlastním účelem dokona, když se uspokojili vzetím Villersexel-u a opanováním bojiště, podle něhož Werder docela pohodlně pochodem šel. Kdyby byli jenom z polovice prospěchu svému rozuměli, tož měli sami nespustiti se stopy Werderovy, když se mu podařilo cestu si proklestiti, a měli ho na pochodu jeho na obtížných cestách všemožně trápiti a obtěžovati. Proč jenerál Clinchamp tak nečinil, to Bůh ví!

Neomluvitelnou netečností nepřítelovou podařilo se Werderovi šťastně k Belfortu přiraziti, ba ještě více se mu podařilo, on se mohl beze vší překážky usaditi na staništi velmi výhodném, jež bylo téměř nepříteli nepřístupné.

Dne 11. ledna dorazil do Héricouru a rozestavil ihned svoje vojsko s velikou mistrností a znalostí krajiny po čáře sedm německých mil obnášející od Delle až k Traviersu, což ovšem byla rozsáhlost trochu veliká. Pravé křídlo tvořili u Delle pruské pluky pod jenerálem Dobschützem, střed s místy Héricourtem, Bussurelem a Montbeliardem držela pruská divise jenerála Schmelinga a levé křídlo sestávalo u Traviersu z divise bádenské pod jenerálem Glümerem. Toto postavení, při kterémž měl Werder v zadu slabě cernirovanou pevnost

*) Deset hodin denně býti na pochodu nebylo by samo o sobě nic kromobyčejného. Zde musí v úvahu bráno býti krátké denní světlo v prosinci, náledí, závěje a kolmé cesty na svazích Coteď'or-ských.

Belfort s 14.000 posádky francouzské, zdá se na první pohled býti přímo nesmyslné; neboť Werder musel se tu nadíti útoků nejméně celého statisíců Francouzů armády Bourbakiho. Postavení ono bylo by bývalo nesmyslné přes všecky výhody jakéž krajina poskytovala, kdyby byl býval Bourbaki Němcům času několika dní nedopřál, v postavení tomto se strašlivě opevniti. Bez ustání dnem a nocí dal Werder zákopy zařizovati, záseky připravovati, silnice rušiti a všechno podnikati, aby stížil každý postup proti svému postavení. K tomu postaral se o dopravení sem velké části těžkých děl oblehacích od Belfortu, a postavil je velmi výhodným spůsobem na nejpříležitějších místech své obranné čáry.

Jmenovitě město Héricour jakožto střed celého postavení, neméně ale i Montbeliard s pevným zámkem byly silně opevněny a vyzbrojeny.

Dne 13. ledna počal útok Francouzů. Vzali vesnici St. Marie a postavení německá u Montbeliardu, Bussurelu a Bethoncourtu. I město Montbeliard samo padlo jim do rukou vyjma pevný zámek. Ovšemť byli ztráty jejich nemalé, ale první tento den boje byl pro ně dnem vítězným. Přední čára německého středu byla již prolomena, a německé vojsko pocítilo, že účtuje s ohromnou přesilou. Nyní měl za prvního svítání dne následujícího Bourbaki z vydobyté výhody kořistiti a stůj co stůj o prolomení Werderova sboru pracovati, což by bylo sbor ten úplně zničilo. Ale 14. leden uplynul, aniž by Francouzové útok učinili.

Na tento den nepřestali Němci k vůli svému již takto dost opevněnému postavení kopati. Teprv dne 15. ledna počala bitva znova. Bylo bojováno se strašnou rozhořčeností podél celého potoka Lisaineckého. Nejděsněji zuřila bitva okolo Héricourtu. Těžká obléhací děla německá šmahem smétala řady Francouzů, tisíce jich ten den klesli na nešťastnou zemi vlasteneckou, kteráž ten den statečnou pila krev.

Též pravé křídlo německé (bad. div.) bylo utkáno v ten den bojem, avšak bez výsledku jako střed. Teprv v noci mohli Francouzové k Héricourtu blíže postoupiti. Hustá mlha spolehla ráno dne 16. nad bojištěm. Pod její ochranou brali se Francouzové znovu k útoku. Dělostřelectvo střílelo na ně s velkou nejistotou, avšak zásypu vyrazila jen pěchota vstříc a odrazila je zpět. K polednímu zvedla se mlha. Dělostřelectvo počalo opět vydatněji působiti a rozmnožilo krve tok.

Útoky Francouzů stávaly se vždy matnějšími, nespořádanějšími Němci pořád stejně chladni, stejně pokojni. Ku konci sklání se den krvavý, na straně francouzské, která žádné výhody nedobyla, zmáhá se vždy větší nepořádek. Setniny sotva se více řídily komandem svých důstojníků. Tuť ještě poslední prostředek odvažuje se Bourbaki zkusiti. V noci z 16. na 17. ledna seřadil ještě jednou vojsko v útočný řad, jenž měl postupovati po silnici z Montbeliardu a z vesnice Tarey-e a Héricourt přepadnouti. Ležení německé však nebylo v spánek pohříženo. Útočníci byli rázně zpět posláni.

Dne 17. ledna panovala velká vánice sněhu na bojišti. To mohlo býti pro Francouze výhodné. Avšak vyjma palbu dělovou a nepříliš upřímně míněnon střelbu puškovou, neučinili ničeho k obnovení útoku. Bourbaki víc netroufal si vzít pruské pevné postavení svým četným vojskem, v němž však více nebylo toho, čím vojsko vítězí, discipliny totiž. Dne 18. ledna uplynul za nepříliš silné střelby dělové a několika zdánlivých jen pohybů. Jednalo se již jen o to, zpáteční tažení zakryti. Deset tisíc raněných a mrtvých stály tyto boje na potoku Lisaineském, kdežto Němci za svými náspy více ztrát neželeli než 1100 mužů. — Dne 19. z rána rozkázal jenerál Werder pronásledování ustupujícího nepřítele, jež vzdor obtížným horským cestám bez odkladu předsevzato bylo a za výsledek mělo ukořistění opuštěných děl a zbraní, jakož i zajmutí mnoha Francouzů. Cesta, kterou se armáda Bourbakiho dala, byla svědkem nesmírné bídy, kteráž krutěji proti Francouzům bojovala, než děla Hericourtova. Nesčíslní, hladem, zimou a umdlením zašlí vojáci pokrývali všecky cesty. K tomu ke všemu byla tato sama sebou nehostinská, neúrodná krajina zpustošena a vyssáta. Všechny hrůzy slavily tu svou nejdivější, nejpříšernější orgii.

A Bourbaki musel spěchati, chtěl-li své vojsko na jih dovésti a zachrániti. Počet jeho pronásledovníků se množí, a oni téměř síť nad hlavou mu zadrhují.

Již blížila se Manteufflova jižní armáda pomořanský II. a VII. vestfalský sbor rychlými pochody. Druhý sbor armádní táhnul od 3. ledna až do 4. února od Paříže přes Fontainebleau do Montargisu nehostinným krajem Cote d'or, skrze Bourogne a Franche Comté a pohořím Jurským až za Pontarlier, půl míle od hranice švýcarské rychlostí téměř báječnou.

Jedna jeho divise pod jenerálem Weisernem postupovala proti Dijonu od Garibaldiho osazenému, co zatím přední čety již 21. ledna Dôle obsadily. Ostatní síly válečné II. sboru sledovali nepřátelské pohyby jihovýchodním směrem k Champagnolu a odtud severně podle samých hranic švýcarských k Nozeroi a Pontarlieru.

Rovněž i VII. sbor bral se směrem od Mézièresu na Besançon, aby se vrhnul mezi hlavní armádu Bourbakiho a Garibaldiho, ležící v Dijonu. Jenerál Werder ale postoupil v ten čas s největší částí svého XIV. armádního sboru za neustálých potyček se zadní stráží Bourbakiho přes Blamont až k Hippolytu. Tak nezbývalo nešťastnému vůdci nešťastné jižní francouzské armády nic jiného, než buď uchýliti se na neutrální půdu švýcarskou, buď zoufalou silou vrhnouti se na armádu Manteufflovou a krvavě se vybaviti. Avšak poslednější tento prostředek zdál se příliš odvážným při pomyšlení na to, že větší díl jeho armády se rozpadal, že při všech půtkách tou měrou se bil, že pronásledu-

jici Němci i když byli v menšině velmi lacino vítězili. Nejznačnější půtky francouzské jižní armády za posledních dnů události se dne 29. ledna u Tombaucourtu (proti 14 divisi VII. sboru armádního) dne 30. ledna u Frasne (proti 7. brigádě II. sboru armádního) a dne 1. února u Pontarlieru (proti II. sboru armádnímu). Posledně jmenovaný sbor zajal při svém v před postupování 10.000 Francouzů v bojích u Bligny, okolo Dijonu, u Graye, Pesmesu, Dôle, na potoce Loue, u Sabine, Champagnolo, Dompierre, Frasne, Vauxu, La Planée a Pontarlieru, ukořistil francouzské orly, 6 děl a mnoho set vozů, aniž by byl větší ztrátu utrpěl než tisíc mužů (ovšem dle úředního udání pruského).

Po posledních oněch půtkách nahlížel Bourbaki, že nechce-li zbraň složiti před Manteufflem, musí vstoupiti na území švýcarské. V zoufalém postavení mezi touto pro každého vojevůdce strašnou alternativu střelil se do hlavy, ale — měl i tady neštěstí, neboť se jenom poranil, a nikoliv nebezpečně.

Kdyby byl Bourbaki jen o 3 dni dříve k Lisaine dorazil, nebyl by se tak smutného konce se svou armádou dožil.

V noci na 1. února jenerál Clinchamp, jenž po poranění se Bourbakiho vrchní velitelství přejal, učinil s jenerálem švýcarským Herzogem smlouvu stran přechodu francouzské východní armády přes hranice švýcarské. Přešlo všeho všudy 12.000 mužstva.

Bylo to hlavně zásluhou rozhodně nadaného francouzského jenerála Cremera, že se podařilo XXIV. armádnímu sboru (jedinému to ze čtyř sborů výchní armády) rozličnými obratnými a smělými operacemi nástrahám Manteufflovým uniknouti a v počtu 18.000 mužstva do Lyonu přibyti.

Připomenutí hoden jest úsudek švýcarského jenerála Herzoga o východní armádě francouzské. Praví v denním rozkazu švýcarských voj. oddílů ze dne 9. února: Švýcarští důstojníci a vojáci! Když Vás před několika nedělmi ouřad spolkový ku zbraním volal, dostavili jste se s oddaností a rychlostí, jakovéž příklad dali Vaši druhové jiných pěti divisí předešlé léto. Ale Vaše úloha byla obtížnější. Nejenom že jste v drsném ročním počasí vykonali více cest a tak více zkusili, nýbrž bylo od Vás kromobyčejné namáhání požadováno, aby jste v čas dorazili pochody nutnými na ona stanicště, kde bylo Vaší přítomnosti zapotřebí při událostech s ohromnou rychlostí se uskutečňujících. Sotva jste v řady se postavili, museli jste se namáhavé službě a všeho druhu nepohodlí podrobiti. Strašlivé podívání naskytlo se očím Vašim. Viděli jste smutný stav armády, v níž veškeré pouto poslušnosti a pořádku bylo uvolněno; armáda ona se proto rozpadla, čehož my všichni s politováním svědky byli. Ať se tato zkušenost v paměť Vám vtiskne a co odstrašující příklad přesvědčení u Vás utvrdí, že bez discipliny a subordinace není žádné dobré armády, a že tak marny jsou statná a obětavá mysl. Vy smíte se nyní ku krbům domácím vraceti s pocitem, že jste zadost učinili své povinnosti. Mějte dík své vlasti

V čase, kdy Bourbakiho armáda docházela tragického konce, bojováno ještě u Dijonu se sborem Garibaldiho velmi ohnivě. Garibaldi byl po odtažení Werderova toto město zase obsadil. Garibaldi by byl musel, kdyby plán Gambettův byl dokonale proveden býval, již v první polovici ledna smělý postup k Nancy, Lunevillu, nebo Bar le Ducu vykonati Zdá se ale, že Garibaldi při ukrutné zimě, která tenkráte panovala, nepočítal mnoho na schopnost svého mužstva k vykonání dobrých obratů; aspoň se choval nečinně celou první polovici ledna. Po dvacátém lednu ale nemohl více s prospěchem postupovati, poněvadž mu seděla jedna divise II. válečného sboru německého v týle, sesílená ještě četami odjinud. Od 21. ledna až do 1. února nepřestávaly se tu sváděti krvavé srážky; dne 23. ledna ztratil 2. prápor 61. pomořanského pěšího pluku svůj vojenský prapor, ovšem velmi čestným spůsobem. To byl jediný prapor, který Němci ve válce ztratili.*) Garibaldi zamýšlel hájiti Dijon až k nejhoršímu. Když ale uslyšel, že bylo učiněno příměří, z něhož se svým lidem jest vymíněn, a že Bourbakiho armáda již jest ztracena, tu nastoupil velmi mistrný pochod zpáteční do Maconu a odtud do Chalonsu sur la Saône. Prusové se marně na to těšili, že starého reka zaskočí a zajmou. On léčkám jejich uniknul.

*) Menotti Garibaldi sdělil druhého dne ve psaní jenerálu Kettelerovi, že jeho lidé tento prapor po večerní potyčce rozlámaný a kulemi rozstřílený pod hromadou mrtvol nalezli.

Dobytí Belfortu.

Němci oblíčili dne 3. listopadu 1870 Belfort nejprvé četami první divise zemské obrany pod jenerálem Treskovem, a nadáli se, že se této důležité pevnosti tak brzy zmocní, jako Toulu, Soissonu, Nového Breisachu, Verdunu, Thionvillu, Pfalzburku, Montmedy atd. Avšak vzetí pevnosti Belfortu spojeno bylo se zvláštními obtížemi. Neboť byl nejenom do velké vzdálenosti hájen tvrzemi skalními, jmenovitě tvrzí Miotte a Justice, ňýbrž rozkládala se kolem něho všude půda skalnatá, která veškeré oblehací práce ne-

poměrně ztěžovala. Nad to velel pevnosti této velmi udatný a obezřelý velitel plukovník Denfert, a posádka čítala k 14000 mužstva stravou dobře opatřeného.

Dne 23. listopadu byla pevnost tato úžeji sevřena, když byli Němci ne bez krvavých bojů veškeré vesnice před zevními tvrzemi obsadili, a tak každé spojení posádky s ostatním Francouzskem dokona přerušili.

Třetího prosince počala střelba z 28 děl oblehacích, aniž by byli slabě odpovídající tvrze značné škody utrpěly. Palba obléhajících Němců byla ale dne 8. a 9. daleko prudší, ale nedocílila ničeho jiného, než že se zňalo několik domů na předměstích. Pevnostní stavby byly mimo to ustavičně ještě zlepšovány a vojsko oblehající ustavičně zaměstnáváno častými výpady. Poněvadž zimy neustále přibývalo, a půda, kde nebyla skála, na kolik střevíců jako kost mrazem utvrdlá, neprospívaly valně práce obléhací. Mimo to bylo se co obávati, aby sem nepřirazil Bourbaki se svým vojskem, tak že Treskov skorem chtěl od obléhání ustati. Tu přibyl v pravý ještě čas jenerál Verder se svým sborem. Oblehající sbor neodtáhl, nybrž dal jen část děl k sesílení čáry lisaineské.

Rozhodlo se to šťastně pro Verdera, jak jsme viděli. Tu teprv bylo možno pomýšleti na opravdové obléhání.

Dne 20. a 21. ledna vzali Prusové ne bez krvavých obětí od Francouzů před pevností osazené lesíky Taillis a Bailles jakož i vesnici Perousse. Zároveň počala střelba čtyr nových baterií od Danputinu na pevnost.

Za to však utržil druhý prapor třetího pluku pomořanského č. 14. úplnou porážku v noci na 26. ledna, když chtěl vzíti tvrze Huntes Perches a Basses, a ztratil přes čtyři sta mužů. Tyto tvrze padly teprv pravidelnou střelbou dne 8. února do rukou německých a s nimi tak říkaje klíč k pevnosti, kterouž plukovník Denfert hlavně ohledem na to vzdal dne 16. února, že v celém Francouzsku tenkrát již zbraně byly složeny. Celé posádce povolen čestný odchod za demarkační linii příměřím ustanovenou.

Belfort byl poměrně daleko lépe hájen, než Mety a Paříž. Stál oblehající armádu trpké ztráty, a byl to bod v celém Francouzsku, na němž hlas děl naposled promluvil.

Oblehání Paříže v měsíci lednu.

Svízele obyvatelstva pařížského dostoupily v lednu 1871 svého vrchole. K hladu a zimě připojilo se i to, že Prusové na Paříž stříleli. Pařížané však osvědčili v tak kruté době nemalou vytrvalost a neopustila jich ani pověstná veselá mysl, neboť z oné doby právě pochází dobrý vtip: „Ku podivu, náš pan Trochu navštěvuje denně všechny chrámy, jen u panny Marie „vítězné“ nechce konati žádné pobožnosti.“

Dne 4. ledna vypravila 24. pěší divise saského válečného sboru k prohlídce krajiny směrem k Nogentu. Potyčka při tom neudála se žádná, rovněž ani den na to, když zase 23. divise namířila za týmž účelem k vesnici Bosny. Francouzi vesnici tuto opustili, ale Němci ji neobsadili. Dne 5. ledna započala silná střelba na Němce z tvrzí na východní straně. Němci ten den dotírali na tvrze na jižní straně jako na Issy, Vanvres a Mont-Rouge. V ten čas střílelo se na Paříž ne méně než ze sta těžkých kusů oblehacích; veškerého mužstva dělostřeleckého a zákopnického bylo na 10 tisíc. Dne 6. ledna umlkla na čas děla v tvrzích Issy a Vanvres. Za to střelba z německé strany neulevovala, a častovala též francouzské lodice na Sekvaně jakož i nově zřízené náspy u Villejuif a Point du jour. Kruppova litá děla ocelová donášela na ohromnou vzdálenost 10.000—11.000 kroků, tak že již dne 7. ledna jednotlivá předměstí pařížská před nimi nebyla bezpečna. Dne 9. ledna vydala prozatímní vláda pařížská za tou příčinou notu, v kteréž se ohražovala proti střelbě pruské na Paříž, kteréžto noty Prusové ve Versaillesu si ovšem ani nevšimli. Ostatně pro mlhu tenkrát panující nadělalo bombardování Paříže více hřmotu než škody.*)

Nejvýdatněji odpovídala Němcům tvrz Mont-Valérien a od 8—15. ledna tužily se i ostatní tvrze. 11. ledna shořely kasárny v tvrzi Issy, kteráž mimo Mont-Valérien nejvíce utrpěla. Hukot děl byl vždy strašnější, neboť konečně střílelo se na obou stranách (dohromady) z tisíce děl. Země, zdálo se, že se chvěla.

Dne 10. ledna pokusilo se několik francouzských praporů přepadnouti bavorské baterie u Clamartu; po krátké potyčce museli se vrátiti s nepořízenou. Důležitější byly výpady v nocích na den 13. a 14. ledna proti Clamartu a Pleury jakož i tou stranou k Bougetu, Dreugy a Meudonu. Měly za účel zničiti v před pošinuté baterie nepřátelské, ale nezdařily se. Teprv když již bylo pozdě ku každému řádnému podniknutí, uspořádal Trochu dne 19. ledna veliký výpad s 60 tisíci mužstva, při němž i národní garda pomáhala, kteréž rek Trochu

*) Podle udání francouzských bylo za čas celého bombardování 189 osob zabito a 375 raněno. V tvrzích bezpochyby zahynul daleko větší počet vojáků. Na tvrz Issy vypáleno bylo 20 tisíc ran (drahá zábava).

chtěl za to vytrestati, že mu vyčítali nečinnost a po boji volali. Leč výpad ten neučinil Trochu z jakéhosi válečnického plánu, ale byl spíše nouzí a okolnostmi k tomu přinucen. O osmé hodině ranní vyhrnuli se Francouzové dvěma hlavníma proudy z Mont-Valérienských náspů. První proud hnul se proti hradbám Montretoutským, druhý namířil na ves Garches a stranou od ní ležící táhlé návrší. Před střelbou oblehajících byli Francouzi téměř docela chráněni. Setkali se s četami V. pruského voje, jež vypudili z hradeb Montretoutských a ze jmenovaného návrší. Vesnice Garches nepodařilo se jim dobyti. Boj však stal se velmi prudkým. Pátý vojenský sbor musel býti podporován od XI. jakož i od divise záložní a části I. bavorského voje. Odpoledne opanovali výšinu u Garches zase Němci, což se jim tím spíše podařilo, poněvadž francouzská národní garda v záloze stojící nechtěla ku pomoci přispěti v ohni stojícímu řadovému vojsku, mobilní gardě a franktireurům. Na večer ustoupili Francouzové opět za Mont-Valérien, kdež po celou noc tábořili, což zavdalo Němcům příčinu k domněnce, že boj na druhý den na novo vzplane. To však se nestalo. Jenom jeden oddíl v počtu 400 francouzských řadových vojínů, kteří až do jakéhosi letohrádku u St. Clounu se dostali, byl ráno od Němců napaden a zajat. Němci prý dne 19. ledna ztratili 700 mužů a Francouzové ještě více. Výpad dne 19. ledna byl ostatně poslední válečný podnik Trochuho. Po tomto nezdařeném pokusu vzdal se vojenského velitelství, což by bylo velmi chvalitebné bývalo, kdyby tak byl učinil hned před dvěma měsíci. Velitelem pařížským stal se jenerál Leflo.

Po 20. lednu zdvojnásobily veškery oblehací baterie německé palbu na Paříž, a tvrze francouzské vždy slaběji odpovídaly. Nouze, nepořádek, zoufalství zmáhaly se v Paříži hrozným způsobem. Dne 21. ledna byla puštěna střelba ze 70 děl na tvrz St. Denis takovou silou, že již druhého dne francouzské kusy tam umlkly a v městečku St. Denis a v několika pařížských předměstí chytilo.

Dne 23. ledna vypuklo v Paříži opět malé vzbouření, kteréž však bez velikého namahání potlačeno bylo. Téhož dne odebral se Jules Favre z Paříže do Versaillesu, aby tam s Bismarkem o podmínkách kapitulace vyjednával. Poněvadž se mu příliš těžkými zdály, vrátil se bez pořízení do obleženého města zpět. Dne 24. stříleno prudčeji než kdy jindy na Paříž a obléhající posunuli zvláště baterie na severní straně se nacházející blíže k městu. Dne 25. přibyl Jules Favre opětně do Versaillesu a konečně dne 26. a 27. smluveny podmínky vzdání se Paříže. Udeřením 12. hodiny půlnoční ze dne 26. na 27. ledna zastavila se vzájemně palba jak tvrzí tak i německých baterií.

Podmínky kapitulace jsou tyto: Příměří započne v Paříži ihned, v departementech ve třech dnech a vyprší v poledne 19. února. Demarkační čára jest ustanovena. Tato dělí departementy Calvados a Orne, ponechává německé okupaci Sarthe, Inore a Loire, Loire a Cher, Loiret, Yonne a odtud severovýchodní část vyjma Pas de Calais a Nord. Rozhodnutí o početí příměří v departementech Cote Dor, Doubs, Jura a u Belfortu jest ponecháno. — Až do té doby pokračováno bude v tamějších operacích válečných i v obléhání pevnosti Belfortu. Moc námořská jest zahrnuta do tohoto příměří a slouží poledník dünkirchenský za čáru demarkační. Mezi dobou od uzavření a ohlášení zajatí a ukořistěné námořské pleny se vrátí. Do shromáždění, jež by se o podmínkách války anebo míru vysloviti mělo, budou se volby konati. Za místo shromáždění určeno jest Bordeaux. Veškery tvrze pařížské ihned se odevzdají. Městské hradby se odzbrojí. Řadové vojsko, námořníci a mobilní gardy stanou se válečnými zajatci; pouze 12.000 mužů zůstane pro vnitřní bezpečnost v městě. Zajatí zůstanou po čas příměří v městě. Jejich zbraň se odevzdá. Národní obraně a četnictvu budou ponechány zbraně pro udržení bezpečnosti. Všecky dobrovolnické sbory se rozpustí. Němci ulehčí co možná francouzským objednavatelům rychlé zásobení Paříže. Kdo bude chtíti opustiti Paříž, musí míti povolení od francouzských úřadů a potvrzení od Němců. Obec pařížská zaplatí městskou válečnou daň 200 milionů franků do 14 dnů. Veřejné cenné věci nesmí se za příměří odstraniti. Všichni němečtí zajatí mají se ihned za stejný počet francouzských zajatých vyměniti. Taktéž kapitánové lodí a jiní civilní zajatci.

Vedlé této úmluvy obsazeny již dne 28. a 29. ledna veškery tvrze pařížské německým vojskem

Paříž, svaté město Francie, vzdala se a kapitulační podmínky, jež jí Prusko uložilo, byly zajisté velmi těžké. Neboť ač dalo se očekávati, že vítěz, jenž obklíčením a bombardováním „největší pevnosti světa“ sám velmi značných utrpěl škod, nebude příliš velikomyslným a skromným, dalo se přece mysliti, že nebude od jediného, byť i tak velikého města za pouhou kapitulační podmínku žádati 200 milionů franků, částku, jež pro každý stát velmi značnou půjčku činí.

Že Němci pouze tvrze a ne také Paříž obsadili, byl ústupek, jejž si Němci pro sebe a nikoliv ve prospěch Francouzů učinili. Neboť vtažení a obsazení Paříže nebylo by se při rozhořčenosti tamějšího obyvatelstva bez boje provedlo a nad to bylo by vyžadovalo značné nové posily z Němec. Obsazení tvrzí však poskytovalo vítězům více než potřebnou měrou prostředky, aby Paříž i po uplynutí příměří řádně na uzdě drželi, jelikož tvrze již tehdy, když je král Filip dal zříditi, pro „soukromý“ účel bombardování „povstalecké“ Paříže pečlivě upraveny byly. Odstavec konečně, jenž vyhražoval si početí příměří v departementech Cote Dor, Doubs, Jura a u Belfortu a ustanovil mezitím pokračování válečných operací a obležení Belfortu, dokazoval, že Prušáci nechtěli nijakž francouzskou východní armádu učiniti,

účastnou příměří, poněvadž vidělo se jim její zničení německou přesilou zabezpečeno býti. Taktéž sbor Garibaldův nebyl zahrnut v příměří, a tak bylo na bíledni, že pouze Němci z příměří opravdový prospěch míti mohou.

Velmi důležitý odstavec, ne-li ohledně rozvrhu svého nejdůležitější v celé kapitulaci bylo však ustanovení, že se má za doby příměří voliti národní shromáždění, jež sejde se v Bordeauxu. Tohoto sboru čekala velmi smutná práce, totiž uzavření míru, kteréž velmi pokořující pro Francii dopadnouti mohlo. Nejdříve musilo by arci zvoliti novou vládu, poněvadž dosavadní byla pouhou spravou „národní gardy" a složiti by musila moc svou, jakmile by se o mír jednalo.

Volba místa, kde se má národní shromáždění odbývati, zůstavila možnost, že by prudký jih francouzský mohl způsobiti takový nátlak na národní shromáždění, že by se rozhodlo pro pokračování děsné a zoufalé války. Avšak bez tohoto ohromného neb násilného nátlaku bylo lze předvídati, že většina zvolených zástupců rozhodne se pro uzavření míru, jelikož utrpení ubohé a z tisíce ran krvácející země již tak hrozné bylo, než aby se mělo ještě prodlouziti. I sama touha po pomstě v odvětě, jež ve Francouzích vše oživuje, musila jim vnuknouti, aby zápasu pro tuto dobu zanechali, jenž pro ně nemohl se příznivě skončiti, a raději snažili se, aby nových sil nabyli, jež by mohli odplatu vykonati v tom okamžiku, kde by Prusko — povzbuzováno svou touhou po vydobývání — s Pruskem se zapletlo.

Ano i sebe těžší a pokořující mír byl v tomto ohledě pro Francii lepší, než prodloužení „beznadějné" války, jež by neustále více přijímalo ráz vandalského boje na zahlazení. Francouzská republika mohla a směla v tak smutný mír bez hanby vejíti, poněvadž ona to nebyla, jež válku zavinila, nýbrž spíše ona sama jediná vojenskou čest Francie u Sedanu již v prach metanou a pošlapanou opět pozdvihla a zachránila.

Republika to byla a nikoliv Napoleon III., jež mohla se vykázati alespoň několika vítězstvími nad Němci. Konečně dosvědčuje i smutná kapitulace Paříže, jež neodevzdala pařížskou armádu Němcům, nýbrž jakémusi způsobu vlastní dohlídky je ponechala, nevydání válečného zbroje a okolnost, že vítěz do města nevstoupil, takořka bázeň, jakouž němečtí vojevůdcové před „republikánským" hlavním městem Francie měli, jež pouze hladem a nikoliv německými zbraněmi přemoženo bylo.

Jest na bíledni, že republika zachránila francouzskou národní čest, kterouž císařství tak hanebně kompromitovalo.

Kdo zachrání však nyní republiku?

Jako vzácného a ušlechtilého oře, kterýž v „divokém cvalu" klesl, po bitvě rozličné hnusné šelmy obskakují a obletují, tak činí to nyní rozliční nápadníci nelepšího druhu s ubohou Francií.

Především roztrubovalo se nyní hlučně do světa že obě zahnané linie bourbonské se usmířily, aby společně jednoho trůnního kandidáta pro nešťastnou zemi navrhli.

Taktéž doslýchalo se, že bonapartisté, kteříž Francii do tak nesmírného neštěstí uvrhli, chystají se, aby všemi možnými prostředky při nastávajících volbách v národním shromáždění většinu si získali, jež by potomka hrdiny u Sedanu a na Wilhemshöhe za „panovníka Francouzů" prohlásila.

Naproti takovým okolnostem, nebylo by to nic divného, kdyby vůči nedůstojnosti národního shromáždění strašidlo občanské války na Francii přikročilo.

Každé srdce, jež neodumřelo pro šlechetné city, musí pojmouti hluboký, bolestný zármutek, vzpomene-li za takových osudných poměrů Francie. Avšak doufáme a pevně věříme, že příliš záhy plesají ti, kdož hlásají další zneuctění země a národa, jenž právě v poslední době evropským národům jasný podal příklad rekovnosti a obětovnosti.

Ještě nezhynula a ztracena není Francie, ještě zaznívá z jihu hlas: „Ať žije republika!" Dosud má tisíce bojovníků, kteříž odhodláni jsou zemříti pro myšlenku republiky, jež jediná bezpečnou jest stráž francouzské cti. Nechť podaří se šlechetnému a rekovnému národu tomu přestáti hodinu těžké zkoušky a se zabezpečením své národní cti nechť kráčí lepší budoucnosti vstříc, budoucnosti, jež důstojna jest Evropy a stejnou útěchu by poskytovala všem národům.

Mír.

Dávno přestala válka ve Francouzsku býti válkou pravidelnou. Ode dne Sedanského byla to ohromná válka národní, která den po dni více nabývala povahy války občanské, jež krutě všecko ničila a nemohla se skorem ničím jiným vykázati než vypalováním velkých a malých měst a vesnic, a potyčkami druhu nejhoršího. Francouzové bojovali zoufale, s největší rozhořčeností za čest národní a za nedotknutelnost svaté, vlastenecké půdy, kdežto Němci bili se pouze, aby zachovali ohroženou čest svých zbraní a za slávu válečnou starého reka svého a k vůli vládychtivosti domácích křiklounů, kteří ovšem nemuseli

jako oni v nejkrutější zimě podstupovati strašnou válku. — Celá Evropa, ano celý vzdělaný svět pozoroval hluboce dojat toto strašlivé divadlo, jež by byl každý za nemožné musel považovati v našem věku tak vysoce a často chválené civilisace. Všechny ty přerozličné křesťanské vlády, jimiž tak země naše oplývá, pohlížely se založenýma rukama na zhoubné toto zuření a mnohé z nich, jež obzvláště svou křesťanskostí a monarchičností se vypínaly, radovaly se v nejhlubším základě duše své srdečně z toho, že pravidelné monarchické vojsko porážело obyvatelstvo za svobodu a neodvislost bojující, a oddaly se příjemným nadějím, že tím símě republikánství v celé Evropě vůbec zahubeno a svoboda národů zas na dlouký čas z denního pořádku vytištěna bude.

Touto ohromnou válkou bylo dosaženo předůležitých účelů, jednoty italské, jednoty německé a nabytí černého moře znovu od Rusů. Avšak símě strašné nenávisti mezi Francouzskem z jedné strany a program nového německého císaře z druhé strany neslibují dlouhého míru. —

Císař německý slíbil ovšem, že za obrazem její staré slávy povede říši německou požehnané budoucnosti vstříc. Tato věta byla také nejrationelnější v novém manifestě císařském, kterýž ostatně zní dost podezřele a připouští výklady velmi neutěšené.

V díle tomto nevystoupili jsme zajisté nikde proti jednotě německé jako „čistě německé konfederaci", neboť hájíme vůbec s nezlomnou pevností stanovisko „že jeden každý národ má svaté právo, dáti si takou ústavu a národní zařízení, jakéž se pro něho nejlépe hodí bez poškození práv ostatních národů. V tomto smyslu jsme pojímali uskutečnění se jednoty italské a v tomto smyslu budeme vždycky pravou zásadu národnosti uznávati, a to tím více, když se může opírati o půdu práva historického.

I na tom, že Německo, t. j. že bohužel nikoliv národ německý, nikoliv ani nějaký parlament německý, nýbrž pouze knížata německá a tak zvaná svobodná města německá si v králi Vilémovi zvolila císaře, nespatřovali bychom nic neobyčejného ani osudného, kdyby jenom znamení, za kterých se volba tato vykonala, nebyla tak mračivá a neslibovala velikou bouři. Kdyby byl král Vilém po dni Sedanském, jako osvoboditel Francouzska s mladou republikou francouzskou učinil slušný mír beze všeho uchvacování území, neměl by zajisté celý svět ničeho proti tomu, kdyby si byl třebas z „oltáře božího" německou korunu císařskou vzal a na hlavu svou, tolika vavříny krášlenou vstavil.

Avšak po dni Sedanském stala se teprv válka ve Francouzsku tak škaredou, tak rozhořčenou a nebyla vedena za žádný šlechetný účel, nýbrž jedině za choutku budoucího císaře, aby hned na počátku své kariery objevil se vždycky množitelem říše a to nejprvé znovu vydobytím oněch dílů říše, které pod „množiteli říše" z kmene habsburského ztraceny byly a na Francouzsko přešly.

Králova „myšlenka císařství" mířila tudíž hned na začátku nikoliv k idealnímu, národnímu sjednocení Německa, nýbrž k vydobývání zemí.

Neobyčejně trapně ale účinkoval konec císařského manifestu Viléma I. Nadarmo jeho německé i severoněmecké listy varovaly před temnou stránkou císařství, v němž se dříve zračilo divoké úsilí po panství světovém, nadarmo co nejzřejměji dokázaly, že právě toto nemravné a nerozumné úsilí bylo příčinou dlouhé hanby a častých roztržek Německa.

Král a císař Vilém a rádcové jeho zůstali hluši k těmto poctivým výstražným hlasům, sic by jinak byl manifest nemohl zase ohřívati slovo, kteréž bude věčně stíženo kletbou všech vzdělaných národů.

Zlá a smutná slova: Nám pak a našim nástupcům koruny císařské rač Bůh dopřáti, abychom byli každý čas množiteli říše, — tato zlá a smutná slova učinila první čin nového císařství pochodní žhářskou, kteráž zahrozila celé Evropě. Nadarmo namáhal se krásně znějící závěrkou nekalý dojem zmírniti: ne na válečných výbojích, nýbrž na dařích a statcích míru, na poli národního blahobytu, svobody a mravnosti.

Kdoby si tu nevzpomněl na pověstnou frázi Napoleona III., že císařství jest mír.

Pro tu chvíli měla ovšem začíti doba míru, Bůh ví jak krátkého. Od vzdání se Paříže, od podepsání příměří a jmenovitě od výsledku voleb do národního shromáždění v Bordeaux nabývala naděje na ukončení strašného boje den a den více jistoty. Při všem vlastenectví, při vší obětavosti nesmělo se déle národu francouzskému tajiti, že všude leží ve svou krev povalen na zemi, a že by to byla zoufalost, pomýšleti na další boj. Potřeba pokoje se nahlížela, byťby mír musel krušně býti vykoupen. Zatím však se vyjednávání prodlužovala, a příměří muselo se znovu podepsat. Z toho dalo se souditi, že vítěz dříve oznámené požadavky na mnohem nižší míru uvede; mělať se vůbec za to, že on nedá se vésti okamžitým přepychem, nýbrž mírnou rozumností, která pohlíží do budoucnosti.

Konečně dne 26. února 1871 mohl Vilém do Berlína telegrafovati o „milosti Boží". V tento den byly předběžné podmínky míru ve Versaillesu podepsány, a my víme nyní, co to znamená, když Prusko diktuje podmínky míru. Francouzsko ztratilo dvě svých nejkrásnějších provincií, jejichž obyvatelé tělem i duší jsou Francouzy, musí platiti ohromnou náhradu válečnou, a aby hořký kalich pokoření do poslední kapky vypilo, muselo ztrpěti vítězoslavné tažení německého vojska pyšným svým hlavním městem. Nikdo nepředpojatý nezapře, že tyto podmínky byli velmi, velmi kruté!

Předložené versaillské podmínky musely se ovšem ještě dříve národnímu shromáždění v Bordeaux předložiti, avšak ono uznalo za nejjednoduší a nejlepší, před-

ožené mu podmínky míru se sebezapřením přijmouti a tak se nutnosti podrobiti.

Neutrální mocnosti neměly co mluviti při stanovení těch podmínek. Vyjma Ruska bylyť všecky příliš slabé, a Rusko přálo ústy svého cara štěstí novému císaři německému ke všem jeho vítězstvím, což byla buď veliká zaslepenost aneb počátek smíření plemene slovanského s německým. Ukázalo se, že není více v Evropě lad států a že ten, kdo jest silnější, bez obavy může jiného napadnouti a do smrti ho uškrtiti, zatím co druzí pokojně čekají, až dojde řada na ně. A řada čeká ještě na nejednoho. Pocit ale, že může řada na ostatní přijíti, pomyšlení, že nemůže býti stálým stav, jenž činí právo mezinárodní pouhou chimerou, nedá Evropě přijíti k oddechu, a strašný upír „pokoje ozbrojeného" bude nás tížiti víc než kdy jindy.

Francouzsko přijalo ponižující mír ovšem zas jen s pomýšlením na odplatu. Prusové sami vědí to ze svých zkušenosti po Jeně, že neštěstí pro národ života schopný může se státi jenom původem nové velikosti. Vždyť jest Prusko povinováno za svou velikost oněm snahám, které u nich vzbudila katastrofa Jenská. Hmotná síla Francouzska jest na mnohá leta zlomena, není ale zničena a povstane znova. Mravní jeho síla slaví snad, my pravíme ovšem jenom snad, slaví snad nepředvídané znovuzrození po šťastných zkušenostech.

Francouzsko ovšem musí uspořádati znovu veškerý veřejný život svůj, a tíha neštěstí, pod kterou nyní úpí, měla by mu k tomu odvahu a sílu dáti. Ztratilo mnoho, ale osvobodilo se od neblahé vlády napoleonské, stalo se pánem sebe sama, nabylo svobody a velkých zkušeností, bude-li se od jiných učiti, jak chtělo doposud o své domýšlivosti, aby jiní od něho se učili, nepotřebuje příliš nad ztrátou truchliti.

Německo nabylo veliké slávy válečné, dvě krásné provincie, největší váhu v Evropě a — císaře.

Z velkolepých půtek u Met vystoupila vzhůru dávno kýžená jednota německá, a my doufáme, že jest krví tolika a tolika tisíců padlých dostatečně sklížena, ale svoboda německá jest na dlouhé časy pochována.

Německo jest nyní nejmocnější vojenský stát v Evropě, ale — Francouzsko bylo jím také. Mračna, těžká mračna zahalují nejbližší budoucnost. Kéž by Bůh osvítil všecky národy evropské a ještě více ty, kteří nad nimi vládnou. Naše doba jest bohatá, přebohatá na čerstvé rovy válečné, a přece Evropa nemá posud onu podobu, kteráž se jí zdá býti usouzenou, nemá-li tak na rychlo válka válku stíhati. Kdy budou se národové evropští považovati za rodinu stejně oprávněných, sobě rovných bratří?

OBSAH.

Vyobrazení.

24/II